

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXIV. évfolyam

2014/1–2.

A TARTALOMBÓL

Egy születésnap kapcsán –
gondolatok a NATO-ról

Adalékok az Egyesült Államok
stratégiai kultúrájának
megértéséhez

A szervezeti innováció erejéről

Az Európai Unió ALTHEA-művelete

Az 1989-es dzsalálábádi csata máig
ható tanulságai

30 ÉV A HADTUDOMÁNY
SZOLGÁLATÁBAN

(az MHTT konferenciája)

Könyvismertető, tudósítások

E számunk a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelent meg.

A lapszám szerzői:

Dr. Ács Tibor ny. ezredes, DSc
Dr. Berek Lajos ny. ezredes, CSc
Dr. Boda József r. dandártábornok, PhD,
a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat főig.
Dr. Boldizsár Gábor ezredes, PhD,
a NKE HHK dékánja
Dr. Czene Gréta PhD, a NKE HHK oktatója
Prof. Dr. Haig Zsolt ezredes, PhD,
a NKE HHK egyetemi tanára
Dr. Hajós Dezső ny. ezredes, PhD
Dr. Hegedűs Henrik ny. alezredes, PhD,
a NKE HHK oktatója
Dr. Héjja István ny. ezredes, CSc
Dr. Kátai-Urbán Lajos alezredes, PhD,
a NKE KI docense
Dr. Katona Magda Nasrin CSc, kutató
Kiss Béla főhadnagy, az NKE Katonai Műszaki
Doktori Iskolájának doktorandusza
Kiss Petra a NKE HDI doktorandusza
Mécs Imre, az Országgyűlés Honvédelmi
Bizottságának egykori elnöke
Dr. Muhoray Árpád ny. pv. vezérőrnagy, CSc,
a NKE KI óraadó docense
Dr. Nagy László ny. ezredes, DSc, a MHTT elnöke
Dr. Németh József Lajos PhD, a Biztonságpolitikai
Szakkollégium elnöke
Dr. Orosz Zoltán altábornagy, PhD,
a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese
Prof. Dr. Padányi József dandártábornok, DSc,
a NKE rektorhelyettese
Petró Csilla, NKE KTK Közigazgatás-tudományi
Doktori Iskolájának doktorandusza
Sebők Marianna, Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.
humánpolitikai és szervezetfejlesztési ig.,
a Pécsi Tudományegyetem doktorandusza
Dr. Szabó József ny. vezérőrnagy, DSc,
a MHTT egykori elnöke
Dr. Szabó Szilvia PhD, a NKE KTK egy. docens
Szegő László dandártábornok, a Köztársasági Elnöki
Hivatal Honvédelmi Főosztály főosztvez.,
a NKE HDI doktorandusza
Prof. Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes, CSc,
az MTA HB elnöke
Teknős László, a NKE KI oktatója
Dr. Ujházy László PhD, a NKE HHK oktatója

Rövidítések:

NKE – Nemzeti Közzolgálati Egyetem
KI – Katasztrófavédelmi Intézet
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
KTK – Közigazgatás-tudományi Kar
MHTT – Magyar Hadtudományi Társaság
HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
MTA HB – Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság lektorált folyóirata

Felelős kiadó:
Nagy László, az MHTT elnöke.
A folyóirat szerkesztőbizottsága:
Elnök:
Király László, az MHTT alelnöke.

Elnökhelyettes:
Bertalan György főszerkesztő.

A bizottság tagjai:

Horváth István,
a szerkesztőbizottság örökös tagja.

Továbbá:

Antal Erika,
Besenyő János,
Haig Zsolt,
Kádas Géza,
Kátai-Urbán Lajos,
Kladek András,
Palik Máttyás,
Siposné Kecskeméthy Klára,
Szabó Péter,
Ujházy László.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,
Hungária krt. 9-11.
Tel.: 432-9000/29-684 mellék
A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@freemail.hu
Internetcím: www.mhtt.eu

Nyomtatott kiadváltozat:
ISSN 1215-4121

Nyomdai előkészítés:
BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:
DEMAX Művek Nyomda

Online kiadváltozat:
ISSN 1588-0605

<http://www.mhtt.eu/hadtudomany/index.html>

Webmester: Németh András

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXIV. évfolyam

1–2. szám

2014. MÁRCIUS

Tartalomjegyzék

HADÜGY

- Nagy László Az Észak-Atlanti szerződés szervezetének születésnapja . . . 3
- Padányi József – Haig Zsolt
Kihívások, kockázatok és válaszok
a hadtudományi doktori képzésben 12
- Szegő László Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai kultúrája 25

HUMÁNPOLITIKAI SZAKTEVÉKENYSÉGEK

- Hegedűs Henrik Munkavállalói mobilitás a hazai munkaerő piacon
különös tekintettel a közszolgálatra 35
- Sebők Marianna Innovációk az emberierőforrás-fejlesztésben.
Jó gyakorlatok a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.-nél 44

KATONAI MŰVELETEK

- Kátai-Urbán Lajos – Teknős László
Vegyifegyver alkalmazása az első világháborúban 54
- Ujházy László Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája . . . 65
- Katona Magda Nasrin Az Al-Káida első csatája. Az 1989-es dzsalálábádi csata
tanulságai Afganisztánban a nemzetközi erők
2014-es kivonulását követő időszakra nézve 73

RENDVÉDELEM és KATASZTRÓFAVÉDELEM

- Kiss Béla – Muhoray Árpád: A hazai kutató-mentő szervezetek.
Légi járművek alkalmazhatósága
a kutató-mentő feladatok ellátásában 92

FÓRUM

30 ÉV A HADTUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN	108
(a Magyar Hadtudományi Társaság, az MTA Hadtudományi Bizottsága, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Biztonságpolitikai Szakkollégium konferenciája)	

Köszöntő (Szakály Sándor)	109
Megnyitó (Nagy László)	110

ELSŐ PANEL

A nyolcvanas évek változásainak hadtudományi előkészítése, az MHTT létrejötte	111	
Héjja István	A Kiss Károly Hadtudományi Klub megalapításának jelentősége	111
Szabó József	A Kiss Károly Hadtudományi Klubból a Magyar Hadtudományi Társaságig	116
Ács Tibor	A Magyar Tudományos Akadémia a hadtudományért	120
Berek Lajos	A Kiss Károly Hadtudományi Klub az MHTT szervezetében	123

MÁSODIK PANEL

A NATO-tagságra való felkészülés, a szemléletformálás (90-es évek)	126	
Mécs Imre	A magyar politikai gondolkodás és a NATO-tagság	126
Németh József Lajos	A biztonságpolitikai gondolkodás evolúciója a '90-es években	130
Szenes Zoltán	A NATO-partnerség és a Magyar Honvédség átalakítása	132
Kiss Petra	A NATO megjelenése a hazai hadtudományi szakirodalomban (1990–1999)	136
Hajós Dezső	A NATO-csatlakozás kormányzati szintű kommunikációs támogatása	137

HARMADIK PANEL

A 21. századi hadtudomány, új stratégiák szövetségi rendszer körülményei között	139	
Orosz Zoltán	A Magyar Honvédség feladatrendszer	139
Boldizsár Gábor	A hadtudomány szerepe a jelenkori tisztképzésben	143
Padányi József	Hadtudomány és doktori képzés	147
Czene Gréta	A Kiss Károly Hadtudományi Klub jelene és jövője	150
Hozzászólások (Deák János, Nagy László)	152	
Zárszó (Szenes Zoltán)	156	

Recenzió

<i>Besenyő János Magyar békefenntartók Afrikában</i> című könyvéről (Boda József)	157
---	-----

Szakmai beszámoló

A személyügyi tevékenység kihívásai a közszolgálatban című tudományos konferenciáról (Petró Csilla – Szabó Szilvia)	159
--	-----

A HADTUDOMÁNY 2013/2. online lapszámában megjelent tanulmányok	166
--	-----

ABSTRACT	173
--------------------	-----

A Magyar Hadtudományi Társaság PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA a 2014. évre	176
---	-----

Nagy László

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének születésnapja¹

A NATO egész története az alkalmazkodás, az adaptálódás története. A hidegháború időszakában az európai tagállamok alkalmazkodtak az amerikai stratégiai elképzelésekhez, a hidegháború befejeződése óta a Szövetség adaptálódik a megváltozott nemzetközi környezethez. A folyamat szemléletesen mutatható be a NATO-statéjiák tartalmán keresztül.

2014 az évfordulók éve (Dózsa György felkelésének 500., Zrínyi Miklós költő és hadvezér téli hadjáratának – és halálának – 350., az első világháború kitörésének 100., a NATO megalakulásának 65., tagságunk 15., európai uniós tagságunk 10. évfordulója). A sok kerek vagy majdnem kerek jubileum közül jelen cikkben a NATO létezésének 65. évét kívánom áttekinteni.

Már a Szövetség létrejötté is példázza a későbbi alapító tagok alkalmazkodási képességét a második világháború után kialakult helyzethez, a megváltozott körülményekhez. Miután a Szovjetunió háborús (kényszer-)szövetségesből gyors ütemben vált veszélyes ellenséggé, miután a nyugat-európai országok konstataáltak, hogy önmagukban együtt sem képesek szembeszállni egy vélelmezett szovjet támadással, miután az Egyesült Államok nem kívánta megismételni korábbi, hibásnak bizonyult lépését a csapatkivonással Európából, törvényszerűnek tekinthetjük az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének létrehozását.

A nyugat-európai országok tisztában voltak azzal, hogy az erőviszonyok lényegi megváltoztatásához szükségük van az Egyesült Államok bekapcsolására a biztonsági-védelmi struktúrába, Washington intézményes elkötelezettségére a nyugat-európai országok megvédését illetően. Tárgyalásokat kezdeményeztek tehát az észak-amerikai államokkal. A tárgyalások eredménye a Washingtoni Szerződés aláírása 1949. április 4-én.

A NATO alapító tagjai: Belgium, Dánia, Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország,

¹ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation, azaz NATO) még más neven is szerepel a szakirodalomban: NATO, Észak-atlanti Szövetség, Atlanti Szövetség illetve Szövetség.

Portugália (két észak-amerikai és tíz európai állam).² Bővítési lépések: 1952: Görögország, Törökország; 1955: Német Szövetségi Köztársaság; 1982: Spanyolország; 1999: Csehország, Lengyelország, Magyarország; 2004: Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia, Szlovénia; 2009: Horvátország és Albánia.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Szövetség a fentiekén kívül még egy alkalommal kibővült, legalábbis területileg: 1990-ben, a német újraegyesítés alkalmából. Éppen a NATO szempontjából értelmezhető leginkább, mennyire nem szimmetrikus lépés volt a német újraegyesítés, hiszen a Német Demokratikus Köztársaság (a Varsói Szerződés egyik tagja) egyszerűen beolvadt egy NATO-országba, megnövelve ezzel a Szövetség felelősségi övezetét. Természetesen ez alkalommal nem beszélhetünk klasszikus kibővítésről, minthogy nem változott a tagországok létszáma.

Visszatérve a „fiatal” NATO-hoz, a hidegháború első szakaszában a Szövetség európai tagállamai alkalmazkodtak az Egyesült Államokhoz, mindenekelőtt a hivatalos stratégiai elképzelések vonatkozásában. Az ötvenes évek közepéig mind az amerikai, mind a szövetségi stratégiák egy hagyományos (vagyis tömegpusztító fegyverek bevetése nélkül megvívott) összeütközésre készültek a Szovjetunióval. Amikor Washington elfogadta első nukleáris stratégiáját, a *tömeges megtorlást*, a NATO 1954-ben gyakorlatilag változtatás és kritika nélkül átvette azt.³

Hasonlóan változtatás nélkül adaptálta a Szövetség 1967-ben az Egyesült Államok második nukleáris stratégiáját, a *rugalmas reagálást* is.⁴ Viszont a harmadik amerikai atomstratégia, a *reális elrettentés* átvételét az európai tagállamok nem látták indokoltnak, éppen mert tudomásul vették az európai és az amerikai sajátosságok különbözőségét, alkalmazkodtak az európai realitásokhoz.⁵ Az Észak-atlanti Szövetség hivatalos stratégiája egészen 1991-ig a rugalmas reagálás maradt. Időközben pedig a taglétszám 16-ra emelkedett.

1967 azonban nemcsak a stratégiaváltás éve. Ez év decemberében az Észak-atlanti Tanács elfogadta a Harmel-jelentést, újabb bizonyítékként a rugalmas alkalmazkodóképességnek.⁶

A Harmel-jelentés elfogadása lényegében az enyhülés irányába mutató gesztus volt, amely megállapította, hogy a Varsói Szerződéssel nem kizárólag a katonai konfrontáció „nyelvén” kell és lehet „beszélni”, hanem a diplomáciai csatornák és a

2 Érdekességként megemlíthető, hogy az előkészítő tárgyalásokba bevonták Svédországot is, amelynek tehát lett volna esélye a bekerülésre a NATO alapító tagjai közé. Svédország azonban végül a semlegességet és a skandináv együttműködést választotta.

3 A tömeges megtorlás (mass retaliation) 1953-tól vált az Egyesült Államok hivatalos stratégiájává, a NATO pedig 1954-ben fogadta el, vette át. (Lásd többek között Hajma Lajos: Stratégiai célok – katonai doktrínák. Kossuth Könyvkiadó, 1982)

4 A rugalmas reagálás (flexible respons) elfogadásának évszámai: 1961 és 1967. A váltás alapvető oka az interkontinentális ballisztikus rakéták megjelenése a Szovjetunió fegyvertárában 1957-től kezdődően.

5 Az Egyesült Államokban 1971-től lépett érvénybe a reális elrettentés (real deterrence).

6 Az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council – NAC) a Szövetség legmagasabb politikai döntéshozó szerve, amelyben a tagállamokat az állandó képviselők (nagykövetek) képviselik. (A nemhivatalos elnevezése esetenként Atlanti Tanács, esetenként szimplán „a Tanács”). Kétszer egy évben külügyminiszteri szinten ülésezik, a kivételesen fontos döntések alkalmával pedig az állam- és kormányfők szintjén. (Lásd többek között a NATO évkönyveket.) 1967 decemberében a Harmel, belga külügyminiszter vezette bizottság a jelentését a csúc-szinten ülésező Tanács elé terjesztette.

politikai kompromisszumok révén is. A Nyugat részéről ez a lépés tekinthető a későbbi Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet létrejöttéhez vezető út kezdetének.⁷

Mint a korábbi felsorolásból, a csatlakozási évszámokból is látható, a háborús ellenség, a Német Szövetségi Köztársaság a NATO-ba történő belépéséhez egy évtizedre volt szükség. Ennyi idő kellett ahhoz, hogy a megszálló csapatok átminősíthetők legyenek együttműködő, szövetséges erőkké. Érdekes hasonlóság, hogy a Varsói Szerződés volt tagállamainak, Lengyel- és Magyarországnak valamint a Csehszlovákiából önállósult Csehországnak szintén egy szűk évtizedre volt szükségük, hogy nyilvánvaló ellenségből szövetségessé váljanak.

Mert az ma már egyértelmű, hogy az újra-önállósult térségbeli államok számára az egyetlen logikus, racionális biztonsági opció a kapcsolódás volt a nyugati integrációs szervezetekhez, ezen belül az Észak-atlanti Szövetséghez. Tulajdonképpen ez már a rendszerváltást követő első években, sőt rögtön a szuverenitás visszanyerése után nyilvánvaló volt, csak éppen hiányzott az azonnali „fogadókészség”.

A rendszerváltás, a Varsói Szerződés megszűnése, a Szovjetunió széthullása, elsősorban mindezen eseményláncolat gyorsasága ugyanis váratlanul érte a nyugati politikai és katonai elemzőket, szakértőket. Éppen ezért időre volt szükségük, hogy az eseményeket „megemésszék”, a következtetéseket levonják és az elképzeléseket kialakítsák.

Másrészt a fogadókészség hiánya igazán csak a tényleges, „teljesjogú” NATO-tagságra, a Szövetségbe való meghívásra igaz. Ha el is fogadjuk, hogy a keleti tömb felbomlásának sebessége váratlanul érte a nyugati szakértőket, azt igazán nem mondhatjuk, hogy a döntéshozók késlekedtek volna a reagálással. Az alábbiakban ennek az alkalmazkodóképességnek néhány példáját kívánom felvillantani.

1990 nyarán Londonban tanácskoztak a NATO állam- és kormányfői, csúcpszinten ülésezett az Észak-atlanti Tanács. Erről a csúcstalálkozóról kiadtak egy nagyon előrelátó, ugyanakkor nagyon merész nyilatkozatot, egy felhívást a VSZ tagállamaihoz, amelyben „baráti kezecskét nyújtottak” ezen államoknak, kifejezték készségüket az együttműködésre (Londoni Nyilatkozat). Mi sem bizonyítja jobban a Szövetség helyzetfelismerő képességét, mint ez a felhívás, hiszen a megfogalmazás időpontjában még egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy hová vezet a rendszerváltás folyamata a szocialista országokban, még létezett a Varsói Szerződés és a Szovjetunió, még nem történt meg a német újraegyesítés, még nem ért igazán véget a hidegháború.

Az idő rövidesen bebizonyította az Észak-atlanti Szövetség nagyvonalú gesztusának helyességét.

* * *

7 Az út másik felét a Varsói Szerződés tette meg az 1969-es Budapesti Felhívással. A két félút eredményeképpen 1971-ben Helsinkiben konzultációk kezdődtek minden európai és a két észak-amerikai állam képviselői között, majd 1975-ben a 35 állam vezetői ugyanitt aláírták a Helsinki Záróokmányt, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ, angolul Conference on Security and Cooperation in Europe – CSCE) alapító okiratát.

Viszont 1991-ben a NATO kritikus döntés elé került, mivel – a Varsói Szerződés megszűnésével, illetve kevéssel később a Szovjetunió felbomlásával – egycsapásra ellenség nélkül maradt. Komoly formában felmerült a Szövetség feleslegessé válásának, ezzel együtt megszüntetésének gondolata. Az új helyzetre újszerű választ kellett adni, ezt diktálta az alkalmazkodás kényszere.

1991 novemberében a római csúcstalálkozón elfogadták a NATO első olyan stratégiai koncepcióját, amely nem az amerikai stratégiai elképzelések egyszerű adaptálását jelentette, hanem az ekkor már 16 tagállam (14 európai és 2 észak-amerikai ország) közös stratégiai elképzeléseinek kidolgozását.

Ha az új, megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás szempontjából vizsgálom a dokumentumot, akkor a római stratégiai koncepciónak van néhány szembeszökő sajátossága. Mindenekelőtt egy politikai jellegű összefüggést említenék, amelynek azonban messzire ható katonai vonatkozásai is vannak.

A hidegháború időszakában a Szövetség lényegi tevékenységi körét két alapvető pillér alkotta: a *kollektív védelem*, illetve az arra való felkészülés és a *tagállamok közötti sokoldalú együttműködés* (a stratégiai tervezéstől a közös gyakorlatokon keresztül a hadiipari kooperációig). 1991-ben a stratégiai koncepció kibővítette a tevékenységet egy harmadik pillérrel, a *partnerséggel* a volt szembenálló féllel, a keleti tömb országaival. Ezen partnerség „jelképeként” hozták létre az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot (North Atlantic Cooperation Council – NACC), mint konzultációs fórumot.

Ami a Szövetség konkrét rendeltetését és az ebből származó feladatokat illeti, a római koncepció a kollektív védelemmel egyenértékű feladatoként megfogalmazta a válságkezelést. Minthogy pedig a feltételezett – és kisvártatva be is következett – válságok jellemzően nem a NATO-tagországok területén, hanem a Szövetség felelősségi körzetén kívül, annak peremvidékén törhetnek ki, a stratégiai koncepcióban meghatározott válságkezelési feladat egyértelműen magával hozta a Szövetség területi felelősségének kiterjesztését, a „területen kívüli” akciók, missziók felvállalását.⁸

A NATO – a stratégiai koncepció megvalósítása közben – viharos fejlődésen ment át a kilencvenes években. Fontos lépcsőfoka ennek a fejlődésnek az 1992-ben hozott határozat, miszerint a Szövetség felajánlja az ENSZ-nek, hogy saját eszközeivel és saját eljárás módjának megfelelően hajlandó érvényt szerezni a Biztonsági Tanács határozatainak. A délszláv térségben, konkrétan Bosznia–Hercegovinában 1995 augusztusában a Szövetség intenzív bombázásokkal állította meg a szerb offenzívát, rákényszerítve Belgrádot a Dayton-i békemegállapodás elfogadására. A két intézmény (az ENSZ és a NATO) ilyen jellegű munkamegosztása merőben új jelenség volt a biztonság globális megteremtése terén, kölcsönös alkalmazkodás a másik intézmény sajátosságaihoz és az új feltételekhez, körülményekhez.

Már 1994-ben, a brüsszeli csúcstalálkozón a tagállamok meghirdették a *Partnerség a békéért* programot, amely rövid idő alatt a Szövetség tagállamai és a kívülálló

8 A „területen kívüli” tevékenység angol megfelelője az „out of area”. Innen ered az a félig tréfás, de nagyon igaz megfogalmazás, hogy amennyiben a NATO nem vállalja fel az „out of area” tevékenységet, akkor bekövetkezik az „out of business” (szabad fordításban „taccsvonalon kívüli”) állapot, a Szövetség elveszíti meghatározó szerepét.

országok közötti katonai együttműködés hatékony, eredményes formájának bizonyult, és első alkalommal az IFOR/SFOR misszióval bizonyította hasznosságát.

1995-ben megjelent egy hivatalos tanulmány a Szövetség kibővítéséről, a csatlakozás módozatairól és feltételeiről.⁹ A korábbi VSZ-tagállamok (Cseh-, Lengyel- és Magyarország) 1997-ben bekövetkezett meghívása a Szövetségbe kiteljesítette a NATO megújulását, alkalmazkodását a megváltozott külső körülményekhez.

A további fejlődés útján fontos esemény volt a washingtoni csúcstalálkozó (1999 áprilisában), amely megújította a stratégiai koncepciót, továbbá elfogadta az új feladatok hatékonyabb megoldását szolgáló *Védelmi képességek* kezdeményezést. Ez a stratégiai koncepció volt az első, amelynek előkészítésébe már az újonnan csatlakozott országokat, köztük Magyarországot is bevonták.

A csúcstalálkozó hitet tett a Szövetség nyitott jellege mellett, kilátásba helyezve további kelet-európai országok meghívását a tagok sorába. Maga a stratégiai koncepció épített az 1991–99 között napvilágot látott kezdeményezésekre (mint például a Partnerség a békéért) és dokumentumokra (Tanulmány a NATO kibővítéséről vagy az orosz-atlanti együttműködést megalapozó, az Állandó Közös Tanács létrehozásáról intézkedő 1997-es okmány). Jóval részletesebben foglalkozott a válságkezelés témakörével és a nem NATO-tag országokkal folytatandó együttműködéssel. A dokumentumra azonban – a NATO 50. évfordulója helyett – egyértelműen rányomta bélyegét a koszovói válság és ahhoz kapcsolódóan a Jugoszlávia elleni légitámadás-sorozat.

A délszláv válság koszovói szakaszának kiéleződésekor ugyanis a NATO – tulajdonképpen alkalmazkodva a kialakult feltételrendszerhez, az ENSZ BT határozat-képtelenségéhez – saját hatáskörében, egyértelmű ENSZ-felhatalmazás híján döntött a légitámadások megindításáról. Kritikus elemzők a nemzetközi jog durva megsértésének minősítették és katonai agresszióknak titulálták az akciót, amelyet a Szövetség egy szuverén ENSZ-tagállam ellen hajtott végre. Átfogó megközelítésben felmerült a nemzetközi jog újraértelmezésének igénye, az „új intervencionizmus” ideológiája alapján, amely az emberi jogok védelmét előbbrevalónak tartja a be nem avatkozás és az agresszió tilalmának elvénél.¹⁰

Washington iraki beavatkozása 2003 márciusában tovább élte ezt a mindmáig megoldatlan kérdést, történetének legsúlyosabb válságát idézve elő az Észak-atlanti Szövetségben. Németország és Franciaország elítélte az egyoldalú amerikai lépést (és ezzel egy platformra került Oroszországgal). A NATO következő, isztambuli csúcstalálkozója az iraki beavatkozással összefüggő nézeteltérések jegyében telt, a tagállamok csak annyiban tudták elfedni a nyilvánvaló repedéseket, hogy szövetségi feladatként felvállalták a demokratikus iraki hadsereg kiképzését.

* * *

A gyakorlat azt mutatja, hogy a mai kor körülményei között egy hivatalos stratégia mintegy tíz évre képes előre meghatározni a tevékenység feltételrendszerét és az

⁹ Tanulmány a NATO kibővítéséről (Study on NATO Enlargement),

¹⁰ Lásd részletesebben többek között Glenon Michael F.: *The New Interventionism: The Search for a Just International Law*. Foreign Affairs, 1999. május

ebből fakadó feladatokat. A NATO esetében az 1991-ben illetve 1999-ben elfogadott koncepciók nagy vonalakban illeszkedtek ebbe az időgrafikonba. A 21. század első éveiben történt néhány olyan esemény, amelyek felvetették a stratégia megújításának kérdését és igényét. Ráadásul a washingtoni stratégiai koncepció tartalmazott egy olyan megfogalmazást, amely célul tűzte ki a stratégiai egyensúly megteremtését Európában, ez már az elfogadás pillanatában is túlhaladott és nehezen értelmezhető volt.

A fentebb említett iraki beavatkozás is az elgondolkodtató történések sorába tartozott, de még sokkal inkább a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett emlékezetes terrortámadás az Egyesült Államok ellen. Ez volt az az esemény, amelynek nyomán – a NATO történetében első ízben – életbe léptettük az alapító okirat, a Washingtoni Szerződés 5. cikkét. A támadás rávilágított, hogy az 1999-es stratégiai koncepció elfogadásának időpontjában még nem kapott kellő hangsúlyt a nemzetközi terrorista szervezetek által megtestesített fenyegetés.

A terrortámadást követően, még 2001 telén az Egyesült Államok – a meghirdetett világméretű terrorellenes háború keretében, nagyon sok ország elvi és gyakorlati támogatását élvezve – fegyveres támadást indított az al-Kaida terrorcsoportnak ott-hont adó afganisztáni tálib rezsím ellen. A tálibok hatalmát sikerült rövid időn belül megdönteni, bár mozgalmukat és a terrorista csoportok tevékenységét a mai napig sem sikerült a nemzetközi közösségnek felszámolni.

Befolyást gyakorolt egy új stratégiai koncepció kidolgozására az orosz–atlanti viszony hullámmása is, amely egy önálló tanulmány tárgyát képezhetné. Ennek kapcsán elegendő megemlíteni, hogy az Egyesült Államok komolyan foglalkozott egy globális rakétavédelmi rendszer kifejlesztésének gondolatával, és ezen belül is a rendszer bizonyos elemeinek Európába telepítésével. Az első elképzelések szerint ez Cseh- illetve Lengyelország területén történt volna, ám Moszkva erőteljes tiltakozására az elképzelések lépésről lépésre módosultak. Végül pedig a 2008-as, ötnaposnak nevezett orosz–grúz háború is súlyosan megterhelte Oroszország és a NATO viszonyát.

Új fejleménynek tekinthetjük a nemzetközi életben és biztonságpolitikai helyzetben Észak-Korea illetve Irán nukleáris ambícióit és a körülöttük kialakult feszültségeket.

Nincs abban tehát semmi meglepő, hogy az eltelt évek során újra meg újra szó esett egy új stratégia kidolgozásának szükségességéről. 2008-ban és 2009-ben a tagállamok vezetői több tanácskozást is tartottak, melyek közül kiemelkedett a 2008. novemberi és a 2009. áprilisi csúcstalálkozó. Ezeket rendre megelőzték a találgatások a dokumentum elfogadásáról, de a feltételezések tévesnek bizonyultak. Végül pedig olyan döntés született, hogy az új stratégiai koncepciót 2010-ben, a lisszaboni csúcstalálkozón fogadják/fogadjuk el.

Lisszabonban a NATO-csúcs 2010 novemberében ülésezett, és valóban elfogadta a Szövetség (új) stratégiai koncepcióját. Ez volt az első ilyen jellegű dokumentum, amelyet az elfogadás előtt széleskörű, nyilvános vitára bocsátottak, és pedig nemcsak a tagállamok hivatalos fórumain, hanem a társadalom érintett vagy érdeklődő szintjein is.¹¹

11 Ennek a társadalmi vitának a keretében például 2010 márciusában a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a Magyar Atlanti Tanács és a Magyar Hadtudományi Társaság részvételével konferencia került megszervezésre.

Az elfogadott stratégiai koncepció előszavában megfogalmazódik, hogy a NATO fejlődésének új szakaszára ad iránymutatást, amikor a Szövetségnek egy új, változó világban kell biztosítania a kollektív védelmet és a biztonságot, új fenyegetésekkel szemben, új képességek birtokában és új partnerekkel együttműködve.

A veszélytényezők, fenyegetések sorában a tömegpusztító eszközök proliferációja megelőzi a korábban domináló terrorizmust. Hangsúlyosan szerepel a kiber-támadás kockázata, amelynek kapcsán a dokumentum – az esetleges támadás kivédése mellett – megfogalmazza a károk minimalizálásának, a következmények kiheverésének követelményét is. Szerepel a felsorolt kockázatok sorában a szállítás biztonsága (nyilvánvalóan az energiahordozókra gondolva), illetve a kalózkodás is.

A Szövetség három tevékenységi körben határozza meg saját rendeltetését, mégpedig a *kollektív védelem*, a *válságkezelés* és a *kooperatív biztonság* körében. Mint meggyőződhetünk róla, az 1991-es koncepcióhoz képest az első kettő változatlan maradt, de kibővült a harmadikkal. A fejlődés és az előrelépés egyértelmű: a kollektív védelem a Washingtoni Szerződésben megfogalmazott és azóta is változatlan alapelv, a hidegháború befejeződésével a stratégiai elképzelések között megjelent a válságkezelés, 2010-ben pedig már megfogalmazódott a kooperatív biztonság stratégiai célkitűzése is. Ezzel az Észak-atlanti Szövetség lényegében kifejezésre juttatta elhatározottságát, hogy átveszi az EBESZ rendeltetésének és feladatkörének jelentős részét (hiszen korábban az EBESZ-t tekintettük a kooperatív biztonság kizárólagos intézményének).¹² A koncepció ki is fejt, hogy a napirenden szereplő feladatok (a nemzetközi biztonság erősítése, a partnerség a megfelelő országokkal, a fegyverzet-ellenőrzés és a leszerelés támogatása) már nem annyira a reagáló jellegű kollektív védelem, inkább a preventív intézkedéseket előnyben részesítő kooperatív biztonság fogalomkörébe tartoznak.

A stratégiai koncepció két távlati víziót vázol fel: az atomfegyver-mentes világ, illetve az egységes, szabad és békés Európa távlati képét. Mindkettő esetében leszögezi, hogy ezek nem a napi aktualitások kategóriájába tartoznak, de a Szövetség – távlati célként – ezek megvalósítása érdekében fog cselekedni. Ez új vonása a koncepciónak, hasonló távlati elképzelések korábban nem szerepeltek a stratégiai dokumentumokban.

A koncepció a válságkezelést komplexen értelmezi: megelőzés, kezelés, utókezelés kategóriákban gondolkodik.

Ha a 2010-es stratégiai koncepció fentiekben összefoglalt lényegi megállapításaihoz hozzávesszük, hogy a NATO időközben együttműködési megállapodást kötött Ausztráliával és a Csendes-óceán térségének más államaival is, akkor összességében helytállónak tekinthetjük a megállapítást: a Szövetség rugalmasan alkalmazkodott a megváltozott világhelyzethez.

Tévednénk azonban, ha feltételeznénk, hogy a lisszaboni stratégiai koncepció maradéktalanul megfelel a követelményeknek és körülményeknek. A kihívások felsorolásából például hiányoznak az etnikai konfliktusok vagy a migráció. Ráadásul a

12 Nem véletlen, hogy az együttműködő partnerszervezetek felsorolása a stratégiai koncepcióban csak az ENSZ-re és az EU-ra terjed ki, az EBESZ-t a dokumentum meg sem említi.

nemzetközi helyzet napról napra változik, az eltelt négy év is hozott váratlan történéseket. Az sem egyértelmű, hogy hogyan alakulnak a „várt” és előre tervezett történések, elsősorban a NATO kivonulása Afganisztánból (aminek a 2014-es határidejét egyébként ugyancsak Lisszabonban határozták meg).

Az immár 28 tagúra bővült atlanti szövetség jövője körül ugyanis nagy a bizonytalanság, ahogyan az idei évben véget ér a csaknem másfél évtizeden át tartó afganisztáni misszió. 2014 után csupán mintegy tízezer amerikai katona maradna az ázsiai országban, de a tervek szerint három év alatt ezen kontingens létszáma is alaposan lecsökken.

* * *

A fentiekben láthattuk, hogy a NATO-nak a hidegháború vége utáni kiút keresése során kétszer is szinte automatikusan adódott a megoldás, először a válságkezelés felvállalása és a „területen kívüli” missziók révén, másodsor pedig a nemzetközi terrorizmus elleni világméretű küzdelem beiktatásával saját tevékenységi körébe. Afganisztán után azonban újra felmerül a már többször megoldottnak látszó kérdés: mi értelme marad a NATO létezésének, amikor nagyítóval kell keresni a megfelelő ellenséget?

A NATO-nak meg kell újulnia, ebben nagy az egyetértés. A „hogyan”, „milyen irányban” kérdésre már jóval bonyolultabb a válasz. Talán a 2014 szeptemberére, Nagy-Britanniába tervezett csúcstalálkozó lesz hivatott – legalább részben – megválaszolni a sorakozó kérdéseket. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az Egyesült Államok nyilvánvalóan egyre inkább a Csendes-óceán térségére koncentrálnak.

Kisebb méretekben – például Afrikában – elképzelhető a NATO szerepvállalása, különösen párban az Európai Unióval. Visszatérő megoldást kínálhat az a munkamegosztás a NATO és az ENSZ között, amelynek első példáját Bosznia-Hercegovinában láthattuk. Afganisztán után azonban a Szövetség jelentősége minden bizonnyal csökken, bár a Szövetség továbbra is a katonai erő letéteményese és képviselője marad, és továbbra is be fog illeszkedni a biztonsági intézmények nemzetközi rendszerébe.

Megemlíthető, hogy Oroszországgal – az Orosz-atlanti Tanács létezése ellenére – továbbra sem felhőtlen az Atlanti Szövetség viszonya, nem világos a tervezett rakétavédelmi rendszer perspektívája, a feltörekvő Kínával pedig nincs intézményesített kapcsolat. Ugyanakkor a 2008-ban kezdődött gazdasági válság tartósan rányomja bélyegét a nyugati országok védelmi kiadásainak alakulására.

* * *

A NATO 65 éves története a leküzdött válságok története. Születésnapján azt kívánjuk szövetségünknek (mert természetesen a miénk is), hogy a soronkövetkező válságot és a távlati válságos helyzeteket is a korábban megtapasztalt rugalmassággal és előrelátással küzdje le. Zárzó helyett pedig – illusztrációként – vizsgáljuk meg a biztonságát transz-atlanti keretek között építő Európát az Észak-atlanti Szövetség és az Európai Unió közös sorsát megtestesítő táblázat tükrében.

Érdekes egy pillantást vetnünk a NATO és az Európai Unió taglétszámának alakulására, különös tekintettel arra a tényre, hogy a két intézmény tagsága nagymértékű

átfedést mutat, miként az látható az alábbi táblázatból is. Különösen igaz ez a NATO európai tagállamainak szemszögéből, hiszen valamennyi számottevő ország (mint Németország, Franciaország vagy Nagy-Britannia, de Olasz- és Spanyolország is) mindkét szervezetnek tagja. Ez azt is jelenti, hogy nem nehéz egyeztetni a két szervezet biztonságpolitikai elképzeléseit, már amennyiben az Egyesült Államok és az európai NATO-tagállamok között nem alakul ki nézeteltérés. Eléggké kézenfekvő, hogy egy európai országnak nagyon hasonló stratégiai nézetei vannak, akár NATO-, akár EU-tagként tekintjük. (Arról nem is beszélve, hogy mindannyian – az Egyesült Államokkal és Kanadával együtt – tagjai vagyunk az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek, és természetesen az Egyesült Nemzetek Szervezetének is.)

	1949	1952	1954	1955	1957	1973	1981	1982	1986
NATO	12	14	14	15	15	15	15	16	16
Európai NATO	10	12	12	13	13	13	13	14	14
EU (EK)					6	9	10	10	12
Közös					6	8	9	9	11

	1990	1992	1995	1999	2004	2006	2009	2013
NATO	16	16	16	19	26	26	28	28
Európai NATO	14	14	14	17	24	24	26	26
EU (EK)	12	12	15	15	25	27	27	28
Közös	11	11	11	11	19	21	21	22

Megjegyzés:

Az európai NATO-tagországok közül nem tagja az Európai Uniónak Albánia, Izland, Norvégia és Törökország, illetve az EU tagállamai közül nem tagja a NATO-nak Ausztria, Ciprus, Finnország, Málta, Írország és Svédország.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hajma Lajos: Stratégiai célok – katonai doktrínák. Budapest, 1982. Kossuth Könyvkiadó

Tények könyve – NATO. Greger-Delacroix, 1997

NATO kézikönyv. Budapest, 2001. HM Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal – NATO Információs és Sajtóiroda

Bognár Károly – Hajma Lajos: A hidegháború magyar szemmel. Budapest, 2001. ZMNE egyetemi jegyzet

Nagy László: Egy új világrend felé. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Védelmi tanulmányok 55. szám, 2004, 94. oldal

Nagy László: Az Észak-atlanti Szövetség (új) stratégiai koncepciója. Hadtudomány, 2010/4. 13–20. oldal

Padányi József – Haig Zsolt

Kihívások, kockázatok és válaszok a hadtudományi doktori képzésben

A Nemzeti Közszolgálati Egyetemen folyó oktatásban fontos szerepet tölt be a doktori képzés. A három doktori iskola sajátos helyzetben van, hiszen többnyire¹ egyedülként képez az adott tudományágokban. Ennek ellenére – vagy éppen emiatt – figyelniünk kell azokra a kihívásokra és kockázatokra, amelyek az iskolák jövőbeni működését befolyásolják. Az alábbiakban a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar doktori iskoláit érő külső és belső hatásokról szólnunk, megpróbálva válaszokat is adni a kihívásokra.

A Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon (HHK) folyó doktori képzés műhelyei a Hadtudományi Doktori Iskola (HDI) és a Katonai Műszaki Doktori Iskola (KMDI). Bár a két doktori iskolában a képzés és fokozatszerzés két tudományterületen, és azokon belül is különböző tudományágokban folyik, jelen tanulmányban összefoglaló néven hadtudományi doktori képzésként tárgyaljuk. Ennek a tanulmány szempontjából részben praktikus oka van, de ennél sokkal fontosabb, hogy a két, eltérő tudományterülethez tartozó tudományágokban folyó doktori képzés a technika (haditechnika) és az alkalmazás összhangja következtében nagyon szorosan összekapcsolódik. Ez a szoros kapcsolódás a pozitív hozadéka mellett – mint ahogy a későbbiekben látható is lesz – némi zavart is okoz a kutatási területek szétválasztásakor.

A doktori képzésre eddig jelentkezett hallgatók száma meghaladja az ezret, az abszolutóriumot 718 doktorandusz szerezte meg, közülük pedig 367 szerzett doktori PhD fokozatot, és 475 főt avattunk doktorrá.² Az abszolutóriumot szerzett doktorjelöltek közül 130 fő áll fokozatszerzési eljárás alatt.

Intenzív és eredményes munka folyik a doktori iskolákban, és ha azt szeretnénk, hogy ez így is maradjon, érdemes áttekinteni az előttünk álló kihívásokat, melyek némelyike komoly kockázatot jelent.

1 A katonai műszaki tudományok tudományágban, a biztonságstudomány területén alapított doktori iskolát az Óbudai Egyetem 2012-ben.

2 A két doktori iskola ODT honlapján feltüntetett adatok összegzése szerint:
http://www.doktori.hu/index.php?menuid=191&di_ID=164 Letöltve: 2014. február 24-én
http://www.doktori.hu/index.php?menuid=191&di_ID=165 Letöltve: 2014. február 24-én

A Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar doktori iskoláinak helyzete

Hadtudományi Doktori Iskola

A Hadtudományi Doktori Iskolában 1996-tól folyik a képzés. A HDI a társadalomtudományok tudományterületen, a hadtudományok tudományágban képez. Az iskolában a védelmi szféra tevékenységét érintő hadtudományi jellegű kérdések kutatása folyik, a következő kutatási területeken:

- Biztonsági tanulmányok.
- A védelem társadalomtudományi kérdései.
- Hadtudomány általános elmélete.
- Védelmi igazgatás elmélete.
- Hadművészet elmélete.
- Védelmi logisztika és védelemgazdaság.
- Nemzetbiztonság és rendvédelem.
- Védelmi informatika és kommunikáció elmélete.

Az iskolában az elmúlt évtizedben 513 abszolutóriumot adtak ki és 339 fokozatot ítéltek oda. Jelenleg az iskolában 133 oktató, 50 témavezető és 14 törzstag szolgálja a képzést. A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) 2014. 12. 31-éig akkreditálta az iskolát.³

Katonai Műszaki Doktori Iskola

A Katonai Műszaki Doktori Iskolában 2002-től folyik a képzés. A KMDI a műszaki tudományok tudományterületen, a katonai műszaki tudományok tudományágban képez. Az iskolában a védelmi szféra tevékenységét érintő műszaki-technikai jellegű kérdések kutatása folyik, a következő kutatási területeken:

- Katonai műszaki infrastruktúra.
- Haditechnika és robotika.
- Védelmi elektronika, informatika és kommunikáció.
- Környezetbiztonság és katasztrófavédelem.
- Katonai logisztika és védelemgazdaság.
- Biztonságtechnika.
- Védelmi igazgatás.

Az iskolában a kezdetektől 205 abszolutóriumot adtak ki és 136 fokozatot ítéltek oda. Jelenleg az iskolában 106 oktató, 41 témavezető és 13 törzstag szolgálja a képzést. A MAB 2014. 12. 31-ig akkreditálta az iskolát.⁴

A hadtudományi doktori képzést érő külső kihívások

A külső hatások között említhetjük a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) reformja részeként zajló – és a hadtudományt is érintő – tudományos nomenklatúra átalakítást, a tudománymetriáról szóló vitát, a doktori képzésről szóló kormányrendeletet,

3 http://www.doktori.hu/index.php?menuid=191&di_ID=164 Letöltve: 2014. február 23-án.

4 http://www.doktori.hu/index.php?menuid=191&di_ID=165 Letöltve: 2014. február 23-án.

valamint a MAB megújult elvárásait a doktori iskolák létesítésének és működésének akkreditációjával kapcsolatban.

Külön bekezdésben kell szólnunk a törzstagok minőségéről és szerepéről. Mára a törzstagok szerepe a doktori iskola működtetésében és minőségének megőrzésében felértékelődött. Törzstaggyá válni, a törzstagságot megőrizni nem egyszerű feladat, folyamatos munkát és folyamatos erőfeszítést igényel. Ha megnézzük a követelményeket és elvégezzük a kar két doktori iskolájának törzstagi elemzését, újabb kockázatokat azonosíthatunk. Vegyük sorjában:⁵

- *Releváns fokozat és a kutatási területhez illeszkedő tudományos tevékenység*
Törzstagjaink releváns fokozata önmagában nem, vagy csak nehezen értelmezhető. Különösen szembetűnő volt ez a KMDI alapításakor, hiszen korábban ilyen doktori képzés nem volt, tehát a releváns fokozat nem volt elvárható. A jelenlegi törzstagi névsorban a hadtudományok és a katonai műszaki tudományok területén szerzett fokozat a domináns (66%), de megtalálhatóak a politikatudományok (10%), a szociológiai tudományok (4%), a földtudományok (4%), a történelemtudományok (4%), a neveléstudományok (4%) és a kémiai tudományok (8%) fokozatosai is. Ezt az ellentmondást a MAB is érzékelte és indokolt esetben is el fogadja, aminek következtében nyilvánvaló, hogy az utóbbiak törzstagként való elfogadása sokkal inkább a kutatásaik és publikációik jellege miatt történt. Ez is mutatja a doktori iskoláinkban végzett munka sokszínűségét és a képzés interdiszciplináris jellegét. Véleményünk szerint a relevancia meghatározásakor ez a döntő, és nem az, hogy évekkel ezelőtt mely tudományágban szereztek fokozatot. Néhány ígéretes törzstag-jelölnél azonban éppen ez a követelmény az, amely miatt nem jelölhető, hiszen aktuális publikációi nem relevánsak. A törzstagok átlagéletkora (59 és 60 év) sem optimális. Jellemző, hogy csak 2012-ben 4 fő hadtudós kapott professor emeritus címet, ami igen tiszteletre méltó, de a törzstagi megfelelésben már csak korlátozásokkal vehető figyelembe.⁶
- *Aktív, folyamatos és dokumentált kutatási tevékenység*
A Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) létrehozása és kötelező feltöltése óta többé-kevésbé átlátható az oktatók és kutatók tudományos tevékenysége, legalábbis ami a publikálást illeti. Lehet és kell is azon vitatkozni, hogy mennyire jó az MTMT strukturáltsága, mennyire megbízható az adatok bevitel, megfelelnek-e minden tudományterületnek a mérőszámok (hatástényező vagy impact faktor).⁷ Ugyanakkor, amíg jobbat nem tudunk felmutatni, addig ezzel kell dolgoznunk. Vizsgálva törzstagjaink teljesítményét, komoly kockázatokat találhatunk az idegen nyelvű publikálás és a hivatkozá-

5 387/2012. (XII. 19.) Doktori kormányrendelet, valamint a 2013/6/III/1. sz. MAB határozat – a MAB akkreditációs elvárásai, szakmai bírálati szempontjai alapján. <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=133> Letöltve: 2013. december 30-án.

6 A 387/2012 (XII.19.) Korm. rendelet értelmében tudományáganként csak egy fő vehető figyelembe a törzstagi megfelelés tekintetében.

7 Lásd ebben a témában: Csaba László – Szentes Tamás – Zalai Ernő: Tudományos-e a tudománymérés? című munkáját (kézirat, közlésre átadva a Magyar Tudomány számára 2013. 11. 29-én).

sok területén. A számok azt mutatják, hogy az idegen nyelvű publikációk száma még a törzstagoknál sem meggyőző (és akkor a minőségről nem is beszéltünk). Az összes törzstag 60%-ának teljesítménye alatta marad a két doktori iskola törzstagi átlagának, azaz a törzstagok 40%-ának aktivitása emeli magasabbra az átlagot. Hasonló a helyzet a hivatkozások területén: a törzstagok 38%-ának átlagon felüli az idézettsége. A 2013 végén lezajlott megfelelőségi vizsgálat során a MAB illetékes bizottságai és a plénum is különös tekintettel vizsgálta a hivatkozások számát és azok minőségét. A formai követelményeknek megfelelő törzstagjaink közül többen e kritérium alacsony színvonalú teljesítése miatt nem kaptak megfelelő értékelést. Hozzá kell tenni, hogy ebben szerepe volt annak is, hogy egyes törzstagjaink a meghatározott határidőre nem tudták feltölteni összes hivatkozásaikat. Így fordulhatott elő, hogy MTA doktora vagy egyetemi tanár hivatkozásainak száma nem érte el a húszat, ami rendkívül kevés! Nem meglepő módon mindkét kiemelt tényezőnél (idegen nyelvű publikációk és hivatkozások) ugyanazon törzstagok emelik a színvonalat (lásd később, 1. táblázat).

- *Eredményes témavezetés, azaz fokozatot szerzett pályázó*

Bármennyire is meglepő, de előfordul, hogy jelentős tudományos teljesítménnyel és gazdag szakmai tapasztalatokkal rendelkező oktatóknak nincs eredményes témavezetése. Szembe kell néznünk azzal, hogy az elmúlt években nem tettünk semmit annak érdekében, hogy akár adminisztratív, akár motivációs úton ösztönözzük oktatóinkat a témavezetésre. Ráadásul az eredményes témavezetés olyan feltétel, amely kizárja a szubjektív megítélést és mérlegelést. Az eredményes témavezetéshez elsőként olyan témahirdetés szükséges, amelyre van jelentkező (lásd következő pontot). Ez azonban csak az első és talán a legkönnyebben teljesíthető lépés. A doktoranduszt végig kell vezetni a képzés időszakán, folyamatos publikációs tevékenységre kell ösztönözni akár közös publikációkkal is.⁸ A probléma általában a képzést követően, az abszolutórium megszerzése után jelentkezik, amikor a témavezető és a doktorandusz közötti kapcsolat megszakad. E tekintetben rendkívül fontos a témavezető kezdeményezőkézsége. Különösen lényeges ez az új doktori szabályzatunk fényében, amikor a képzés befejezését (abszolutórium megszerzését) követően a hallgatónak öt éve van a fokozat megszerzésére.⁹ Ez rendkívül hosszú idő, ami alatt a motiváció csökkenhet, és a téma aktualitása is megkérdőjelezhetővé válhat. Ekkor van nagy szerepe a témavezető motiváló erejének, illetve a kutatási irányok, új „ötletek” felmutatásának. Mindezek együttesen vezethetnek csak el az eredményes témavezetéshez.

8 A MAB több bizottságában (például az egyetemi tanári pályázatok elbírálásánál) fontos mérőpont, hogy a pályázónak legyenek közös publikációi a saját PhD hallgatójával. Ez a követelmény ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a témavezető csak a nevét adja, hanem érdemben is rész kell, hogy vegyen az alkotásban.

9 Nemzeti Közzolgálati Egyetem Doktori Szabályzat 30.§ (8)
http://uni-nke.hu/uploads/media_items/doktori-szabalyzat-2013_-x_-31-tol.original.pdf Letöltve: 2014. február 23-án.

- *Témavezetés és témahirdetés*

Talán ez az a feltétel, amelynek teljesítése a legkisebb kockázatot jelenti törzs-tagi szinten. Nehéz elképzelni, hogy azok, akik egyébként megfelelnek a fentebb ismertetett követelményeknek, ne legyenek képesek olyan kutatási témát hirdetni, amelyre jelentkezik hallgató. Ennek ellenére itt is ki lehet emelni két kockázati tényezőt. Egyrészt (ez a kisebb hányad) vannak olyan oktatóink, akik nem érzik szükségességét a tudományos utánpótlás nevelésnek, és tudományos fokozatuk megszerzését követően a témahirdetés terén nem mutatnak kellő aktivitást. Meg kell találnunk azokat az eszközöket – az oktatói előmenetelbe építve – amelyekkel rábírhatjuk erre az erőfeszítésre az oktatóinkat. Másrészt pedig mind a hadtudományok, mind pedig a katonai műszaki tudományok sajátosságai következtében egyes oktatóink olyan speciális témá(ka)t hirdetnek, amelyre akár a Magyar Honvédségtől (MH), de a tágabb értelemben vett védelmi szférából vagy esetleg a civil életből sem igazán találni jelentkezőt.

További – elsősorban adminisztratív – követelmények (akkreditációs nyilatkozat, életkor, doktori iskola vezetőjénél 2016. január 1-jétől legalább DSc/MTA doktora tudományos fokozat/cím) is megfogalmazódtak, de ezekkel nem itt kívánunk foglalkozni.

A képzést érő belső kihívások

A kihívások egy része belülről érkezik és kapcsolatban van az egyetem fejlesztésével. Ide sorolhatjuk az új doktori iskolák megjelenését, a HHK képzési rendjének és tartalmának átalakítását, valamint a kar humánerőforrásának változását.

A tudományos utánpótlás tudatos megteremtése kiemelt feladata a doktori iskoláknak. A törzs-tagi átlagéletkor (a HDI-ben 59, a KMDI-ben 60 év) azt mutatja, hogy az utóbbi években ezen a területen nem tettünk meg mindent a fiatalítás érdekében. Igaz ez akkor is, ha tudjuk, hogy a doktori iskolákban tanuló hivatásos állománynál – a hivatásrendi életpálya sajátosságaiból adódóan – a fokozatszerzés ideje egyébként is kitolódik.

Érthető és üdvözlendő erőfeszítés az egyetem Intézményfejlesztési Tervében megfogalmazott cél, amely a közigazgatás-tudományok és a rendészettudományok területén doktori iskolák létrehozására irányul.¹⁰ Számunkra elsősorban a Rendészettudományi Doktori Iskola létrejötte jelent kihívást. Ennek oka az, hogy két évtizede mi képezzük a rendészettudomány tudományág legtöbb fokozatosát, azaz ezeket a kutatási területeket a mi doktori iskoláink művelik. Nem is eredménytelenül, hiszen a 2007–2010 között PhD-oklevelet szerzett hallgatók 16%-a a rendészet témakörében védte meg disszertációját.¹¹ A HDI 2014-ben meghirdetett kutatási témáinak 20%-a kötődik közvetlenül a rendészettudományhoz.¹² A Rendészettudományi Doktori Iskola

10 A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Intézményfejlesztési Terve 2012 – 2015.

<http://old.uni-nke.hu/downloads/egyetem/IFT.pdf> 81. oldal. Letöltve: 2013. december 31-én.

11 A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Felsőoktatási Minőségi Díj megszerzésére benyújtott pályázati anyaga. 2010. Budapest.

12 www.doktori.hu Letöltve: 2014. február 23-án.

sikeres megalapítását követően érthető törekvés lesz, hogy ezek a kutatási területek – és ezzel a doktoranduszok és témavezetők egy része – átkerüljön az új doktori iskolába. Nem volt ez másképp a Katonai Műszaki Doktori Iskola megalapításakor sem, amikor a Hadtudományi Doktori Iskola adta az induláshoz szükséges humán erőforrásokat.

A Rendészettudományi Doktori Iskola létrejöttével számolnunk kell azzal, hogy a HDI *védelmi igazgatás elmélete* kutatási terület, valamint a *nemzetbiztonság és rendvédelem* kutatási terület egy része iskolát fog váltani. Erre tudatosan készültünk már eddig is, hiszen utóbbi kutatási területen már ennek megfelelően hirdettünk témákat. Különösen érdekesnek ígérkezik ugyanakkor az a polémia, ami borítékolhatóan bekövetkezik a nemzetbiztonsági kutatási témák megosztásánál, illetve a katasztrófák elleni védekezés témáinál.

A KMDI esetében kihívást jelent az, hogy a *környezetbiztonság és katasztrófavédelem* kutatási terület, a *biztonságtechnika* kutatási terület és a *védelmi igazgatás* kutatási terület egy része iskolát válthat. Tudatosan használjuk a feltételes módot, mert önmagában az új doktori iskola létrejötte nem jelent feltétel nélküli váltást.¹³

Ugyanakkor reális kockázatnak látjuk azt, hogy az új iskola létrejöttével – sokszor személyes ambíciók mentén – olyan területeket is el akarnak vinni, amelyek megtartása a jelenlegi szervezetben indokolt. Az ambíciókra – ahogy arra Szenes Zoltán is utal cikkében – érdemes figyelni, hiszen doktori iskoláink történetében volt már példa arra, hogy ennek mentén történtek komoly változások.¹⁴ Azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az egyetem szervezetfejlesztésében is történhetnek olyan változások, amelyek eddig még nem nevesített – de az ambíciókban meglévő – doktori iskolák létrejöttét célozzák meg. Mindezek pedig tovább csökkenthetik a két doktori iskola személyi kapacitását, illetve kutatási területi mozgásterét. Hiszen lássuk be, hogy az esetlegesen újonnan létrejövő doktori iskolák törzstagi, témavezetői és oktatói lehetőségei korlátosak, azok elsősorban a HHK két doktori iskolájára támaszkodhatnak. Szembe kell tehát néznünk azzal a paradox helyzettel, hogy egyik oldalról üdvözöljük az NKE szervezet- és képzésfejlesztése következtében létrejövő új doktori iskolákat, másik oldalról viszont nehezen éljük meg, hogy ez a HHK két doktori iskolájának esetleges képességvesztését okozza.

A kutatási témák áttekintését – ahogy eddig is – ezután is folytatnunk kell. Vitát fog gerjeszteni, de a profiltisztítást a két doktori iskolánál újra át kell gondolnunk. Nem indokolható például a *védelmi igazgatás* kutatási terület témáinak párhuzamos megjelenése az iskoláknál. Ennek a helyzetnek a kialakulását a személyes érdekérvényesítés és a korábbi nemzetvédelmi egyetemi struktúrában meglévő párhuzamosságok eredményezték. Természetesen nem egyszerű a területek szétválasztása és doktori iskolákhoz rendelése. Hiszen egy híradórendszer technikai-technológiai fejlesztésére vonatkozó kutatás joggal kerülhet a KMDI kutatási témái közé, viszont

13 Beszédes adat, hogy a 2013 szeptembere óta a Katonai Műszaki Doktori Iskolából 4 doktorandusz és 5 abszolutóriummal rendelkező hallgató távozott másik doktori iskolába.

14 Szenes Zoltán: Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról. *Hadtudomány*, 2013/3 – 4. 61. oldal. http://www.mhht.eu/hadtudomany/Hadtudomany_2013_3-4_6.pdf

ennek megvan az alkalmazói oldala is. A kidolgozott új technológia jobb, hatékonyabb működése, a folyamatos működés szintjén válik bizonyíthatóvá. De hasonló példák hozhatók akár a műszaki, a haditechnikai, az ABV, a felderítő rendszerek vonatkozásában is.

A doktori képzés folytatásának (akkreditálásának) egyik igen fontos szempontja, hogy az egyetemen legyen legalább egy olyan akkreditált mesterképzés, amely a doktori iskola adott tudományterületén folyik.¹⁵ Ez a HDI esetében azt jelenti, hogy a képzése a biztonság- és védelempolitikai, katonai vezetői, nemzetbiztonsági és a védelmi igazgatási mesterszakokra épül.

A KMDI képzése a képzési terv szerint a védelmi vezetéstechnikai rendszertervező; a katasztrófavédelmi mérnöki; a biztonságtechnikai mérnöki valamint a katonai logisztikai mesterszakokra alapoz. Itt komoly kockázati tényezőként azonosíthatjuk, hogy a felsorolt négy mesterszaktól az egyetem új képzési rendszerében – a fenntartói akaratnak megfelelően – csak a védelmi vezetéstechnikai rendszertervező mesterszak maradt meg, amely a *műszaki* tudományterületen, a *nemzetvédelmi és katonai* képzési területen lett akkreditálva. A többi képzés megszűnt vagy kifutó jelleggel működik. A karunkon újonnan akkreditált MSc-szakok mindegyike a társadalomtudományok tudományterületen a közigazgatási, rendészeti és katonai képzési ágban lettek akkreditálva. Ez azt jelenti, hogy az egyetemen jelenleg csak egyetlen műszaki képzési területhez tartozó mesterszak van. A korábbi gyakorlatra figyelemmel, ennek az esetleges megszűnése egyben a KMDI-n folyó képzés megszűnését is eredményezné.

2016-tól elvárás, hogy doktori iskola vezetője az MTA doktora címmel rendelkezzen, ami szintén komoly kihívást jelent. A doktori iskolák vezetőit a törzstagok közül választják. A MAB-elvárás szerint a törzstagság életkori feltételeit egyetemi tanárok esetében azok teljesítik, akik az értékelés évében nem töltik be a 71. életévüket. Ez azt jelenti, hogy 2016-ban ez az 1946-ban születettekre érvényes. Ugyanakkor a doktori iskola vezetőjét nem néhány hónapra, esetleg egy-két évre célszerű választani. Jelenleg az egyetemen 6 fő MTA doktora fokozattal rendelkező egyetemi tanár van, aki 1946 után született. Közülük azonban valójában csak 3 fő az, aki ténylegesen számításba jöhet a vezetői tisztségre.¹⁶

A HDI jelenlegi vezetője MTA doktora és az életkori feltételeknek is eleget tesz. Más a helyzet a KMDI-nél, ahol a doktori iskola vezetője PhD fokozatos habilitált egyetemi tanár. A már említett szóba jöhető 3 fő MTA doktor közül kettő kutatási területe teljes egészében a társadalomtudományokhoz köthető, így ők nem jöhetnek szóba a KMDI vezetői tisztségnél. Látszik tehát, hogy e területen igen korlátozottak a lehetőségeink. E tekintetben némileg jobb helyzetben van a HDI, a KMDI esetében azonban mindenképpen sürgős döntés szükséges a vezetői utánpótlás biztosítására. Amennyiben új MTA doktor(oka)t szeretnénk a karon (márpedig ez a doktori képzéstől függetlenül is mindenképpen szükséges), akkor a rendelkezésre álló két év

15 Nemzeti Felsőoktatási Törvény 16.§ (2)

16 A 6 főből 1 fő 1946-ban, 2 fő pedig 1949-ben született.

rendkívül rövid idő, ha figyelembe vesszük az MTA Hadtudományi Bizottság (MTA HB) új követelményrendszerét és az eljárás időtartamát.

Újabb kihívást jelent az a törekvés, amely a doktori képzésben a nappali képzést részesíti előnyben. A MAB álláspontja szerint levelező képzésre csak annyi főt lehetne felvenni, amennyi nappali képzésben felvett hallgatója van a doktori iskolának. Ez a hadtudományi doktori képzés szempontjából mindenképpen hallgatói létszámcsökkenést eredményezne, mivel a két tudományág sajátosságaiból adódóan és a potenciális jelentkezőket figyelembe véve a levelező képzés volt preferált. Az érintett hivatásrendek hivatásos állományú tagjai nem vállalják a nappali képzéssel együtt járó jelentős illetménycsökkenést, valamint a beosztásból való kiesés miatti bizonytalanságot. Ez az egyik oka annak, hogy az elmúlt két évben az egyetem részére meghatározott nappali keretszámot nem tudtuk feltölteni. Lesz ennek pozitív hozadéka is, hiszen a kevesebb doktorandusz miatt felértékelődik a témavezetés és a fokozat is.

Az egyetemi erőforrások elosztásánál egy látszólagos ellentmondásra is szeretnénk felhívni a figyelmet. Az új doktori iskolák megjelenése azt jelenti, hogy osztozni kell a rendelkezésre álló forrásokon, azaz elvileg kevesebb jut egy iskolának. Ugyanakkor az elmúlt két évben a jogelődöket messze meghaladó szinten költöttünk a doktori képzésre, a doktori iskolák fejlesztésére, a tudományos kutatás támogatására. Gondoljunk csak a pályázati forrásból támogatott tananyagfejlesztésre, vagy tehetséggondozásra. Mind a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP), mind az Államreform Operatív Program (ÁROP) több millió forinttal támogatta a képzést, az adminisztráció fejlesztését. 2014-ben két olyan kutatási pályázatot is befejezünk a hadtudományok és a katonai műszaki tudományok területén, amelyek két év alatt közel 500 millió forinttal segítették a kutatásainkat.¹⁷

Itt kell említenünk az egyetem által kiírt:

- „Államreform Kutatási Kiválósági Program” pályázat biztosította forrásokat (benne 5 fő hadtudós habilitációs költségeinek átvállalása, 5 fő publikációs tevékenységének támogatása);
- a tudományos utánpótlás pályázatot, amely 3 főnek a fokozatszerzés, 7 főnek két szemeszter költségeinek kifizetését biztosítja;
- az „Egyetemi Kutatóműhely” pályázatot, amely 5 fős, hadtudós vezette csoport kutatásait segíti;
- a tehetséggondozási pályázatot, amely 3 hallgatót és 3 mentort támogat, illetve a nemzetközi kutatásokat támogató pályázatot, amely egy hat fős hadtudományi kutatást támogat.

Az egyetem ezeken a programokon keresztül 54 millió forinttal támogatja a pályázókat, melyből 22 millió forint segíti a hadtudományban oktató-kutató szakembereket.

Ami a humán erőforrások alakulását illeti, már nem ilyen jó a helyzet. A doktori iskolák már az integrációt megelőző időszakban is komoly forrásokat veszítettek ezen a területen, hiszen az alkalmazotti létszám egyharmados csökkenése a minősített

¹⁷ A TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0001 pályázat „Kockázatok és válaszok a tehetséggondozásban”, valamint a TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0001 pályázat „Kritikus infrastruktúra védelmi kutatások” címmel.

oktatókat is érintette. 2010-ben 126 fő minősített oktató dolgozott a katonai felsőoktatásban, 2011 februárjában 119 fő, míg a 2011–2012-es tanévet 102 fő minősített oktatóval kezdtük el. Az integrációt követő szervezeti átalakítások, új szervezeti elemek létrejötte, a kettős juttatás tilalmának bevezetése miatti kiáramlás oda vezetett, hogy a karon jelenleg 65 minősített oktató dolgozik. Ez nem jelenti azt, hogy doktori képzésben is ilyen arányban csökken az oktatók száma, de a közvetett hatás kimutatható. A korábban már említett fejlesztési cél, a rendészettudományi doktori iskola létrehozása ezt a humán erőforrást tovább csökkenti.

A kihívásokra és kockázatokra adható válaszok

Az oktatói minőség javítása

Az MTA doktorok száma mind az akkreditáció, mind a doktori képzés szempontjából meghatározó. Újra kell gondolnunk tehát az MTA doktora címre esélyes oktatók „helyzetbe hozását”. Ez lehet az arra érdemesek kutatásainak és publikációs munkájának kiemelt anyagi támogatása, kutatóidőszak biztosítása, jelölés NATO-, illetve EU-munkacsoportba. Előremutató javaslatot fogalmazott meg Kende György, amikor leírta: „... azt javaslom, hogy a jövőben minden pályázó keressen a beadás előtt egy vagy akár több (lehetőleg MTA doktora címmel, és lehetőleg Hadtudományi Bizottsági tagsággal rendelkező) kollégát, akivel kellő mélységben konzultálhat a benyújtandó pályázatáról”.¹⁸

Nem csak a törzstagokra igaz, hogy a fokozat megszerzését követő publikációk jellege meghatározó az akkreditációs vizsgálat szempontjából. Az MTA Hadtudományi Bizottsága meghatározta azoknak a hazai és külföldi folyóiratoknak a mennyiségét és minőségét, amelyek mértékadóak a művelt tudományágakban.¹⁹ Meglehetősen széles ez a paletta, tehát aki akar, az tud publikálni akár itthon, akár külföldön, így mind a tudományági és a kutatási területi relevancia, mind a minőségi publikálás feltételei adottak. Különösen fontosnak tartjuk felhívni a figyelmet a külföldi, nemzetközi folyóiratokban való publikálásra, mivel ez a MAB-vizsgálatok során is különös hangsúllyal kerül elbírálásra.

A tudományos teljesítmények átláthatóságát jelentősen növeli a Magyar Tudományos Művek Tárának létrehozása és kötelezően előírt feltöltése. Mára megkerülhetetlen lett az MTMT, hiszen ebből építkezik az Országos Doktori Tanács (ODT) adatbázisa,²⁰ ezt fogadják el a tudományos és oktatói előmenetel adattárának. Meg kell jegyeznünk, hogy az MTMT szinte folyamatosnak tűnő változtatásai nem teszik könnyebbé a feltöltést, a lekérdezést és nem utolsósorban a publikációs és hivatkozási adatok kiértékelését. A publikációk és hivatkozások feltöltése egyetemünkön is

18 Kende György egyik cikkében részletesen elemzi ennek a kérdésnek a fontosságát. Kende György: Gondolatok MTA doktori, egyetemi tanári, és Bolyai Ösztöndíj pályázatokról. Hadmérnök VIII. évf. 3. szám. 2013. szeptember, 272–273. oldalak. http://hadmernok.hu/133_25_kendegy.php Letöltve: 2013. február 23.

19 A Hadtudományi Bizottság honlapján elérhető a táblázat, amelyben 26 hazai és 46 külföldi folyóirat szerepel különböző kategóriákba sorolva. http://www.mtahtb.zmne.hu/PDF/Szakmai_folyoiratok_besorolasa.pdf Letöltve: 2014. február 23-án.

20 www.doktori.hu

elvárás, amit vagy az oktató vagy a doktori iskola (esetleg a könyvtár) adminisztrációja végez. Egyértelműnek tűnik, hogy ettől kezdve a folyamatosan dokumentált tudományos munka bemutatásának nincs akadálya.

Más kérdés, hogy aki nem végez kutatásokat, az publikálni sem fog (mert nincs mit). És aki nem kutat és nem publikál, annak az oktatói munkája is megkérdőjelezhető, legyen az a képzés bármely szintje. Ahogyan korábban bemutattuk, az egyetem jelentős forrásokat biztosít a kutatásokhoz. Aki akar tehát és van ötlete, van kutatási témája, az bizonyíthatja tehetségét.

A tudományos utánpótlás megteremtésének egyik fontos lépése lehet, a „friss” tudományos fokozatosok folyamatos bevezetése a doktori iskolák munkájába. Mindez természetesen csak folyamatosan történhet: kezdetben egy-két tárgy hirdetésével, később a társ-témavezetés intézményének bevezetésével. Ez jó alapot adhat arra, hogy egy tapasztalt témavezető mellett váljék valakiből igazán jó, eredményes témavezető. Az eredményes témavezetés sok időt és erőfeszítést igényel. A doktori iskolák segíthetik ezt a munkát a témavezetők felkészítésével, társ-témavezetői rendszer működtetésével, aktuális és átfogó témák hirdetésével. Nem új ez a javaslat, hiszen korábban rendszeresen tartottunk felkészítést a témavezetőknek.

A doktori iskoláink törzstagjaira elvégzett statisztikai kutatás azt bizonyítja, hogy a hivatkozások területén is előbbre kell lépni (1. táblázat). A törzstagokra vonatkozó 114-es hivatkozási átlag jelentősen javítható lenne, ha az adott témában jártas hadtudósok bátrabban idéznék pályatársaikat, vagy bátrabban vitáznának egy-egy megállapításon.

Az oktatói minőség egyik legpontosabb fokmérője az idegen nyelven történő kutatás, publikálás, témavezetés. Utóbbi területen különösen sok tennivalónk van, mert doktori iskoláink történelmében elvértve találunk idegen nyelven megszerzett fokozatot.

A HDI és a KMDI törzstagjainak összesített publikációs adatai

Forrás: <http://www.doktori.hu> (2014. február 23.)

	<i>HDI</i>	<i>KMDI</i>	<i>Összesen</i>	<i>Átlag</i>
Válogatott közlemények száma	1383	965	2348	87
Összes tudományos közlemény száma	1872	1409	3281	121
Monográfiák és szakkönyvek	163	37	200	7
Könyvfejezet	223	53	276	10
Külföldön megjelent idegen nyelvű közlemény	165	101	266	10
Itthon megjelent idegen nyelvű közlemény	80	114	194	7
Összes idézettség	1800	1295	3095	114

A doktori iskolák kutatási területeinek pontosítása

Már utaltunk arra, hogy a HDI és a KMDI kutatási területei átfedik egymást. Felesleges ma már azt kutatni, hogy ez a helyzet hogyan fordulhatott elő, de a helyzet megoldása nem várhat tovább. Szorosan ide tartozik az is, hogy a kutatási területek és az ott meghirdetett kutatási témák egy részének együvé tartozása is megkérdőjelezhető.

Érdekünk fűződik ahhoz, hogy a megrendelők igényeit minél inkább figyelembe vegyük. A korábbi jó gyakorlatnak megfelelően folytatni kell az érdekelt tárcák és szervezetek kutatási igényeinek megismerését. Azok beépítése a doktori iskolák programjába egyrészt növeli azok elfogadottságát, másrészt segíti a gyakorlati problémákra adott tudományos igényű válaszadást, végül esélyt ad arra, hogy a meghirdetett témára lesz jelentkező. A igények figyelembe vételéhez időben – a korábbiakkal ellentétben még a doktori iskolák témahirdetésének elfogadása előtt – be kell kérnünk a megrendelők témajavaslatait, hogy azokhoz a megfelelő, alkalmas témakiírókat megtalálhassuk.

A kutatási területek pontosításához tartozik, a korábban már kockázatként azonosított mesterszakokra épülés kérdése. A HDI-nél ez, mint láttuk nem okoz problémát, nem úgy a KMDI esetében. Korábban a műszaki képzési területen akkreditált négy mesterszak és a KMDI kutatási területei között az egymásra épülés tekintetében erős koherencia volt tapasztalható. Ez mára megszűnt, mivel az NKE-n jelenleg egy olyan mesterszakra folyik képzés, amelyekre épülhet a KMDI képzése,²¹ de ez csak a védelmi elektronika, informatika, és kommunikáció kutatási terület bemenetét adja. Ez igen komoly kockázatot hordoz magában, mivel a MAB-értékelés (akkreditáció) során esetleg negatív megítélés alá eshet ez a kérdés. Ezért egyrészt rövid és hosszú távú stratégiai feladat ezen a mesterszakra a képzés fenntartása, sőt, annak erősítése.²² Másrészt megfontolásra érdemes további egy (esetleg kettő) olyan mesterszak alapítása (újraalapítása), amelyek illeszkednek a többi kutatási területhez, ezzel is tovább erősítve a katonai műszaki tudományági doktori képzést

Az adminisztráció minőségének javítása

Az egyetemi pályázatok által támogatott képzések, valamint az adminisztrációs segédszemélyzet alkalmazása javított a helyzeten, de a képzés rendszeressé tétele elengedhetetlen. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a jogszabályok vagy az egyetemi szabályzók – különösen a *doktori szabályzat* – módosításából adódó változásokat a doktori iskolák adminisztrációja nem mindig látja át. Ennek egyenes következménye, hogy több esetben is az *egyetemi doktori tanács* kénytelen formai hibák vagy hiányosságok miatt beavatkozni egy-egy védés folyamatába.²³ Ez azonban lassítja a folyamatokat és az esetlegesség látszatát kelti a doktori címre pályázók előtt.

21 Védelmi vezetéstechnikai rendszertervező mesterszak.

22 Jelenleg csak költségterítéses levelező képzési formában folyik képzés ezen a szakon és a felvételi számok alapján a kis szakokhoz sorolható.

23 Nem tartozik cikkünk témájához, de az adminisztrációs folyamatokban meghatározó szerepet játszó *egyetemi tudományszervező központ* munkatársait is folyamatosan képeznünk kell, hiszen az említett jelenségek ott is megfigyelhetők.

Az adminisztráció hatékonyságának növelése az MTMT folyamatos karbantartottságát és feltöltöttségét is javíthatja. Az MTMT-adatok naprakészen tartása kulcskérdés, ezért célszerű egy fő MTMT-munkatárs foglalkoztatása a két doktori iskola irányába, aki segít a publikációk és hivatkozások felvitelében. (Jó példa a KMDI vonatkozásában a mostani ÁROP program keretében foglalkoztatott munkatárs eredményes tevékenysége. Egyes törzstagok esetében a hivatkozási szám a háromszorosára emelkedett).

Összegzés

A Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar doktori képzésének, doktori iskoláinak helyzete számos kihívás elé néz. Ezekre fel kell készülnünk egy olyan átfogó stratégia mentén, ami minden tényezőt figyelembe vesz, és fenntartható módon kezeli ezt a képzést. Mára a doktori iskolák környezete jelentősen megváltozott. A kar létszáma csökkent, egyetemből egyetemi kar lett, és a fenntartói elvárások megváltoztak. Nem azt mondjuk, hogy „merjünk kicsik lenni”, de azt igen, hogy a változásokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Nincs más lehetőségünk, mint tudomásul venni a kialakult helyzetet, és felkészülni arra, hogy a lehető legjobbat hozzuk ki, szilárdan biztosítva a hadtudományi és a katonai műszaki tudományi kutatások egyetemi jövőjét.

A doktori iskolák akkreditációja 2014. december 31-én lejár, így ez év őszén megtörténik mindkét doktori iskola újraakkreditálása. Másrészt az egyetem intézményi akkreditációjára a tervek szerint 2015-ben kerül sor. Mindezek a várható megmértetések és a közeli határidők azt kívánják, hogy mihamarabb lépéseket tegyünk a cikkben tárgyalt kihívások és kockázatok kezelése érdekében. A hadtudományi doktori képzés eredményessége érdekében a legfontosabb feladatok az alábbiakban összegezhetők:

1. A megfelelő támogatási formák alkalmazásával helyzetbe kell hozni azokat a jelentős kutatási és publikációs eredményekkel rendelkező oktatóinkat, akiknek lehetősége van az MTA doktori cím megszerzésére (kutatói szabadság, a tudományos munka anyagi támogatása).
2. A törzstagság erősítése érdekében a potenciális törzstagjelölteket minden lehetséges eszközzel ösztönözni kell a hazai és külföldi publikálásra (anyagi támogatás, kapcsolatok, publikációs lehetőségek).
3. Az egymás eredményeire való hivatkozás fontosságára fel kell hívni a figyelmet a publikálók és a folyóiratok szerkesztőségeinek.²⁴ A szerkesztőségek csak olyan cikkeket fogadjanak be, amelyekben az adott téma előzmény, illetve kapcsolódó kutatásai az irodalmi hivatkozás szabályainak megfelelően bemutatásra kerülnek.
4. Az MTMT-adatbázis, és ebből következően az ODT-adatbázis folyamatos naprakészen tartását, a feltöltési és frissítési határidők betartását – akár szankciókkal is – meg kell követelni.

24 Itt elsősorban az MTA Hadtudományi Bizottság által elfogadott folyóiratokra gondolunk.

5. A doktori iskolák kutatási területeit pontosítani kell és a párhuzamosságokat, átfedéseket meg kell szüntetni.
6. Nagy hangsúlyt kell fektetni a megrendelők igényeinek megfelelő kutatási témák meghirdetésére, az igények fokozottabb figyelembe vételére. Ebben szoros koordináció szükséges a megrendelők és a doktori iskolák között.
7. A doktori képzés bemeneti mesterszakait az egyetemen meg kell erősíteni, illetve fejleszteni kell. A fenntartók véleményével összhangban keresni kell a további mesterszak-alapítási lehetőségeket, amelyek a doktori képzés egyes kutatási területeinek fehér foltjait megszüntethetik.
8. Minden lehetőséget felhasználva keresni kell a lehetőséget a nappali képzési forma erősítésére. Ehhez elengedhetetlen a fenntartói akarat, amely támogatja a hivatásos katonák elért illetményének megtartását a nappali doktori képzés ideje alatt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 387/2012. (XII. 19.) Korm. rendelet a doktori iskolákról, a doktori eljárások rendjéről és a habilitációról.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200387.KOR&celpara=#xcelparam
- A MAB 2013/6/III/1. sz. határozata a MAB akkreditációs elvárásai, szakmai bírálati szempontjai (ABSz) doktori iskolák létesítésének és működésének véleményezésében címmel. <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=351&cid=231>
- Országos Doktori Tanács honlapja www.doktori.hu
- Csaba László – Szentés Tamás – Zalai Ernő: Tudományos-e a tudományérés? című munkája (kézirat, közlésre átadva a Magyar Tudomány számára).
- Nemzeti Közzolgálati Egyetem Doktori Szabályzata
http://uni-nke.hu/uploads/media_items/doktori-szabalyzat-2013_-x_-31-tol.original.pdf
- A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Intézményfejlesztési Terve 2012 – 2015.
<http://old.uni-nke.hu/downloads/egyetem/IFT.pdf>
- A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Felsőoktatási Minőségi Díj megszerzésére benyújtott pályázati anyaga. 2010. Budapest. Kéziratban a szerzőknél.
- Szenes Zoltán: Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról. Hadtudomány, 2013. október, 61. oldal.
http://www.mhtt.eu/hadtudomany/Hadtudomany_2013_3-4_6.pdf
2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100204.TV&celpara=#xcelparam
- Kende György: Gondolatok MTA doktori, egyetemi tanári, és Bolyai Ösztöndíj pályázatokról. Hadmérnök VIII. évf. 3. szám. 2013. szeptember, http://hadmernok.hu/133_25_kendegy.pdf
- MTA Hadtudományi Bizottság szakmai folyóiratok besorolása http://www.mtahtb.zmne.hu/PDF/Szakmai_folyoiratok_besorolasa.pdf

„... a stratégia alapvető forrása a nemzetet alkotó emberek értékeiben rejlik”

Henry E. Eccles¹

Szegő László

Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai kultúrája

Az Egyesült Államok globális hatalom. Stratégiai kultúrája jelentős hatást gyakorol stratégiai viselkedésére, ezért fontos megismerni azt a nemzetközi kapcsolatok más szereplőinek is, különösen szövetségeseinek és ellenségeinek. A cikk az amerikai stratégiai kultúra sajátosságait írja le. A szerző valós összefüggéseket azonosít a stratégiai kultúra és az amerikai társadalom értékei között, hangsúlyozva, hogy a stratégiai viselkedés, csupán ezek alapján nem jelezhető előre teljes bizonyossággal.

A háború és a fegyveres konfliktusok elméletét vizsgáló írások legtöbbszörében található utalás a kultúra és a stratégia összefüggésére. Laurie Johnson állapítja meg, hogy Thuküdidész, a peloponnészoszi háborúról szóló művében politikai és kulturális különbségeket azonosít a városállamok között, ami döntőnek bizonyul a szembenálló felek viselkedésében a háború során.² Közismert és gyakran idézett Szun-Ce megállapítása, ami az ellenség megismerésének fontosságát hangsúlyozza: „... ha ismerjük az ellenséget és ismerjük magunkat is, akkor száz csatában sem jutunk veszedelembé; ha azonban nem ismerjük az ellenséget, csak magunkat ismerjük, akkor egyszer győzünk, másszor vereséget szenvedünk; és ha sem az ellenséget, sem magunkat nem ismerjük, akkor minden egyes csatában feltétlenül végveszély fenyeget bennünket”.³

Mivel az amerikai stratégiai kultúra befolyásolja az Egyesült Államok stratégiai döntéseit, viselkedését, katonai erejének alkalmazását, megismerése egyaránt fontos szövetségesei és ellenségei számára is. Magyar katonák több műveleti területen szolgálnak együtt amerikai katonákkal, gyakran egy kötelékben. A műveletek sikere közös tevékenységüktől függ, ezért a fenti Szun-ce idézetre visszautalva nekünk sem elég csak az ellenséget ismerni.

1 Henry Effingham Eccles (1898–1986) az Egyesült Államok haditengerészetének admirálisa, a Haditengerészeti Akadémia tanára, katonai gondolkodó.

2 Bagby, Laurie M. Johnson, 1994. The Use and Abuse of Thucydides in International Relations. In: International Organisation, vol, 48, no. 1, p. 133.

3 Szun-Ce: A hadviselés törvényei (Szun-Ce Ping-Fa) <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#eloszo> (2014-01-05).

A stratégiai kultúra vizsgálatakor alapfeltétel annak elfogadása, hogy a kultúra – a minket körülvevő környezet egyik dimenziójaként – valamennyi tettünkre hatást gyakorol, beleértve a stratégiai gondolkodást is. A stratégiai kultúra leírására több definíció létezik. A fogalmat először Jack Snyder használta 1977-ben a szovjet és amerikai nukleáris stratégiával kapcsolatban.⁴ Szerinte az „... a nemzeti stratégiai közösségeknek a nukleáris stratégia vonatkozásában, oktatás vagy utánzás által megszerzett eszményképeinek, feltételes emocionális válaszainak, és szokásos viselkedésmintáinak összessége”.⁵ Ken Booth a fogalmat kiterjesztette a nukleáris stratégián túlra, miszerint a „... stratégiai kultúra magában foglalja egy nemzet hagyományait, értékrendjét, magatartását, viselkedésmintáit, szokásait, szimbólumait, tetteit és a környezethez való alkalmazkodás, valamint a problémamegoldás sajátos módjait az erővel történő fenyegetés vagy használata vonatkozásában”.⁶ Colin Gray a nemzetek különböző stratégiai viselkedését tanulmányozva, példaként úgy definiálja az amerikai stratégiai kultúrát, mint „... a kultúra, ami azokat a katonai erővel kapcsolatos gondolkodási és cselekvési módokat tartalmazza, amelyek a nemzeti történelmi tapasztalatokból, az önképből, valamint mindazokból az egyedi amerikai tapasztalatokból (földrajzi, politikai filozófiai, civil kulturális, és életviteli) származnak, amelyek az amerikai állampolgárt jellemzik”.⁷

A stratégiai kultúrára vonatkozó elméleteken túl számtalan tanulmány született és születik az egyes nemzetek fegyveres konfliktusok során tanúsított magatartását elemezve, melyek az egyes országok hadviselési szokásait írják le.⁸ Az angolszász szakirodalomban az ilyen tárgyú értekezések rendszerint „A ... Way of War” címmel jelennek meg, ahol a pontozott vonalra a nemzeti jelző kerül. Jellemzőjük, hogy vegyesen tárgyalják a hadviselés különböző szintjeit.

Elfogadva a fenti amerikai stratégiai kultúra definíciót és azt, hogy a stratégiai döntéseket meghozó elit az amerikai társadalom része, szükséges vizsgálni az Egyesült Államok és állampolgárainak földrajzi, politikai filozófiai, kulturális és életviteli jellemzőit, amelyek sajátos amerikai „embertípust” formáltak.

Az amerikai értékek

Az amerikai társadalom kialakulását jelentősen meghatározó tényező az ország földrajzi elhelyezkedése és az odaérkező telepéseket fogadó viszonylag kedvező körülmények: enyhe éghajlat, szinte korlátlan természeti erőforrások, tér a terjeszkedésre, valamint a védett földrajzi elhelyezkedés. A geostratégiai környezet lehetővé tette a

4 Snyder Jack L., 1977. The Soviet Strategic Culture: Implications for Nuclear Options, R-2154-AF Santa Monica, Calif.: Rand Corporation

5 uo. p. 8.

6 Booth Ken, 1990, The Concept of Strategic Culture Affirmed, in Strategic Power: USA/USSR, szerk. Carl G. Jacobsen, London, The Macmillan Press Ltd. p. 121.

7 Gray Colin S. 1981. National Style in Strategy: The American Example, In: International Security, Vol. 6. No. 2, pp. 21-47.

8 Az Amerikai Egyesült Államokat vizsgálva meghatározó Russel F. Weigley The American way of War című munkája, mely az amerikai polgárháborútól tekinti át az USA fegyveres konfliktusait és azonosítja azok fő jellemzőit, valamint Colin S. Gray The American way of War. Critique and Implications című írása, amelyben 12, az amerikai hadviselésre jellemző tulajdonságot ír le.

telepések számára, hogy külső behatásoktól mentesen, önálló értékrend szerint alakítsák ki a társadalmukat. A védettséget a történelem visszaigazolta azáltal, hogy a polgárháború óta nem zajlott olyan jelentős katonai konfliktus – beleértve a két világháborút is –, amely érintette volna az észak-amerikai kontinenst. Ezek a tapasztalatok a sérthetlenség érzésével töltötték el az amerikaiakat.⁹

A viszonylagos elszigeteltség lehetőséget adott egy, az európaiaktól különböző, a liberális demokrácia és a kapitalizmus alapelvein nyugvó nemzeti identitás kialakítására. Az új ideológia – melynek erkölcsi alapját a protestáns etika adta – alapértékei az erény, az egyszerűség és a saját erőre támaszkodás lettek. Mivel az új társadalom kialakítása egy új kezdetre adott lehetőséget, a bevándorlók pedig nem rendelkeztek közös etnikai gyökerekkel egy új ideológia megalkotására volt szükség saját politikai szimbólumokkal. Az amerikai állampolgárt – függetlenül anyanyelvétől, születési helyétől és etnikai hovatartozásától – az alkotmány, az állampolgári eskü, a lobogó, a nemzeti ünnepek, vagyis a nemzeti jelképek önkéntes elfogadása teszi amerikaiává. Ez a nemzeti identitás gyakorlatilag egyet jelent a patriotizmussal.¹⁰

Az új politikai ideológia elterjesztésében jelentős szerepet játszó oktatás és az izolált földrajzi elhelyezkedés egy sajátos sovíniszta, etnocentrikus látásmódot hozott létre. Anita Arms esszéjében egy közel-keleti hírszerző tiszt, Archie Roosevelttel visszaemlékezéséből idéz: „... legtöbbünk úgy hiszi, hogy nekünk egy felsőbbrendű szociális és kormányzati rendszerünk van, ami a legjobb a világon, és szerencsések azok, akik merev, régi társadalmukat hátrahagyva csatlakoznak hozzánk. Keveset tudunk ezekről a társadalmakról és még kevésbé értjük őket. Minimális figyelmet szentelünk rájuk...”¹¹

Az amerikai öntudat kialakításában a vallás (különösen a protestantizmus) is jelentős szerepet játszott. A puritán vallásgyakorlat – a vallásszabadság biztosításán túl – az angol római katolikus egyház valamennyi nyomát igyekezett eltüntetni, hangsúlyt helyezve az egyénre, különösen a közvetlen személyes vallásgyakorlatra. Az egyénre helyezett hangsúly tükröződik a szekuláris politikai ideológiában és fontos része lett az új amerikai társadalom alapjának.¹² Több kutató szerint a kálvinista értékrend és életvitel egyensúlyt jelentett a zabolázatlan kapitalizmussal szemben.¹³ Bár a vallás szerepe a szekuláris hatásoknak köszönhetően jelentősen csökkent, a felmérések alapján a nyugati társadalmak között az amerikai még mindig vallásosnak mondható.¹⁴ A stratégiai gondolkodás szempontjából jelentős az egyház hatása a tekintetben, hogy az erkölcs az amerikai politika részévé vált. Így a történelem során

9 Arms Anita M. 1993. Strategic Culture the American Mind, in Essays on Strategy IX, szerk. Thomas C. Gill, Washington, National Defence University Press, p. 4.

10 uo. p. 5.

11 uo. p. 7. Idézet: Archie Roosevelttel 1988, For Lust of Knowing: Memoirs of an Intelligence Officer, Boston, Little, Brown and Company, p. 441.

12 uo. p. 7.

13 uo. p. 8. hiv. Kristol Irving. "On the Character of the American Political Order, The Promise of American Politics: Principles and Practice After Two Hundred Years, Robert L. Utley, Jr., ed., Lanham, MD, The American University Press, p. 12. és Weber Max, The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, trans. Parsons Talcott, Gloucester, MA, Smith Peter, 1988, pp. 62–64.

14 uo. p. 9. hiv. Gallup George, Jr. and Castelli Jim. 1989, The People's Religion: American Faith in the 90s, New York, Macmillan, pp. 33., 45., 48., 75.

jelentkező problémák (rabszolgaság, emberi jogok, háború stb.) inkább erkölcsi, mint politikai értelemben voltak definiálhatók és morális vitát gerjesztettek.¹⁵

A pionírok nemzetének különös jellemzője az előretökélés, amely a mindennapi küzdelemből adódóan csak a közeli jövőre és nem hosszú távra vonatkozik. Az amerikaiak felgyorsuló életében az idő kiemelt jelentőséggel bír és munkájukért azonnali eredményt várnak el. Arms szerint a „... gyorsétermek, 24 órás hírek, országos éjjel-nappali házhozszállítás, azonnali kommunikáció, a repülés előtérbe helyezése a lassabb tömegközlekedési eszközökkel szemben, mind a folytonosan növekvő igények közeli jövőben történő kielégítésének szükségét fejezik ki”.¹⁶ A technológiai fejlődés által fenntartott és az amerikai társadalom által elfogadott „intézményesített” változás, valamint az újdonság utáni vágyakozás sajátos rövid távú szemléletmódot alakítottak ki.

Arms a fentiek alapján határozta meg az amerikai társadalom fejlődése során kialakult alapvető értékeket. Ezek a következők: izolacionizmus; az egyéni szabadságon és jogokon alapuló ideológia; az amerikai állampolgárság tisztán politikai meghatározása; a protestáns munkaetika és a kapitalizmus egyensúlya; a politika erkölcsi megközelítése; etnocentrizmus, mely azon alapul, hogy az amerikaiak erkölcsi magaslaton állnak; az a sovinszta vélemény, hogy mindenki amerikai akar lenni; az azonnali cselekvésre és elégtételre vonatkozó elsőprő igény.¹⁷ Ezek az értékek áthatják az amerikai társadalom kül- és belpolitikai életét és befolyásolják az USA stratégiai kultúráját.

Az amerikai stratégiai kultúra jellemzői

Az amerikai társadalom, természetesen magában foglalja a stratégiai kultúra hordozóit, a politikai döntéshozó elitet és a védelmi intézményrendszer különböző szintjein elhelyezkedő civil szakértőket és katonákat. Thomas Mahnken ezért az amerikai stratégiai kultúra jellemzőit három szinten, nemzeti, katonai és haderőnemi szinten határozta meg. Elgondolása szerint a stratégia nemzeti szinten a társadalomnak a katonai erő használatával kapcsolatos értékrendjét tükrözi. A második szint, a katonai kultúra kifejezi azt, hogy az adott nemzet hogyan háborúzik. A stratégiai kultúrát haderőnemi szinten a szervezeti kultúra képviseli, amely leírja az adott haderőnemi értékeit, küldetését, az alkalmazott haditechnikát.¹⁸ Colin Gray szintekre bontás nélkül 12 tulajdonságot határozott meg, amelyek jól jellemzik az amerikai stratégiai kultúrát,¹⁹ és jelentős azonosságot mutatnak Mahnken eredményeivel.

A védett földrajzi elhelyezkedés döntően határozta meg az amerikai stratégiai gondolkodást és kultúrát. Az elszigetelt fejlődés során megtapasztalt „ingyen kapott” biztonság az optimizmust, a fenyegetések figyelmen kívül hagyását és a béke

15 uo. p. 9.

16 uo. p. 10.

17 uo. p. 12.

18 Mahnken Thomas G. 2006. United States Strategic Culture, Comparative Strategic Cultures Curicillum, Washington, p. 5.

19 Gray Colin S. 2005. The American Way of War: Critique and Implications, in Rethinking the Principles of War, szerk. Anthony D. McIvor, Annapolis, MD, Naval Institute Press, pp. 27–33.

természetes állapotként történő értelmezését generálta. A viszonylagos békés fejlődés és az új állam által teremtett ideológia létrehozott egy új szemléletmódot, amely az amerikai társadalmat minőségében jobbnak, kivételesnek tartotta.

Ez a kivételesség, felsőbbrendűség-érzés vezetett az európai hatalmi politika elutasításához és a mai napig meghatározza az USA viszonyát más országokhoz. A jó győzelmébe, valamint a liberális demokrácia értékeibe vetett töretlen hit ösztönzi az amerikaiakat, hogy ezt a világ más részeire is kiterjesszék, ami oda vezet, hogy az amerikaiak hajlandóak erkölcsi értékek alapján eldöntött „keresztes hadjáratra” a jó érdekében. Gray szerint „Az amerikaiak ideálokért háborúznak. Más nemzetek a túlélésért, anyagi javakért vagy földért harcolnak, míg az Egyesült Államok a háborút a jó és a gonosz közötti küzdelemnek tartja, amelyben mindig a jónak kell győznie. Az amerikai gondolkodás nem fogadja be az olyan célokért vívott háborúkat, amelyek nincsenek teljes összhangban az igazságosság és erkölcsösség hagyományos amerikai definícióival.”²⁰ Bár ez a tulajdonság az amerikai társadalom értékeiből következő jellemzője az amerikai stratégiai kultúrának, e téren változás figyelhető meg. Az elmúlt évtizedek katonai beavatkozásai arra engednek következtetni, hogy az Egyesült Államok nemzeti érdekei alapján meghozott stratégiai döntéseket erkölcsi retorikával legalizálják, illetve fogadtatják el a közvéleménnyel.

A katonai erő és a politika kapcsolata tekintetében az amerikai társadalomban a háború devianciának, és nem a politika más eszközökkel történő folytatásának minősül. J. C. Wylie a következőképpen írta le ezt a széles körben elterjedt amerikai véleményt: „A háború valóban a politika folytatása? Azt gondolom nekünk nem. A háború egy olyan nemzetnek, amelyik tartózkodik az agressziótól, valójában a politika teljes kudarca. Háború idején, a háborút megelőző politika teljességgel érvényét veszti, mert az a helyzet, melyben érvényesülnie kellene, már nem tükrözi a valóságot. Amikor a háború kitör egy radikálisan megváltozó világba kerülünk”.²¹ Ezt a tulajdonságot Gray úgy írja le, hogy az amerikaiak hajlamosak „nem stratégiailag” gondolkodni.²²

Ez a felfogás sajátos kettősséget eredményezett az amerikai stratégiai kultúrában. Az amerikaiak alapvetően békeszeretők, és legtöbbször minden eszközt bevetnek a háború elkerülésére, az erő alkalmazására pedig, mint utolsó lehetőségre tekintenek. Amikor azonban a döntés megszületett, teljes mértékben mobilizálják az anyagi és humán erőforrásokat a győzelem érdekében. Teszik ezt a teljes társadalom támogatásával, ugyanis – bár erkölcsi alapon vitáznak egy probléma megoldásáról – amikor a vita eldőlt, egy másik amerikai érték kerekedik felül. „Az amerikaiak nemcsak hisznek a jóban, a szólásszabadságban és az egyén értékében, de ragaszkodnak ahhoz az oktatási rendszerben beléjük oltott értékhez, hogy a jó patrióta állampolgár nem kérdőjelezi meg az állam intézményeit.”²³ Jól demonstrálja ezt az első Öböl-háborút megelőző kongresszusi vita. A képviselők hosszasan vitatkoztak a katonai beavatkozás előnyeiről

20 Gray. National Style in Strategy p. 26.

21 Wylie, J. C. 1967. Military Strategy: A General Theory of Power Control. New Brunswick: Rutgers University Press

22 Gray. National Style in Strategy p. 33.

23 Curran Dolores, 1983. Traits of a Healthy Family, New York, Ballantine Books, p. 85.

és hátrányairól, de a szavazás után a beavatkozás ellen érvelő képviselők is támogatták az intervenciót.²⁴

A rendelkezésre álló nagy mennyiségű erőforrások, az azonnali intézkedést és eredményeket elváró és általában nem hosszú időre előre tekintő társadalom sajátos jellemzőkkel ruházta fel az amerikai hadviselést, amelyek természetes módon épültek be a stratégiai kultúrába. A háború kitörésével főszereplővé váló amerikai haderő számára nem létezik más cél, mint a győzelem. A nemzetközi biztonságpolitikai kihívásokat az amerikaiak egyfajta játéknak tekintik, amit meg kell nyerni, függetlenül az alkalmazott módszerektől. Ezt D. W. Brogan a következőképpen fogalmazta meg: *„... a győzelem a cél, az eszközök eleganciája egyfajta európai lényegtelenység, mely azokat az időket idézi, amikor a háború a királyok sportja volt”*.²⁵ Gray szerint ugyanígy nem fordítanak figyelmet arra, hogy a győzelem érdekében végrehajtott műveletek milyen hatást gyakorolnak a háborút követő békeállapotra.²⁶ Számukra a győzelem nem értelmezhető korlátozott stratégiai célok elérésével, csak az ellenség teljes megsemmisítésével.

Weigley is az amerikai hadviselés fő jellemzőiként tünteti fel az agresszivitást a hadviselés minden szintjén, a döntő csaták lehetőségének keresését és a teljes erőki-fejtést. Az amerikai haderő álláspontja szerint *„... a háború célja az ellenség teljes legyőzése és katonai erejének elpusztítása”*. Az ellenség felőrleése érdekében mobilizálják a nemzet erőforrásait és előnyben részesítik az azonnali megoldásokat, ami direkt stratégiai elgondolásokhoz vezet. Jól jellemzi ezt az amerikaiak és a britek véleménykülönbsége a partraszállással kapcsolatos stratégiát illetően. George C. Marshall vezetésével az amerikaiak a csatornán történő, mihamarabbi átkelésre kívánták az erőket koncentrálni. A britek, ezzel szemben – addig, amíg a szovjetek fokozatosan felmorzsolják a német erőket – a szövetségesekkel stratégiai bombázásokat és nem hagyományos hadviselést folytattak volna a bekerített, megszállt Európában, elhalasztva ezzel az inváziót mindaddig, míg az majdhogynem csak kegyelemdőfés lett volna.²⁷

Az ellenség megsemmisítésére és az amerikai életek megóvására az amerikai haderő jellemzően nagy tüzert használt. Ezt alátámasztják az afganisztáni háború legintenzívebb szakaszából származó statisztikai adatok. A tálib erők ellen az amerikai légierő mintegy 22 000 bombát vetett be a különleges erők és az Északi Szövetség támogatására. Ezek közül 12 500 darab precíziós vezérlésű volt. A jelentős tüzérő alkalmazására felhozható, de viszonylag ritkán említett példa a somáliai beavatkozás, ahol az amerikaiak vesztesége 83 sebesülés és 18 halott volt, ugyanakkor Mogadishuban mintegy 500 somáliai esett el és körülbelül ezren megsebesültek.²⁸

Az amerikai stratégiai kultúra jellemzője az is, hogy a pusztítás érdekében rendkívüli módon támaszkodik az ipar teljesítőképességére, és előszeretettel alkalmazza

24 Arms, p. 14.

25 Gray Colin S. 1990. War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century, New York, Simon and Schuster, p. 356.

26 Gray Colin S. The American Way of War: Critique and Implications, in Rethinking the Principles of War p. 28.

27 Mahnken p. 11.

28 uo. 11.

a felmerülő problémák megoldása során kikristályosodó innovatív technológiai megoldásokat. Ezt az ipari kapacitást és az erőforrások mobilizálását igazolja az, hogy a II. világháború alatt az Egyesült Államok állította elő a szövetségesek harceszközeinek majdnem kétharmadát: 297 000 repülőt, 193 000 tüzérségi eszközt, 86 000 harckocsit, 2 millió teherautót, 8800 hajót és 87 000 partraszálló járművet. A Pearl Harbor-i támadás utáni első háborús évében, 1942-ben az Egyesült Államok több repülőgépet, harckocsit és nehézfegyverzetet gyártott, mint a tengelyhatalmak együttvéve.²⁹

Konfliktus idején nemcsak a termelői kapacitást fokozzák, hanem a kutatási és fejlesztési tevékenységet is, melynek kitűnő példája az atombomba megalkotása. A technológiai fejlesztés a hidegháború idején is kulcsszerepet játszott, amikor az Egyesült Államok minőségi különbséggel kívánta ellensúlyozni a szovjetek számszerű fölényét. Ez a haditechnika ugrásszerű, mondhatni forradalmi fejlődését eredményezte, ami a hidegháborút követő konfliktusokban mindenki számára nyilvánvalóvá tette az amerikaiak technológiai fölényét.

A technológiai fejlesztésektől az amerikaiak nagyobb hatékonyságot várnak el. Ami a háztartási eszközök és számítógépek esetében nagyobb teljesítményt és gyorsaságot jelent, az a fegyverek, fegyverrendszerek tekintetében megnövelt képességeket, jobb találati pontosságot, nagyobb halálozási arányt, több választható opciót.³⁰

Egy, az Egyesült Államok katonai képzési intézményeiben 1900 résztvevővel végrehajtott kutatás szerint, a legtöbb amerikai tiszt azt gondolja, hogy az új technológiák, a kidolgozott harc eljárások és a szervezeti struktúra megkönnyíti a katonai erő alkalmazását és a döntő csaták megívását.³¹

A technológiába vetett túlzott bizalom ugyanakkor hátrányt is jelenthet. Az Egyesült Államok a legtöbb területen meglévő technológiai fölénye ellenére alulmaradt Vietnamban, mert nem rendelkezett megfelelő stratégiával a politikai célok elérésére.³² Thomas G. Mahnken szavaival: „... a technológia a stratégiai gondolkodás gyenge helyettesítője”.³³ Ennek ellenére a haditechnika ugrásszerű fejlődése a haderő-struktúra transzformációjához vezetett és mind több területen kiváltotta a hús-vér katonát. Napjaink nem hagyományos háborús műveletei azonban különösen élőerő-igényesek, és még inkább speciális képesség-igényűek (például a HUMINT, a CIMIC, a helyi erők kiképzése és támogatása, az idegennyelv-ismeret, amelyek egy konvencionális háborúban kisebb jelentőséget kapnak).³⁴

A modern haditechnika alkalmazása további előnyt biztosít ugyanakkor egy másik területen, ami egyre erőteljesebben jellemzi az amerikai társadalmat, a politikai és katonai vezetést, ezért a stratégiai kultúrát is: a veszteségek kerülése, illetve az érzékeny reagálás az áldozatokra. Általánosan elfogadott vélemény az, hogy az amerikai

29 Overy Richard, 1995. *Why the Allies Won?* New York, p. 192.

30 Arms p. 21.

31 Mahnken Thomas G., FitzSimonds James R. 2003. *The Limits of Transformation: Officer attitudes toward the Revolution in Military affairs*, Newport Paper 17. Newport, Naval War College Press ch. 6.

32 Mahnken Thomas G. *United States Strategic Culture* p. 13.

33 *uo.*

34 Record Jeffrey, 2006. *The American Way of War*, Alabama, p. 6.

közvélemény nagyon érzékeny az elvesztett amerikai életekre, és ez a hidegháború befejeződése óta egyre növekvő tendenciát mutat. Ez valójában annak következménye, hogy 1990 után az Egyesült Államok több olyan katonai konfliktusban vett részt, amelyek az amerikai érdekek tekintetében nem voltak meghatározóak. Érthető volt például az amerikai erők kivonása Szomáliából a Mogadishuban elszenvedett, korábban már említett veszteségek után.³⁵

A technológia alkalmazásának veszteségcsökkentő szerepe és a veszteségekre való érzékenységek szempontjából is meg kell említeni a koszovói beavatkozást, ahol a légierő nagypontosságú csapásai lehetővé tették, hogy a NATO elérje politikai céljait szárazföldi erők alkalmazása nélkül. Meg kell azonban említeni, hogy a szárazföldi erők bevetéséről folyó vita egyik meghatározó eleme volt az esetleges veszteségek száma és az erők védelmének fontossága.

Az Afganisztánban zajló műveletek tanulmányozásakor is szembevetendő, hogy az Egyesült Államok milyen óriási forrásokat áldoz az amerikai életek védelmére. Például az improvizált robbanószerkezeteknek ellenálló, folyamatosan fejlesztett járművek, valamint a felkutatásukra megalkotott és bevetett robotok mindegyike olyan összegeket emészt fel, amit ilyen feszes műveleti tempó mellett csak az Egyesült Államok engedhet meg magának.

Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a haderő sokkal érzékenyebb a veszteségekre, mint a politikai vezetők. Ennek oka lehet, hogy az óriási veszteségeket okozó vietnami háború során a közvélemény nem támogatta tovább a háború folytatását a halottak nagy száma miatt. Ez mély nyomot hagyott a katonákban, ezért a tapasztalatok feldolgozása után a Weinberger–Powell doktrínával próbálták ennek ismételt előfordulását megakadályozni. A Weinberger-teszt ma is hatást gyakorol az amerikai katonai vezetésre azzal, hogy a katonai erő alkalmazásának feltételeként határozza meg az Egyesült Államok létfontosságú érdekei és a küldetés közötti kapcsolatot, a közvélemény támogatását, a katonai győzelem iránti elhatározást, valamint azt, hogy katonai erő csak mint utolsó lehetőség alkalmazható (kiegészítve Powell azon kitételével, hogy az erők alkalmazása esetén azt csak teljes odaadással lehet tenni).³⁶

A veszteségekre történő érzékeny reagálás a műveletek során az ellenség szempontjából is fontos tényező, a gyengeség jeleként értékelhető és bizonyosan szerepet játszik stratégiája kialakításánál. Egy magas rangú brit tiszt szerint „... a jövő konfliktusaiban az Egyesült Királyságnak az amerikai veszteségkerülés állította korlátok között kell tevékenykednie”.³⁷

A haderő méreteiből, szervezeti struktúrájából és a logisztikai ellátórendszer szervezettségéből adódóan a harc megvívásának képessége térben és időben nem korlátozott. Az amerikai haderőnek a műveletek tervezésekor nem szab korlátot a szükséges hadianyag mennyisége és az sem, hogy az hogyan jut el a hadszíntérre.

35 Mahnken p. 13.

36 Record Jeffrey, p. 13.

37 Balshaw K. S. Wing Commander RAF, 2001. Spending Treasure Today but Spilling Blood Tomorrow: What are the Implications for Britain of America's Apparent Aversion to Casualties?, Defence Studies Vol. 1. p. 101.

Mivel a haderőstruktúrát hosszú időn keresztül konvencionális háborúra tervezték, rendelkeznek a szükséges képességekkel, amelyek jól működő logisztikai rendszerbe integrálódtak.

A haderőstruktúra kapcsán kell megemlíteni az amerikai haderő sajátos felépítését, illetve az egyes haderőnemek eltérő, a stratégiai kultúrába beépült jellemzőit. Az amerikai állampolgár a szárazföldi haderőhöz, a légierőhöz, a haditengerészethez vagy a tengerészgyalogsághoz csatlakozik és a képzés, kiképzés során olyan szervezeti kötődés alakul ki nála, ami erősebb a rendfokozati, szakmai és az állománykategóriához kapcsolódó összetartozás érzésnél. Mindez az összhaderőnemiséget, és a haderőnemek közötti hatékony együttműködést elősegíteni hivatott Goldwater–Nichols törvény ellenére sem változott.³⁸

Végezetül meg kell említeni azt az alapvetőt, ami több mint 200 év történelmi tapasztalata után sem változott: a haderő feletti rendkívül erős civil kontrollt. Az alkotmány szerint az amerikai haderő főparancsnoka, az amerikai elnök civil ember, a védelmi minisztériumot és a haderőnemeket is civil tisztviselők irányítják.

* * *

Az amerikai társadalom alapvető értékeinek és a stratégiai kultúra jellemzőinek áttekintése során nyilvánvalóvá válik a kapcsolat az értékek és az Egyesült Államok stratégiai viselkedése között. Ez a kapcsolat nem azt jelenti, hogy egy alapérték, vagy a társadalomra jellemző tulajdonság meghatározza a stratégiaalkotás és hadviselés valamely jellemzőjét, hanem láthatóan befolyásolja annak minden elemét. Az azonnali cselekvés és elismerés társadalmi preferenciája például nemcsak a gondosan, hosszú időre tervezett stratégiák mellőzését, hanem a közvetlen döntő csaták lehetőségének keresését és nagy tűzerő alkalmazását is generálja.

A technológiai innovációt és az eredmények alkalmazását sem csak a történelem során kialakult optimizmus, a problémák megoldására fókuszáló szemléletmód és az egyéni teljesítmények elismerése stimulálja, hanem az új és a változások iránti fogékonyság, és az idő központi szerepe is befolyásolja. A technológia, mint erősokszorozó az ellenség hatékonyabb pusztítását is lehetővé teszi, ugyanakkor hozzájárul az amerikaiak által nagyra értékelt emberi élet védelméhez, legyen az saját vagy ellenséges.

Ezek az összefüggések annak ellenére léteznek, és gyakorolnak tartós hatást a stratégiai gondolkodásra, hogy a teljes mértékben az egyénre épülő amerikai társadalom tele van ellentmondásokkal. Egyik, hogy az egyéni sokszínűség elismerése mellett, a politikai szimbólumok elfogadásával mindenkinek magára kell öltenie a patrióta nemzeti identitást. A második ellentmondás a társadalom vallási, erkölcsi értékrendje és az állam szekuláris működése között feszül, amelyet tovább erősít a nemzetbiztonsággal kapcsolatos döntések morális alapra helyezése. Végül, hogy az izolacionista szemléletű amerikai társadalom – amelyik ha teheti, elkerüli a katonai konfliktust – amennyiben rászánja magát a katonai erő alkalmazására, a saját módján vívja a harcot, és rendkívüli módon élvezi azt.³⁹

38 Mahnken p. 16.

39 Arms p. 27.

A történelmi tapasztalatok megerősítik azt, amit az ellentmondások előrevetítenek, hogy az amerikai stratégiai kultúra viszonylag állandó tulajdonságai beazonosíthatóak, ugyanakkor az Egyesült Államok stratégiai viselkedését más tényezők is befolyásolják, ezért az nem előre megjósolható.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamsky, Dima P., 2008. American Strategic Culture and the US Revolution in Military Affairs, Defence and Security Studies, Norwegian Institute for Defence Studies
- Arms Anita M. 1993. Strategic Culture the American Mind, in Essays on Strategy IX, szerk. Thomas C. Gill, Washington, National Defence University Press
- Bagby, Laurie M. Johnson, 1994. The Use and Abuse of Thucydides in International Relations. In: International Organisation, vol, 48, no. 1
- Balshaw K. S. Wing Commander RAF, 2001. Spending Treasure Today but Spilling Blood Tomorrow: What are the Implications for Britain of America's Apparent Aversion to Casualties? Defence Studies Vol. 1.
- Booth Ken, 1990, The Concept of Strategic Culture Affirmed, in Strategic Power: USA/USSR, szerk. Carl G. Jacobsen, London, The Macmillan Press Ltd.
- Gray Colin S. 1990. War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century, New York, Simon and Schuster
- Gray Colin S. 2005. The American Way of War: Critique and Implications, in Rethinking the Principles of War, szerk. Anthony D. Mclvor, Annapolis, MD, Naval Institute Press, pp. 27–33.
- Klein, Bradley S., 1998. Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics, In: Review of International Studies, Vol. 14. No. 2. pp. 133–148.
- Lantis, Jeffrey S. 2006. Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism, Comparative Strategic Cultures Curriculum
- Legro, Jeffrey W. 1994. Military Culture and Inadverent Escalation in World War II, In: International Security, Vol. 18. No. 4. pp. 108–142.
- Legro, Jeffrey W. 1995. Cooperation Under Fire: Anglo–German Restraint during World War II, Ithaca, New York, Cornell University Press
- Mahnken Thomas G. 2006. United States Strategic Culture, Comparative Strategic Cultures Curriculum, Washington
- Mahnken Thomas G., FitzSimonds James R. 2003. The Limits of Transformation: Officer attitudes toward the Revolution in Military affairs, Newport Paper 17. Newport, Naval War College Press ch. 6.
- Overy Richard, 1995. Why the Allies Won?, New York
- Snyder Jack L., 1977. The Soviet Strategic Culture: Implications for Nuclear Options, R-2154-AF Santa Monica, Calif.: Rand Corporation
- Szun-Ce: A hadviselés törvényei (Szun-Ce ping-fa)
<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#eloszo> (2013-01-05)
- Wylie, J. C. 1967. Military Strategy: A General Theory of Power Control. New Brunswick: Rutgers University Press

„... az üzleti környezet, az ügyfelek igényei olyan gyorsan változnak, hogy a rugalmasság kulcskérdés, versenyképességünk egyik meghatározó tényezője.”

Paál Péter,
az IBM Magyarország vezérigazgatója

Hegedűs Henrik

Munkavállalói mobilitás a hazai munkaerő piacon, különös tekintettel a közszolgálatra

A cikk a rendszerek, eljárások bemutatásával – amelyeket a mai szervezetek e kérdésben alkalmaznak – rögzíti a versenyképességet és az üzleti sikert befolyásoló humántényezőket. A szerző az élethosszig tartó tanulást, mint valamennyiünk túlélési stratégiáját elemzi és bemutatja az egyén szempontjából fontos sikertényezőket. Rámutat arra, hogy munkát keresni nem csupán annyit jelent, hogy állást keresek vagy megélhetést, hiszen ezt nevezi a munkaerőpiac megélhetési munkavállalásnak. Ezt követően a téma aktualitásain keresztül taglalja a nagymesterré válás ismérveit, és annak bonyolult folyamatát, a karrierépítés lehetőségének számbavételével együtt. Kiemeli, hogy a tehetséggondozás a munka világában annyit jelent, hogy az egyén meglévő képességeihez igazodva alakítunk ki olyan készségeket, amelyek az egyén túlélőképességét növelik, illetve szakmájukban mobillá, kompetenssé, hitelessé teszi őket.

A dolgok napjainkban gyakrabban változnak, mint ahogyan azt mi magunk gondolnánk. A matematikai képlet szinte megoldhatatlan, hiszen ebben az egyenletben az egyetlen állandó: maga a változó. A körülöttünk lévő világ tehát gyorsan, gyakran és gyökeresen változik a társadalom, a gazdaság szinte minden területén.

Könnyen belátható, hogy a kereskedelmi korlátok lebomlása, a kommunikációs forradalom és a tudásgazdaság jelentős globális és virtuális munkaerőpiaci változásokat idéz elő. Ahogy egyre inkább bekapcsolódunk a globalizált világ vérkeringésébe, annál sokszínűbbnek, önállóbbnak és jobban képzettnek kellene lennie a munkavállalóknak – csak hát nem azok (vagy a legjobb indulattal is kevésbé azok).

A változásokat, a munkaerőpiaci válságjelenségeket mélységükben kutatva megállapítható, hogy – egyfelől – a munkaadók és a munkavállalók ugyan felismerték a helyzet bonyolultságát és egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a tudásmenedzselésnek, a tudáskarbantartásnak, illetve a tehetséggondozásnak. Másfelől azonban a képzési, illetve tanulási hajlandóság a két fél részéről alig haladja meg a 30%-ot. Az adatok azt mutatják, hogy mindez a munkaadók számára mára már stratégiai kérdéssé vált, hiszen szívesen alkalmaznak olyan, sokoldalúan képzett munkavállalót, akinek a tevékenységében megjelenik a hozzáadott érték.

* * *

Az egységes alapelvekre épülő közszolgálati életpálya modellek kialakítása, a karriertervezés, a szervezeten belüli vertikális és horizontális előmenetel lehetőségének biztosítása napjainkban a vezetés kiemelt feladatává vált, ugyanakkor vannak tennivalók a primer szocializációs közegben, a családban, és az oktatásban is. A változásokhoz gyorsan, rugalmasan alkalmazkodni képes állam egy olyan közszolgálati etikai alapvetésre épülhet, amely – a versenyszférához hasonlóan – a hatékonyság és a teljesítmény értékeit is megtestesíti, az életpálya modell egyéb értékei mellett. Az életpálya modellnek meg kell őriznie a karrier-rendszer előnyeit, a rugalmas alkalmazkodást pedig azzal lehet elérni, ha fokozatosan a munkakör kerül a személyzeti gondolkodás középpontjába.

A munkakör-alapú rendszer kialakításának lényege, hogy biztosítsa a karrier utakat, kövesse nyomon az egyes munkakörök értéke szerinti bérezést és az alkalmazottak munkamorálját. Eszköze a munkakörelemzés, mellyel a munkaköröket karrier-utak szerint csoportosítva és munkakör-családokba rendezve, rangsorba állítva határozzák meg a közigazgatás számára relatív értéküket.

A munkaköri leírásokban szerepelniük kell a munkaköri feladatok, kompetenciák (ismeret, tudás, tapasztalat, készségek, képességek, személyiségjegyek, magatartáskompetenciák) alapján meghatározott munkaköri teljesítmény-követelménynek, valamint a munkakör betöltéséhez szükséges képzési elvárásoknak. Az egyéni teljesítmény-követelményeket a munkaköri leírás alapján, másodlagosan a munkamagatartás értékelés alapján kell meghatározni, mely átfogó képet ad az értékelt személy munkaidő kihasználásáról, szakmai képességéről, terhelhetőségéről.

* * *

A jól kvalifikált, intelligens szakmunkás (ti. a többszakmás, idegen nyelvet beszélő, számítógépes ismerettel rendelkező munkaerő) hiánya az Európai Unióban, de akár a hazai munkaerő piacon néhány éven belül akár drámai méreteket is ölthet. Ezt a kérdést most, a válság kapcsán ugyan bizonyos mértékig át kell fogalmazni, mivel jelenleg Amerikában is 10% fölé emelkedett a munkanélküliség, ugyanakkor a korábbi képzési rendszerek anakronizmusából adódóan az egyes szakmacsoportok között generációs szakadék tátong, vagyis egyszerűen hiányzik az utánpótlás, megszakad a tudás-áramlás, a tudás- és tapasztalatátadás láncolata. Ennek a problémának a kezelése napjaink kormányzati törekvésében, a kihívásokra adott válaszok esetében, úgy jelenik meg, mint, duális képzés, mentori programok, gyakornoki rendszer kialakítása a közigazgatásban is, melynek kapcsán a munkaszervezeteknek tanulóhelyekké is kell válniuk.

Manapság a munkakeresés nem annyit jelent, hogy a munkavállalók csupán állást vagy megélhetési lehetőség keresnek. Azokat az embereket, akiknek mindegy, hogy hol, mit, miért, meddig dolgoznak, akik csupán biológiai és fizikai szükségleteiket akarják ösztönösen kielégíteni, és akik ezen nem is hajlandóak túllépni, a munkaerőpiac *megélhetési munkavállalóknak* nevezi. Ők igazi gazdasági ösztönlények.

A tudatos munkavállalás több ennél. Jellemzői a hivatástudat, az életpálya, a karrierív, a hitelesség, az irányultság, a habitus iránti igény; a kulcskompetenciák (ti. az anyanyelvi és az idegen nyelvi kommunikáció, a matematikai, a természettudományi és technikai, a digitális, a szociális és állampolgári, a vállalkozói kompetencia,

a kezdeményező-képesség, a kreativitás, az esztétikai tudatosság és kifejező készség, a hatékony, önálló tanulás képessége) birtoklása – melyek egyébiránt a közszolgáltatóság alappillérei is egyben.

A jelzett erényeknek együtt kell járniuk az életpálya-módosítás képességének kialakításával, a nagyfokú mobilitással (nemcsak a fizikai értelemben vett mobilitással, hanem a szellemi mobilitással is, különösen a vezetők esetében), az ehhez kapcsolódó folyamatos át- és továbbképzéssel, a többirányú karriertéradással. Az már most látható, hogy az immobilitás, az egydiplomás és egyszakmás munkavállalás egyértelműen versenyhátrányt jelent a munkavállalónak, míg az ún. sikerkompetenciák fejlesztése versenyelőnyt biztosít részükre.

* * *

Napjainkban a *stratégiai emberi-erőforrás menedzsmentnek* (a továbbiakban: SEEM) működésében egyszerre kell generalizálnak és individualizálnak lennie. A hangsúly ebben a vonatkozásban – a paradigmaváltással összefüggésben, annak eredményeként – a személyközpontú SEEM-en kell, hogy legyen. A bérezés, a béren kívüli juttatások, a szociálpolitika a szervezet munkavállalóinak egészét kell, hogy érintsék. A karriertervezésnek, a teljesítményértékelésnek, azonban személyközpontúnak kell lennie az életpálya-modell nyújtotta keretek között a közszolgáltatáson belül is.

A tehetséges, a világra nyitott, extrovertált karakterű, mobilizálható munkaerő kiemelt figyelmet és más bánásmódot érdemel, mint a szürke átlag. A szakmai ismeretek pallérozása mellett őket lehet és kell vezetői karrierívrre állítani, az ő továbbképzésük, később megtartásuk a szervezet stratégiai érdekét jelenti. Ez esetben tehát magával a tehetséges emberrel van dolgunk. Az út azonban, melynek során idáig eljutunk, igen bonyolult, miközben láthatjuk, hogy sokan lemorzsolódnak, elveszítve a karrierépítésbe vetett hitüket. A tehetség felismerésétől, a tudatos személyiségfejlesztésen, a kompetenciák kialakításán és a folyamatos képzésen át vezet az út a Maslow-i önmegvalósítás irányába.

Az életpálya egyes szakaszait tekintve vannak erőteljesen és gyengén karrier-orientált munkavállalók a versenyszférában és a közszolgáltatásban egyaránt. Az utóbbiak lehetőségei perspektivikusan beszűkülnek, a szervezetek ugyanis mindinkább az egyéni karrierjükért felelősséget vállaló, váltani képes munkaerőt választják.

A sikeres karrier nagyfokú rugalmasságot, mobilitást feltételez, mely függ a személyi adottságoktól. Vannak, akik nem tűrik a függőséget, vannak, akik szeretnek embereket irányítani, kedvelik a hatalmat, vállalják a felelősséget, de vannak, akik a stabilitásra, a kiszámíthatóságra és a biztonságra vágyanak.

Belcourt és társai a foglalkozási életpályát öt részre osztják.¹ E szakaszok a következők:

1. felkészülés a munkára (0–25 év);
2. szervezeti belépés (18–25 év);
3. kezdeti karrier (25–40 év);

1 Koncz Katalin: Életpálya és munkahelyi karrier menedzsment. 2. rész. www.mfor.hu (letöltve: 2009. február 12.)

4. közép karrier (40–55 év);
5. kései karrier (55–nyugdíj).

Az egyének pályaválasztásakor olyan környezetet keresnek, amelyek megfelelnek személyes beállítottságuknak. A pályaválasztást meghatározza még a munkaerőpiac és a pálya presztízse is.

A munkába lépés szakaszában a munkáltató és a munkakör megválasztása az elsődleges feladat. Ebben jelenthet segítséget a gyakornoki rendszer bevezetése. Ugyanakkor „... napjainkban a tehetségek új generációjáról beszélhetünk, akik valószínűleg több munkahelyi stresszel, konfliktussal és elégedetlenséggel lesznek kénytelenek szembenézni, ugyanakkor több lehetőségük lesz, hogy munkahelyet változtassanak vagy értékes tudást és erőforrást tartsanak vissza”.² Ennek a fiatal munkaerőnek (pályakezdőknek) a megtartása, motiválása azt is jelenti, hogy olyan munkakörülményeket teremtsünk, ahol érzik azt, hogy tiszteljük tudásukat, tehetségüket, értékeliük őket, ezáltal elismerve erőfeszítéseiket.

* * *

A munkaerőpiacon azt is látnunk kell, hogy az alkalmazottak elkötelezettségét fenyegető tényezők száma egyre gyarapszik, a munkahelyekért folyó globális verseny, a saját karrierért érzett növekvő felelősség tekintetében a fiatalabb generációk óriási nyomásnak vannak kitéve. Ebben jelenthet megoldást, akár a mentorálás, a szervezeti értékrend átszármasztatása. A tudásáramlás, a tapasztalatátadás és a tehetőség gondozás ugyanis szignifikáns összefüggést mutat a szervezeti kultúrával.

Az „egységesítő kultúra” szinte minimalizálja az önérdeket, márpedig a szabadverseny piacgazdaságot igazából az önérdek mozgatja. Az atomizálódás, a túlzott egoizmus korunk igazi veszélyforrása, ugyanakkor az is megállapítható, hogy az érdekalapú gazdaságnak szüksége van erkölcsi, etikai értékekre, melyeket mikroszinten a családok, baráti- és munkahelyi közösségek, makroszinten pedig maga a társadalom képes létrehozni és azt akár életpálya-modellekbe foglalni.

A SEEM segítő, támogató, szolgáltató tevékenységének egészével kell ösztönözni a munkavállalókat a közszolgálaton belül is, hogy mindig a tőlük elvárható legjobb teljesítményt nyújtsák. Meg kell ismertetnünk az individuumot erősségeivel, gyengeségeivel és személyiségfejlesztésének lehetséges irányjaival. Meg kell ismeriük a teljesítőképeségük határát, terhelhetőségüket, vitalitásukat a kompetencia-modellhez, a munkaköri kompetenciaregiszterhez és a munkaköri követelményprofilhoz viszonyítottan, csökkentve ezzel a stressz okozta kiegészítő lehetőségét, az egyensúlytalanság kialakulását, mobilitásukkal összefüggő képességeik leépülését. Az egyén személyiségfejlesztése során – ami egyébiránt nem korfüggő – fel kell tárni az erősségeket, és ezekre építve kell a gyengeségeket fejleszteniük – állította Popper Péter.

Kiegyensúlyozottnak tekinthető és megfelelő vitalitással rendelkezik az a munkavállaló, akinek képességei összhangban vannak teljesítményével, a beilleszkedést illetően fejlett adaptációs képességgel rendelkezik. Életvitelét a mértékletesség, az

2 Robert Gondaggy–Elissa Tucker–Nidhi Wermai: *Gazdálkodj okosan – a tehetséggel*. Budapest, 2006. HVG könyvek, 23. o.

arany középút szabályrendszerének belátása és betartása jellemzi. Kommunikatív egyén, aki kész és képes a külvilág történéseit érzékelni, a szépet és a jót is észrevenni, érzelem-gazdag, pozitív életszemléletű személyiség. Továbbá empátiával, beleérző képességgel rendelkezik. Mindezek közül bármelyik tulajdonság hiánya sikertelenséget eredményezhet, mely az emberi szervezet egyensúlyi állapotának felborulásához vezethet, kompenzációra kényszerítve a pszichét és hosszútávon, akár betegséget is előidézhet.

A munka világában az egészségmegőrzés a munkavállaló munkavégző képességének újratermelését, a rekreációt, a mentálhigiénés gondozást jelenti, és mint ilyen az egyén sikerességének kulcskérdése is egyben.

* * *

Változik a társadalom, változik a gazdaság makro- és mikrokörnyezete, és változik maga a munkavállaló is. A kérdés az tehát, hogy vajon illeszkedik-e a munkaszervezet, annak szabályrendszere, eljárási mechanizmusai, szervezeti kultúrája, szervezeti értékrendje, stratégiája ezeknek a váltakozásoknak a lendületébe?

A közszolgálat esetében a Magyar Program szakmai és szakmaetikai oldalról határozza meg a közjó szolgálatának eszmeiségét, a változás, a változtatás fő irányainak keretrendszerét. A gyorsan változó környezetben a közszolgálati személyzeti és munkaügyi tevékenység megújításával szemben is megfogalmazható ez a kérdés, hiszen a tehetséggondozás, a mentori rendszer, az előmeneteli rendszer, az objektív teljesítménymérés következményei helyett még mindig a kontraszelekció máig ható eredménytelenségével küzdünk. Ezzel együtt mindig is lesznek olyanok a szervezetekben, akik előre gondolkodnak és olyanok is, akik nem tanulnak sem a mások kárán, sem a sajátjukon, akik túl későn reagálnak a figyelmeztető jelekre. A közszolgálat minden területén az igazi proaktivitás szolgálhat a mobilitás, a mobilizálhatóság igazi alapjául, vagyis az előremenekülés, mint cselekvési alternatíva igenis vállalható.

A tehetséges ember (nevezhetjük okosnak is) a maga kárán tanul, vagyis tudomásul veszi, hogy a sikertelenség, a kudarc ugyanúgy erősíti a személyiséget, mint a siker, a sikeresség maga. Nem vagyunk tehát folyamatos sikerre és győzelemre ítélve. A jelenség igen bonyolult és összetett, hiszen manapság a tehetséggondozás kapcsán a tehetséges munkaerő speciális fajtájával, a tudásnomáddal is találkozhatunk. A „... tudásnomádság többnyire a tudás-intenzív munkakörökben értelmezhető, de nem lehet leszűkíteni csak a tanácsadói vagy az informatikai szektorra.”³

A nemzetgazdaság, de a globális munkaerőpiac minden szintjén léteznek olyan munkakörök, amelyek vonzzák a tudásnomádokat, akik – a szaktudás birtoklásán túl – valamiféle vállalkozói ambícióval is rendelkeznek, emiatt képesek és hajlandóak is kiszakadni a biztonságos környezetből, megválva a kötöttségektől. Önállóan, szabad belátásuk alapján gazdálkodnak tudásukkal, a lehető legmagasabb áron áruba bocsátva azt.

A tudásnomádoknak ugyanakkor fontos szempontja az érdekalapú szervezeti kötődés, vagyis annak felismerése, hogyan alakítható ki a szervezeti érdek és az

3 Robert Gondaggy–Elissa Tucker–Nidhi Wermai, 215. oldal

egyéni érdekek közötti összhang. Amennyiben ez a harmónia kialakul, akkor a szervezeti kötődés felülírhatja a tudásnomád vándorlásának a motívumait, és a szervezet sikerességében a saját sikerességét látja.

A tudásgazdaság specialitása, hogy tendenciózusan halad az egy vállalathoz kötődésétől a több lábon állás felé, ahol az érintettek inkább szabadúszóként önállóan gazdálkodnak tudásukkal, anyagilag a legoptimálisabb helyzetet kiválasztva mozognak a munkaerőpiacon. Ugyanakkor a társadalmi szinten atomizálódott állampolgár lényegében egyet jelent a munkaerő helyettesíthetőségével, vagyis tudomásul kell venni, hogy nincs pótolhatatlan ember.

A munkaerő megtartásának problematikája a mi kultúránkban is megjelenik csak más megközelítésben. Napjainkban a munkaszervezeti SEEM-nek stratégiai kérdésévé vált a tudás-megőrzés és a szervezet belső tudásáramlása. Itt ugyanis az a probléma, hogy milyen áron, vagy milyen plusz költséggel oldható meg valakinek az átképzése, helyettesítése, pótlása. Mennyibe kerül a humántőke-vesztés, ez rövid és hosszú távon milyen módon befolyásolja a szervezet eredményességét, akár magának az államnak a működését is.

* * *

A tudásalapú társadalom, hívó szavait ismerjük: ilyenek – egyebek mellett – a hozzáadott érték alapú termelés, az élethosszig tartó tanulás. Egyértelműen látható tehát, hogy a továbbfejlesztett tudás, illetve az innovatív tudás birtoklása, megtartása a cég versenyképességét alapvetően meghatározó tényező.

A kreatív elme elvesztését igen nehéz, vagy igen költséges pótolni. A tudásmenedzselés a munka világában annyit jelent, hogy az egyén meglévő képességeihez igazodva alakítunk ki olyan készségeket, amelyek növelik túlélőképességét növelik, illetve szakmájukban kompetenssé, hitelessé teszi őket.

A piaczgazdaság, a munkaerőpiac működésének törvényszerűségei, de maga a globalizálódott verseny is megköveteli az új szemléletű és új elvekre épülő hatékony emberierőforrás-menedzselés új rendszerének kialakítását, melynek kiemelt eleme a tudásmenedzselés kell, hogy legyen. Ebben – erősítve a HR szolgáltató jellegét – a segítő, támogató, karrierépítő elemeknek kell előtérbe kerülniük.

A hagyományos értelemben vett személy- és munkaügyi igazgatást és humánpolitikai tevékenységet ki kell egészíteni a folyamatos át- és továbbképzéssel, tudás-karbantartással a közszolgáltatón belül is.

Mérő László professzor a sakk, mint kompetenciamodell, példáját hozva a következő fejlődési fázisokat jelöli meg:

- A *haladó* (pancser) szakszerűtlen, teljesítménye hullámzó, idegenesen mozog a szakmai nyelvezet területén, munkavégzésében, munkahelyi kapcsolataiban következetlen és pontosan tudja, mit nem tud.
- A *szakértő* szakszerű, analízáló, kapcsolataiban korrekt, munkavégzésében kiegyensúlyozott, döntéseiben racionális. Teljesítményére a tőle elvárható színvonal a jellemző és ezt állandó ellenőrzés nélkül is produkálja. Megnyilvánulásaiiban kifejező, otthonosan mozog a szakzsargonok világában. Ő tudja, hogy mit tud és azt, honnan tudja.

- A mi szempontunkból legfontosabb a *nagymester*, aki már nemcsak alkalmazni, hanem szintetizálni is képes ismereteit. Áttekintő, rendszerező, rendszerszemléletű munkastílus jellemzi. Anyanyelvi szinten, közérthetően, mégis tudományos igényességgel fogalmaz. Döntéseiben az intuíció meghatározó szerepet játszik, hiszen tudja, hogy mi a helyes, de nem tudja, honnan tudja. Ez utóbbinál tehát már magával a tehetséggel van dolgunk, az út azonban igen bonyolult, míg idáig eljutunk, miközben láthatjuk, hogy sokan lemorzsolódnak.

* * *

A téma egy másik megközelítésben is felvet számos problémát. A mobilitási hajlandóság kérdésében is vannak aktuálisan meglévő ellentmondások, mivel a magyarok háromnegyede jobb munkahely reményében sem költözne. Az IBM és a GKI eNet által a hazai munkaerő mobilitásáról 2006-ban készített munkaerő-piaci kutatás másodelemzésével megállapítható néhány napjainkban is meglévő foglalkoztatási jellemző. Például az, hogy a munkavállalóknak csupán 26 százaléka lenne hajlandó belföldön más településre költözni, hogy másik munkahelyet, vagy munkát találjon. (A válaszadók legnagyobb része a lakóhelyéhez való érzelmi kötődéssel magyarázza az alacsony költözési hajlandóságot.) Külföldi munkavégzésre 20 százaléuk váltana, ugyanakkor közülük 40 százalék egyáltalán nem beszél idegen nyelvet.

Napjainkban, a munkaerő rugalmatlansága több nehézséget okoz a nemzetgazdaságban, mint 2007-ben. Állások tízezrei betöltetlenek, holott a megfelelő szakképzettséggel rendelkezők megtalálhatók, csak éppen lakóhelyüket nem kívánják megváltoztatni. A rugalmatlanság nem csupán földrajzi értelemben nyilvánul meg: a 2006-ban megkérdezettek 84 százaléka nem járt volna sem tanfolyamra, sem iskolába, hogy annak elvégzése után könnyebben találjon állást...

Az atipikus foglalkoztatási formák közül a *táv munka* sem terjedt még el itthon számottevően. Az ötven főnél többet foglalkoztató vállalatok 7 százaléka ad lehetőséget távmunkára (máshol általában a cég profilja nem teszi lehetővé a távolról történő munkavégzést). Az állandó munkahellyel rendelkezők 2 százaléka élhet ezzel a lehetőséggel.

A kutatás arra is kitér, hogy a dolgozók harmada munkahelyét gyalog, kerékpárral, vagy robogóval közelíti meg, s közel ugyanennyien vesznek igénybe tömegközlekedési eszközöket. A tömegközlekedéssel munkába járók aránya Budapesten az országos átlag kétszerese. Paál Péter, az IBM Magyarország vezérigazgatója 2007-ben, egy konferencián tartott előadásában, máig ható érvényességgel hívta fel a figyelmet arra, hogy „... az üzleti környezet, az ügyfelek igényei olyan gyorsan változnak, hogy a rugalmasság kulcskérdés, versenyképességünk egyik meghatározó tényezője. Egyre nagyobb hangsúlyt kap a folyamatos tanulás, egyre nagyobb a munkáltatók igénye a mobil munkaerőre, mely képes a vállalaton belüli elmozdulásra akár szakterületét, pozícióját vagy a munkavégzés helyszínét illetően.” A kutatás eredményeként megállapította továbbá, hogy lassan terjednek a nem tipikus foglalkoztatási formák, a távmunka, a rövidített és rugalmas munkaidő (részmunkaidős), a projekt-alapú foglalkoztatás.

* * *

Az IBM vezérelve napjainkban is a globális integráció, azaz a feladatok megoldásához szükséges tudást az IBM az egész világból szedi össze: a projekteken nemzetközi teamek dolgoznak, mindig közel az ügyfélhez.⁴ A helytálláshoz ebben a környezetben flexibilitás, magas fokú együttműködési készség, innovatív gondolkodás, megalapozott speciális szaktudás és nyelvismeret szükséges.

Mára szinte teljes egészében globalizálódott világunkban a versenyképesség hagyományos forrásai (ti. a védett piacok, a pénzügyi erőforrásokhoz való hozzáférés, valamint az üzemméret) nem elegendők a sikerhez. Számos szakember úgy véli, hogy az emberi tényezők (ti. a tudás, a képesség, a magatartás és a hatékony személyzetmenedzselés) jelenti a versenyképesség új forrásait, amelyek az egyre gyorsuló technológiai fejlődéssel párhuzamosan folyamatosan értékelődnek fel.

A kommunikáció, az információ mára már lényegében önálló termelési tényezővé vált, kommunikációs társadalmat építünk annak összes kihívásaival együtt. Ezek a kihívások azt is jelentik, hogyan hasznosulnak a tudományos kutatások eredményei a versenyszférában és a közszolgáltatásban egyaránt. Maga az ember tudásával, a tudástechnológián alapuló munkaképességével vált a legfontosabb termelési tényezővé. A fejlett országok esetében ez úgy jelenik meg, hogy gazdaságfejlesztési stratégiájukban a humántőke, a tudástőke gazdasági szerepe felértékelődött. A globalizáció legújabbkori kihívása a *kreatív verseny* felerősödése, a teljesítményképes tudás előtérbe kerülésével.

* * *

Összegzésképpen megállapítható, hogy a tanulásnak ténylegesen élethosszig tartó folyamatnak kell lenni, amely biztosítja a környezethez való alkalmazkodás feltételét mind a fizikai, mind a tudati, mind pedig a szellemi fejlődés tekintetében. A társadalmi környezet változása, a gazdaság felgyorsult változása, a globalizáció a tanulási folyamat teljes vertikumának áttekintését, újragondolását és tudatos fejlesztését teszi szükségessé.

Részletesen elemeztem, hogy a humántőke gazdasági felértékelődése újszerű jelenség, de mégsem teljesen új. Az emberi munkavégzés mindig az emberi képességek termékké történő átalakítását fejezte ki. A globalizáció által diktált verseny ezt egyre inkább felerősíti. A globalizálódott gazdaság meghatározó tényezőjévé az élőmunka, a tudástőke vált. Úgy vélem, a hozzáadott értékalapú termelés a tudásalapú társadalom lényegét is ez adja.

Amennyiben Magyarország versenyben akar maradni, akkor be kell kapcsolódnunk a *tanuló gazdaságok* sorába. Az a probléma, hogy az ismeretek túl gyorsan

4 Példák az IBM globális integrációjára 2006-ben:

- Budapesti üzleti szolgáltató-központjuk 44 országnak dolgozik, kollégáik HR-, beszerzési, ügyfélkezelési, pénzügyi folyamatait támogatják.
- Székesfehérvári informatikai szolgáltató-központjuk nyugat-európai számítógép-rendszereket üzemeltet távolról, és nyújt helpdesk szolgáltatásokat.
- Váci gyáruk látja el az egész világot csúcsmínőségű IBM adattároló-rendszerekkel (még Japánba is exportálnak).
- Skandináviából hajózási szakértőik szállítják tudásukat az ügyfeleknek az egész világon.
- Zürichi kutató-laboratóriumukból tudásaik keresnek megoldásokat több iparág számára.

elavulnak, s nem csak a szakmai ismeretek. A nagyvállalatoknak és a külföldi tulajdonú cégeknek nincsenek kapcsolódási problémáik, szemben a magyar tulajdonú és különösen a kkv-szektorhoz tartozó cégekkel.

Jelenleg Magyarország az üzleti környezet értékelésében a térségben Lengyelország és Csehország után a harmadik, a régió pedig az első tíz között van a világon. Csakhogy a világ új fejlődési ciklusában már nemcsak a költséghatékonyság, hanem a tudáshatékonyság is megjelenik. Ahol tömeggyártás van (Olaszországban, Magyarországon, stb.), ott nehezen jelenik meg a rugalmasság a munkaerő felhasználásában. Ahol viszont projektjellegű a munka (Nagy-Britanniában, a skandináv országokban, Csehországban stb.), ott a gazdaság felszívja a munkaerőt, megnyitva a *projekt karrier* lehetőségét akár a közszolgáltatásban is, megteremtve ezáltal a versenyszféra és a nonprofit szféra közötti átjárhatóságot.

A magyar vállalatoknak és szervezeteknek tanulniuk kell – tanuló szervezettel kell válniuk – mert képtelenek lesznek felszívni a távmunkára jelentkező tömeget. A tanuló cégeknél az innováció 3–5-ször nagyobb, mint másutt. Ezek a cégek a tapasztalatok szerint teremtenek munkahelyeket az atipikus foglalkoztatásra, a hagyományosak pedig nem.

IRODALOMJEGYZÉK

- Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program. Budapest, 2012. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium <http://magyaryprogram.kormany.hu/admin/download/d/2c/40000/Magyary%20kozig%20fejlesztesi%20program%202012%20A4.pdf>
- A Kormány 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról http://www.budapestedu.hu/data/cms149320/MK_12_66_NAT.pdf
- IBM és a GKI eNet: Kutatás a munkavállalók mobilitásával kapcsolatban Magyarországon 2006.
- Karoliny – Lévai – Poór: Emberi Erőforrás menedzsment a közszolgáltatásban. Budapest, 2005. Szókratész Kiadó
- Poór József – Karoliny Mártonné – Berde Csaba – Takács Sándor (szerk.): Átalakuló emberi erőforrás menedzsment. Budapest, 2012. Complex Kiadó

Sebők Marianna

Innovációk az emberierőforrás-fejlesztésben

Jó gyakorlatok a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.-nél

Egy cikk a szervezeti innováció erejéről. Miért fontos? Mert a mai tudástársadalomban nem csak az egyének fejlesztése szükséges, hanem a társasági szervezetek folyamatainak hatékonyságnövelése is. Elfogadott alapelvvé vált, hogy a gyorsabban reagáló vállalatok, az innovatív gondolkodásmóddal közelítő társaságok lehetnek csak sikeresek. A cikkben egy nemzeti vállalat példáján keresztül mutatjuk ezt be.

Az a szervezet lehet igazán sikeres, amelyben az alkalmazottak is sikeresnek érzik magukat. Az egyéni és szervezeti érdekek együttes figyelembe vételével képzelhető csak el a sikeres, hosszú távú foglalkoztatás.

A mai tudástársadalomban nemcsak az egyének folyamatos fejlesztése létfontosságú, hanem a társasági szervezetek folyamatainak hatékonyságnövelése és a szervezeti kultúra folyamatos formálása is. Elfogadott alapelvvé vált, hogy csak a gyorsabban reagáló vállalatok, az innovatív gondolkodásmóddal közelítő társaságok nyerhetnek. Elindulni látszik egy új fejlődési trend, amelynek azonban nem csupán önmagában a fejlődés a célja, hanem a fenntartható gazdasági növekedés is. A jelen cikkben olyan tapasztalatokat adunk közre, amelyek ezt a közelítést példázzák.

Közszféra kontra magánszféra

Magyarországon még sokan úgy gondolnak, hogy a közszféra és a magánszféra között komoly különbség van munkamorál, szakértelem és hozzáállás tekintetében, mintha a két foglalkoztatási forma teljesen elkülönülne egymástól. A szembeállítás valójában csak egy hibás megközelítésen alapuló, téves sztereotípiára, amelynek megváltoztatásához mindkét fél nyitottságára, bizalmára szükség van. Ekkor mondhatjuk azt, hogy van esély a transzformációs folyamat elindulására.

Ma már számos tényező utal arra, hogy a folyamat elkezdődött. Emellett szólunk Navracsics Tibor közigazgatási és igazságügyi miniszternek a Regeneráció 2013 címet

viselő rendezvényen elhangzott szavai. A miniszter szerint a közigazgatásban ma már „... nemcsak könyökvédős, szürke arcú, aktáktól poros emberek dolgoznak, hanem lehetőség van arra, hogy mindenki megmutassa személyiségének sokszínűségét, kamatoztassa tudását, kapcsolatrendszerét és építse nemcsak a saját, hanem az ország jövőjét is”.

A szemléletváltás tehát mindkét oldalról szükségzerű, sőt mára kényszerű is egyben. Régen elmúltak azok a közállapotok, amikor alanyi jogon mindenkinek volt munkahelye. Napjainkban a munkahely egyik szférában sem járandóság. Akik pedig valamely cég állásinterjúján megfelelték, azok számára a munkabér a teljesítmény után jár, a munkakör értéke pedig nem üres frázis, hanem kézzel fogható tartalom. Ilyen értelemben valóban új világ van születőben, ahol a magán- és a közszféra alkalmazottjai közötti különbség nem azok minőségében, hanem csupán formalitásában van jelen.

Ma olyan világot élünk, ahol trendi, hogy *Flow-élmény*ünk legyen a munkánk végzése közben, függetlenül annak tartalmától és helyétől.¹ Ennek átélése személyiségünk fejlődésének központi mozgatója; növeli az önbecsülésünket, csökkenti a stresszt, és segít elérni a csúcsteljesítményt; segít kreatív ötleteket alkotni és lecsökkenti az unalom, valamint a pótcselekvések esélyét. Továbbá növeli hatékonyságunkat és a vezetői szinteken segít elkerülni a kiégés (burn out) jelenségét. A vezetők sokat tehetnek (például a munkakörök gazdagításával) azért, hogy beosztottaik – de akár ők maguk is – megélhessék a *Flow-élményt*.

A munkakörök többsége rutinfeladatokra épül és legtöbbször hiányzik a munkában a változatosság. Munkakör-elemzések sokasága bizonyította be azt a tényt, hogy a munkaköri feladatoknak mindössze 20%-a értéktermelő, 80%-a pedig adminisztratív tevékenység. A *Pareto-elv* alkalmazása rendkívül fontos eszközzé vált a vezetők kezében, hiszen lehetővé teszi a lényeges lényegtelenről való elválasztását.²

A két említett vezetői módszertan ma már nemcsak a versenyszféra vállalatainak sajátja. Ez pedig határozottan mutatja a két szféra közös irányba történő fejlődésének kereteit. Ennek ellenére még mindig gyakori az a kijelentés, hogy a rugalmasabb magánszféra és a kötöttebb (olykor merev) struktúrájú állami szféra közötti különbség áthidalhatatlan, a szakadék leküzdhetetlen, az összehasonlítás reménytelen.

A Szubjektív Modell

Gyakorta hallani azt is, hogy a humán-szakterület nem tud érvényesülni a közszférában vagy az állami tulajdonú cégek esetében. Nem állítom, hogy nincsenek különbségek és hogy minden HR-eszköz minden esetben működtethető. Vallom viszont, hogy bizonyos kereteken belül igenis lehet eredményeket elérni. Ezen állításom bizonyításaként szeretnék egy modellt bemutatni, a Szubjektív Modellt, amelyet az ún. SM Elméletből vezettem le.

1 Csíkszentmihályi Mihály nevéhez fűződik az ún. áramlat-élmény, vagyis a *flow* jelensége; annak a tökéletes élménynek a meghatározása, ami alatt szárnyal a lelkünk és a képességeink határait feszegetjük.

2 A Pareto-elv (más néven a „80–20 szabály”) kimondja, hogy számos jelenség esetén a következmények 80%-a az okok mindössze 20%-ára vezethető vissza. Az olasz közgazdász 1906-ban állította fel modelljét, ami mára rendkívül fontos, a mindennapi élet bármely területén alkalmazható eszközzé vált a vezetők kezében.

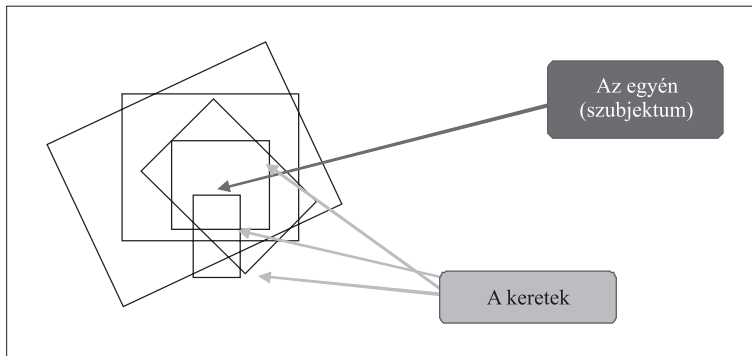
Ez az elmélet abból indul ki, hogy a magán- és a közsférában egyaránt vannak fontos keretek (körülmények), amiket figyelembe kell venni. Bár ezek kategorizálhatók, ugyanakkor egyediek is, mint ahogy különböznek egymástól az egyének is, hiszen a szabályzó keretek mellett a „tulajdonosi jogokat birtoklók” ugyanúgy szubjektumok, mint ahogy a szervezetekben dolgozó munkavállalók. Az egyéni teljesítményt nemcsak a szervezeti keretek szabják meg, hanem a szubjektum innovációs képessége és készsége is. A keretek felismerését követően egyéni képességrendszerünkötől függően tudunk mozogni a kereteken belül, illetve – felismerve a keretek rugalmasságát – akár tágíthatjuk is azokat.

A keretek és a szubjektum innovációs képességének aránya eltérő, amely függ a vállalkozás formájától, típusától, illetve az egyének képességrendszerétől. Az SM Elmélet 2+1 pillére:

- 1) Keretek.
- 2) Az egyén.
- 3) A szintézis (1.+2.), azaz az egyén rugalmas, innovatív működése a keretben.

Keretkategóriák (rugalmas, rugalmatlan) lehetnek:

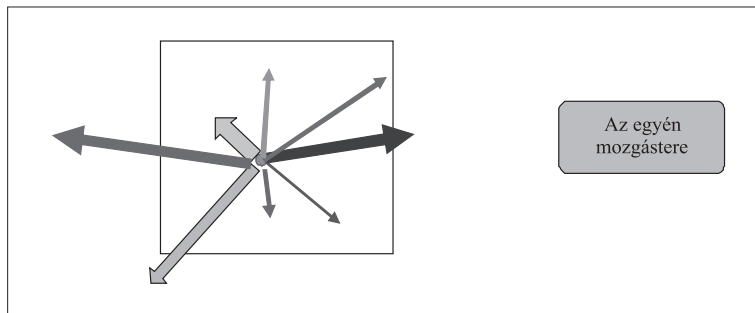
- jogszabályok, adózási szabályok;
- piaci környezet, versenytársak által meghatározott körülmények;
- cégforma, működési modell;
- tulajdonosi kör, részvényesi kör;
- egyéb érintett kör (civilszféra, felügyelet);
- munkavállalók (esetleges szakszervezetek).

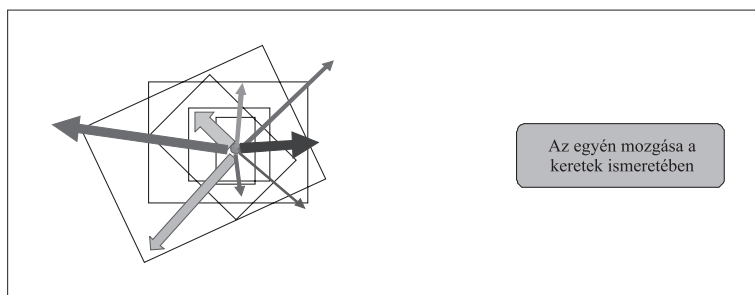
1. ábra. PILLÉR 1. – Keretek
(Forrás: Sebők Marianna [2013])

A modell második pillére az egyéni rugalmas mozgásteret mutatja, a szubjektum innovatív módján. A vezérelv a tágulás mértékében a kompetencia gazdagsága.

Maga a kompetencia a készségek (teljesítményképes tudás) és képességek (cselekvés) együttese, amellyel az egyén rendelkezik a kerektől függetlenül. A kérdés, hogy e tudás birtokában az egyén hogyan képes tágítani az adott keretrendszert, hogyan tudja alkalmazni és kivitelezni problémamegoldó hajlandóságát. A kompetencia tehát döntést, kivitelezést és annak megvalósulását egyaránt szolgáló képességrendszer,

2. ábra. PILLÉR 2. – Az egyén
(Forrás: Sebők Marianna [2013])

3. ábra. PILLÉR 3. – A szintézis, azaz az SM Elmélet megoldása.
A szubjektum innovatív működése az adott szervezeti kultúrában
(Forrás: Sebők Marianna [2013])

amely a szervezeti működés sikerének szempontjából meghatározó tulajdonsága a szubjektumnak.

Az SM Elmélet lényege tehát, hogy a mindenhol (vagyis a magán-, a verseny- és a közszférában egyaránt) fellelhető keretek között az egyén hogyan tud sikeresen és rugalmasan működni, innovatív üzemmódban. Ezzel milyen eredményeket képes elérni és hogyan tudja formálni akár az adott kereteket. Azaz megmutatja a keretrendszer tágulási rugalmasságát.

A tudásmenedzsment

A XXI. század a tudás társadalma, amelyben tudásalapú gazdaság működik. A legutóbbi években nagymértékben változott az információ, a tanulás, a tudás stratégiai jelentőségének megítélése. Már nem csak az a kérdés, hogy milyen technikai feltételek között, milyen tőkeerővel gazdálkodik egy cég, hanem az is, hogy mi rejlik az alkalmazottakban a tudás, a készségek, képességek, kompetenciák tekintetében. Az igazi érték az emberi szaktudás, az ismeret, ennek allokációja a szervezetben.

Korábban a szervezet versenyképességét a termelési tényezők optimális kombinációjára bízták. Mára ez kiterjedt, mert az „... információ és a tudás korában a versenyképesség mértéke, az adatok, információk és a tudás optimális kombinációjától függ”.³ A tudást azonban menedzselni kell! A tudásmenedzsment ugyanis olyan erőforrás, amely azáltal, hogy növekszik, hasznosságából nem veszít, éppen ellenkezőleg, mennyiségének növekedésével a hasznossága is egyre nő.

A tudásmenedzsment területén sokféle feladat adódik: a tudást fel kell térképezni, össze kell gyűjteni, rögzíteni, gondozni, továbbadni, integrálni, kombinálni kell, a hasznosításáról nem is beszélve. Ezek a szerepek részben beépülnek a vezetők egyéb tevékenységei közé, részben azonban önállósodhatnak is.

A vállalatok eszköztárában a tudás láthatatlan erőforrás, amelynek a szakirodalomban is nagyon sok elnevezése és megközelítése létezik. Nevezik szellemi tőkének, immateriális eszköznek és „egyszerűen” tudásnak is. Az allokált tudás, a tapasztalat, a szakismeret a tőke egyik formája, a szervezeti vagyoni része. Bizonyos mértékig minden, a szervezetbe tartozó alkalmazott és vezető tudásmenedzser.

A tudás tőkeként való kezelése ma általános. Ez azonban egyenetlenül érvényesül, mert a hagyományos felfogás inkább a kézzelfogható vagyonelemekre fókuszál. Ugyanakkor a tudás stratégiai értékén alapuló vállalatvezetés feladatának tekinti a szervezet intellektuális tőkéjének fejlesztését. „Ma az egyetlen igazán értékes erőforrás az egyének és a társadalom számára egyaránt a tudás. A tudással minden mást meg lehet teremteni” – írta Drucker.⁴ Fokozatosan változik a gondolkodás, mely előre vetíti, hogy a vállalatok hatékonyságához jelentősen hozzájárul az a tudástőke, amivel rendelkeznek.⁵

Az MNV Tudásklub

Az MNV Zrt. a kezelésében lévő nemzeti vállalatok tekintetében széles portfólióval – ebből kiindulva –, széles körű szaktudással is rendelkezik, ami érték a vállalatok és a tulajdonos számára is. Ennek az értéknek a hasznosítása, felmérése és megosztása felelősség és kötelesség, egyszersmind a fenntartható növekedési normarendszer valóra váltásának záloga a vállalat menedzsmentje számára.

A fenntartható növekedés kapcsán mindenképpen meg kell említeni azt a két fő trendet, amely ma ezen a területen meghatározza a vállalatokat. Ezek a következők:

1. *A rendszerben való gondolkodás stratégiája*

A lényeg: minden üzleti és gazdasági folyamatba be kell építeni a fenntartható fejlődés eszméit. Ezt a célt szolgálják például az együttműködés elősegítése, a transzparencia, a minősítések és a beszerzések központosítása.

2. *A lokalitás ereje*

Ebben a kontextusban a trend azt az irányt jelöli, amikor az újonnan megszerzett kollektív tudással valaki értéket hoz létre a saját szervezetén belül, tehát lokális szinten.

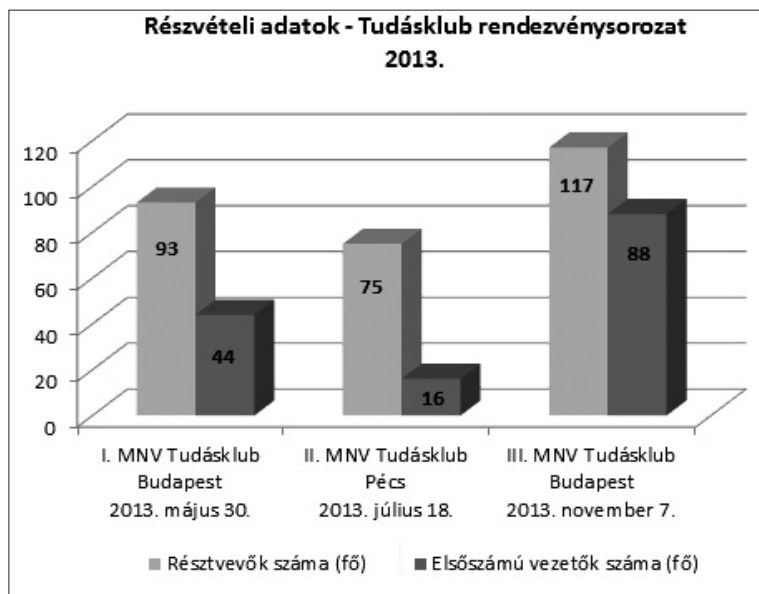
3 Haun, M. (2002): Handbuch Wissensmanagement: Grundlagen und Umsetzung, Systeme und Praxisbeispiele. Berlin; Heidelberg; New York. 9. o.

4 Drucker, P. F. (1993). Post-capitalist society. New York

5 Poór J.: Menedzsment-tanácsadási kézikönyv. Budapest, 2010. Akadémiai Kiadó

Egy nemzeti vállalat esetében az értékteremtés sokkal messzebbre is mutat, hiszen hatással van a nemzeti vagyongazdálkodására, ezen keresztül, többszörös áttétellel a teljes társadalomra. A helyi fenntartható fejlődéssel olyan dimenziókat sikerül megnyitni egy-egy vállalat esetén, amelyek egy folyamat elindításával önmagukat generálják a későbbiekben, új tudások létrejöttével.

Arra, hogy ezt több mint 130 többségi tulajdonban lévő,⁶ szignifikánsan különböző vállalat tekintetében hogyan lehet minőségi módon kivitelezni, jó példa az MNV 2013-ban életre hívott Tudásklubja. Itt lehetőség van a tudás megosztására és ezzel párhuzamosan annak bővítésére is. A folyamat végeredményeként létrejöhet az a kollektív tudás, amely ennek a fórumnak a saját, specifikus szellemi tőkéje.

4. ábra. RÉSZVÉTEL TUDÁSKLUB

(Forrás: MNV Humánpolitikai És Szervezetfejlesztési Igazgatóság [2013])

A tudásklub műfaj, nem új találmány, azonban egy ilyen speciális keretrendszerbe történő átültetése határozottan egy új innovatív irányt jelöl. Ez a fajta inspiráció eddig hiányzott ebben a szférában: Nem az jelenti az innovációt, hogy a Tudásklub „kitalálódott”, hanem az, hogy ebben a formában, ezzel a közönséggel megvalósult.

Ha áttételesen fogalmazunk, akkor az MNV Tudásklub megvalósítása a vállalatok szempontjából egy speciálisan értelmezett vállalati társadalmi felelősség (Corporate Social Responsibility – CSR) érvényesülése. Ezek a platformok azonban csak abban az esetben képesek valódi értéket előállítani, ha befogadó-képes táptalajra találnak. Az MNV és a kezelt vállalatok esetében szerencsére ez adott.

6 Ez esetünkben több mint 500 vagyonekeztelt céget jelent.

Az első Tudásklub-rendezvény zárásakor megkérdeztük a megjelenteket, hogy szívesen eljárnének-e a következő rendezvényre. A válaszadók 97%-a igenlő választ adott.

Az MNV Network

Abban a pillanatban, amikor megfogalmazódott az MNV Tudásklub megvalósításának ötlete, nyilvánvalóvá vált, hogy cél valóra váltása érdekében szükség van valamilyen, kevésbé formalizált összeköttetést biztosító on-line kapcsolati hálóra is. A tudásklubban formálódó közösségnek ez lehet a „lazító” közösségi tere, ahol valódi párbeszédre és operatív kérdések megbeszélésére, a klubrendezvényeken megválaszolatlanul maradt kérdések megvitatására, befejezetlen eszmecserék lezárására nyílik további lehetőség.

Az MNV Network megvalósítása mellett szólt az a felismerés is, miszerint a munkavállalók 70%-a munkavégzés során tanul a legtöbbet, 20%-uk másoktól vagy épp beszélgetések során szerzi meg a szükséges tudnivalókat, és mindössze 10%-uk sajátítja el a tudást formális képzéseken.

Az MNV Network a mai közösségi lét minden paraméterének megfelel. Minden technikai és IT-paraméterrel rendelkezik ahhoz, hogy a szakmai tartalmakat interaktív módon lehessen megosztani és biztosítottak legyenek a folyamatos kommunikáció feltételei. Az interaktivitás abban az értelemben is biztosított, hogy a szerző-szakértők szinte állandóan rendelkezésre állnak. Így, ha a témával kapcsolatban nem csupán a jó gyakorlatok és a tapasztalatok megosztására van szükség, hanem akár állásfoglalásra vagy további szaktanácsra, akkor erre is nyitott a lehetőség.

A modern szervezeti felépítés hármasságának egysége.

Az alap, a cél és a jövő kapcsolata

A kompetencia alapú szervezeti felépítés (az alap)

A mai vállalatok egyik legnagyobb versenylőnyt jelentő tényezője az emberi erőforrással történő gazdálkodás. Ezért tekinthető kiindulópontnak a kompetenciaalapú szervezeti felépítés egy hatékonyan működő, eredményesen gazdálkodó szervezetnél.

2011 márciusában „paradigmaváltás” történt az MNV Zrt. humánpolitikai szakterületén. Azt a célt tűztem ki, hogy a HR-szakterület a személyügyi adminisztrációból stratégiai partnerré váljon. Magas szintű szolgáltatási tevékenységgel, tanácsadói szemléletben támogassuk a vezetők munkáját, kiemelt figyelmet fordítva a belső márkanév megerősítésére.

Első lépések egyike volt, hogy felmértem az elvégzendő feladatokat és csoportokba rendeztem azokat (például belső HR, külső HR, humán-kontrolling, munkajogi feladatok, oktatás és adminisztráció stb.). Ezt követően készítettem egy humánauditot, ahol a munkafeladatok elvégzésén keresztül feltártam a kollegáim képességeit, erősségekkel és gyengeségekkel együtt. Szakítottunk a „mindenki mindent csinál” típusú felfogással, helyette mindenki abba a csoportba került, amiben a legnagyobb volt az eddigi szakmai tapasztalata és az erősségei közé tartozott.

Meglepő módon e törekvés nem ellenállásba ütközött, hanem azt felszabadító örömként élték meg az érintett kollegák.

5. ábra. A kompetencia-alapú szervezeti felépítés folyamata
(Forrás: Sebők Marianna [2013])

Kompetenciaalapú szervezeti felépítésre kiindulópontként tekintek egy szervezet életében ahhoz, hogy fejlődni tudjon. Szinte közhelynek számító a közmondás, miszerint „a házépítést is az alapoknál kell kezdeni”. Ezt gyakran használják a rendszerek megtervezésénél éppúgy, mint a szervezetek fejlesztésénél.

A magánszféra és közszféra gondolkodása, szervezeti menedzselése egyre inkább közelít egymáshoz. Ezt támasztják alá az Állami Számvevőszék Kutatóintézetének 2010. évi, Kompetenciaalapú struktúra kiépítésének lehetőségei a közigazgatásban című tanulmányában olvasható gondolatok. Eszerint a „... kompetenciaalapú struktúra kiépülésének lehetőségével kapcsolatban két irányzat figyelhető meg. Az egyik a kompetens szervezetnek a szervezeti kompetenciákból történő kialakulását kutatja, a másik irányzat az ember oldaláról közelít, és ezen keresztül építi fel a kompetens szervezetet. A közigazgatási intézmény esetében a szervezeti kompetencia a tevékenységek, az emberek irányításának és koordinálásának a képességeként definiálható. Az irányítás és koordinálás mérőeszköze a hatékonyság és az eredményesség.”

Az utóbbi években a rátermettség, illetve a kompetencia kulcsfogalomként vált az emberi erőforrások stratégiai menedzselésében. A kompetencián alapuló megközelítés – mivel arra összpontosít, amit az emberek valójában csinálnak – tiszta és egységesbe rendezett dimenziók csoportját tudja nyújtani, amihez viszonyítva a jelenlegi és jövőbeni teljesítményt mérni lehet.

A coaching-alapú szervezeti felépítés (a cél)

Amikor már a feladatokat kompetens szakemberek végzik, akkor a tudatos fejlesztési programokon keresztül, folyamatos vezetői támogatással el kell jutnunk oda, ahol normává válik a tanulás és fejlődés. „A coaching célja az egyénben rejlő lehetőségek

kibontakoztatása teljesítményének javítása által. Nem az illető tanítását jelenti, hanem a tanulásához való hozzásegítést.”⁷

A mai, gyorsan fejlődő üzleti élethez és menedzsment-technikákhoz, ügyfél-elvárásokhoz a szervezeteknek is alkalmazkodnia kell. Sokat és sokszor halljuk az élet-hosszig tartó tanulás (lifelong learning) vagy a permanens tanulás fogalmát az egyének szintjén, ugyanakkor ez a jelenség a szervezetek egészére is igaz. Folyamatos változáson és fejlődésen kell átesniük ahhoz, hogy hatékonyan működjenek, minden érintett fél megalégedésére.

A szervezeti változások, fejlődések elérésében kiemelt szerepet játszik a vezetői gondolkodás. A coaching-alapú szervezeti felfogásban a vezetők odafigyelnek a kollégáik fejlesztésére, támogató és segítő a hozzáállásuk annak érdekében, hogy a szervezeti tudás olyan irányba növekedjen, amely a *tulajdonos* által megfogalmazott igényeket, elvárásokat maximálisan teljesíteni tudja.

Az empowerment vezetési stílus (a jövő)

Carl Rogers pszichológus a személyiség erejéről írott könyvében így jellemzi a vezetés két végletét: *„A szervezeteket általában hierarchikusan építik fel és a hatalom csúcsáról irányítják – szabályokkal, utasításokkal, jutalmazással, büntetéssel. A személyközpontú megközelítés másfajta lehetőségére mutat rá. Arra, hogy a vezető tekintélye, befolyása nő, ha utasítások helyett lehetővé teszi az együttműködést, ha az embereket ráébreszti saját képességeik értékelésére, ha autonómiára, felelősségvállalásra, érett, felnőtt viselkedésre ösztönöz.”*

Hogyan valósulnak meg Carl Rogers gondolatai a magánszférában vagy közsférában? Ez az a kérdés, ami egy külön tanulmányt érdemel. Egyet azért megállapíthatunk: a vezetés egy igen bonyolult és összetett feladat, ami az elmúlt évtizedekben belül újrafogalmazódott az elvárások tekintetében.

* * *

A világhírű magyar tudós, Szentgyörgyi Albert szavaival élve: *„Ha valamit másként akarunk csinálni – másképpen kell gondolkodnunk róla”*. A nemzeti vállalatok sokan vannak és sokszínűek, minden olyan tudás birtokában vannak, ami a korszerű vállalatvezetéshez szükséges. Menedzsmentjeik ismernek minden olyan HR-eszközrendszert, ami fellelhető a szakirodalomokban. Az már eltérő azonban, hogy adott keretek között ki és hogyan tudja alkalmazni ezen eszközöket képességrendszerének segítségével.

Az MNV Tudásklub és az MNV Network valódi és életképes modellek a tudás megosztásának módjára, amit az MNV Zrt. mint felelős vállalat fenntartható fejlődésének egyik zálogaként képvisel.

7 Whitmore, J.: COACHING a csúcsteljesítményért. Miskolc, 2008. Z-Press Kiadó, 19. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bencsik Andrea: A tudásmenedzsment emberi oldala. Miskolc, 2009. Z-Press Kiadó Kft. ISBN: 978-963-9493-47-6
- Ken Blanchard–John P. Carlos–Alan Randolph: Empowerment – A felelősség hatalma. Budapest, 2007. Edge 2000 Kiadó, ISBN: 978-963-8692-78-8
- Mike Losey–Dave Ulrich–Sue Meisinger: A HR jövője – Az emberi erőforrás-menedzsment perspektívái. Budapest, 2006. HVG Kiadó Zrt. ISBN: 978-963-9686-06-9
- Sebők Marianna: Vízválasztó a HR tudás. Munkaügyi Szemle, 2013/3. szám, 41–49. oldal, ISSN 0541-3559

Tisztelt Szerzőink!

Tájékoztatjuk Önöket arról, hogy a Hadtudomány című folyóiratban megjelenő tanulmányokat lektoráltatjuk. Tervezett megjelenésről igazolást csak abban az esetben adunk ki, ha elkészült a dolgozat megjelenését támogató lektori vélemény is.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, megjelentetése érdekében kérjük, hogy:

- a közleményeket elektronikus levél mellékleteként, Word- vagy RTF-formátumban szíveskedjenek eljuttatni szerkesztőségünkbe (hadtudomany@freemail.hu);
- a kézirat teljes terjedelme ne haladja meg a 25–30 ezer karaktert;
- a tanulmányhoz legfeljebb 15 elemet tartalmazó irodalomjegyzéket csatoljanak;
- amennyiben mondandójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék;
- a szövegben akkor is tüntessék fel minden illusztráció forrását (interneten való elérhetőségét, letöltésének időpontját stb.), ha azok a szerző saját alkotásai;
- az illusztrációk leadásakor vegyék figyelembe, hogy a nyomdai minőség eléréséhez 250 dpi-s képekre van szükség, különben a megfelelő minőséget nem tudjuk biztosítani; továbbá azt, hogy a folyóirat fekete-fehér nyomású;
- a publikációhoz csatolják a közlemény címét, kulcsszavait, továbbá az írás legfeljebb 300–300 karakter terjedelmű tartalmi kivonatát magyar és angol nyelven!

Küldeményükhöz mellékeljék a szerző adatait (név, tudományos fokozat, rendfokozat, munkahely, elérhetőség)!

A szerkesztőbizottság fenntartja magának a döntés jogát arról, hogy a közlemény a folyóirat nyomtatott vagy az elektronikus változatában jelenik meg. Fel nem használt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

a szerkesztőbizottság

Kátai-Urbán Lajos – Teknős László

Vegyí fegyver alkalmazása az első világháborúban

Az első világháború volt a vegyi fegyverek alkalmazásának igazi színtere. A szerzők a jelen cikkben az első világháborúban alkalmazott vegyi fegyvereket mutatják be, illetve alkalmazásuk okaira keresik a választ. További célkitűzés, hogy a bevetett vegyi fegyverek tulajdonságai alapján az akkor alkalmazott védőeszközök védelmi képességeit ismertessék.

A háborúk a magántulajdon megjelenésével, az ősközösségek felbomlásával folyamatosá váltak az emberiség történetében. A társadalmi-gazdasági fejlődéssel a hadjáratok, összecsapások méretei és pusztító hatásai egyre nagyobbak lettek, melyek szüntelenül fokozódó társadalmi kockázati tényezőt jelentettek. A céljuk az ellenfél, az ellenség megtörése, elpusztítása, anyagi javainak megszerzése bármilyen eszközzel és módon. Ennek a célnak egyik alattomos lehetősége a vegyi fegyverek – főként élőerő elleni – alkalmazása.

A vegyi fegyverek „alkalmazása” már az őskorban elkezdődött. A vadászatnál használt állati és növényi eredetű mérgeanyagok a zsákmányszerzés hatékonyságát növelték, mely a túlélést biztosította. Először az ember a saját túlélésére használt mérgeanyagokat, majd a szomszédos törzsek elleni harcokban. Az ókorban a támadásokkor különböző anyagok égetésekor keletkező füstök ingerlő hatását használták fel az ellenség megzavarására, védekező képességének csökkentésére. A peloponnészoszi háborúban (i. e. 431–404) a spártaiak Athén ostroma során szurok, kén és fa keverékének elégetésével keletkező füst segítségével próbálták a várban védekezőket a falak mögül kicsalogatni. Leonardo da Vinci (1452–1519) ötlete az volt, hogy arzén-szulfidot mésszel és rézrozsdával kell elkeverni, majd ezt az ellenséges hajókra dobni ún. hajítógépek segítségével. A korai újkorban a vegyi fegyvereket inkább zavarkeltésre, mintsem emberi életek tömeges kioltására alkalmazták. A XVIII. század elején egy angol vegyész azzal az ötlettel állt elő, hogy késvavval (hidrogén-cianiddal) töltött gránátokat dobjanak az ellenség erőire. A kísérletek és alkalmazások alapján azt lehet elmondani, hogy minden korban foglalkoztak a vegyi fegyverek adta lehetőségek kihasználásával.

A vegyi fegyverek alkalmazásában rejlő veszélyek miatt 1899-ben a hágai konvenció megtiltotta a főtt gázok bevetését. 1910-től a francia rendőrség a bűnözők

elfogására halogéntartalmú kézigránátokat alkalmazott, a halogén erősen ingerlő, könnyfakasztó tulajdonsága miatt.¹

A tömeghadseregek megjelenésével az első világháborúban elsődleges célnak tartották, hogy az ellenség erőit minél gyorsabb ütemben meg kell törni, nehogy a támadási lendület lelassuljon. A haditechnikai eszközök fejlődésével a védelmi lehetőségek jelentősége és szerepe megnövekedett és kialakult a frontvonalakon az állóháború.

A lövészárkok hagyományos módon történő lerohanása óriási veszteségekkel járt, ezért új támadási lehetőséget kellett alkalmazni. Ekkor került előtérbe a támadásban, vagy annak előkészítésében hasznosítható vegyi fegyver bevetésének az ötlete. Elsőként 1914-ben vetettek be vegyi fegyvert, de az igazi, nagyobb volumenű alkalmazására 1915-ben került sor.² Az emberiség történetében tehát az 1915-ös év volt az az év, mikor széleskörű katonai célú felhasználása megtörtént egy tömegpusztító fegyvernek, mely új korszakot nyitott az alattomos támadási lehetőségeknek.

Tömegpusztító fegyver a láthatáron

Az 1900-as években Németország mezőgazdasága műtrágya-hiánnyal küszködött. Az 1850-es évekre kialakult modern német vegyipar a világot tekintve az egyik legfejlettebb, legmagasabb szinten működött, így a már ismert, jól bevált vegyipari technológiákban rejlő előnyökkel próbálták megoldani a műtrágya hiányt. Fritz Haber német vegyész kidolgozta a nitrogén-hidrogén elegyből kiinduló ammóniaszintézis kedvező feltételeit, mellyel a problémát megoldotta.³

A háború előszelének hatására vetődtek fel a civil felhasználás mellett a katonai alkalmazási lehetőségek (salétromsavgyártás, nitroglicerín, lőgyapot, nitrocellulóz-előállítás stb.) kérdésköre. Haber, aki felismerte a különböző gázok katonai alkalmazási lehetőségeit, az első világháború kezdeti szakaszában a Vegyi Hadászati Szolgálat (Strategischdienst für Chemie) munkatársa lett. A Szolgálat feladata az addig kifejlesztett gázfegyverek technikai problémáinak kiküszöbölése, illetve hatékonyabb típusok kifejlesztése.

A villámháborúnak indult világháború 1915-re állóháborúvá vált, többek között a lövészárkok-rendszerek kialakítása miatt. Ennek nyomán az Antant-hatalmak (Franciaország, Oroszország, Nagy-Britannia) stratégiai előnyökre tettek szert, ezért a németek igyekeztek a lövészárkokban levő gyalogos katonákat mérgező harcigázok bevetésével gyengíteni, illetve a gyorsan jelentkező közvetlen élettani hatások által az árkok elhagyására késztetni. A cél az volt, hogy a hagyományos fegyverek hatását ötvözzék a gázok alkalmazásának előnyeivel.

1 ABV védelmi alapismeretek. 2010. <http://www.katonasuli.hu/cikk/75#70> (letöltés: 2014. 01. 06.)

2 Kiss Gábor: Harci gázok alkalmazása az első világháborúban. 2013 http://nagyhaboru.blog.hu/2013/01/02/harci_gazok_alkalmazasa_az_első_vilaghaboruban (letöltés: 2014. 01. 06.)

3 Dr. Grósz Zoltán: A vegyifegyver első bevetése. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, 2000/4. szám. <http://www.zmne.hu/Forum/00apr/vegyi.htm> (letöltés: 2014. 01. 06.)

Az első katonai célú bevetés 1915-ben, Ypern mellett történt, ahol klórgázzal támadták a francia és algériai állásokat. Ez az esemény jelentős fordulópontnak bizonyult a vegyi fegyverek alkalmazásában.⁴ Bebizonyította, hogy egy veszélyes tömegpusztító fegyvert sikerült alkalmazási szinten létrehozni.

A tömegpusztító fegyverek az ellenség nyílt vagy védett elhelyezésű élőerejének nagyobb csoportjaira és/vagy haditechnikai eszközeire és infrastruktúrájára rövid idő alatt, nagy területen és nagymértékű pusztító hatást képesek kifejteni.⁵

A tömegpusztító fegyvernek minősülő vegyi fegyverek egyik fajtáját a harci gázok alkotják, melyek alkalmasak a lövészárkokban meghúzódó előerő harcképtelenné tételére. A vegyi fegyver alkalmazásának célja: az ellenséges katonák egészségére ártalmas vegyi anyagok által maradandó sérülés vagy halál okozása. Ez meggátolja a harctevékenység folyamatosságát, terhelve ezzel a hátország egészségügyi-gazdasági kapacitását. További cél: demoralizáló hatásokkal felbomlasztani, lazítani az ellenséges vonalakat a saját támadó gyalogság előrenyomulásának sikeres kivételezése céljából.

Az első világháborúban alkalmazott vegyi fegyverek fajtái

Az első világháborúban vegyi fegyvert először 1914-ben vetettek be. A franciák már 1914-ben rendelkeztek mintegy 30 000 darab brómecetészterrel töltött kézigránáttal, melyeket fel is használtak. A németek első alkalommal 1914. október 27-én Neue Chapelle közelében vetettek be vegyi fegyvert, ahol dianizidin klórszulfonátot (könnygázt) alkalmaztak, majd 1915 januárjában xilil-bromidot (könnygáz) tartalmazó lövedékeket használtak, de ez sikertelen próbálkozás volt.⁶

A kísérletek és az éles bevetések során észlelt élettani hatások alapján az alkalmazott vegyi fegyvereket a következők alapján lehet csoportosítani:

- könnyfakasztó gázok (például bróm-benzil-cianid, xilil-bromid);
- fojtógázok, melyek a tüdőt károsítják (például a klór);
- általánosan mérgező gázok (például foszgén);
- ingerlőgázok, melyek a légutakat irritálják (például difenil-arzén-klorid, azaz a Klark I.);
- hólyaghúzó gáz (például mustárgáz, azaz diklór-etil-szulfid).

Egy másik szempontrendszer alapján a világháború alatt előállított és a világháború során alkalmazott harci gázokat hatásuk szerint három csoportra lehet osztani:⁷

4 A vegyi fegyverek története. I. 2006. Háború Művészete magazin
http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/fegyverek/bombak/vegyihistory_1/ (letöltés: 2014. 01. 06.)

5 Dr. Kovács Tibor mk. alezredes: Tömegpusztító-, ABV-fegyverek.
http://www.edis.hu/?pageid=tudastar_abv (letöltés: 2014. 01. 06.)

6 Az Erő sötét oldala ? I. világháború. 2010
http://chem.blog.hu/2010/09/26/az_ero_sotet_oldala_kemiai_hadviseles_az_i_vilaghaboruban
(letöltés: 2014. 01. 06.)

7 Kiss Gábor : Harci gázok alkalmazása az első világháborúban. 2013.
http://nagyhaboru.blog.hu/2013/01/02/harci_gazok_alkalmazasa_az_első_vilaghaboruban
(letöltés: 2014. 01. 06.)

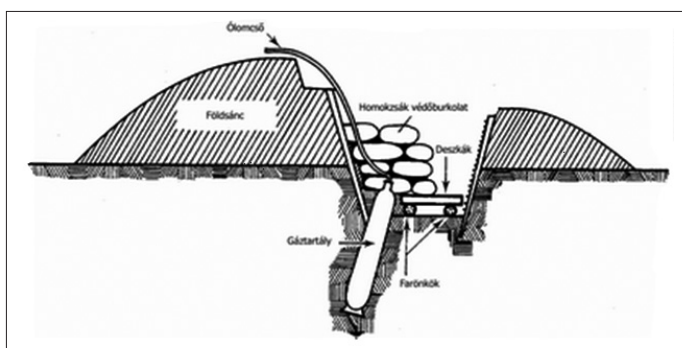
- Halogéntartalmú könnyeztető gázok. (Ezek nem halálos fegyverek. A francia rendőrség alkalmazta, mivel könnyeztető hatása miatt a bűnözők ellenállását meg lehetett törni vele [brómácceton, klórácceton].)
- Arzenvegyületet tartalmazó gázok. (Ezek felső légúti panaszokat okoznak [difenilarzénklorid, foszfént tartalmazó gázok].)
- Diklór-etil-szulfidot tartalmazó gázok.

A mérgező harcanyagok közös tulajdonsága, hogy gáz, cseppfolyós, vagy szilárd halmazállapotban is képesek szennyezni a terepet, a harci-technikai eszközöket, a katonákat. Ideiglenes vagy végleges harcképtelenséget, súlyos esetben halált okoznak.⁸

Vegyi fegyver alkalmazása

A géppuskák és a gyalogos rohamok ellen a lövészárkok megfelelő védelmet nyújtottak. A vegyi fegyver bevetésének ötlete pont a lövészárkokba húzódó katonák miatt megmerevedő frontvonalak megtörése végett került előtérbe. A vegyi fegyver (főként a légnemű változata) a lövészárkokban, bunkerekben, egyéb fedezékekben is ki tudta fejteni a hatását.

A vegyi fegyverek alkalmazásának első eszközei az ütköző zónába telepített, gázt tartalmazó tárolótartályok voltak. Kedvező szélirány esetén ezeket megnyitották. Alkalmazási kockázata abban mutatkozott meg, hogy a megváltozó szélirány miatt a saját csapatokat is érte a gázfelhő. A tartályokat ezért a saját és az ellenséges erők közé telepítették, melynek a hátránya az, hogy az ellenség tüzésége könnyen lőhetette azokat és megfelelő széliránynál a telepítő felé fordult a gázfelhő. Ezért később vegyi anyagot tartalmazó tüzéségi tölteteket lőttek ki, amely nagyobb hatótávolsága miatt kiküszöbölték az esetlegesen visszaforduló gázfelhők veszélyeztető hatásait.

1. ábra. Földbe ázott gáztartály vázlat

(Forrás: A vegyi fegyverek története I. 2006. Háború Művészete magazin,
http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/vegyverek/bombak/vegyihistory_1/
[letöltés: 2014. 01. 06.]

8 ABV védelmi alapismeretek. 2010. URL cím: <http://www.katonasuli.hu/cikk/75#70> (letöltés: 2014. 01. 06.)

Klór gázt 1915. április 22-én vetették be a németek Ypern mellett. A támadás során 5000 francia katona halt meg. 1915. december 9-én a németek újabb vegyi fegyvert alkalmaztak: a foszgént. Ezt később az Antant is több alkalommal használta. 1916 júniusában, a Somme-i csatában klórt és foszgént alkalmaztak. A támadás méretét jelzi az a tény, hogy 27 kilométeres frontszakaszt terítettek be harci gázzal. A britek 1918-ig használtak foszgént. A foszgén népszerű vegyi fegyvernek számított. A németek az olasz vonalakat 1917 októberében ennek a harci gáznak a segítségével törték át. A gáz a gyalogság rohamának előkészítésében játszott szerepet.⁹

A gáztartályok használata helyett a németek és a franciák a hagyományos tüzereséget alkalmazták, ezzel viszont kisebb hatásfokot értek el az alkalmazható anyag alacsonyabb koncentrációja miatt. A britek megtalálták a megoldást. Kifejlesztették a Livens-féle gázgránát-vetőcsövet.

2. ábra. A Livens-féle vetőcső vázlatos rajza

(Forrás: bal oldali ábrarész: <http://www.webmatters.net/txtpat/?id=698> [letöltés: 2014. 01. 06.]; jobb oldali ábrarész: http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/feegyverek/bombak/vegyihistory_1/ [letöltés: 2014. 01. 06.]

A Livens-féle vetőcsöveket 45 fokban, egymás mellett, sort alkotva a földbe ásták. Mindegyikbe 14 kilogrammos gáztartályt helyeztek el, melyet elektromos úton indítottak. Az egyméteres vetőcsövek alkalmazási hatótávolságát maximum 1,5 kilométerben lehetett megállapítani. A földbe csapódás előtt ún. piropatronok segítségével a tartályokat felnyitották, így a vegyi anyag az ellenséges erőket a legmegfelelőbb időben érte el. A vetőcsövek egyik legnagyobb alkalmazására 1917 áprilisában került sor. Összesen 3827 darab vetőcsőből mintegy 51 tonna foszgént lőttek a német lövészárkokba. A Livens-féle vetőcsöveket a németek is átvették.¹⁰

Az első világháborúban a vegyi fegyverek célba juttatására számos eljárási módot alkalmaztak. Ezek a következők voltak:¹¹

9 Forrás: A vegyi fegyverek története. I. Háború Művészete magazin, 2006 http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/feegyverek/bombak/vegyihistory_1/ (letöltés: 2014. 01. 06.)

10 Kiss Gábor: Harci gázok alkalmazása az első világháborúban. 2013 http://nagyhaboru.blog.hu/2013/01/02/harci_gazok_alkalmazasa_az_elso_vilaghaboruban URL cím: http://nagyhaboru.blog.hu/2013/01/02/harci_gazok_alkalmazasa_az_elso_vilaghaboruban (letöltés: 2014. 01. 06.)

11 u. o.

– *Gázfűjás*

Acélpalackokban levő gázt ventilátorok segítségével fújják az ellenséges vonalakra. Nagy koncentrációt lehet vele elérni, de hatásfoka függött a széliránytól. A legnagyobb hatékonyság hűvös, derűs időben, 1,5–3 m/s szélességnél érhető el. Telepítése időigényes. Nagy hátránya, hogy a módszer alkalmazásával csak bizonyos gázfajták (például klór) alkalmazhatók, így az ellene való védekezésre több lehetőség van.

– *Gázvetés*

A gázpalackokat aknavetőkkal lőtték ki. A robbanás az ellenséges erők felett maximum 100 méterre történt meg, így a gázfelhő nagyobb területet tudott lefedni. Előnye a nagy koncentráció kiterjedt területen és a hirtelen bekövetkező hatás; hátránya, hogy nagy szaktudást igényel a telepítése.

– *Gázgránát*

A franciák alkalmazták dobással vagy puszkagránát segítségével. Alacsony koncentrációt lehetett vele elérni.

– *Gázzal töltött tüzérségi lőszer*

A gázvetéstől nagyobb hatásfokot lehet elérni, mivel messzebb lehet eljuttatni a gázokat, illetve az időjárás nem volt annyira meghatározó tényező. Elsősorban a foszfént használták. Főként éjjel vagy hajnalban alkalmazták. A ködben a gázfelhőt csak közelről lehet észrevenni.

– *Gázbomba*

A repülőgépeket hadszíntéren történő bevetések során gázbombák ledobására is alkalmazták. A találati hatások a repülési magasságtól, az időjárástól és a terepviszonyoktól is függött.

– *Gázgyertya*

Gépjárműről vagy alacsonyan szálló repülőgépről dobták az ellenségre. A hátránya, hogy a célba juttató eszközt könnyen lehetett támadni.

A vegyi anyag alkalmazásának katonai előnye az volt, hogy nagy területeket lehetett velük szennyezni. A nagy kiterjedés miatt az ellenség helyzetének pontos ismerete nem volt annyira lényeges, mivel a harcanyag szétterült. A lövészárkokban megbújt, meghúzódó katonák is támadhatóak, illetve fáraszthatóak a gázárc huzamosabb idejű viselete miatt. A folyamatos gáztámadások által a védőeszközök használata nemcsak a gáztámadás idejére, hanem a gáz felszívódásig terheli a katonát.

Gáztámadásokban körülbelül 85 ezer fő halt meg, illetve 1 176 500 fő sebesült meg. Mintegy 50 965 tonna könnygázt, hólyaghúzó vagy a tüdőt roncsoló vegyi anyagot alkalmaztak az első világháborúban.¹²

A vegyi fegyverek élettani hatásai. A védekezés lehetőségei

A vegyi fegyverek élettani hatásait több tényező befolyásolja, így a mérgező harcanyag mérgezőképessége (toxicitása), a mérgező harcanyag koncentrációja (g/m³,

¹² Az I. világháború vázlatosan. http://www.multunk.x3.hu/html/1.%20vilaghab_html/allohaboru.html (letöltés: 2014. 01. 06.)

mg/cm³ vagy a mg/l), a mérgezett személy testtömege (kg-ban) és a behatási idő. A gázok élettanilag elsődleges (izgató) és másodlagos (mérgező) hatással rendelkeznek. Néhány gáz mindkét hatással rendelkezik.

A fojtó gázok (például klór) mérgező hatása viszonylag kicsi, de könnyen felhalmozódnak a szervezetben. Nagyobb koncentrációban viszont szétmarja a tüdő hörgőcskeit és halált okozhat. Bőrön át nem tud felszívódni. A gázálarc megfelelő védelmet biztosít.

A hólyaghúzó anyagok (például mustárgáz) a bőrön keresztül is felszívódhat. A felszívódási helyen egy olajosan fénylő folt marad, mely fájdalommentes. Pár óra múlva enyhén vörös elszíneződés jelentkezik, mely élénkörös foltokká erősödik. Kilenc óra múlva a foltok már duzzadt hólyagot alkotnak. A hólyagok később kifakadnak, és helyükön egy véző, genyves, nehezen gyógyuló fekély marad, mely nagyon fájdalmas. A mustárgáz gőzének szembe kerülése látáskiesést okoz a kötőhártya gyulladása miatt, de néhány héten belül fel lehet épülni. A védekezést nemcsak gázálarccal, hanem vegyvédelmi ruhával is meg kell oldani.

Az általánosan mérgező harcanyagok (például cián-hidrogén, klór-cián) az előzőekhez képest veszélyesebbek, mivel az egész szervezetre hatnak. A vérbe kerülve az oxigénellátást akadályozzák. A foszgén a tüdőt támadja, de a klórnál kisebb mértékű a koncentrációja. A belélegzett foszgén legelőször csak irritál, majd később okoz halált a tüdőszövetek roncsolásával. A gázálarc megfelelő védelmet biztosít. A hidrogén-cianid esetében a halálos mennyiség már 300 mg egy 70 kilogrammos személy esetében.

Az 1915. április 22-ei, klórgázzal történt gáztámadás az angol katonákat felkészületlenül érte. A közel 5000 főnyi halott ráébresztette az angolokat, hogy a gáztámadások hatásai ellen védeni kell a katonákat. Ha magát a támadást nem is lehet elkerülni, de az élettani hatások pusztító hatását az egyénre nézve csökkenteni kell. A németeknél a gáztartályokat telepítő katonákat olyan légzőkészülékkel látták el, melyet a bányászatban használtak. A gáztámadás után az ellenség állásait lerohanó katonák nátrium-tiofoszfáttal átitatott mullpólyákat kaptak. Ezek az alacsonyabb gázkoncentráció esetén biztosítottak védelmet.¹³

3. ábra.
*Mullpólyából kialakított
légzésvédő eszköz*

(Forrás: Szombati Zoltán:
A vegyi fegyverek hatása
a védőeszközök fejlődésére
az I. világháborúban.

Hadmérnök. IV. évfolyam 1. szám,
2009. március; p. 27.

http://hadmernok.hu/2009_1_szombati.pdf
[letöltés: 2014. 01. 06.]

13 Lukácsi Lőrinc: Szűrős légzőkészülékek fejlődéstörténete. Óbudai Egyetem Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar. p. 22. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/lukacsi_lorinc-szuross_legzokeszulekek_fejlodestortenete.pdf (letöltés: 2014. 01. 06.)

Az Ypern-i gáztámadás után az angolok nátrium karbonát és nátrium-tioszulfát oldattal átitatott kezdetleges maszkokat használtak, melyek hatékonyabbnak bizonyultak a klórral szemben. Az egész háború ideje alatt versenyfutás volt megfigyelhető a vegyi fegyverek fejlesztői és a vegyvédelmi felszereléseket fejlesztők között.

A folyamatos gáztámadások, a mérgező gázok katonai célra történő szüntelen alkalmazása miatt kifejlesztették és alkalmazásba vették az egyén életét megóvó gázálarcokat. A németek továbbfejlesztették a mullpólyákat, melynek eredményeként megszülettek a nedves álarcok. Tulajdonképpen ezek tekintendők az első gázálarcoknak. A franciák ilyen típusú gázálarca a M2 típusú gázálarc volt, amelyből 1916 és 1918 között mintegy 29 millió darabot gyártottak. A brit hadseregben a Hypo Helmet típusú nedves álarcot használták.

A nedves álarcokat a nagyobb védelem érdekében szűrőbetéttel látták el. Ez védett a gázok és gőzök ellen, de az aeroszokok ellen nem. 1917. július 10-ei német támadáskor difenil-arzén-kloridot (ingerlő harcanyagot) alkalmaztak, mely a gázálarc levételére készítette a viselőjét. Ezzel szabaddá és támadhatóvá vált az arc. Ezt kihasználva foszgénnel töltött gránátokat lőttek ki a sebezhetővé vált katonákra. Megoldásként a szűrőbetéteket részecskeszűrő réteggel látták el.

Az álarcok szemüvegének párá sodását kitüremkedésekkel ún. törlőránccal oldották meg. Párá sodáskor a törlőránccal benyomva a gázálarc anyagával lehetett letörölni a szemüveget. Ezzel megoldott egy probléma, de adódott egy másik. A kitüremkedésben a kilélegzett levegő megrekedt, így a folyamatos használat időben korlátozódott.

4. ábra.
Német Gázálarc
(GM-15) típusú,
törlőránccal
(Forrás: GM-15/Gummimaske.
[http://gasmasklexikon.com/
Page/Germ-Mil-GM15.htm](http://gasmasklexikon.com/Page/Germ-Mil-GM15.htm)
[letöltés: 2014. 01. 06.]

A páramentesítést továbbfejlesztve vezették be a zselatinos páramentesítő lemezeket, illetve a különböző páramentesítő szappanokat és páralefúvató csatornákat. A világháború vége felé kifejlesztették a bőrből vagy gumírozott vászonnál készülő szűrős légzésvédő eszközöket, melyek aktív szén és szűrőpapírt tartalmaztak.¹⁴

Az osztrák–magyar monarchia haderejében a gázmaszkoknak három típusát használták:

- a száraz töltésű maszkok (sűrű szövésű textil);

14 Szombati Zoltán: A vegyifegyverek hatása a védőeszközök fejlődésére az I. világháborúban.: Hadmérnök. IV. Évfolyam 1. szám - 2009. március, p. 30. http://hadmernok.hu/2009_1_szombati.pdf (letöltés: 2014. 01. 06.)

- a különböző szövetekből készült, kétrétegű gázmaszkok rétegei közé folyadékot felszívó anyagot illesztettek és minden egyes használatkor gázközömbösítő folyadékkal kellett átítani. Mivel csak az orrot és a száját védte, ezért a szemet külön szemüveggel óvták;
- szűrőbetétrel ellátott és a teljes arcot védő álarcokat 1916-tól rendszeresítették. A kor védelmi igényei alapján ez a típus számított a legmegbízhatóbbnak.

5. ábra. Osztrák–magyar 1917M gázálarc és doboza

(Forrás: Osztrák–magyar gázálarc és doboza. http://www.tarrkamilitaria.hu/targyreszlet.php?tt_sorsz=57
[letöltés: 2014. 01. 06.]

Az első világháborúban a támadáshoz, személy- és teherszállításhoz, felderítéshez, információtovábbításhoz állatokat használtak. Mivel a gázok kiterjedt területet szennyeztek, ezért az állatok gázvédelmét is meg kellett oldani. A lovak és kutyák számára először nedves álarcokat alkalmaztak, a galambok részére gáztömör ládákat építettek. A lovak istállóiban 10 liter vízben oldott 1 kilogrammnyi nátrium-bikarbonátot és 0,5 kg nátrium-tioszulfátot oldottak fel, melyet egy vödörben helyeztek el. Gáztámadáskor az ebbe a folyadékba mártott lepedőkkel, takarókkal a nyílásokat dugaszolták el.¹⁵

Mivel a gázok területeket szennyeztek el, így az épületek, infrastruktúrális létesítmények védelmét is meg kellett oldani. Az épületek gázvédelmét sokféleképpen próbálták megoldani. Legáltalánosabb védekezési módszerként sópokrócokat használtak, a bejáratot pedig kátránypapírral bevont kettős faajtóval védték, és széleit szigetelésként rongycsíkokkal tömítették.¹⁶

A harc gázok nemcsak az élőket szennyezték, hanem a katonák közvetlen környezetében levő felszereléseket is. A fegyvereken a rozsdásodás megakadályozására ún. gázvédő zsírt használtak.

15 Szombati Zoltán: A vegyifegyverek hatása a védőeszközök fejlődésére az I. világháborúban. In: Hadmérnök. IV. Évfolyam 1. szám - 2009. március; pp. 28-29.
URL cím: http://hadmernok.hu/2009_1_szombati.pdf (letöltés: 2014. 01. 06.)

16 Kiss Gábor: Harci gázok alkalmazása az első világháborúban. 2013.
http://nagyhaboru.blog.hu/2013/01/02/harci_gazok_alkalmazasa_az_első_vilaghaboruban
(letöltés: 2014. 01. 06.)

A rendszeressé váló gáztámadások állandó készültségben tartották a katonákat. A mérgező gázok akkor tudták legjobban kifejteni a hatásaikat, ha az egyén nem vitt magával védőeszközt vagy nem látták el őket egyéni védőfelszereléssel, illetve, ha nem megfelelő védettséget biztosító eszközzel rendelkezett vagy nem vette fel az egyéni védőeszközt időben, továbbá azt rosszul vette fel.

A harci gázok által előidézett kockázatok csökkentése érdekében különböző gázvédelmi gyakorlatokat tartottak. A többnapos gázvédelmi tanfolyamok több részből tevődtek össze. Az egyik a gáztámadások végrehajtandó feladatokat, a másik részben a veszély elmúltának a felismerését foglalta magába. 1918-tól oktatófilmeket is vetítettek a tisztek és az állomány részére. A Magyar Királyi Honvédségnél a gázharc és gázvédelmi tanfolyam Várpalotán működött. Első körben a tisztikar kapott gázvédelmi és gázharci felkészítéseket, illetve a gázharc-oktatókat 14 napon keresztül képezték. Ezek az oktatók a fronton képezték a harcoló legénységet. A vegyi támadás elhárítására és következményeinek felszámolására vegyivédelmi szakcsoportok alakultak.¹⁷

Összességében az első világháborúban a következő védekezési lehetőségeket alkalmazták a vegyi fegyverek hatásai ellen: egyéni észleléshez szükséges indikátorok, jelzések (zászlók), meteorológiai gömbök; gázálarc; védőruha; harceszközökbe szerelt védelmi berendezések; személyi mentesítő csomag; kiképzések, gyakorlatok és tanfolyamok.

* * *

A vegyi fegyverek különböző típusait (mérgezett nyilak, arzénfüst stb.) már évezredek óta használja az ember. Először a saját megélhetése érdekében, majd katonai célokra alkalmazta. A vegyi fegyverek széleskörű alkalmazására az első világháború adott lehetőséget. Ennek az oka az, hogy a vegyipari technológiák lehetővé tették a vegyi fegyverek gyártását.

Az első világhégésben alkalmazott vegyi fegyverek támadás-előkészítő szerepet tölthettek be. A vegyi támadások legfőbb célja, hogy a harci gázok segítségével az ellenséges lövészárkokban levő katonák védekezőképessége csökkenjen, a harcolni képes egyének harcképtelenné váljanak.

A vegyi fegyverek bevetésével fejlődésnek indult a vegyivédelem. Az egyén védekező-képességének megfelelő szintű elérése egyfajta versenyt eredményezett a személyt gyengítő, pusztító vegyi fegyverek és az ellenük való védekezés között.

A I. világháború folyamán a taktikai előnyszerzést lassan felváltották a tömeges pusztítások. Összességében körülbelül 10 millió fő halt meg az első világháborúban és ennek többszöröse a sérült. Minden 100 halottból három ember halt meg vegyi fegyverek által. A legnagyobb veszteséget a francia hadsereg szenvedte el. A britek megközelítőleg 181 ezer főt, a németek 78 ezer főt vesztek el. A halálozási adatok azt mutatják, hogy a hagyományos fegyverek által okozott pusztítás mértéke nagyságrendekkel magasabb volt, mint a vegyi fegyverek alkalmazása.

17 Dr. Csikány Tamás: Az első világháború eseményei és hadművészete. ZMNE 2010.
<https://olibox.uni-nke.hu/cgi-olibox91/w207.bat?session=921552815&infile=&sobj=5687&cgmime=text/html> pp. 52.

Kilencvenkilenc évvel ezelőtt, az Ypern melletti gáztámadással új fejezet nyílt a tömegpusztító fegyverek alkalmazását illetően. Hatvankilenc évvel ezelőtt, 1945-ben az atombomba bevetésével a tömegpusztítás magasabb szintekre emelkedett. A modern biológiai fegyverek pedig napjaink legolcsóbb tömegpusztító fegyverévé váltak. A kérdés az, hogy korunk tudományos eredményeit miért fordítja az ember a saját maga elpusztítására?

IRODALOMJEGYZÉK

- ABV védelmi alapismeretek. 2010. <http://www.katonasuli.hu/cikk/75#70> (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Az I. világháború vázlatosan. http://www.multunk.x3.hu/html/1.%20vilaghab_html/allohaboru.html (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Az Erő sötét oldala – I. világháború. 2010. http://chem.blog.hu/2010/09/26/az_ero_sotet_oldal_kemiai_hadviseles_az_i_vilaghaboruban (letöltés: 2014. 01. 06.)
- A vegyi fegyverek története. I. 2006. Háború Művészete magazin http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/fegyverek/bombak/vegyihistory_1/ (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Dr. Kovács Tibor mk. alezredes: Tömegpusztító-, ABV-fegyverek. http://www.edis.hu/?pageid=tudastar_abv (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Dr. Grósz Zoltán: A vegyi fegyver első bevetése. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, 2000/4. szám. <http://www.zmne.hu/Forum/00apr/vegyi.htm> (letöltés: 2014. 01. 06.)
- GM–15/Gummimaske. <http://gasmasklexikon.com/Page/Germ-Mil-GM15.htm> (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Kiss Gábor: Harci gázok alkalmazása az első világháborúban. 2013. http://nagyhaboru.blog.hu/2013/01/02/harci_gazok_alkalmazasa_az_első_vilaghaboruban (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Lukácsi Lőrinc: Szűrős légzőkészülékek fejlődéstörténete. Óbudai Egyetem Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar. p. 22. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/lukacsi_lorinc-szuross_legzokeszulekek_fejlodestortenete.pdf (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Osztrák–magyar gázálc és doboza. http://www.tarrkamilitaria.hu/targyreszlet.php?tt_sorsz=57 (letöltés: 2014. 01. 06.)
- Szombati Zoltán: A vegyi fegyverek hatása a védőeszközök fejlődésére az I. világháborúban. Hadmérnök. IV. Évfolyam I. szám (2009. március); p. 27. http://hadmernok.hu/2009_1_szombati.pdf (letöltés: 2014. 01. 06.)

Ujházy László

Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája

A szerző bemutatja az Európai Unió ALTHEA-műveletét, a daytoni/párizsi megállapodás katonai végrehajtásáért felelős missziót Bosznia-Hercegovinában. Megvizsgálja, hogy a művelet vezetési rendszere hogyan tükrözi a művelet fő célkitűzéseit. Eközben megosztja nézeteit a humán interoperabilitásról, az „átfogó megközelítés” kialakulásáról és új haderő-struktúrákról.

A hidegháború vége, majd a délszláv válság, Jugoszlávia felbomlása¹ – az a tény, hogy Európában ismét fegyveres konfliktus tört ki – gyökeresen átalakította a biztonsági környezetet, a feje tetejére állított szinte minden alapelvet, amit a biztonsággal kapcsolatban felállítottunk. Ez pedig valamennyi jelentős szereplőre is hatással volt. Kiderült, hogy Európa nem volt felkészülve egy ilyen súlyú problémára. Az is világossá vált, hogy egy hatékony Európai Biztonsági és Védelmi Identitáshoz (European Security and Defence Identity – ESDI) még évek kemény munkájára van szükség. A korábban a kollektív védelmi műveletekre (collective defence operations – CDO) berendezkedett NATO elkezdett válságreagáló műveletekben (crisis response operations – CRO), azon belül is elsősorban béketámogató műveletekben (peace support operations – PSO) gondolkozni.²

2004. december 2-án az Európai Unió Erők (European Union Force – EUFOR) ALTHEA lépett a NATO-vezette Stabilizációs Erők (Stabilisation Force – SFOR) helyébe Bosznia-Hercegovinában, hogy felügyelje a daytoni/párizsi béke-megállapodás katonai végrehajtását.³ Az ENSZ Biztonsági Tanácsa a NATO Szarajevói Parancsnoksága (NATO HQ Sarajevo) mellett az EUFOR ALTHEA-át nevezte meg a korábbi NATO-művelet, az SFOR jogutódjának.

1 Meg kell jegyezni, hogy a térség hagyományosan puszkaporos hordó, elég, ha a közel száz éve kezdődött első világháború kibomlására gondolunk.

2 Peace Support Operations AJP-3.4.1 (Béketámogató műveletek), 2001.

3 NATO ends SFOR mission. <http://www.nato.int/docu/update/2004/12-december/e1202a.htm> (2013. április 17.)

2010 óta az EUFOR azt a feladatot is kapta, hogy támogassa a Bosznia-Hercegovinai Haderőt (Armed Forces of Bosnia and Herzegovina – AFBiH) a kapacitásépítés és képzés (capacity building and training) területén. Emellett az EUFOR ALTHEA része az EU átfogó megközelítésének (comprehensive approach) az ország euroatlanti integrációjának támogatásában is.⁴

A hidegháború utáni új megközelítések

A hidegháború utáni biztonsági környezet összetett, új fenyegetéseire – a békét és a stabilitást veszélyeztető kisebb, de jóval változatosabb és kiszámíthatatlanabb kihívásokra – gyökeresen új válaszokra volt szükség. Így született a Többnemzeti⁵ Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék (Combined Joint Task Force – CJTF) koncepció, amely alapvetően az első Öböl-háború során szerzett tapasztalatokra épült.

Magát a CJTF-koncepciót 1993-ban kezdeményezték és 1994 januárjában, a NATO állam- és kormányfők brüsszeli csúcstalálkozóján rakták le annak alapjait. Megbízták a Szövetséget, hogy vizsgálja meg

- milyen változtatásokat kell alkalmazni politikai és katonai struktúráin és eljárásain ahhoz, hogy műveleteit – beleértve a békefenntartást – hatékonyabban és rugalmasabban lehessen végrehajtani;
- hogyan tudna szorosabban együttműködni a Nyugat-európai Unióval (NYEU);
- az Európai Biztonsági és Védelmi Identitás (European Security and Defence Identity – ESDI) támogatásának lehetőségeit.

A Szövetség érdekeinek a tagországok területein túli védelme iránti igénye is új megoldásokat tett szükségessé. A CJTF-koncepció alkalmas NATO-n kívüli államok bekapcsolására válságreagáló műveletekbe, hiszen egyik fő jellemzője a többnemzeti mivolta, továbbá az a tény, hogy nemcsak NATO-tagországok, hanem globális partnerek is részt vehetnek a NATO által vezetett műveletekben a NATO területein kívül. A partnerek bevonása nagyobb legitimitációt ad a műveleteknek, valamint segíti az esetleg a NATO-ba tartó szövetségesek felkészülését a teljes jogú tagságra.⁶ Az EU nagyban támaszkodott ezekre a tapasztalatokra, amikor katonai műveletekben kezdett részt venni.⁷ Ezt jól tükrözi az EU legnagyobb katonai művelete, az ALTHEA.⁸

4 P. M. Norheim-Martinsen: *The European Union and Military Force – Governance and Strategy*. Cambridge: Cambridge University Press. 2012.

5 Nálunk sokáig tévesen többnemzetiségűnek fordították.

6 A műveletekben való részvétel egyben elvárás is.

7 A CJTF-koncepció lett az alapja a további alkalmi harci kötelék koncepcióknak.

8 Operation Althea seen as major step in US withdrawal from Balkans.

<http://www.europeanvoice.com/article/imported/operation-Althea-seen-as-major-step-in-us-withdrawal-from-balkans/50447.aspx> (2013. április 23.)

Az EU és a NATO kapcsolata

Egy meglehetősen kusza időszakot követően, 2002-ben az EU és a NATO tisztázta a két szervezet kapcsolatát. A 2003. márciusi ún. Berlin Plusz megállapodás lehetővé teszi az EU számára, hogy használja a NATO infrastruktúráit, logisztikai elemeit, eszközszerét katonai műveletek támogatására. Jelentős a két szervezet közötti információcsere, és EU/NATO összekötő sejtek találhatóak a két szervezet különböző parancsnokságain.

Mivel számos ország tagja mind az EU-nak, mind a NATO-nak, sokszor ugyanazokat az erőket jelölik az EU és a NATO műveletekbe. Emiatt tehát valószínű, hogy az EU csak akkor cselekszik, ha először a NATO úgy dönt, hogy nem fogja azt megtenni.⁹ Ennek megfelelően, az ALTHEA-művelet kezdetén, az EU elemeket hozott létre a különböző NATO-parancsnokságokon (ezért van egyfajta párhuzamos rendszer a NATO-val).¹⁰ A művelet az Európai Tanács¹¹ fennhatósága alatt áll, annak a katonai művelet feletti politikai ellenőrzését és stratégiai irányítását a Politikai és Biztonsági Bizottság (Political and Security Committee – PSC) gyakorolja. Az Európai Unió Katonai Bizottsága (European Union Military Committee – EUMC) figyelemmel kíséri az EU katonai művelet megfelelő végrehajtását és annak elnöke a kapcsolattartó a műveleti parancsnokkal (Operation Commander – Op Com). Utóbbi személy egyben a NATO európai erőinek főparancsnok-helyettese (Deputy Supreme Allied Commander Europe – DSACEUR) a NATO struktúrában. A DSACEUR-t, műveleti parancsnokként, az EU Műveleti Parancsnoksága (Operational Headquarters – OHQ) támogatja. Említést érdemel, hogy miután az ilyen típusú műveletek valószínűleg egyre nagyobb teret kapnak a jövőben, ezért szükséges lenne egy állandó parancsnokság létrehozása.¹²

Az EUFOR ALTHEA művelet

Az EUFOR ALTHEA-művelet három pilléren nyugszik: átfogó megközelítés, kapacitásépítés és képzés, valamint az elrettentés képessége a biztonságos környezetet (safe and secure environment – SASE) esetleg veszélyeztetőkkel szemben. Noha önálló pillérekről beszélünk, ezek szorosan összekapcsolódnak a műveleti célok elérése érdekében. Az EUFOR-művelet figyelemmel kíséri és biztosítja az általános keret-megállapodás a békéért (General Framework Agreement for Peace – GFAP)¹³

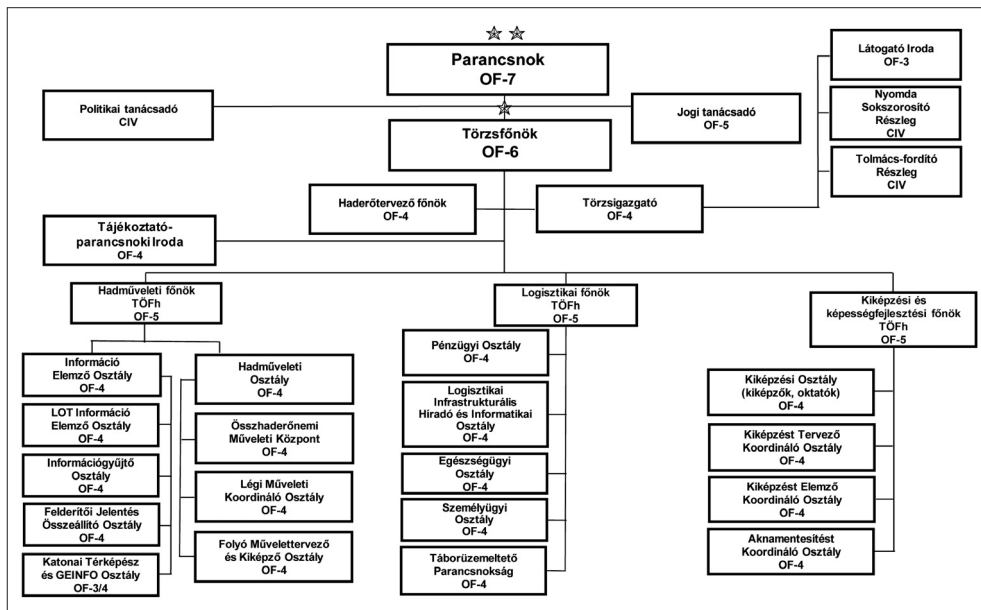
9 A témáról bővebben I. Nádudvari Anna: A NATO és az Európai Unió együttműködése. <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1280&title=-a-nato-es-az-europai-unio-egyuttmukodese> (2013. május 1.)

10 Ez a sajátos kapcsolat érdekes helyzeteket is teremthet egy-egy probléma kezelésében, amikor az EUFOR és a NATO-parancsnokságon nem található meg ugyanaz a szervezeti elem.

11 Az Európai Unió állam- és kormányfőinek, valamint az Európai Bizottság elnökének a találkozója, az EU csúcsszerve.

12 E. Hochleitner: Egy állandó EU-parancsnoki és -vezetési struktúra szükségessége. *Nemzet és Biztonság*, 2008. október, 81–86. old.

13 The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. http://www.oscebih.org/dejtonski_mirovni_sporazum/EN/ (2013. július 10.)

2. ábra. Az EUFOR-parancsnokság szervezete
(Összeállította: Ujházy László)

nemzeti összetételben is megjelenik. Ez az alkalmi harci kötelék (Task Force) koncepciójából fakad. A műveletben való tevőleges részvétel aránya meghatározó a parancsnokság szervezetében való részvételben is.

*Humán interoperabilitás, kapacitásépítés és képzés*¹⁵

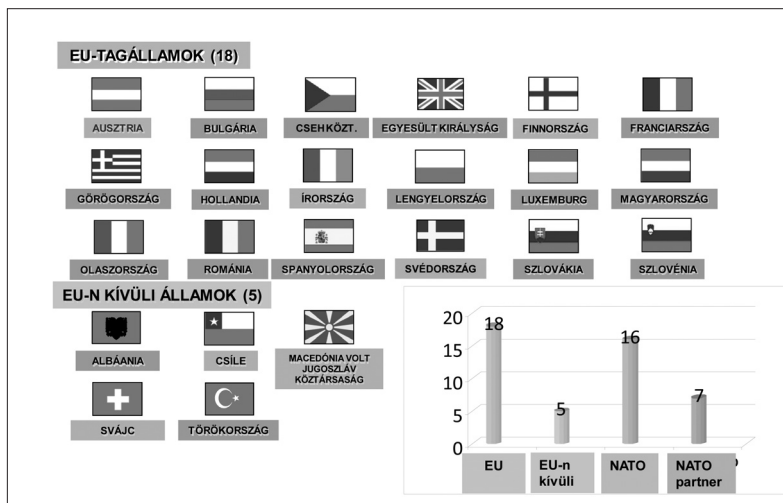
Jelenleg 23 ország vesz részt a műveletben,¹⁶ köztük EU-tagállamok, EU-n kívüli államok, valamint NATO-tagállamok és NATO partnerek.

Magyarország hagyományosan a művelet egyik legjelentősebb hozzájárulója, Ausztria és Törökország után a harmadik legnagyobb létszámmal képviselteti magát. A szarajevói parancsnokságokon, mind az EUFOR-, mind a NATO-oldalon, a második ember (a törzsfőnök) magyar (az előbbi dandártábornok, az utóbbi ezredes). A két törzsfőnök törzse is magyarokból áll. A további kulcsbeosztásokban is nagyszámban találunk magyarokat. Ezek sorában kiemelendők az EUFOR törzsigazgatói, valamint a Kiképzést Elemző Koordináló Osztály osztályvezetői beosztásai.¹⁷

15 A cikknek ez a része egy, a szerző által korábban, a témában megjelentett írásának ártírt változata (L. UJHÁZY: New Force Structures – Human Interoperability – Capacity-Building and Training. EUFOR Forum, 78, August/September 2012. 18–19. old.)

16 A cikk megírása idején (2013. szeptember)

17 Hazánk afganisztáni jelenlétének csökkenésével érdekes lesz majd, hogyan alakul a magyar szerepvállalás a műveletben, különösen a kulcsbeosztások tekintetében.

3. ábra. A műveletben résztvevő államok

(Összeállította: Ujházy László)

Ebben a helyzetben kiemelt szerepet kap, az interoperabilitás humán oldala: a humán interoperabilitás. A humán interoperabilitás igénye korántsem új jelenség. A különböző nemzetek haderői hosszú időn át harcoltak egymás mellett a történelem folyamán, de a szövetségesek sokáig seregtettek, magasabbegységek szintjén kooperáltak. Ez a fajta szorosabb együttműködés, ahol az együttműködés szintjei lejjebb (akár alegységszintre) kerültek, a második világháború után kezdődött, az első ENSZ békefenntartó műveleteivel (1948–1949).¹⁸ Ezekben a műveletekben már többnemzeti alegységek tevékenykedtek együtt.

A NATO is nagy hangsúlyt helyezett az interoperabilitásra már 1949-ben történt megalakulását követően a közös tervezés, a kiképzés és a gyakorlatok keretében. Igazán komoly nyomatékot, azonban 1994-től¹⁹ kapott ez a terület, amikor a Szövetség elindította a Partnerség a Békéért programot²⁰ (Partnership for Peace – Pfp) és a

18 Az első ENSZ békefenntartó művelet 1948-ban volt, amikor a Biztonsági Tanács engedélyezte néhány ENSZ katonai megfigyelő telepítését a Közel-Keletre, hogy felügyeljék az 1948-as az arab–izraeli háború során a fegyverszüneti egyezményt. 1949-ben hasonló feladattal megfigyelőket küldtek az 1947-es indiai–pakisztáni háborút követően a két ország határára.

19 NATO Handbook. Public Diplomacy Division, Brussels, 2006., 193–201. old.

20 A hidegháborút követően, a NATO már az 1991-es Stratégiai Koncepciójában elkötelezte magát a nagyobb párbeszéd és együttműködés mellett. Ennek szellemében 1994 januárjában indította útjára a Partnerség a Békéért (Pfp) programot, a Mediterrán Párbeszéd kezdeményezéssel együtt. A Pfp képezi az együttműködés alapját a NATO és a partnerországok között, amelyek többsége a volt keleti-tömbhöz tartozott, vagy pedig semleges ország, mint Ausztria, Finnország, Írország, Svájc és Svédország. Célja, hogy elősegítse a nemzeti védelmi tervezés és kiadások átláthatóságát, elősegítse a haderők demokratikus ellenőrzését, kifejlessze a NATO-vezetésű műveletekben való részvétel képességét, elsősorban a békefenntartás és a katasztrófa-elhárítás terén. A Pfp tevékenységei közé tartozik a NATO szerinti védelmi tervezés és a védelmi költségvetés bevezetésének elősegítése, valamint közös gyakorlatokon és katasztrófavédelmi műveletekben való részvétel.

Mediterrán Párbeszédet²¹ (Mediterranean Dialogue – MD), majd az új bővítési politika eredményeként számos korábbi partnerországot a Szövetség tagjai közé emelt.

Az interoperabilitás – azon belül a humán interoperabilitás – kulcsfontosságú elem abban, ahogy az ALTHEA-művelet támogatja Bosznia-Hercegovina haderejét a kapacitásépítés és a képzés terén. A humán interoperabilitás megköveteli, hogy a résztvevők megosszák egymással doktrínáikat és eljárásaikat, valamint, hogy képesek legyenek kommunikálni egymással. A kommunikáció nemcsak a nyelvi kérdés, hanem hasonló gondolkodásmódot és kultúraközi interoperabilitást²² is feltételez. (Mindehhez nem feltétlenül szükséges közös katonai felszerelés.)

Az összefegyvernemi szemlélettől az átfogó megközelítésig²³

Az összefegyvernemi megközelítés már a középkortól meghatározó volt a katonai gondolkodásban. Ez a koncepció integrálja a különböző fegyvernemeket, hogy egymást kiegészítő hatásokat érjenek el (például a gyalogság és a harckocsik együttes alkalmazása, ahol az egyik támogatja a másikat, vagy mindkettő támogatja egymást). Később az összhaderőnemi lett a varázsszó. Itt a hangsúly a haderőnemek közötti integrációra került.

Fontos hangsúlyozni, hogy a biztonságot egészen a közelmúltig alapvetően katonai, és bizonyos mértékig politikai kérdésnek tekintették. Ez a megközelítés többé-kevésbé megfelelt a bipoláris világra jellemző biztonsági környezetnek.

A hidegháborút követően, ahogy a békét és a stabilitást érő, egyre összetettebb fenyegetések jelentek meg, egyre komplexebb megközelítések születtek a biztonság értelmezése tekintetében is. Elkezdték a biztonság gazdasági, társadalmi és környezeti aspektusait is vizsgálni. Napjaink műveletei bebizonyították, hogy hatékony válságkezelés nem képzelhető el politikai, civil és katonai eszközök együttes alkalmazásával történő átfogó megközelítés nélkül. Nyilvánvalóvá vált, hogy a katonai eszközök, bár fontosak, önmagukban nem elégségesek a nemzetközi biztonságot fenyegető komplex kihívásokra. Valamennyi válságkezelési eszköz igénybevétele lényeges, így a partnerországokkal, a nemzetközi szervezetekkel, a nem kormányzati szervezetekkel és a helyi hatóságokkal való együttműködés kiemelt fontossággal bír. Az intézményépítés, a fejlesztés, a kormányzás, az igazságszolgáltatás és a rendvédelem terén tapasztalatokkal és készségekkel rendelkező civil szereplőkkel történő együttműködés, a stabilizációhoz és az újjáépítéshez történő hozzájárulás legfontosabb eleme.

* * *

21 A Mediterrán Párbeszédet 1994-ben kezdeményezte a Szövetség, belátva, hogy Európa stabilitása és biztonsága elválaszthatatlan a mediterrán térségtől. A programnak jelenleg tagja Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Mauritánia, Marokkó és Tunézia. Bővebben: NATO tükör, 2001. ősz, 9. oldal. Lásd még Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO szerepe a Mediterráneumban; Mediterrán Világ Symposium VI., A NATO és az EU szerepvállalása a Mediterráneumban című konferencia, Budapest, Mediterrán Világ, 7. évfolyam, 19. szám, 2011, 3–16. old.

22 Lásd Vincze Lajos: A kultúraközi kommunikáció aktuális kérdései a hadseregben. Új Honvédségi Szemle, 1999/8. szám, 53–61. old.

23 Ez a fejezet, egy a szerző által korábban, hasonló címen megjelent írásának átirat változata (L. Ujházy: From Combined Arms to the Comprehensive Approach. EUFOR Forum, 79, October/November 2012, 18. old.)

Közel száz évvel az első világháború kitöréséhez vezető szarajevói merénylet után még mindig van tennivaló Balkánon. A hidegháborút követően gyökeresen átalakult a biztonsági környezet. A változásokra valamennyi jelentős szereplő, így az EU is érdemben reagált. Egy vitákkal teli időszak után, 2002-ben tisztázta kapcsolatát a NATO-val. A 2003-as Berlin Plusz megállapodás új dimenziókat nyitott a két szervezet együttműködésében. Ilyen körülmények között kezdődött az EU legnagyobb katonai művelete, az ALTHEA.

Ezek az új típusú, többnemzeti békeműveletek számos új vezetéstudományi kérdést vetnek fel. A téma nyomon követése számunkra kiemelt figyelmet érdemel, a térség földrajzi közelsége okán, valamint azért is, mert hazánk hagyományosan a művelet egyik legjelentősebb hozzájárulója.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy. (Egy biztonságos Európa egy jobb világban, az Európai Biztonsági Stratégia) Brussels, 12 December 2003.
- Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations AJP-3.4. (Nem 5. cikk szerinti válságreakáló műveletek összhaderőnemi doktrinája AJP-3.4); 2005.
- Az EU honlapja: http://europa.eu/index_en.htm (2013. április 29.)
- Az EUFOR honlapja: <http://www.euforbih.org/> (2013. április 29.)
- Czuprák Ottó: Katonai szervezetvezetés. (Egyetemi tankönyv) Budapest, 2004. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 120–124. old.
- E. Hochleitner: Egy állandó EU-parancsnoki és -vezetési struktúra szükségessége. Nemzet és Biztonság, 2008. október, 81–86. old.
- F. Molnár and B. Smith-Windsor: 10 Things You Should Know About a Comprehensive Approach. (10 dolog, amit egy átfogó megközelítésről tudni kell) NATO Defense College, Research Division Report, 2008. 1–8. old.
- G. Grevi, D. Helly and D. Keohane eds.: European Security and Defence Policy: THE FIRST 10 YEARS (1999–2009). (Az európai biztonság- és védelempolitika: AZ ELSŐ 10 ÉV (1999–2009) Paris, European Union Institute for Security Studies, 2009.
- Interoperability for Joint Operations. (Összhaderőnemi műveletek interoperabilitása) NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2006. 1–9. old.
- J. Howorth: The Security and Defence Policy in the European Union. (Biztonság- és védelempolitika az Európai Unióban) New York, Palgrave Macmillan, 2007
- P. M. Norheim-Martinsen: The European Union and Military Force – Governance and Strategy. (Az Európai Unió és a katonai erő – irányítás és stratégia) Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
- Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO partnerségi kapcsolatainak áttekintése. Hadtudomány elektronikus szám, 2012., 1–16. old.
- Szakácsi István: Az EUFOR szarajevói többnemzeti katonai bázisa (Butmir Camp) üzemeltetésének feladatrendszere és vezetési tapasztalatai. Sereg Szemle, 2013/1. szám, 17–29. old.
- Ujházy László: From Combined Arms to the Comprehensive Approach. (Az összefegyvernemről az átfogó megközelítésig) EUFOR Forum, 79, October/November 2012., 18. old.
- Ujházy László: New Force Structures – Human Interoperability – Capacity-Building and Training. (Új haderőstruktúrák – humán interoperabilitás – képességfejlesztés és kiképzés) EUFOR Forum, 78, August/September 2012., 18–19. old.

Katona Magda Nasrin

Az Al-Káida első csatája

Az 1989-es dzsalálábádi csata tanulságai Afganisztánban a nemzetközi erők 2014-es kivonulását követő időszakra nézve¹

1989 tavaszán Dzsálálábád ostroma volt az Al-Káida első nyílt támadása egy szekuláris állam ellen. Ha a dzsalálábádi csata tanulságait időben levonják, szeptember 11-e minden bizonnyal elkerülhető lett volna. 1989 tavaszán az afgán fegyveres erőket a különböző rezsimen átívelő kontinuitás, ötven év tapasztalata jellemezte. Világnézeti különbségektől függetlenül mindnyájan a szekuláris értékek elkötelezett hívei voltak erős patriotizmussal. Ez a kontinuitás most hiányzik, mivel a folyamatosság 1992-ben megszakadt. 2001. szeptember 11-ét követően a semmiből szervezték újra az afgán fegyveres erőket. Ami a 2014 után várható helyzetet illeti, a regionális dinamikák felgyorsulása miatt helyettesítő háború megvívása sem kizárt annak ellenére, hogy az afgán ellenállás jelenleg nem rendelkezik az ehhez szükséges katonai képességekkel, de ők élvezik a lakosság támogatását, ezért, míg korábban a milíciák harcoltak, ma már a polgárháború sem kizárt.

1989 tavaszán Dzsálálábád ostroma volt az akkori afgán ellenállók első próbálkozása, hogy a február 15-én befejeződött szovjet csapatkivonulást követően magukhoz ragadják a hatalmat. A konvencionális hadviselés klasszikus módszereivel támadást intéztek a pakisztáni határ közelében fekvő keleti nagyváros ellen. A támadást és ellen-támadást – a tulajdonképpeni csatát – több hónapos állóháború követte.

Dzsálálábádnál a mudzsáhidok megsemmisítő vereséget szenvedtek több mint tízezer halottal és messzemenő politikai következményekkel, amelyek napjainkra nézve is igen tanulságosak. Ez a csatájuk több áldozattal járt, mint a szovjetek ellen vívott háborújuk alatt elszenvedett összes veszteségük. Ennek okait, a dzsalálábádi csata körülményeit még nem elemezték kellő alaposággal.

A dzsalálábádi csata a második világháborút követően globális viszonylatban a legjelentősebb csaták egyike volt. A második világháború utáni időszakban világví-szonylatban az egyik legjelentősebb titkosszolgálati hadművelet volt.

¹ A Magyar Hadtudományi Társaság 2013. évi pályázatán III. helyezést elért pályamű.

Ez volt az Al-Káida első nyílt támadása egy szekuláris állam ellen. Ha a dzsalálábádi csata tanulságait időben levonták volna, szeptember 11-e minden bizonnyal elkerülhető lett volna.

* * *

Az afganisztáni nemzetközi katonai szerepvállalás a végéhez közeledik. A nemzetközi erők 2014-re teljes mértékben átadják az ország biztonságának felelősségét az afgán erőknek. Viták tárgyát képezi, nem korai-e ez a lépés; vajon az afgán fegyveres erők mennyire lesznek képesek ellenállást tanúsítani a felkelőkkel szemben? A dzsalálábádi csata tanulságul szolgál arra, hogy mi történik, ha helyi gerillák széles frontban konfrontálódnak a kormányerőkkel.

A derűlátóbb elemzők azt állítják, hogy az afgán biztonsági erők rendelkeznek megfelelő képességekkel ahhoz, hogy stabilizálják az országot és elejét vegyék a tálibok ismételt hatalomra kerülésének.² A borúlátóbbak szerint nem képesek megakadályozni, hogy ha a nemzetközi erők elhagyják Afganisztánt, a közép-ázsiai ország ismét a káoszba és polgárháborúba süllyedjen.³

Hírszerzési műveleti és katonai szempontból az *intiqál* processzus tartósságát illetően, valamint a külföldi segítséggel beiktatott afgán rezsim és vívmányai túlélési esélyeinek tekintetében egyaránt Dzsálálábád ostromának eseményei és következményei szolgálnak a legtöbb tanulsággal. De tanulságos lehet abból a szempontból is, hogy a nemzetközi erők afganisztáni csapatkivonásának befejezését követően hogyan alakul az ország sorsa és hogyan rendeződnek át a régió dinamikái, hogyan igyekeznek érvényesíteni befolyásukat a térség államai és a többpólusúvá váló nemzetközi színtér szereplői.

Napjainkban – akárcsak 1989-ben – gerilla hadviselők állnak szemben reguláris fegyveres erőkkel, ezért a dzsalálábádi tapasztalatok hozzájárulnak a gerilla-hadviselés természetének jobb megismeréséhez és megértéséhez, az ellene folytatott küzdelem hatékonyságához. Noha gerillaerők álltak szemben reguláris fegyveres erőkkel, Dzsálálábád ostroma konvencionális háború során alkalmazott hagyományos ostrom volt, mivel az erők szimmetriája jellemezte. Ez a csata tanulságul szolgál a hadviselés jelen kihívásainak elemzése során a háborúval kapcsolatos ismereteink elmélyítésében is.

Dzsálálábád ostromának szerény irodalmát többnyire másodkézi, nyugati források (Yousef-Adkin, Barnett Rubin, Dorronsoro, Stenensen) alkotják. Szaíd Qudúsz vezérőrnagy, aki Dzsálálábádban frontparancsnok helyettes volt, *Kabuli csaták* című könyvében a Kabult Pesávarral összekötő országút stratégiai jelentőségéről írt ugyan, valamint azokról az okokról, amelyek Ahmed Sah Maszúdot távol tartották az ebben a csatában való részvételtől, ám a kérdés afgán szerzők általi megírása, illetve az afgán források publikálása még várat magára. Nabi Azimi, 1989 májusától a

2 Cordesman, Anthony H., "Afghanistan from 2012-2014. Is A Successful Transition Possible?", Centre for Strategic And International Studies (CSIS), 1, 19 June 2012.

3 AITKINS, Matthieu, "State of the Taliban and the Future of Afghanistan", Secret/Re. ISAF, 9 March 2013 www.gq.com/news-politics/big/nato-report-state-of-taliban-afghanistan.

második frontparancsnok 2013 decemberében Kabulban napvilágot látott visszaemlékezései igen szubjektíven ábrázolják a történeteket.⁴ A dzsalálábádi csata résztvevőinek visszaemlékezéseit első ízben e sorok szerzője használta fel.

A DZSALÁLÁBÁDI CSATA

A titkosszolgálati hadviselés

A szovjet csapatkivonást követően az amerikai hírszerzés azzal számolt, hogy a Nadzsibullah-rezsim néhány hónapon belül összeomlik. Ezért a Nemzetbiztonsági Tanács 1989. február 9-én tartott zárt ülésén id. Bush elnöknek az afgán mudzsáhidok további támogatását javasolta.⁵ 1989 tavaszáig a baloldali rezsim nem mutatta az összeomlás jeleit, ám a mudzsáhidok demoralizálódtak.

A kabuli rezsim jelentős erkölcsi és anyagi tartalékokkal rendelkezett. Noha a szovjet pénzügyi támogatás megszűnt,⁶ csapatai kivonását követően a Szovjetunió gazdasági és katonai téren ellátta a közép-ázsiai országot. Nagy tömegű, korszerű haditechnikát, évekre elegendő üzemanyagot és élelmiszert hagytak az országban, aminek köszönhetően az afgán fegyveres erők meglehetősen jól felszereltnek és ütőképesnek számítottak.

1989. január 1-jétől azonban a szovjetek a fegyverek folyósítását is leállították. Ebben az időszakban a Nadzsibullah-kormány reguláris fegyveres erőinek létszáma – a kooptált etnikai milíciák és a törzsi haderő (arbakai) nélkül is – mintegy 250–260 ezer főt tett ki.⁷ Fontos körülmény, hogy az afgán fegyveres erők ütőképesebbek voltak, mint a környező országok (elsősorban Pakisztán és Irán) fegyveres erői, különösen a légierő tekintetében.

Az 1989. február 15-én befejeződött szovjet csapatkivonás nem vezetett a kormányerők tömeges dezertálásához és széttűléséhez. Ellenkezőleg, a tény, hogy a szovjet csapatok nélkül is meg tudnak állni a saját lábukon, növelte harci moráljukat, önbizalmukat, és az emberek beléjük vetett bizalmát is, mert már nem lehetett őket külföldi bábkormánynak vagy bábhadzsergnek tekinteni. A szovjet csapatkivonást követően az Egyesült Államok és Pakisztán nem szüntette meg, sőt intenzifikálta a mudzsáhidoknak nyújtott katonai támogatást. A katonai egyensúly ennekkövetkeztében kialakult

4 Az első frontparancsnok Ászif Delávar volt, Azimít csak májusban vezényelték Dzsálálábádba. Barakzai tábornok, a 11. dandár, Záhír Szólamal a 9. dandár parancsnoka, Hásim Qáher dandártábornok, a front törzsfőnöke, Omar Muallim vezérőrnagy állambiztonsági parancsnok érdemeit emelnénk ki. Hásim Qáher és Omar Muallim még az élők sorában van, előbbi Németországban, utóbbi Dániában él. Nabí Azimí játszott a 1992-ben Kabulban a mudzsáhidok kezére, felelős a főváros lerombolásáért, százezrek haláláért. Hollandiából a felelősségre vonás elől elmenekült, jelenleg Taskentben él. Nabí Azimí: Khatirát-e Dzsang-e Dzsálálábád (Visszaemlékezések a dzsalálábádi csatáról, dari nyelven) Kabul, 1392 (2013).

5 PHILLIPS, Jones, "Winning the Endgame in Afghanistan", Heritage Foundation, May 18, 1992, www.greenleft.org.au/nede/23708

6 Ez a támogatás meg sem közelítette az egyes forrásokban évi 3–6 milliárd dollár körül becsült összeget.

7 A hadsereg létszáma 150 ezer fő, a rendőrség 70–80 ezer fős, az állambiztonsági erők 50–60 ezer fősek voltak, és tízezer főt tett ki a köztársasági elnöki gárda. A törzsi határőrséggel és az etnikai milíciákkal az afgán fegyveres erők létszáma elérte a félmilliót. Utóbbiak is fegyveres erőknek számítottak, nehéz-fegyverrel rendelkeztek.

hiányát a Nadzsibullah-kormány szövevényes törzsi és etnikai politikával törekedett kompenzálni. Továbbá megpróbáltak megállapodni a helyi ellenálló parancsnokokkal vagy kihasználni ellentéteiket.

Ennek a politikának a hatékonyságát bizonyítja, hogy a dzsalálábádi ostrom idején sem a főváros, sem más nagyváros ellen nem voltak támadások. A pakisztáni titkosszolgálatnak egyik helyi ellenálló parancsnokot sem sikerült rávennie, hogy indítson támadást és vonja el a kormányerők figyelmét Dzsálálábádról, ossza meg erőiket. Ellenben a kormány képes volt semlegesíteni a helyi parancsnokokat és megállapodott velük, hogy nem intéznek támadást a kormányerők ellen. Ez jól működött. Már a város ostromát megelőzően három hónapon át nem indult sehol támadás, és a dzsalálábádi csata ideje alatt, 1988 második felével ellentétben, egyetlen rakéta sem hullt a fővárosra. Az Egyesült Államok kormánya azért is ragaszkodott a katonai győzelemhez, mert irritálta, hogy ellenállók tömegei megtalálták a kormánnyal a modus vivendit. Ekkorra mintegy ötvenötezen letették a fegyvert vagy átálltak, és további ötvenezerrel folytak tárgyalások. Dzsálálábád ostroma ennek megakadályozását is célozta.

Bár a törzsi határőrséget 1988-ban feloszlatták, a rezsím másik, ekkor még meglévő katonai erősségét a kormánypárti milíciák jelentették. A legerősebb közülük Dosztum 40 000 fős, etnikai alapon szerveződő dzsauzdzsáni üzbégi milíciája volt, amely hivatalosan az 53. gyalogos hadosztály elnevezést viselte. Ezek a milíciák közvetlenül az elnök parancsnoksága alá tartoztak, és a rezsím stratégiai tartalékát képezték.⁸

1989-ben a kabuli kormány reguláris fegyveres erői és a kormánypárti milíciák 1568 tankkal, (T-52-es és T-55), megközelítőleg 2000 BMP-1, BRMD és 828 BTR típusú páncélozott járművel, 1600 darab öttonnás teherautóval, 4880 tüzérségi eszközzel, 220 harci géppel, MIG-21, MIG-23, és MIG-27-es vadászgépekkel, és SU-17, SU-20 és SU-22-es bombázókkal rendelkeztek. Továbbá hatvan darab AN-24, AN-32 és AN-12-es szállítógépből és mintegy 170 harci helikopterből állt az összesen 450 légi járművet tartalmazó légierő, 500 darab Scud-B közepes hatótávolságú, és több Luna rakéta állt rendelkezésükre. A csapatkivonást követően még tartózkodtak az országban szovjet katonai tanácsadók.⁹ A rezsím legfontosabb tartalékát szakmailag motivált, ideológiailag elkötelezett támogatói alkották.

Benazir Bhutto miniszterelnök és a pakisztáni amerikai nagykövet, Robert B. Oakley – megakadályozandó a mudzsáhid szervezetek további dezintegrációját – úgy határoztak, hogy a Kabul és Pesávar között fekvő keleti nagyváros, Dzsálálábád elfoglalásával felgyorsítják a rezsím erodálódását.

Az amerikaiak a szovjet csapatkivonást követően nem változtattak politikájukon. Még mindig hittek a konvencionális katonai győzelem kieszközölhetőségében. Nem törekedtek olyan konszenzusra, mint a szovjetek, és nem változtattak stratégiájukon. Úgy vélték, ha Dzsálálábád elesik, Kabul érett gyümölcsként hullik az ölükbe.

8 MARSHALL, Alex, (2006): *Phased Withdrawal, Conflict Resolution and State Reconstruction*, Conflict Research Studies Centre, 3. o.

<http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/ca/06%2829%29AM.pdf>

9 Uo. 1. o.

A város ostromáról történt döntésbe nem vonták be az afgán mudzsáhid szervezetek és parancsnokokat,¹⁰ akik közül a legtekintélyesebbek esélytelennek tartották a város ostromát, így ellenezték azt. Az amerikaiak és a pakisztániak egyaránt konvencionális győzelmet akartak. A város elfoglalásához mindkét félnek személyes érdekei fűződtek. Az amerikaiak meg akarták adni a kegyelemdőfést a haldokló szovjet birodalomnak, megalázva őket azzal, hogy megdöntik afgán szövetségesük hatalmát.

A pakisztániakat gyakorlatiasabb szempontok vezérelték: a genfi megállapodás csatolmányai záradékának megfelelően¹¹ a déli országrészt elszakítandó, Gulbuddin Hekmatjár vezetésével és Szajjáf külügyminiszterségével olyan mudzsáhid kormányt akartak felállítani, amely az ő érdekeiket szolgálja. Az 1988 decemberében a Pakisztán által támogatott pesávári hét szervezet képviselőiből alakult Afgán Ideiglenes Kormány ideiglenes fővárosnak Dzsálálábádot szánták.¹² A szervezés javát most is a pakisztáni titkosszolgálatra, az ISI-ra bízták. Igen aktív volt a szaúdi titkosszolgálat is. Szaúdi részről a műveletet Taríq Bin Feiszál herceg, titkosszolgálati miniszter személyesen felügyelte.

A tényleges ostromot kiterjedt titkosszolgálati műveletek, operatív hadviselés előzte meg dezinformációs, infiltrációs műveletekkel és kivásárlásokkal. A széleskörű propagandaháború középpontjában az a híresztelés állt, hogy Nadzsíbullah elnök megegyezett a mudzsáhidokkal, hogy a kezükre játssza Dzsálálábádot. Ezeknek a machinációknak az átmeneti sikeréhez nagyban hozzájárultak az akkori személyi adottságok. Az operatív hadviselés és aszimmetrikus műveletek során a kormányerők súlyosabb veszteségeket szenvedtek, mint a konvencionális módszerekkel megvívott csatában.

A város ostromának első szakasza a március 5-ei támadásból, valamint a kormányerők március 8-ai ellentámadásából állt. Külön említést érdemel a Kabul–Torkham főút védelme, amely Kabult a pakisztáni határral, majd a Khaibar-hágón áthaladva Pesávarral köti össze.

A második szakasz áprilistól július közepéig tartott és állóháborúból állt, utóvéd harcokkal. Júniusra megtisztították a repülőteret. Július 7-én már csak Bin Laden arabjai próbálkoztak újra.

A város védelme

Nadzsíbullah elnök már 1988 novemberében hat fős védelmi tanácsot nevezett ki, amelynek feladata volt gondoskodni a szomszédos Laghman tartomány védelméről. Ez annyira jól sikerült, hogy Laghman nemcsak a dzsalálábádi csata idején, hanem

10 REBELS WITHOUT A CASE, www.pbs.org-newshour-bb-asia-july-dec89/afghanistan_08_29.html

11 A genfi megállapodás az afgán és a pakisztáni kormány között a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok kormányainak garanciájával köttetett. A mudzsáhidok sérelmezték, hogy őket nem tekintették tárgyaló félnek és nem vonták be a tárgyalásokba. Később a Nadzsíbullah-rezsim egyes területek feletti ellenőrzés átengedéséről bilaterális egyezményeket kötött egyes fegyveres felkelő csoportokkal. Így került sor Kunar és Paktika átadására.

12 KAPLAN, Robert D. (2001), *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan*, Vintage Departures, 178. o.

egészen a Nadzsibullah rezsim bukásáig a kormányerők kezén maradt. A mudzsáhidok a tartomány székhelyét, Mahtarlamot később sem tudták bevenni. Mivel a Laghmannal határos Dara-i Núr járás és a Dzsálálábádtól északra fekvő Kama járás a mudzsáhidok kezén volt, ha Laghmanban megvetették volna a lábukat, északról is támadni tudtak volna.

A támadás – tekintettel az azt megelőző titkosszolgálati és propaganda-hadviselésre – nem érte váratlanul az ostromlottakat, ki tudták építeni állásaikat és erőket tudtak koncentrálni a város védelmére. Nangarhár védői közvetlenül Nadzsibullah elnöknek jelentettek.

A város védelmi stratégiája az országút Kabul-Dzsálálábád szakaszának védelmére, valamint a Nangarhár tartománnyal északon szomszédos Laghman tartomány biztosítására összpontosult. Az országút Szaróbi-Darunta közti szakaszát a Kunarból átvézérelt 9. dandár védte, amely a várostól nyugatra, Darunta térségében, az egyetemi campus szélén építette ki állásait. A Kabul–Szaróbi közti szakasz védelmét a 60. dandár látta el. Az operatív csoportok Szaróbinál állomásoztak. A központi hadtest 4. hadosztályának csapatait szintén az országút védelmére rendelték. A köztársasági elnöki gárda egységei Rahmatullah Raúfi dandártábornok irányítása alatt álltak. A határőrség sorait rendezték. Az ugyancsak a város védelmére rendelt, a kormányerőkhöz átállt dzsazudzszáni üzbég milícia 500 fős egysége Raszúl 'Bíkhuda' tábornok vezérlete alatt állt.

A várost a 11. nangarhári dandár védte, amelynek laktanyái a várostól keletre, Szorkh Divál és Szamarkhél falvak között helyezkedtek el. Az 1. központi hadtest 15. és 22. dandárjainak egységeit szintén Nangarhárba irányították, akik Pul-i Szaracs, Khos Gombad és Szormikhane térségében állomásoztak. A repülőteret a hadsereg operatív védelmi csoportjai biztosították. A rendőri erők bázisa Szorkh Rud térségében volt, az állambiztonság egységei Szorkh Rud és Kam Qatraghai között helyezkedtek el. A 11. dandár felelősségi területe a Qatraghai–Kama közti terület védelme volt. Szorkh Diválnál állomásoztak a Köztársasági Elnöki Gárda egységei. A városban a raktárak, a tartalékosok és a mozgósított civilek voltak találhatóak. Dzsálálábád védelmében igen nagy szerepe volt a polgári lakosságnak, akiknek támogatását a kormányerők meg tudták nyerni.

A város mintegy húsz kilométeres körzetében védelmi gyűrűt hoztak létre.

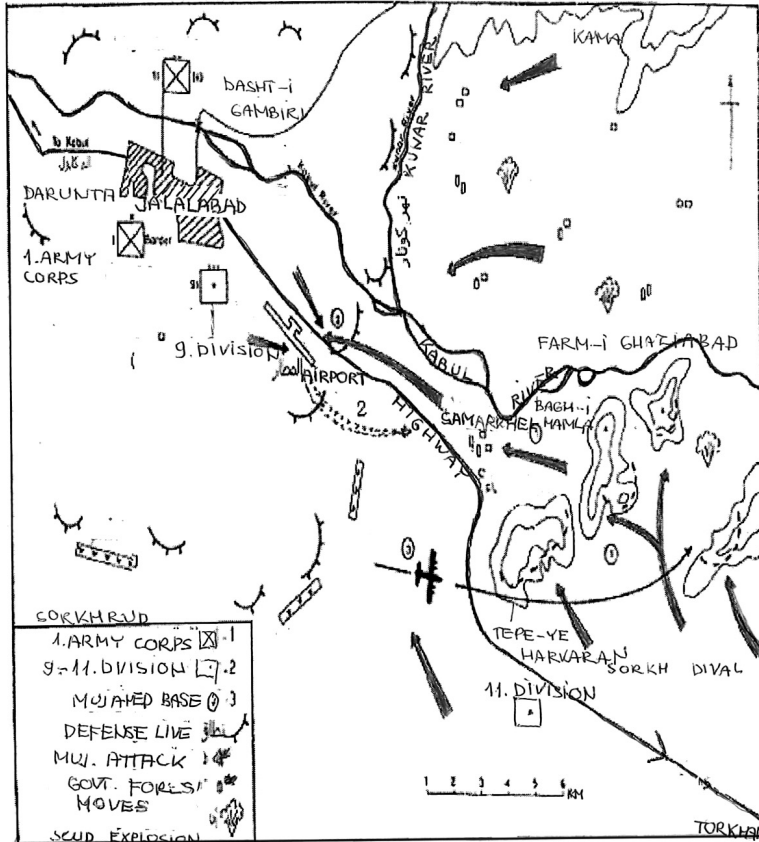
Légvédelmi egységek is állomásoztak a térségben, több Sakr-20 (BM-21), BM-14-es szovjet rakéta rendszerük, Oregon rendszerük és a már említett Luna kilövő állásuk is volt. A Lunákat a támadáskor visszavonták a repülőtérről a főváros irányába, Szaróbi, illetve a főváros keleti, Pul-i Csarkhí külvárosának térségébe.

Az első támadás

Az ostromot az ISI főigazgatója, Hamid Gul vezérőrnagy tervezte meg, a március 5-én indított támadást pedig a mudzsáhidokból álló, magukat Afgán Ideiglenes Kormányának nevező szövetség két vezető személyisége, Hekmatjár és Abdul Raszúl Szajjáf hajtotta végre. A támadók 10 000 fős hadereje főként a Hekmatjár vezette *Hezb-i Iszlámí*, a Szajjáf vezette *Ittihád-i Iszlámí* embereiből, valamint a már említett arab zsoldosokból tevődött össze, és mint említettük, a *Pesávari Heteknek* nevezett

többi tanzím harcosai mellett a pakisztáni hadsereg egységei, az ISI instruktorai és a Frontier Corps alakulatai is részt vettek az ostromban.

Masz'úd erői – akárcsak anyaszervezetük, a *Dzsami'át-i Iszlámi* – már évek óta egyezményes partnerei voltak a szovjet titkosszolgálatoknak. A szovjetek nem akarták, hogy Dzsalálábád elessen, ezért eltanácsolták a támadásban való részvételtől. Masz'údot Hekmatjárral a pakisztáni segélyek feletti évtizedes vetélkedése és személyes ellentéte, valamint meglehetősen jó stratégiai érzéke is arra készítette, hogy távol maradjon.

1. ábra. Az 1989. március 5-i támadás¹³

(Forrás: Musztafa Hamid, arab harcos térképe

www.allthingscct.worldpress.com/2009/10/mustafa-hamid-jalalabad_1_ping?w=594)

13 Az arab eredetiben hadosztály szerepelt, ezért került division az angol nyelvű változatba. A 9. és a 11. dandárról van szó. Fordítás: Kunar folyó, Kabul folyó, repülőtér, Ghaziábád farm, 1. hadtest, 9. dandár, 11. dandár, mudzsáhid bázis, védelmi vonal, mudzsáhid támadás, a kormányerők mozgása, Scud rakéta becsapódás.

Masz'úd erői nem jöttek ki a Pandzsír völgyéből és a térségben tevékenykedő Keleti Tanács (Súra) dzsamí áti parancsnokai szabadon hagyták a Kabul–Dzsalálábád utat. Sőt, egyes parancsnokaik – mint Abdul Haq, a Keleti Súra dzsamí áti parancsnoka – katonai és politikai tekintetben egyaránt elleneztek a támadást.

A támadást március 5-én keleti irányból a Kabul folyó mentén és az országút mentén indították és hármashullámban hajtották végre. A támadás Torkham irányából a Ghaziábád farm érintésével a Szpínghar hegység három nyugati csúcsának elfoglalásával indult. Ezzel azonos időben déli irányból a repülőteret támadták. A Kabul folyótól északi irányban, a Dast-i Gambíri síkon is offenzívát nyitottak.

Az offenzíva előrsét Bin Laden arabjai alkották, akik az utolsó csepp vérig harcoltak. Személyesen a hírhedt terrorvezér vezette őket. Őket követték az afgán mudzsáhidok és a pakisztáni határőrség, a Frontier Corps egységei a pakisztáni hadsereg erős tüzérségi támogatásával. Előbbit Rahím Wardak – jelenleg a Karzái kormány védelmi minisztere –, utóbbit személyesen Hamid Gul vezérőrnagy vezette. Számukat különböző források hét és tizenötezer közé becslik.¹⁴ Mások szerint tizenháromezer afgán, 2700 pakisztáni és 1300 arab vett részt az ostromban.¹⁵ Intenzív tüzérségi támogatást kaptak a pakisztáni hadsereg reguláris alakulataitól. Később egy elzáskmányolt a B–21-es rakéta kilövő állásból tüzeltek. Percenként rakéták százai zúdultak a repülőterre és a városra.

Az első célpont a várostól húsz kilométerre délkeletre fekvő Szorkh Divál bázis volt, ahol rátámadtak a 11. dandárra. Barakzái tábornok a golyózáporban vesztette életét. Birtokba vették laktanyáikat, a katonák megadták magukat. Egy hétig az ellenállók kezén volt a bázis, amit kifosztottak. Az elfoglalt bázison a támadók négy tankot (két T–52-est és egy T–55-öst) valamint egy BM–21-es rakétát zsákmányoltak. Ezek közül kettőt átvittek a határ túloldalára, a másik kettőt az ellentámadás során, három nap múlva kilőtték a kormányerők.

A támadás második napján elfoglalták Szamarkhél falut és a repülőter egy részét, ahonnan a kormányerők visszavonultak. Három kilométerre közelítették meg a várost. A magukat megadó kormánykatonákat Hekmatjár és Szajjáf emberei legyilkolták. A kormánypárti fegyveresek hamar rájöttek arra, hogy nincs értelme kapitulálni, ezáltal még keményebben harcoltak. A rendőrség védelmi vonalánál megszakadt az összeköttetés. Mivel a rendőri erőket tartották a védelem leggyengébb pontjának a támadók, elakarták vonni a kormányerők figyelmét és a rendőrök mögött akartak eljutni nyugati irányban Daruntáig. Darunta és Dast-i Gambíri között akarták összezárni a támadó gyűrűt.

A pakisztániak a Ghaziábád farmon rendezték be parancsnokságukat. Baghi Mamlánál gyülekeztek a mudzsáhidok. Az egyiptomiak faluja, Markaz-i Szuraqa Torkham térségében Bin Ladenék bázisául szolgált.

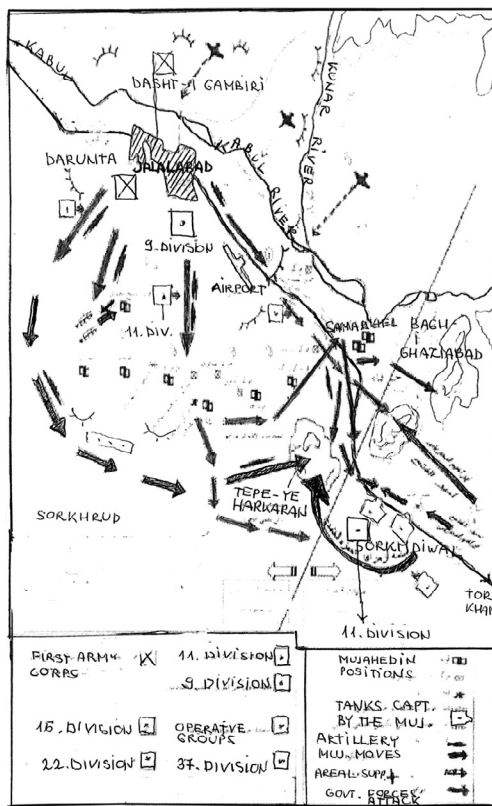
14 DORRONSORO, Gilles, *Revolution Unending: Afghanistan from 1979 to the Present*, (2005), London: Hurst, 228. o., STENENSEN, 2. o.

15 Omar Muallim vezérőrnagy, az állambiztonsági erők parancsnoka közlése a szerzőnek. Dánia, 2013. június

A harmadik napon Raszúl üzbég milíciája a Qiba hegység két magaslatát visszafoglalta. A déli csúcs az ostrom végéig a felkelők kezén maradt. Szorkh Divál visszafoglalásában a köztársasági elnöki gárda egységei jeleskedtek.

Az ellentámadás

A kormányerők március 8-ától ellentámadásba lendültek. A város védői segítségére sietett csapatok, valamint a 11. dandár egységei körülzárták a támadókat, akik visszavonultak a repülőtértől.

2. ábra. A kormányerők március 8-án kibontakozott ellentámadása¹⁶
 (Fordítás: Kabul folyó; Kunar folyó; repülőtér; 1. hadtest 16. és 22. dandárja; 37. hadosztály operatív csoportok; 9. dandár; 11. dandár; repülőtér; mudzsáhid állások; a mudzsahedek által zsákmányolt tankok; tüzérség; mudzsáhid mozgás; légi támogatás; a kormányerők támadása.)

(Forrás: Musztafa Hamid, arab harcos térképe

www.allthingscct.worldpress.com/2009/10/mustafa-hamid-jalalabad_1_1ping?w=594)

16 Az 1. hadtest 16. és 22. dandárjáról, és 37. hadosztályok egységeiről, valamint a 9. és 11. dandárról van szó. Az arab térkép szó szerint lett angolra fordítva.

A kormányerők tüzereje igen hatékony volt, Luna, BM–21-es BM–14-es, és Pecsurá rakétáik voltak. A Luna-állás eredetileg Hadda körzetében állomásozott afgán személyzettel, ezt visszavonták nyugatra Szaróbi térségébe, onnan tüzeltek vele. DS, DMS és MS ütegekkel is rendelkeztek. Mindezek felhasználásával nagy károkat okoztak nekik.

Csak a csapatkivonás utolsó fázisában, 1988 novemberében kapott Scud rakétákat az afgán kormány. Kabul körzetében, délen Darul Aman mögött három Scud zászlóalj állomásozott. Minden egyes zászlóalj három silóval, három tüzelőállással rendelkezett, amelyek egyszerre egy-egy rakétával, egy-egy mobil meteorológiai egységgel, üzemanyag tankerrel, előre helyezhető töltő szivattyúval és számos vezérlőkocsival voltak ellátva. A csata idején már többnyire afgán személyzetük volt. Mintegy négyszáz rakétát lőttek ki a dzsalálábádi védők támogatására. A második világháború óta itt vetettek be először ballisztikus rakétákat. Viszonylagos pontatlanságuk ellenére nem tudtak a mudzsáhidok semmit tenni e csapások kivédésére, azoknak megsemmisítő hatása volt a támadók harci moráljára. Az ő svájci Oerliken légvédelmi géppuskáik semmit sem számítottak ezek ellen.

A kormányerők intenzív légi támogatással rendelkeztek. Az afgán légierő MIG–21-es ME és MX vadász és bombázó gépeket, SU–7 és SU–22 bombázókat, valamint MI–8-as és MI–17-es harci helikoptereket vetett be, amelyek a mazári, bagrami és a kabuli légi bázisokról szálltak fel. AN–12 szállítógépeket is átalakítottak bombázóvá. Az afgán légierő gépei napi száz-százhusz bevetésben bombázták, harci helikopterei lőtték a mudzsáhidok állásait, jelentős veszteséget okozva nekik. Intenzíven alkalmaztak fűrtös bombákat, támadó gépekké átalakított MI–12-es helikopterekkel több bevetést is végrehajtva az ostromló erők ellen. A harci gépek nagy magasságból, a támadó helikopterek ellenben alacsonyan, szinte a fák felett, mudzsáhidok által kilőtt Stinger-rakéták hatótávolságán kívül bombázták – kazettás (fűrtös) bombákkal is – Hekmatjár és Szajjáf erőit.

3. ábra. Mudzsáhidok zsákmányolt tankon

(Forrás: www.larryprice.com/wp-content/uploads/Price_Afghanistan_03.jpg)

A mudzsáhidok a rendőri erők gyűrűjén kitörve Szorkh Rud térségébe hátráltak Szorkh Divál térségéből, ahol a 6-án zsákmányolt tankjaik voltak. Ott bevették magukat a Tapa-i Harkár magaslatra, ahonnan csak július végén sikerült őket kifüstölni. Két tankot kilőttek a kormányerők, a másik kettőt a mudzsáhidok Pakisztánba vitték.

Március 11-én Bin Laden arabjai és a pakisztáni reguláris erők Ghaziábád térségében gyülekeztek. A szétzüllött afgán mudzsáhidok már nem csatlakoztak hozzájuk, így a kormányerőknek még új támadás indítása előtt sikerült felosztatniuk őket.

Az országút védelme

A stratégiai jelentőségű Kabul–Pesávar országút a városon vezet keresztül. A Kabul folyó a várostól északra folyik. Nyugaton megduzzasztja a Darunta víztározó, de a városnál már méltóságteljesen hömpölygő széles folyam. Az országutat északi irányban út köti össze a Behszúd híddal, amely átível a Kabul folyón, és a Gambíri síkra vezet.

A csata tulajdonképpen az országút védelmére koncentrált. Ehhez képest a város védelme másodlagos feladatnak bizonyult. Masz'úd szervezete, a Súra-i Nizár erői a Szalang alagutat nyitva hagyták, egy-két látszat támadáson kívül nem támadtak, mert az oroszok nem engedték Maszúdnak, akit a markukban tartottak.

Stenensen arról ír, hogy egyik forrás szerint Masz'úd azért engedte át a kormány konvojait területén a dzsalálábádi csata idején, mert ellenezte, hogy az ISI Hekmatjár szervezetét kivételezett támogatásban részesíti. Szaíd Qudúsz úgy fogalmaz, hogy a dzsalálábádi győzelem vetélytársa Hekmatjár és a rivális szervezet, a *Hezb-i Iszlámí* érdeme lett volna.¹⁷ Más források szerint Nadzsibullah elnök megegyezett Masz'úddal.¹⁸ Abban mindenki egyetért, hogy ha a városba vezető utakat az ellenállók lezárták volna, a város védelme nem lett volna megoldható.¹⁹

A mudzsáhidok a hidakat már korábban felrobbantották, az éjszaka leple alatt aknákat telepítettek az útra, tűz alatt tartották és megrongálták, de nem sikerült koordinált támadást intézni ellene. Az országutat egymást látó őrszolgák sora védte, amelyeket csatában nem tudták volna elfoglalni. Két dandár az út mentén harcolt.

Március 25-én bejutott a városba Kabulból a kormányerők száz teherautóból álló konvoja Ennek logisztikai jelentőségén túlmenően óriási fontossága volt, nagymértékben növelte a védők harci morálját.

Állóháború

Később a mudzsáhidok északi és déli irányból ismét támadtak, ám a kormányerők heves ellenállása következtében, ami szintén erős tűzérési és légi támogatást élvezett, meghátrálni kényszerültek. A csata állóháborúvá alakult. Az egyetemi campus előtt, a Darunta-vonalon megmerevedett fronton a védők árkokkal, bunkerekkel,

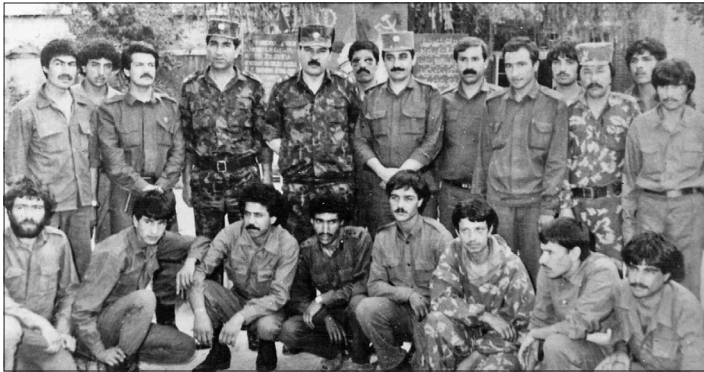
17 Szaíd Abdul Qudúsz, Szaíd, Dzsenrál, Dzsanghá-je Kabul (1371–1375 khursídi,) Kabuli csaták (1992-96), dari nyelven, Aida Orient Books, Bochum, 2009, 78. o.

18 Fontos volt, hogy Masz'úd csapatai ne vágják el a kormányerők előtt az északi utánpótlási útvonalakat. Nadzsibullahelnök e tárgyban levelezett Ahmed Sah Masz'úddal.

19 Szaíd Abdul Qudúsz, Szaíd, Dzsenrál, 80–81. o.

szögesdrótokkal, aknákkal blokkolták a támadást, megtorpanásra készítve az ostromlókat, akiknek májusra kimerültek lőszerkészleteik. Stinger lövegeik már korábban elfogytak.

Áprilistól a kormányerők vették át a kezdeményezést, és kiszorították a támadókat Dzsalamábad elővárosaiból. Mindez erősítette a rezsim kitartását, és demoralizálta a támadókat. Május közepére a kormányerők megtörték az ostromot. Május végétől a kormányerők kezén ismét működött a repülőter, a logisztikai támogatás szállító helikoptereken is be tudott jutni. Július elején visszafoglalták a külső védelmi vonal összes pontját, és megerősítették pozícióikat a városban és környékén is.

4. ábra. Állambiztonsági operatív csoport, 1989 május
(A szerző felvétele)

Július 7-én Bin Laden arabjai és a pakisztáni Frontier Corps egységei újabb támadást intéztek, amelyhez a szétzúzott afgán mudzsáhid csoportok már nem csatlakoztak. Szorkh Rud járásig jutottak, a másik oldalon pedig a Dast-i Gambíri síkon rátámadtak a határőr egységekre. Négy oldalról akarták lefoglalni a védelmet, de seholy tudták áttörni a védelmi vonalat.

Az afgán légi felderítés felfedezte a Torkham térségében, a pakisztáni oldalon, Markaz-i Szuraqa-ban az egyiptomiak falujában gyülekező arabokat és a Qiba magaslatok három csúcsa közül a Tepe-i Harkaran nevű déli csúcsonál készülődő Frontier Corps egységeket, és még a hajnalra tervezett támadás előtti éjszaka szétbombázták őket. Július közepére teljes mértékben visszaverték a kormányerők a támadókat. Torkham az arabok temetője lett.

A támadók közül több mint 10 000-en haltak meg és mintegy 3000-en megsebesültek.²⁰ Az ostromot a civilek szenvedték meg a legjobban: 12 000–15 000 ember vesztette életét.²¹ Más források szerint az ostromnak ebben a szakaszában a kormányerők vesztesége háromezer főt tett ki, a támadóké pedig 11–13 000 körüli volt.²²

20 Marshall, 7. o.

21 Gutman, Roy, (2008): How We Missed the Story: Osama Bin Laden, the Taliban and the Hijacking of Afghanistan, United States Institute of Peace Press, Washington, 304. o.

22 A jelenleg Dániában élő Omar Muallim közlése a szerzőnek.

Az ostrom tanulságai

Taktikai szempontból fontos tanulság volt a támadásban részt vevő különböző szervezetek közötti koordináció hiánya. Nem volt egységes főparancsnokság, a parancsnokok nem koordinálták egymással utasításait, nem egyeztették stratégiájukat, sem taktikai lépéseiket. Más csoportok harcosai nem engedelmeskedtek nekik. Az ostromban részt vevő pakisztáni ISI-tisztek sem voltak képesek őket hatékonyan megszervezni. Sőt, a különböző, rivális tanzimok harcosai egyre gyakrabban tűztek össze egymással. Gailáni *Maház* szervezetének harcosai több ízben tűzharcba kevertek Hekmatjár embereivel.

Mohammad Júszeif, pakisztáni dandártábornok szerint a támadók részéről a csata tervezése és kivitelezése során mindazon hibák előfordultak, amelyeket tanítani kell, hogyan nem szabad csatát vívni.²³

Alapvető hiba volt a gerillaháborúról átváltani teljes skálájú konvencionális hadviselésre, fényes nappal széles fronttámadást indítani a gerillataktikákhoz szokott harcosokkal fegyverzetben, tűzerőben és légierőben túlerőben lévő ellenség ellen.

A helyszín megválasztása sem bizonyult szerencsésnek. Dzsalálábád esetleges elfoglalása sem eredményezte volna a rezsim bukását úgy, mint Kabul, a főváros eleste.

Logisztikailag sem készültek kellően fel. Az ostromot saját tartalékaik kellő biztosítása nélkül kezdték. 1988 tavaszán rejtélyes robbanássorozat semmisítette meg az afgán mudzsáhidoknak a pakisztáni Ravalpindí melletti Odzshri bázison tárolt fegyverkészleteit. A következő tengerentúli szállítás csak hónapok múlva volt várható, ezért mindössze egyhetes, széles skálájú offenzívához elegendő lőszerrel rendelkeztek. A kormányerők ellátási útvonalait nyitva hagyták. Noha voltak Stinger rakéták, támadásaikkal nem zavarták a kabuli vagy a bagrámi légi bázisokat. A Stinger rakétákat 1986-ban kapták. Miután mintegy 1000 darabot leszállítottak, ezek folyósítását 1988-ban az amerikai kormány leállította attól való félelmében, hogy Iránbarát csoportok kezére kerülnek.

Ami a stratégiai tanulságokat illeti, a csata fontos szerepet játszott Afganisztán történelmében. Egyrészt az afgán hadsereg bebizonyította, hogy képes felvenni a harcot az ellenállókkal szemben közvetlen szovjet segítség nélkül is, másrészt, a győzelemmel a kormányzat megerősítette a bizalmat az emberekben. A mudzsáhidok meggyengültek, presztízsveszteséget szenvedtek. Hekmatjár és Szajjáf parancsnokai közül többen fegyverszünetet kötöttek a kormánnyal.

Hatalmas vereség volt ez Pakisztánnak is. Hamid Gult eltávolították a titkosszolgálat éléről, helyére a reaktivált Samszur Rahmán Kallu tábornokot nevezték ki. Zia elnök, aki 1988 augusztusában rejtélyes repülőbaleset áldozata lett,²⁴ annak idején azért nyugdíjazta, mert vélelme szerint közelebb állt az amerikaiakhoz, mint az iszlámistákhoz.

23 Yousaf, Mohammed and ADKIN, Mark, (1992) *The Bear Trap: Afghanistan's Untold Story*, Barnsley: Leo Cooper, 226-232. o.

24 Augusztus 14-én a Zia elnököt, az amerikai nagykövetet, katonai attasét és Akhtar Abdul Rahman tábornok, vezérkari főnököt szállító gép rejtélyes körülmények között lezuhant. A térségben virulens konspiráció elméletek a szovjet segítséggel az afgán titkosszolgálatnak a KHAD-nak, mások az indiai titkosszolgálatnak a RAW-nak, többen a sítáknak, Júszeif dandártábornok pedig az amerikaiaknak tulajdonítják ezt az akciót. Az Odzshri fegyverraktár megsemmisülését a KHAD tevékenységével hozzák összefüggésbe.

Ellentétben a nyugati és pakisztáni vélelmekkel, ez a csata bebizonyította, hogy az afgán fegyveres erők képesek voltak külső segítség nélkül harcolni. A harcok végkimeneteléből az ostromhoz nem csatlakozó mudzsáhid vezetők, Masz'úd és Abdul Haq is levonták a tanulságot: az ellenállók nem elég erősek ahhoz, hogy konvencionális hadviselés keretein belül nagyobb városokat elfoglaljanak.²⁵ Abdul Haq a jövőre nézve a szovjetek ellen bevált gerillaharcmodort tartotta célravezetőnek, amely fokozatosan meggyengítené a Nadzsibullah kormányt, így az – utalva az *Afganisztáni Népi Demokratikus Párton* belüli ellentétekre – a belső megosztottság miatt összeomlik.²⁶ Masz'úd az egységes parancsnoki irányítás hiányát kritizálta, kijelentvén, hogy a mudzsáhidok a frontokon nem tudnak összehangolt támadást indítani, emiatt a kormány egyenként számol le velük.²⁷

Az ellenállás szervezeteinek stratégiája ezt követően arra irányult, hogy belső puccsal döntsék meg a kabuli kormányt. 1990. március 6-án Sahnáváz Tanái védelmi miniszter kísérelt meg puccsot, amit Hekmatjár felkarolt. Noha a puccs nem sikerült, Hekmatjár kijelentette, hogy puccsal sokkal könnyebb hatalomra szert tenni Afganisztánban, mint katonai erő alkalmazásával.²⁸

A dzsalálábádi csata alapvető változást eredményezett az ellenállás szemléletében. Rövidtávon kivitelezhetetlennek találták a katonai győzelmet. Egyre több helyi mudzsáhid csoport kötött tűzszüneti megállapodást a kormánnyal Nadzsibullah nemzeti megbékélési politikájának folyamatában. Sokan letették a fegyvert vagy átálltak. A harci motiváció alábbhagyása abban a tényben is megnyilvánult, hogy a csatát követően lényegesen csökkent a mudzsáhidok katonai aktivitása – állapította meg Stenensen.²⁹ Többen – így a két királypárti tanzím, a Szibghatullah Mudzsaddidí vezette Nezsát és a Pír Szajjíd Gailáni vezette Maház is – úgy vélték, annak idején az idegen megszállók ellen fogtak fegyvert és azok távozásával céljukat elérték, és letették a fegyvert, nem vettek részt később a miliciák háborújában, az ország lerombolásában. A szovjet csapatkivonást követően egységeik még harcoltak Dzsálálábád elfoglalásáért, így nyilvánvalóan a csata során elszenvedett csúfos vereség juttatta őket arra a belátásra, hogy nincs esélyük a mudzsáhidoknak mint gerilla erőnek még külföldi katonai segítséggel sem a konvencionális katonai győzelemre.³⁰

25 Rubin, Barnett R., *The Fragmentation of Afghanistan*, (2002), New Haven: Yale University Press, 250. o.

26 Dorransoro, Gilles, *Revolution Unending: Afghanistan from 1979 to the Present*, (2005), London: Hurst, 228. o.

27 THE DEMISE OF THE SOVIET UNION, (1991), Library of Congress, Country Studies

28 Ekkor már Pakisztán és Oroszország egyaránt a maga embereit akarta hatalomra juttatni Kabulban. Tanái a GRU embere volt, Hekmatjár egyaránt dolgozott mind a GRU-nak mind az ISI-nak, Masz'úd pedig a KGB-vel állt kapcsolatban.

29 Stenensen, Anne, "Mujahidin vs. Communists: Revisiting the battles of Jalalabad and Khost", Paper presented at the conference: COIN in Afghanistan: From Mughals to the Americans, Peace Research Institute Oslo (PRIO), 12–13 February 2012

30 A dzsalálábádi csatának ezt a tanulságát később a pakisztáni stratégiák is levonták. A tálibok katonai gerincének kialakításában már hangsúlyosan támaszkodtak a katonai elemre, Hafizullah Amín és később az 1990 márciusi, Nadzsibullah elnök elleni sikertelen puccs során Pakisztánba menekült Tanái, afgán védelmi miniszter embereire. Az ő segítségével a táliboknak légierőt, harckocsizókat és tüzérséget is kialakítottak. A pakisztáni katonai tanácsadók létszáma is nagyobb, szervezettségük, koordinációjuk magasabb szintű volt.

A dzsalálábádi csúfos vereség ellenére néhány mudzsáhid parancsnok – így Dzsáláluddín Haqqání – továbbra is hitt a katonai győzelemben és visszautasította Nadzsíbullah elnök ajánlatát a nemzeti megbékélésre.

1989 júniusában Edmund McWilliams, az afgán mudzsáhidok mellé delegált amerikai különmegbízott kijelentette, hogy lehetetlen politikai megoldás, ha csupán a Pakisztán által favorizált tanzímokra hagyatkoznak. Akkor fordult az amerikai figyelem Masz'úd és szervezete felé.

Míg az amerikaiak korábban ragaszkodtak Nadzsíbullah elnök lemondásához, 1990 februárjában James Baker amerikai külügyminiszter közölte szovjet kollégájával, Eduard Sevardnadzéval, hogy kormánya a továbbiakban nem tekinti Nadzsíbullah lemondását a politikai megoldás zálogának és nem ragaszkodik ehhez a korábbi feltételéhez. Az ISI által kreált Afgán Ideiglenes Kormány Hamid Gul eltávolítását követően amerikai nyomásra feloszlatta magát, hogy több szervezet képviselőiből álló választás révén szélesebb ellenzéki koalíció alakulhasson. A Pesávári Hetek azonban ebbe nem egyeztek bele.

A Nadzsíbullah-rezsim bukása 1992 áprilisában, az északi milíciák lázadása és az elnökkel ellenséges elemek puccsának kombinációja következtében következett be. Azt a felkelők katonai úton azt semmiképpen sem tudták volna kieszközölni. Akik a kabuli rezsimet szovjet bábkormánynak tekintették, meglepetéssel tapasztalták, hogy hét hónappal túlélte a Szovjetuniót. Későbbi bukásának hátterében a Jelcin-kormány politikája állt, amely megvonta támogatását a kabuli kormánytól és a rezsim megdöntésére bátorította a fent említett milíciákat és politikai csoportokat, hogy az oroszokkal régóta kapcsolatban álló Dzsamí'át-i Iszlámít, Rabbánít és Masz'údot segítse hatalomra, akiket már az amerikaiak is támogattak.

Konklúzió a jövőre nézve

Fentiekből következően az a legenda, miszerint az afgán mudzsáhid megásta a szovjet birodalom sírját és ledöntötte a berlini falat, hamis mítosz. Noha folytatták a harcot a Nadzsíbullah-rezsim ellen, sohasem lettek volna képesek azt megdönteni. 1992-ben nemzetközi támogatással végrehajtott belső árulás következtében bukott meg akkor, amikor a felkelők már dezorganizálódtak és feladták volna az ellenállást.

Az akkori ellenállók a szovjetekkel sohasem bocsátkoztak harcba, azok a föld színéről is lesöpörték volna őket. Kizárólag afgán erőket támadtak. Nagy különbség, hogy ezúttal a felkelők közvetlenül az Enduring Freedom és az ISAF erőivel harcolnak, és eközben nagy harci tapasztalatot szereztek. A kivonulást győzelmükként élik meg, ami növeli a harci moráljukat. A nemzetközi erőket ellenség és fegyvertárs gyanánt egyaránt támadják. Korábban a szovjetekkel együtt harcoló afgán alakulatok részéről a szovjeteket nem érték belső támadások.

Fontos tanulság, hogy helyi gerillacsapatok nem tudnak felülkerekedni az állam fegyveres erőin és hagyományos katonai eszközökkel nem bírják megdönteni, ám képesek azt destabilizálni. Ugyanaz a taktikája a mai felkelő csoportoknak, mint az 1980-as évek mudzsáhidjainak. A felkelők sohasem vívtak nagyobb csatákat, csetepatéikban száz-kétszáz harcosnál több sohasem vett részt. A nagyobb városokban terroristaktikákra kénytelenek hagyatkozni, amelyeket kis csoportok vagy sejtek hajtanak

végre. Az ellenállók stratégiája és taktikája 1989-ben a maihoz hasonlatos volt, csak öngyilkos merényletek nem voltak.³¹ Kérdés, hogy ezúttal milyen mértékű lesz a destabilizáció, és hogyan valósul meg.

A dzsalálábádi csata másik tanulsága, hogy 1989-ben a mudzsáhidok híján voltak a hatékony logisztikai rendszereknek, különösen nem volt megoldott a lőszer-el látásuk. 2014 után lényegesen nagyobb mennyiségű fegyverzet áll rendelkezésükre, mint a nyolcvanas évek végén. A Karzai-kormány alatt nemzetközi segítséggel futtatott leszerelési programok (DDR, DIAG) hatástalannak bizonyultak.

Harmadik tanulság, hogy 1989-ben az akkori ellenállók hadműveletei koordinálatlanok voltak. Megosztottságukat a Nadzsibullah-rezsim ki tudta használni, és a maga javára tudta fordítani. A jelenlegi kormány nem rendelkezik ehhez megfelelő koncepcióval és stratégiával. A jelenlegi ellenzék ellentétei és a kormányon belüli megosztottság könnyen véres káoszba taszíthatják az országot. Míg 1989-ben és különösen 1992-ben és a Nadzsibullah-rezsim megdöntését követően, gerillataktikához szokott milíciák harcoltak a kormányerőkkel és egymással, 2014 után nemcsak milíciák harcával, hanem széles körű polgárháború lehetőségével is lehet számolni.

Negyedik tanulság, hogy ezúttal is nagyobb szerephez jutnak az operatív cselekmények, mint a hagyományos katonai műveletek. Mivel a jelenlegi afgán állam gyengébb, mint a Nadzsibullah-rezsim, az ország jobban ki van szolgáltatva a regionális dinamikák alakulásának. Ezért a titkosszolgálati hadviselés felerősödése várható.

Lényeges egyezés az akkori és a mai helyzet között, hogy a dzsalálábádi csata során is az Al-Káida állt a harc élén. A legfontosabb tanulság, miszerint a dzsalálábádi csata volt az Al-Káida és a politikai iszlám egyéb radikálisainak első széleskörű, nyílt támadása a szekuláris állam, a modernizáció, a nyugati civilizáció vívmányai ellen. Ha ennek a csatának a tanulságait kellő súllyal elemezték volna, a 2001. szeptember 11-i események nagy valószínűséggel elkerülhetők lettek volna. Ezt nem szabadott volna a bipoláris világrend küzdelmének partikuláris taktikai céljainak szűk prizmáján keresztül szemlélni, időben fel kellett volna ismerni ennek kockázatait, globális veszélyeit. Igen sajnálatos, hogy a nyugati világ Bin Ladenéket akkoriban szabadságharcosnak láttatta.

A nemzetközi politika még ma sem látja stratégiai perspektívában az iszlám radikálisok, különösen az *Al-Káida* világproblémává eszkalálódását. Irakban, Líbiában, Szíriában sem látják a távolabbi következményeket. Ez történt Afganisztánban is. Az afgán állam feladata ma is az iszlám radikálisok gyengítése lenne. Ez nem történt meg. Ellenkezőleg: felnagyított, képzelt és felépített ellenséggel állnak a nemzetközi erők és a jelenlegi afgán állam szemben, ugyanakkor nem látják reálisan a tényleges veszélyeket.

A szovjetek afganisztáni háborúja és a jelenlegi háború célja egyaránt az iszlám radikalizmus visszaszorítása volt, ám ezt a célt merőben más minőségű afgán partnerrel akarták elérni.

31 A libanoni Bekaa völgyében az 1980-as években reinkarnálódott ez a középkori aszasszin technika, majd a pakisztáni titkosszolgálat az ISI karolta fel. Az 1990-es években a Tamil Tigrisek révén terjedt és 2002-ben jelent meg első ízben Afganisztánban. A pakisztáni titkosszolgálat képezte ki öngyilkos taktikákra a Tamil Tigriseket és arabokat, csecseneket, afgánokat.

Sem a szovjetek afganisztáni jelenlétének, sem az Egyesült Államok és szövetségesei leghosszabb háborújának célja nem az ország megszállása volt, hanem az iszlám radikalizmus regionális és globális terjedésének megakadályozása. Afganisztán megszállásával a szovjetek elsősorban nem kikötőt kerestek az Indiai óceánnál, és nem is az a félelem motiválta őket, hogy Irán elvesztésével az Egyesült Államok új helyszínt keres lehallgató-rendszereinek, amelyek afganisztáni területről a kazahsztáni rakétakísérletekre láthatnának. Ezeknél a geo-stratégiai okoknál fontosabbak voltak a politikai indítékok az iszlám radikalizmus terjedésének és annak megakadályozása, hogy ismét megjelenjenek a baszmacsik Közép-Ázsiában.³²

Fontos különbség, hogy a dzsalálábádi csata idején szekuláris állam professzionális fegyveres erői álltak szemben az iszlám radikálisokkal. Az afgán fegyveres erőket a különböző rezsimeken átívelő kontinuitás, ötven év tapasztalata jellemezte. Világnézeti különbségektől függetlenül mindnyájan a szekuláris értékek elkötelezett hívei voltak, erős patriotizmussal. Ez a kontinuitás most hiányzik, mivel a folyamatosság 1992-ben megszakadt.

2001. szeptember 11-ét követően a semmiből szervezték újra az afgán fegyveres erőket ahelyett, hogy számítottak volna a régi tisztek tapasztalataira. Gerilla taktikához szokott, a konvencionális hadviselés terén elemi ismeretekkel sem rendelkező, fegyelmezetlen szabadcsapatokat, etnikai milíciákat kooptáltak az afgán fegyveres erőkbe, ahol nincsenek megfelelő átvilágítási mechanizmusok. Terroristák, háborús bűnösök és mindennemű radikálisok megfelelő kapcsolatok révén, ellenőrzés nélkül felvételt nyerhetnek, akár a betűvetés ismerete nélkül. Ezek magukkal hozták az egymással szembeni ellentéteiket és xenofóbiájukat, úgy vélik, hogy az ellenség a kapukon belül van.

Ezek a fegyveres erők nem professzionális, hanem ideológiai alapon szervezettek, akik túlnyomó többségben dzsihadisták, nincs ideológiai alapjuk, motiváltságuk a szintén dzsihadista felkelők ellen. Ezek az afgán katonák a dzsihadista propaganda hatása alatt állnak, a dzsihad szakralizációja folyik kormányzati szinten. A felkelők ugyanazon az ideológiai táplálékon nevelkedtek, ezért az afgán katonák ideológiai fivéreiknek tekintik őket, nem motiváltak, hogy ellenük harcoljanak. Mindkettő gyűlöli az Egyesült Államokat és a NATO-t. Ez a magyarázat a 'green and blue' incidensek számának drasztikus növekedésére. Ez az ideológiai töltet, másrészt koherens ideológia hiánya az afgán hadsereg jövőbeli destabilizációjának fő oka.

Dzsálálábád éppen az ellenkezőjére példa. Ott a harcoló kormányerők ideológiailag koherensek voltak, az iszlám radikalizmust globális veszélynek tudták.

A jelenlegi háború – revans háború, etnikai színezettel. A hadsereg csak nevében nemzeti, valójában nem rendelkezik etnikumokon átívelő, nemzeti jelleggel, nemzetállami patriotizmussal.

A jelenlegi afgán fegyveres erők gyengék, magas a dezertálások száma. 1992 előtt az afgán fegyveres erők a régió legjelentősebbjének számítottak mind – a törzsi és etnikai milíciákkal együtt – közel félmillió létszámot, mind a professzionalizmust

32 Riedel, Bruce, "Comparing the U.S. and Soviet experiences in Afghanistan" CTC *Sentinel* 2, no. 5 (May 2009)

és elkötelezettséget tekintve. Jelenleg az 1989-es helyzettel ellentétben, nem komptettek a fegyveres erők, nincs légierő, tüzérség, nincsenek rakétarendszerek.

Az 1986-ban Gorbacsov embereként Afganisztánban hatalomra került, a genfi megegyezést és a szovjet csapatkivonást afgán részről levezénylő Nadzsibullah elnök (1986–1992) nemzeti megbékélési kísérletéből, a mechanizmusok tanulmányozásból ugyancsak levonhatók fontos tanulságok. Ha nem történik a megbékélésre tényleges motiváltság és így marad a helyzet, nem kerülnek kidolgozásra a megfelelő mechanizmusok és ezek révén nem születik konkrét megoldás, igen veszélyessé válik a helyzet.

Akárcsak a mudzsáhidok 1989-ben, a mai felkelők is soraikban tudhatnak olyan elemeket, akik a nemzetközi erők 2014-es kivonását követően is folytatják a harcot a jelenlegi afgán rezsim ellen.

* * *

A csata tanulságai mindenekelőtt arra világítanak rá, hogy milyen helyzet alakul ki, ha a felkelők nagyobb városokra támadnak. Noha a támadók száma igen magas volt és nagyjából megegyezett a védőkével, nehézfegyverzetet is zsákmányoltak és extenzív külső katonai támogatásban részesültek, mégsem voltak képesek sikerrel megvívni konvencionális csatát a kormányerőkkel szemben. Az ostrom tervezői és kivitelezői alábecsülték a kormányerők elszántságát, motiváltságát, akik a város védelmét igen magas professzionalizmussal hajtották végre, és élvezték a polgári lakosság támogatását.

A dzsalálábádi csata idején a városok védelmére koncentráltak. A helyőrségeket hármas védelmi gyűrű övezte erős tüzérséggel, rakétavédelmi rendszerekkel. Manapság mindez hiányzik. Annak idején különös figyelmet fordítottak az országutak védelmére, ma ezeken a városokon kívül és sötétedés után szinte mindenütt a felkelők az urak.

Az állam stratégiájának részét képezte, hogy a sebezhető, nehezen megközelíthető, stratégiailag kevésbé jelentős helyeket, ahol logisztikai nehézségek voltak, a felkelőkre hagytak.³³ Ma ilyen stratégiai megfontolások nincsenek. De ha a nemzetközi erők a közeljövőben kivonulnak Afganisztánból, hasonló fog történni. Radikális mozgalmak könnyen menedéket találhatnak az ország perifériáin vagy megközelíthetetlen területein.

Ami a 2014 után várható helyzetet illeti, a regionális dinamikák felgyorsulása miatt helyettesítő háború megvívása sem kizárt annak ellenére, hogy az afgán ellenállás jelenleg nem rendelkezik az ehhez szükséges katonai képességekkel.

Vajon kialakul szimmetrikus hadviselés a felek között, akárcsak a dzsalálábádi csata idején? Ez kétséges, mivel a jelenlegi felkelők száz-kétszáz fősnél nagyobb létszámban nem vívtak csatákat, és kisebb csoportok vagy sejtek által végrehajtott terrorista taktikákra hagyatkoztak. Kicsi a valószínűsége, hogy konvencionális csatákkal próbáljanak hagyományos katonai győzelmet kieszközölni, ám a jövőben ennek lehetőségét sem lehet teljesen kizárni.

33 Ilyen volt a kelet-afganisztáni Kunar és Núrisztán tartomány átadása. A kunari 9. dandár Dzsálálábádba irányítása a csata előtt is ezt a célt szolgálta.

Nem szabad arról sem elfeledkezni, hogy Afganisztánban mindig lesznek radikális elemek, akik nem teszik le a fegyvert még akkor sem, ha megtörténik a „nemzeti megbékélés” a jelenlegi felkelő mozgalmakkal. Mint a Nadzsibullah-éra példája bizonyítja, ezeket a megállapodásokat, ha meg is köttetnek, a felkelők vagy regionális támogatóik nem tartják be, csak pozícióik erősítésére használják fel. Ráadásul az eltelt negyedszázad során a nem állami szereplők jelentősége növekedett, s ezáltal nőtt a felek kiszámíthatatlansága.

Fontosabb az afgán kormány egysége – és erre nézve szolgál tanulságul a Nadzsibullah-kormány végzete is, amelyet nem az ellenállók támadásai, hanem belviszály döntött meg. A jelenlegi kormányon belüli belső ellentétek nagyobb veszélyt jelentenek, mint a tálibok által ihletett felkelők felől érkező katonai fenyegetés.

REND- és KATASZTRÓFAVÉDELEM

Kiss Béla – Muhoray Árpád

A hazai kutató-mentő szervezetek

Légi járművek alkalmazhatósága
kutató-mentő feladatok ellátásában

Napjainkban az emberiségnek egyre gyakrabban kell szembenéznie a természeti és civilizációs katasztrófák pusztító hatásaival. A katasztrófák alkalmával egyik legfontosabb tevékenység a mentés. Cikkünkben szeretnénk bemutatni a mentést végző jogelőd szervezeteket, a mai modern kutató-mentő csapatok működését nemzetközi és hazai szintereken, az általuk használt speciális felszereléseket és a légi járművek alkalmazhatóságát a kutató-mentő feladatok ellátása során.

Az emberiségnek történelme során számos alkalommal szembe kellett néznie a természeti és civilizációs katasztrófák eseményeivel, azok anyagi és emberáldozatokat követelő hatásaival. A társadalmak és az ipari technológia fejlődésével újabb és újabb kockázati tényezők és katasztrófatípusok jelentek meg. Fontos, hogy az emberiség készen álljon ezen események megelőzésére, az azok elleni védekezésre és az keletkezett károk helyreállítására. Ezek a feladatok elsősorban nemzetek hivatásos katasztrófavédelmi szervezeteire hárulnak, de nagy segítséget jelentenek a különböző hivatásos és civil mentő egységek.

A mai mentőszervezetek által végzett munka tekintetében jogelődöknek tekinthetjük a tűzoltó, a polgári védelmi, a mentő és betegszállító, valamint a repülő szállító feladatokban mentési tevékenységet ellátó valamennyi elődszervezetet, amelyek tevékenységei megtalálhatóak a mai katasztrófavédelem feladatrendszerében is.

A HAZAI KUTATÓ-MENTŐ SZERVEZETEK

Az elődök

A tűzoltóság

A legrégebből ránk maradt, tűzoltást ábrázoló emlék a Ninive melletti Nimrudból származik és kb. 2800 éves. Az emberiség fejlődésével párhuzamosan jelentek meg a tűzoltást segítő találmányok. A XX. század derekán már alkalmazták az első elektromos árammal és belsőégésű motorral meghajtott fecskendőket.

1. ábra. Műszaki mentés

(Forrás: Mihádák Zoltán: Műszaki mentés

http://www.camiondriver.hu/hirek/kamionos-hirek/arokba_borult_egy_kamion_az_m0_son_gyalnal_frissített_uj_eltereles_reszletek_feloldottak_a_baleset_miatti_zarast

[letöltés: 2014. 1. 19.]

A hazai tűzoltás úttörője Széchenyi Ödön volt, akinek köszönhetően 1870. február 1-jén Pesten megkezdte működését az első magyarországi hivatásos tűzoltóság.

A repülőgépek fejlődésével új hadviselésforma jelent meg, amely lehetővé tette a háttországok bombázását. A hivatásos tűzoltóknak számos alkalommal kellett szembenéznie a II. világháború bombázásainak következményeivel, az égő házak oltásával, a romok eltakarításával és a törmelékek alatt rekedt emberek mentésével, kimenekítésével.

A háborút követően, 1948-ban alakult meg az állami tűzoltóság, amely szervezet az addigi önkéntes tűzoltóságok beolvasztásával kezdte meg működését. 1995-től létrejöttek a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok, szakmai felügyeletüket a Tűzoltóság Országos Parancsnoksága, majd 2000. január 1-jétől a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (továbbiakban BM OKF) látták el a területi szerveikén keresztül.

A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (továbbiakban Kat. tv.) 2012. január 1-jétől előírta az addigi hivatásos önkormányzati tűzoltóságok integrációját. Ennek nyomán a hivatásos tűzoltó-parancsnokságok a katasztrófavédelem helyi szerveként működnek. Az így létrejött szervezet tűzoltósági szakterülete továbbra is ellátja tűzoltás és a műszaki mentés feladatait.

A polgári védelmi feladatokat ellátó szervezetek

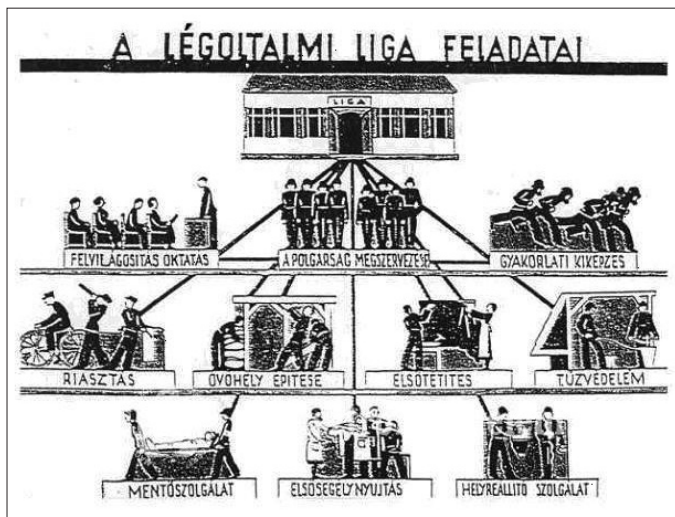
A mentőszervezetek feladatrendszerét tekintve a tűzoltóság mellett a másik jogelődnek tekinthetjük a polgári védelmi feladatokat ellátó szervezeteket. Hazánkban az első ilyen szerveződések 1917-től jelentek meg. Ezek a kezdetekben légoltalmi egységek voltak, működésüket később a magyar királyi honvédelmi miniszter rendeletben szabályozta.

Az I. világháborút követően Európa szinte minden államában létrehozták a polgári védelem elődjét, a légoltalmi szervezeteket. Ennek elsődleges oka a közelgő háború keltette fenyegetettség, rendeltetése pedig a bombázások által okozott károk megelőzése és az emberi élet megóvása volt.

Magyarországon 1937-ben megalakult a Légoltalmi Liga. Feladatai közé tartozott az óvóhelyek létesítése, egyéni védőeszközök, műszaki és tűzoltó berendezések beszerzése és a lakosság felkészítése, mentése. A II. világháború ideje alatt a légoltalom emberek tízezreinek életét mentette meg.

A világháború után, a hidegháború kezdetén a légoltalom elsődleges feladata a nukleáris fegyverek elleni védekezés lett, a lakosság felkészítése egy esetleges atomcsapás következményeire.

A polgári védelem szervezeteit bevonták a természeti katasztrófák elleni védekezésbe (l. 1970-es nagy tiszai árvíz), azok bekövetkezése esetén a lakosság mentésébe, a helyreállítási feladatok végrehajtásába. 1990-ben a polgári védelem a Honvédelmi Minisztériumtól a Belügyminisztérium alárendeltségébe került, valós helyét és szerepét a polgári védelemről szóló 1996. évi XXXVII. törvény a szabályozta. „A polgári védelem fokozatosan hivatásos és civil ágra polarizálódott, és 2000. január elsejétől a hivatásos ága a katasztrófavédelem egységes rendszerébe integrálódott.”¹ A polgári védelmi feladatokat napjainkban a Kat. tv. szabályozza, amelynek 52.§ h) pontja nevesíti a mentést.

2. ábra. A légoltalmi liga feladatai

(Forrás: Nógrád Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság: A Polgári Védelem (légoltalom) története
<http://nograd.katasztrofavedelem.hu/polgari-vedelem-tortenete>
 [letöltés: 2014. 1. 19.]

1 Dr. Hornyacsek Júlia: Polgári védelmi alapismeretek. 1.
<http://www.drhornyacsek.hu/sajat%20publikaciok/egyetemi%20jegyzet%20%20Hornyacsek.pdf>
 (letöltés: 2014. 01. 19.)

A mentőszolgálat

A mentőszervezetek munkájának tekintetében jogelőd szervezetnek tekinthetjük az Országos Mentőszolgálatot és annak régebbi szervezeteit. Hazánkban az életmentést és betegszállítást Mária Terézia törvényben írta elő, mint kötelező tevékenységet. Magyarországon 1887-ben, Európában másodikként szerveztek mentőszolgálatot. Megalapították a Budapesti Önkéntes Mentő Egyesületet (BÖME), amely a 3. ábrán látható lovaskocsikkal látta el a feladatait. Országos szervezetté 1926-ban nőtte ki magát, ekkor a Vármegyék és Városok Önkéntes Mentő Egyesülete (VVOME) nevet kapta. 1948-ban, a VVOME jogutódjaként alakult meg az Országos Mentőszolgálat, amely kezdetben 76 mentőállomással és 134 mentőautóval rendelkezett.

Az első Légimentő és Betegszállító Csoport 1958. január 2-án kezdte meg munkálatait. A légi mentés képességét az OMSZ valósította meg és öntötte szervezeti formába, amely napjainkig többször is átalakult. A légi járművek fejlődésének köszönhetően (repülési tulajdonságok, szállítókapacitás növekedése stb.) felszereltségük megegyezik egy rohamkocsi szakfelszerelésével. Az első mentőhelikopterek megjelenéséig a mentőrepülőgépek betegszállításokat végeztek. Az első (Mi-2-es) mentőhelikopterek 1980-ban érkeztek, majd 1990-től napjainkig modernebb típusok álltak szolgálatba (AS 350 ECUREUIL, Eurocopter EC135 T2).

3. ábra. A mentőápolói szakma a kezdetektől a napjainkig
(Forrás: Katona Ferenc: A mentőápolói szakmai a kezdetektől a napjainkig
www.ekor-lap.hu/mentoapolok [letöltés: 2013. 12. 10.]

Napjaink hazai mentőalakulatai és azok felszereltsége

A hivatásos mentőszervezetek mellett a hazai és nemzetközi katasztrófaesemények (az 1986-os berhidai földrengés; az 1999-es törökországi földrengés; a 2004-es Srí Lanka-i szökőár stb.) hatására az önkéntes mentőszervezetek száma megnőtt. Magyarországon jelenleg 70 ilyen szervezet működik, amely közel 1300 fős tagságot jelent. A szervezetek többségével a BM OKF területi szervei együttműködési szerződést kötnek, így a hivatásos katasztrófavédelmi szervek irányítása alatt hajthatják végre feladataikat az adott kárhelyszínen. Tevékenységükre a katasztrófavédelmi feladatok ellátásában speciális szaktudásuk és felkészültségük alapján rendkívül nagy szükség van.

A hazai önkéntes mentőszervezetek által ellátott feladatok:

- komplex mentési műveletek;
- bűvár és vízi kutatás-mentés;
- barlangi mentés;
- kutyás személykeresés;
- légi mentés és felderítés;
- orvosi ellátás biztosítása.

Nemzetközi szinten az 1991-ben felállított hálózat az ENSZ Nemzetközi Kutatás és Mentési Tanácsadó Csoport (International Search and Rescue Advisory Group – INSARAG) keretében fogja össze és koordinálja a mentőszervezetek tevékenységeit, amely elsődlegesen a városi földrengés-kutatásra és mentésre specializálódott csapatok (Urban Search and Rescue – USAR) nemzetközi irányítását látja el. A szervezet erejét az a világon működő 35 nehéz városi kutató és mentő csapat adja, amelyek képesek összetett műszaki mentést két munkaterületen egy időben végezni, tíz műveleti napon át. Ennek a közösségnek a tagja BM OKF hivatásos nehéz mentőszervezete, a HUNOR (Hungarian National Organisation for Rescue Services).

Az INSARAG Irányító Csoportjának titkársági feladatait a genfi székhelyű ENSZ OCHA, az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala látja el. *„Egy ENSZ INSARAG irányelvek szerint működő és minősített mentőszervezetnek alapvetően az alábbi alkalmazási követelményeknek kell megfelelnie:*

- *a műszaki és speciális kereső, mentő-képességeit egyszerre két beavatkozási helyszínen kell tudnia alkalmazni;*
- *a mentőcsapatoknak 10 napon keresztül képesnek kell lenni napi 24 órás váltásos rendszerben történő munkavégzésre, a mentőcsapatok saját logisztikai szervezeteinek pedig 10 napon keresztül.”²*

A napjaink katasztrófái által okozott rendkívüli veszélyhelyzetek kezelése érdekében a BM OKF létrehozta a HUNOR hivatásos nehéz, és a HUSZÁR közepes kutató és mentő szervezeteket. A szervezetek létrehozásának jogszabályi alapjait a Kat. tv., a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet

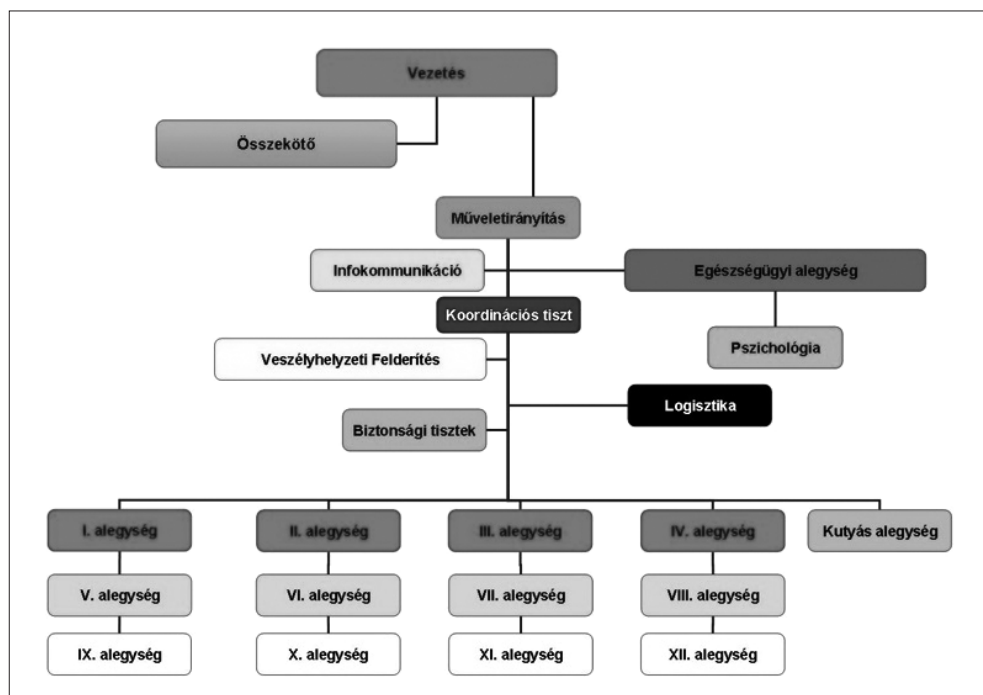
2 Horváth Zoltán: A HUNOR hivatásos katasztrófavédelmi mentőszervezet logisztikai támogató rendszerének kialakítása, feladatai, a BM OKF gazdasági ellátó központ szerepe a megvalósításban. 24. o. <http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/39610/kl-2013-1.pdf> (letöltés: 2013. 12. 12.)

VIII. fejezete adja más, többek között a képzési követelményeket meghatározó illetékes miniszteri rendelet, és számos BM OKF főigazgatói intézkedés, belső norma figyelembevételével. A szabályozás szerint mindkét szervezet bevethető hazai és nemzetközi katasztrófavédelmi feladatok ellátására egyaránt.

A HUNOR

Magyarországon a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság központi mentőszervezete, külföldön pedig hazánk hivatalos katasztrófavédelmi mentőcsapata a HUNOR, amelybe önkéntes alapon jelentkezhetnek a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet dolgozói. Olyan országos rendeltetésű mentőszervezet, amelyet helyi és országos szintű, akár több megyét érintő katasztrófák, külföldön bekövetkezett veszélyhelyzetek alkalmával speciális mentési feladatok ellátására a beavatkozó erők megerősítésére lehet alkalmazni.

A szervezet működését Budapesten 3, vidéken 8 és külföldön 48 órán belül képes megkezdeni. A riasztást követő 1 órán belül a csapat vezető tagjainak, 3 órán belül pedig a csapat többi részének el kell érnie a készenléti állapotot.

4. ábra. A HUNOR mentőszervezet szervezeti ábrája

(Forrás: Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság: HUNOR mentőszervezet szervezeti ábrája
http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=polgarivedelem_hunor
 [letöltés: 2013. 12. 12.]

A mentőszervezet a BM OKF főigazgató engedélyével vehető be, felügyeletét és koordinációját BM OKF Polgári Védelmi Főfelügyelősége, a kötelékébe tartozó tűzoltói állomány szakmai felügyeletét a BM OKF Országos Tűzoltósági Főfelügyelőség látja el, a csapattagok beosztásba helyezését a BM OKF Humán Szolgálat végzi.

A HUNOR rendeltetése veszélyhelyzetek, katasztrófák során a speciális mentési feladatok ellátása, az azonnal beavatkozó erők megerősítése, súlyos és váratlan veszélyhelyzetekben történő beavatkozás, a különböző vezetési szintek vezetés-irányítási és technikai támogatása.

A súlyos és váratlan helyzeti beavatkozásra például szolgált a 2013. márciusi hóhelyzetnél a leszakadt magasfeszültségű elektromos rendszerek, mint létfonosságú rendszeremlékek helyreállításában való meghatározó részvétele. Szakfeladatai közé tartoznak a romok alatt rekedt áldozatok kutatása, lokalizálása, mentése, szükség szerint első orvosi ellátásban való részesítése, földrengés sújtotta területeken a műszaki mentés, az áldozatok kiemelése és azok további logisztikai ellátása (élelem, szállás).

A nemzetközi segítségnyújtást a BM OKF Nemzetközi Főosztálya koordinálja, a szervezet feladatainak a végrehajtásához szükséges logisztikai biztosítást pedig a BM OKF Gazdasági Ellátó Központ adja.

A mentőszervezet jelenlegi létszáma 210 fő; elosztása: törzs és logisztika 18 fő, kutató-mentő egység 192 fő (3 váltásban).

5. ábra. A legbátrabbak csapatában a kisvárdai tűzoltó

(Forrás: Lakatos Péter: A legbátrabbak csapatában a kisvárdai tűzoltó
<http://www.szon.hu/a-legbátrabbak-csapatában-a-kisvárdai-tuzolto/2409883>
 [letöltés: 2013.12.10.]

„A HUNOR állományában jelentkező tűzoltókkal szemben támasztott alapvető követelmények:

- egészségügyi alkalmasság, hivatásos jogviszony;
- minimum 5 éves tűzoltó szakmai gyakorlat;
- valamilyen speciális szakképzettség;

- kisépkezelői végzettség;
- az önkéntesség, riaszthatóság vállalása.

Mindeközben előnyt jelent:

- az angol nyelvismeret;
- nemzetközi minősítésű mentési végzettség;
- tűzoltó technikus szakképesítés;
- „C” kategóriás vezetői engedély, egyéb speciális vezetői engedély;
- nehézsépkelői bizonyítvány;
- különleges mentési ismeretek.”³

A mentőszervezet tagjai szakmai tudásukat nemzetközi gyakorlatokon bővítik. 2013 decemberében Olaszországban sikerült hasznos tapasztalatokat szerezni, ahol nemzetközi mentőcsapatok részvételével egy 8,1-es erősségű földrengés és az azt követő 3,5 méteres árhullám következményeivel kellett szembenéznie a csapatoknak és gyakorolhatták a hatékony együttműködést.

A HUSZÁR

Éz egy közepes városi kutató és mentő csapat, amelynek rendeltetése magyarországi és nemzetközi katasztrófa-veszélyeztetettségben való segítségnyújtás. A mentőszervezet bevetéséről a hivatásos katasztrófavédelmi központi szerv vezetője dönt, riasztását a BM OKF-től kapja. Alkalmazhatósági időnormái megegyeznek a HUNOR mentőszervezet időnormáival.

A HUSZÁR tagjait a Pilis, Fővárosi Központi Rendeltetésű Mentő Szervezet (FKRMSZ), Tisza, Körös, Mecsek, Somogy, Zalaegerszeg KM mentőcsoport önkéntesei adják. Felépítése:

- vezetés 7 fő;
- kutatás 9 fő;
- mentés 14 fő;
- egészségügy 4 fő;
- logisztika 6 fő.

A szervezet alaprendeltetése mellett igyekszik megfelelni a nemzetközi minősítésnek, megfelelő szintű kiképzést biztosítani a személyi állomány részére, hazai és nemzetközi tapasztalatokat gyűjteni és vizsgázott mentőkutyákat alkalmazni (6. ábra). Folyamatos és rendszeres a nemzeti minősítő gyakorlatokon való részvétele is, amelynek jogszabályi alapjait a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI.10.) kormányrendelet 57–65.§-ai és a Nemzeti Minősítési Rendszer alapkövetelményeiről szóló 13/2013. BM OKF főigazgatói utasítás adják. A gyakorlatokon való részvétel személyi követelményei: érvényes tagság, megfelelő egészségügyi, pszichikai, fizikai alkalmasság, népegészségügyi szakigazgatási engedély, szakmai képzettség, egyedi azonosító jel, élet- és balesetbiztosítás megléte.

3 Jackovics Péter t. alezredes, tanácsos, osztályvezető: HUNOR és HUSZÁR mentőszervezetek megalakítása. <http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan404.pdf> (letöltés: 2013. 12. 14.)

6. ábra. Kunmadarasi kutyás képzés

(Forrás: Turi László: Kunmadarasi kutyás képzés.

<http://www.erdelymentocsoport.wordpress.com/2013/05/07/fotoriport-kunmadarasi-kutyas-kepzes/> [letöltés: 2013.12.14.]

Járási önkéntes mentőszervezetek

A katasztrófavédelemi rendszer hatékonyságának növelése érdekében folyamatban van a járási önkéntes mentőszervezetek megalakítása. Ezeknek a mentőcsoportoknak a taglétszámát az önkéntes tűzoltó egyesületek, polgárőr egyesületek és civilek adják. Ez utóbbiak között lehetnek már megalakított speciális mentőszervezetek tagjai, de orvosok, szakápolók, és más szakmák képviselői is.

A szervezetek felszerelése és technikai berendezései elsősorban a járás katasztrófavédelmi veszélyeztetettségével vannak összhangban. Feladatuk kaphatják a romok alatt maradt áldozatok keresését, mentését, orvosi ellátásuk megszervezését, a földrengés sújtotta területen való tevékenységet, az ár- és belvizek elleni védekezés, a rendkívüli időjárási viszonyok bekövetkezésekor, vagy vörösiszap-katasztrófa méretű szerencsétlenségek következményei helyreállításakor a közreműködést (7. ábra).

A járási önkéntes mentőszervezetek alkalmazása hazai bevethetőséggel tervezett, 12 órás készenléti idővel, 3 napos önellátási képességgel. Náluk a riasztástól számított 2 órán belül a csapat hivatásos vezetői állományának, illetve 12 órán belül a csapat teljes állományának kell elérni a készenlétet.

Az önkéntes mentőszervezetek megalakítását katasztrófavédelmi szakemberek készítik elő. A megalakítási terveket a helyi védelmi bizottságok a megyei védelmi bizottság elnökének egyetértésével terjesztik fel a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságra.

A szervezetek működésében nagy jelentőséggel bír az állami pályázatokon elnyerhető támogatás. Lényeges továbbá, hogy az új katasztrófavédelmi törvény a

7. ábra. Helyreállítási munkálatok Kolontáron.

(Forrás: Muhoray Árpád: Helyreállítási munkálatok Kolontáron.
A szerző magángyűjteménye.)

polgárvédelmi feladatok közé kategorizálja az önkéntes és hivatásos mentőszervezetek feladat-végrehajtását.

Az egységek alkalmazása esetén díjazásuk és az ellátásuk állami feladat. Szakmai felügyeletüket, koordinációjukat országosan a BM OKF Országos Polgári Védelmi Főfelügyelőség, helyi szinten a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság látja el.

A LÉGI JÁRMŰVEK ALKALMAZHATÓSÁGA A KUTATÁS-MENTÉS FELADATAIBAN

A hivatásos és önkéntes mentőszervezetek munkája elképzelhetetlen lenne speciális felszerelések és technikai eszközök nélkül. Ilyen eszközök a légi járművek, amelyeket katasztrófavédelmi feladatokban igen széleskörűen lehet alkalmazni. Közülük is kiemeljük a forgószárnyas repülőeszközöket.

A légi járművek alkalmazásának előnyei kutató-mentő feladatok ellátása során:

- a szárazföldön nehezen megközelíthető helyszínek légi úton történő elérése;
- a segítségnyújtás megkezdéséig eltelt időtartam csökkentése;
- speciális képességek (éjjellátó, infrakamera) kiaknázhatósága.

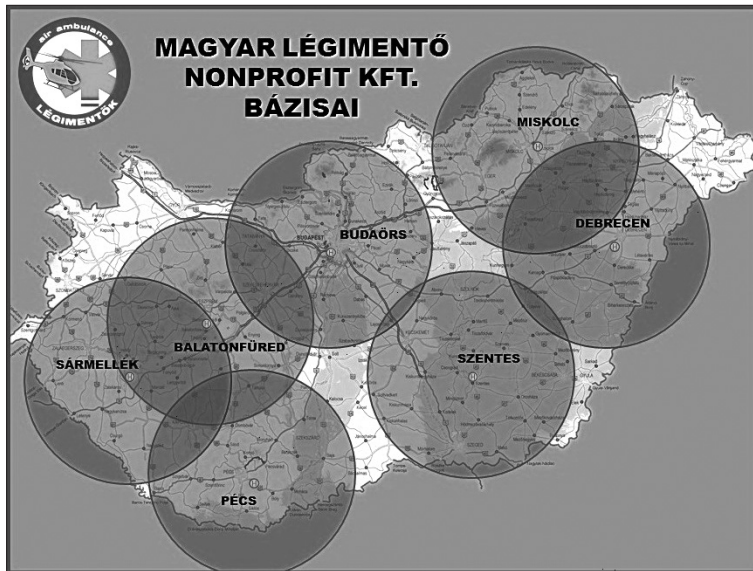
A mentőszervezetek munkáját támogathatják a légi járművek. Ezekben az esetekben fontos a szoros és gyors együttműködés. Példaként említhető a 2010. október 4-én bekövetkezett ajkai vörösiszap-katasztrófa, ahol a katasztrófavédelem, rendőrség, honvédség, a vízügyi és környezetvédelmi szervek, az Országos Mentőszolgálat, a különböző mentőszervezetek, önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek állami irányítással, együttműködve látták el a védekezést, a sebesült emberek kimentését orvosi ellátásban való részesítését és az eltűnt személyek felkutatását, a katasztrófa által okozott károk helyreállítási feladatait. Ilyen és ehhez hasonló méretű katasztrófák esetén a következő feladatokra alkalmazhatóak a légi járművek:

- a mentőszervezetek és felszereléseik kárhelyszínre történő kiszállítása;
- légi felderítés által kapott információk felhasználása a mentési folyamatban;
- a mentéshez szükséges utánpótlások, logisztikai felszerelések helyszínre szállítása;
- sérült személyek első orvosi ellátásban való részesítése, kórházba történő légi szállítás.

Nagyobb katasztrófák esetén, ahol a sérültek száma indokolja, az önkéntes és hivatásos mentőszervezetek munkájának megsegítésére a továbbiakban bemutatott, légi járműveket alkalmazó társ szervezetek és szolgálatok alkalmazhatóak.

A Légi Mentőszolgálat

A Légi Mentőszolgálat elsődleges feladata az ország területén a légi mentés, betegszállítás biztosítása. Az Országos Mentő Szolgálat irányítása alatt jelenleg 7 állandó légi mentőbázis működik, amelyek az egész ország területén, a riasztást követően 15 percen belüli kiérkezést biztosítanak a bajba jutottak számára (8. ábra). A szolgálatot havonta átlagosan 180 esethez riasztják, amelyek közül 70% az elsődleges mentés, másodlagos feladatként pedig hazai és nemzetközi betegszállítást látnak el.

8. ábra. A Magyar Légi mentő Nonprofit Kft. bázisai
 (Forrás: A Magyar Légi mentő Nonprofit Kft. bázisai. www.legimentok.hu/bemutakozunk/kuldetesunk#scrollhere [letöltés: 2013. 12. 24.]

„A helikopterek ügyeleti ideje az aktuális nappali időszak (napfelkelte, napnyugta) függvényében változik. A helikopterek csak az ügyeleti idő tartama alatt riaszthatóak. Az időjárásról információt nyerhetünk a meteorológiai szolgálat repülésmeteorológiai távirataiból, esetleg web kamerák segítségével.”⁴

Az Országos Légi Kutató Mentő Rendszer

Az Országos Légi Kutató Mentő Rendszer (továbbiakban OLKMR) elsődleges feladata az ország légterében bajba jutott repülőeszközöknek és utasainak való segítségnyújtás, amelynek nemzetközi jogi és elvi alapjait az 1944. december 7-én Chicagóban aláírt nemzetközi egyezmény adja.

A bajba jutott légi járművek megsegítésére, valamint a katasztrófák elleni védekezéssel és mentéssel összefüggő tevékenységet ellátó légi kutató-mentő szolgálat szervezetére, működésének, fenntartásának, riasztásának és a mentéssel járó költségeinek viselési rendjére, e tevékenység engedélyezésének szabályozására hazánkban a 267/2011. (XII. 13.) Korm. rendelet (a továbbiakban Korm. r.) intézkedik. A jogszabály előírja, hogy létre kell hozni a légi kutató-mentő tevékenységbe bevonható légi és földi erőkből, eszközökből, valamint az azok irányítását, kiszolgálását végző szakszemélyzetből az OLKMR-t. Azon belül hazánkban jelenleg a Magyar Honvédség légi kutató-mentő szolgálatának 2 egysége lát el 24 órás ügyeleti szolgálatot Pápán és Szolnokon 2 könnyű szállító helikopterrel.

A mentési körzetek választóvonalát a Duna adja. A gépek személyzete készen áll az eltűnt és szerencsétlenül járt gépek felkutatására, a sebesültek első orvosi ellátására és elszállítására. A szakszolgálati személyzet 2 fő hajózóból, 2 ejtőernyősből, egy műszaki katonából és egy felcserből áll, akiknek a kapott feladatot minden időjárási körülmények között, a repülési minimumok figyelembe vételével, (éjszaka, bonyolult időjárási körülmények) végre kell tudnia hajtani. A kutató-mentő feladatok ellátásához rendelkezésre állnak mindazon felszerelések, amelyekkel egy vonulós tűzoltószert vagy egy mentőautó rendelkezik.

A légi kutatás-mentés körébe tartozó feladatok a Korm. r. 5. pontja alapján:

a) az eltűnt személyek légi úton történő felkutatása;

b) katasztrófa által érintett személyek és tárgyak légi úton történő kimenekítése.⁵

Az OLKMR (korábban OLKMSZ) által történő segítségnyújtásra a mentőszervezetek részére jó példa a 2006. január 19-én végrehajtott éles kutató-mentő feladat, amelynek célja a Hejccén lezuhant szlovák An-24-es katonai repülőgép roncsainak és túlélőinek felkutatására volt. A mentőhelikopter megtalálta, feltérképezte a roncs helyszínét és pontos leírást adott az esetleges túlélők számát illetően. Ezen információk alapján a

4 Dr. Bukor S. Barbara: A légi mentés szervezete, riasztási rendje
http://www.mentesajovoert.com/attachments/2011_04/bukor_-_barbara_-_a_legimentes_indikacioi.pdf
 (letöltés: 2013. 12. 24.)

5 267/2011. (XII. 13.) Korm. Rendelet: a bajba jutott légi járművek megsegítését, valamint a katasztrófák elleni védekezéssel és a mentéssel összefüggő tevékenységet ellátó légi kutató-mentő szolgálat szervezetről, működésének, fenntartásának, riasztásának és a mentéssel járó költségek viselésének rendjéről, e tevékenységek engedélyezésére vonatkozó szabályokról.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100267.KOR (letöltés: 2013. 12. 24.)

szárazföldi mentőegységek jelentős időmegtakarítást értek el. A mentőhelikopter a feladatokba beavatkozni azonban a helyszín adottságai és az éjjellátó képesség hiánya miatt nem tudott.

Az alkalmazható légi járművek

A kutató-mentő feladatokban alapvetően két fő területen, a felderítésben és a szállításban alkalmazhatóak légi járművek. A katasztrófavédelmi feladat kulcstényezője az információ a sebesültekről, a kárterületről a további lehetséges veszélyhelyzetekről, a kockázati tényezőkről. *„Az információk gyűjtésében több, különböző szervezet és eszköz vehet részt. Célszerű a helyzet függvényében a legalkalmasabb eszközt kiválasztani. Talán ez idáig nem is sokan foglalkoztak egy olyan lehetőséggel, amely jelentős mennyiségű információt képes biztosítani a döntéshozatalhoz. Ez a lehetőség a légi felderítés.”*⁶

Egy megfelelő optikai eszközökkel (éjjellátó, infrakamera) felszerelt légi járművel akár éjszaka is végezhető eltűnt személy kutatása és erdőtüzek felderítése, megfigyelése, tömegrendezvények koordinálása vagy kiemelt fontosságú ipari létesítmények katasztrófavédelmi szempontokból történő megfigyelése.

Légi felderítési célokra kiválóan alkalmazhatóak a pilóta nélküli légi járművek (Unmanned Aerial Vehicle – UAV), amelyek napjainkra mind áraikban mind hozzáférhetőségükben elérhetővé váltak a katasztrófavédelmi szervezetek számára. Képesek közepes repülési magasságon (1000–6000 méter) több órán át a levegőben maradni, és a megszerzett adatokat valós időben továbbítani a megfelelő szakemberek számára. *„Előre programozott útvonal követésével a megfigyelendő terület folyamatosan és pontosan bejárható, annak rögzített video képe rögzítésre kerül az összes egyéb adattal együttesen későbbi kiértékelés céljából.”*⁷ Előnye továbbá a költséghatékony üzemeltetés, az időmegtakarítás.

A mentőegységek a légi felderítés útján megkapott információk segítségével meg tudják tervezni a mentés folyamatát, készletezni a mentéshez szükséges speciális felszereléseket. Hazai viszonylatban az UAV alkalmazására jelenleg nincs törvényi szabályozás. A légiközlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény értelmében az UAV-ok légi járműnek minősülnek, ennek értelmében csak meghatározott feltételekkel vehetnek részt a légi közlekedésben. A légi közlekedés biztonsági kérdéseinek, jogi feltételeinek tisztázása ebben a tárgykorban sürgető és időszerű.

A légi szállítás

A légi járművek másik alkalmazási lehetősége kutató-mentő feladatokban a légi szállítás. A mentőcsapatok, felszerelések logisztikai utánpótlások kárterületre történő eljuttatása kiemelt feladat, ahogy ez eredményesen megvalósult a 2013-as súlyos dunai árvíz esetében is.

6. Dr. Horváth Zoltán: A légi felderítés a katasztrófa-helyzetek kezelésének támogatásában. http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2005_2/03_horvath.pdf (letöltés: 2013. 12. 16.)

7. Pántya Péter: Modern fejlesztések tűzoltóknak – légi felderítés. <http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan323.pdf> (letöltés: 2013. 12. 20.)

9–10. ábra. Eloltott terület megfigyelése hőkamerával

(Forrás: Restás Ágoston: A pilóta nélküli repülőgépek (UAV) erdőtüzeknél történő alkalmazásának strukturális felosztása. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2012_cikkek/51_Restas_Agoston_UAV_erdotuz.pdf [letöltés: 2013.12.16.]

A természeti és domborzati viszonyok sokszor nem is engednek más lehetőséget, mint a kárterület légi úton való megközelítését. A mentéshez szükséges szakfelszereléseket az erre a célra kialakított energiaelnyelő gömbbel ellátott puhafalú teherzsákkal is ki lehet a kárterületre juttatni. A zsákban lévő felszereléseket, amelyeknek súlya maximum 100 kg lehet, a zsák alján található energiaelnyelő gömb védi meg a becsapódás által okozott sérülésektől. Ennek ellenére csak olyan felszerelést érdemes elhelyezni és a helyszínre juttatni a zsákban, amely bírja az ütődést.

A Magyar Honvédség légi szállító járművei közül az AN-26-os repülőgépek és MI-8, MI-17-es közepes szállítóhelikopterek alkalmazhatók a kutató-mentő feladatokban résztvevő szakszolgálati személyzet, felszerelések és utánpótlások elszállítására. Az AN-26 két hajtóműves, légszavaras gázturbinás szállító repülőgép, amelynek hatótávolsága 2500 kilométer, utazósebessége 440 km/h, rakterében 4 tonna rakományt képes elszállítani. A MI-8 és MI-17-es közepes szállítóhelikopterek külső függesztményként 3 tonna, belső teherként pedig 4 tonna terhet képesek elszállítani.

Ezen repülőtechnikai eszközök mind alkalmasak mentőszervezetek és azok felszereléseinek, utánpótlásainak az elszállítására. Teherbírásuk alapján a helikopterek alkalmasak külső függesztmények (például szélsőséges időjárási körülmények között kidőlt villanyoszlopok) beemelésére.

* * *

A természeti és civilizációs katasztrófáknál meghatározó az a tevékenység, ami az emberi élet, egészség, az anyagi javak megóvását szolgálja, amit úgy nevezünk, hogy mentés. A mai mentőszervezetek által végzett munka tekintetében jogelődnek tekinthetjük a tűzoltó, a polgári védelmi, a mentő és betegszállító, valamint a repülő szállító feladatokban mentési tevékenységet ellátó valamennyi elődszervezetet, amelyek szaktevékenységei együttesen megtalálhatóak a mai katasztrófavédelem rendszerében.

11. ábra. PDMM–47-es puha falú teherzsák
(Forrás: Kiss Béla főhadnagy: PDMM-47-es puha falú teherzsák.
A szerző magángyűjteménye.)

Napjaink természeti és civilizációs katasztrófaeseményei szükségessé tették, hogy a hivatásos katasztrófavédelmi szervezetek mellett hivatásos és önkéntes mentőszervezetek vegyenek részt a hazai és nemzetközi szinten az emberi élet és anyagi javak mentésében.

A magyar katasztrófavédelmen belül működik a HUNOR nehéz speciális és a HUSZÁR közepes városi kutató-mentő csapat, melyek felkészültségben, minősítésben megfelelnek az ENSZ INSARAG által támasztott követelményeknek. A hivatásos mentőszervezeteken kívül hazánkban 70 önkéntes mentőszervezet látja el feladatait, amelyek többsége együttműködési megállapodást kötött a BM OKF területi szerveivel, résztvevői a megyei, járási önkéntes mentő szervezeteknek. Alkalmazásukat a területi katasztrófavédelmi szerv vezetője, veszélyhelyzetben az OKF főigazgatója rendeli el. Ezek a szervezetek a hivatásos katasztrófavédelem irányítása alatt láthatják el mentő tevékenységüket.

Súlyos, több emberi áldozatot követelő katasztrófák esetén nélkülözhetetlen a társszervezetek szoros és hatékony együttműködése. Ilyenkor a légi járművek kiválóan alkalmasak a mentőszervezetek szállítására, légi felderítés útján történő információk megszerzésére, a sebesültek mentésére, a rászorulókhöz való segítség eljuttatására. Újszerű alkalmazásként használhatók a pilóta nélküli repülőgépek, amelyekkel jelentős anyagai és időbeli megtakarítások érhetők el.

Nemzetközi egyezmények alapján a magyar állam az OLKMR működtetésével biztosítja az ország légtérben bajba jutott légi járművek és utasaik kutatását-mentését, a Légi Mentő Szolgálat pedig biztosítja az ország területén az állampolgárok gyors egészségügyi mentését, a 15 percen belüli orvosi ellátáshoz való jutást.

Összességében elmondható, hogy a cikkben bemutatott mentőszervezetek, technikai eszközök és légi járművek nagyban hozzájárulnak Magyarországi állampol-

gárainak, az ország légtérben bajba jutott repülőeszközöknek a biztonságához és szükség esetén az emberi életek mentéséhez. A nemzetközi minősítésű mentőcsapatok hatékony szervezetei a hazai beavatkozásoknak, elsősorban a földrengések okozta katasztrófák következményeinek felszámolásakor pedig a nemzetközi katasztrófasegély nyújtásának. Mindezek alapján szervezetük, felszerelésük, feladatrendszerük, bevetésük kutatása, korszerűsítése elemi érdeke társadalmunknak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Mihádák Zoltán: Műszaki mentés.

http://www.camiondriver.hu/hirek/kamionos-hirek/arokba_borult_egy_kamion_az_m0_sonyalnal_frissített_uj_eltereles_reszletek_feloldottak_a_baleset_miatti_zarast (letöltés: 2014. 01. 19.)

Nógrád Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság: A Polgári Védelem (légmentő) története.

<http://nograd.katasztrofavedelem.hu/polgari-vedelem-tortenete> (letöltés: 2014. 01. 19.)

Dr. Hornyacsek Júlia: Polgári védelmi alapismeretek 1.

<http://www.drhornyacsek.hu/sajat%20publikaciok/egyetemi%20jegyzet%20%20Hornyacsek.pdf> (letöltés: 2014. 01. 19.)

Katona Ferenc: A mentőápolói szakmai a kezdetektől a napjainkig.

www.ekor-lap.hu/mentoapolok (letöltés: 2013.12.10.)

Horváth Zoltán: A HUNOR hivatásos katasztrófavédelmi mentőszervezet logisztikai támogató rendszerének kialakítása, feladatai, a BM OKF gazdasági ellátó központ szerepe a megvalósításban. 24. o.

<http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/39610/kl-2013-1.pdf> (letöltés: 2013. 12. 12.)

Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság: HUNOR mentőszervezet szervezeti ábrája.

http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=polarivedelem_hunor (letöltés: 2013. 12. 12.)

Lakatos Péter: A legbátrabbak csapatában a kisvárdai tűzoltó.

<http://www.szon.hu/a-legbatrabbak-csapataban-a-kisvardai-tuzolto/2409883> (letöltés: 2013. 12. 10.)

Turi László: Kunmadarasi kutyák képzés.

erdelymentocsoport.wordpress.com/2013/05/07/fotoriport-kunmadarasi-kutyas-kepzes/ (letöltés: 2013. 12. 14.)

Magyar Légimentő Nonprofit Kft.: Magyar Légimentő Nonprofit Kft. bázisai.

www.legimentok.hu/bemutatkozunk/kuldetesunk#scrollhere (letöltés: 2013. 12. 24.)

Dr. Bukor S. Barbara: A légi mentés szervezete, riasztási rendje.

http://www.mentesajovoert.com/attachments/2011_04/bukor_-_barbara_-_a_legimentes_indikacioi.pdf (letöltés: 2013. 12. 24.)

267/2011. (XII. 13.) Korm. Rendelet a bajba jutott légi járművek megsegítését, valamint a katasztrófák elleni védekezéssel és a mentéssel összefüggő tevékenységet ellátó légi kutató-mentő szolgálat szervezetéről, működésének, fenntartásának, riasztásának és a mentéssel járó költségek viselésének rendjéről, e tevékenységek engedélyezésére vonatkozó szabályokról.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100267.KOR (letöltés: 2013. 12. 24.)

Dr. Horváth Zoltán: A légi felderítés a katasztrófa-helyzetek kezelésének támogatásában.

http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2005_2/03_horvath.pdf (letöltés: 2013. 12. 16.)

Pántya Péter: Modern fejlesztések tűzoltóknak – légi felderítés

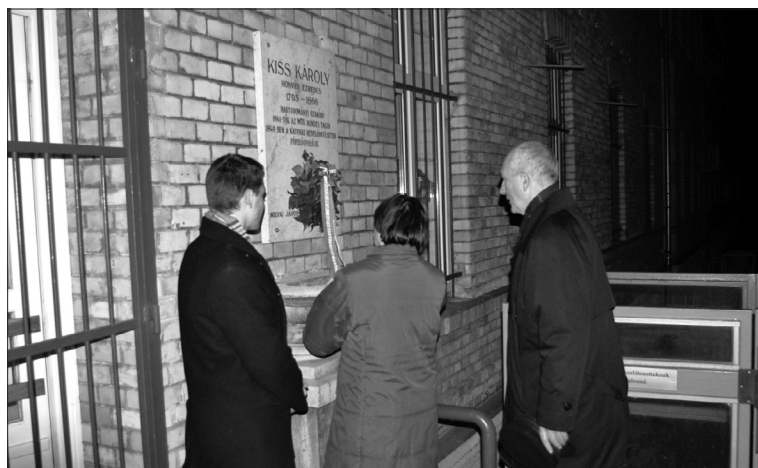
<http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan323.pdf> (letöltés: 2013. 12. 20.)

Restás Ágoston: A pilóta nélküli repülőgépek (UAV) erdőtüzeknél történő alkalmazásának strukturális felosztása. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2012_cikkek/51_Restas_Agoston_UAV_erdotuz.pdf (letöltés: 2013. 12. 16.)

MHTT-KONFERENCIA

30 év a hadtudomány szolgálatában

Jelentős eseményéhez érkezett 2013. november 28-án a *Napjaink hadtudománya* címet viselő konferencia-sorozat: a Magyar Hadtudományi Társaság, az MTA Hadtudományi Bizottsága, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Biztonságpolitikai Szakkollégium szervezésében megtörtént a láncolat immár nyolcadik, *30 év a hadtudomány szolgálatában* címet viselő rendezvénye. Az elmúlt évtizedeknek a hadtudomány intézményesülése szempontjából nagy jelentőségű történéseire visszatekintő tanácskozás előadói évtizedenkénti szakaszolásban idézték fel a hadtudományt az 1980-as, '90-es évtizedekben, illetve az ezredforduló utáni időszakban ért kihívásokat, valamint a hadtudomány magyar művelői által azokra adott válaszokat. A tanácskozáson szó esett az önálló magyar hadtudomány civil szerveződései: a Kiss Károly Hadtudományi Klub, majd a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásának körülményeiről és működési feltételeiről.

Kiss Károly honvéd ezredes emléktáblájának megkoszorúzása az NKE Egyetemi Könyvtárának falán

Köszöntő

Abban a sajátos helyzetben vagyok, hogy ezúttal nem a társaság tagjaként, hanem a Nemzeti Közszolgálati Egyetem tudományos rektorhelyetteseként köszönhetem a tanácskozás résztvevőit – kezdte köszöntőjét Szakály Sándor. A mai egyetem a jogelődökből, különböző főiskolákból, egyetemekből és karokból jött létre, de továbbra is meghatározó része kell, hogy legyen a magyar hadtudománynak.

A Magyar Hadtudományi Társaság hosszú évtizedek óta szolgálja a hadtudomány ügyét. A mai tanácskozáson jelen van Ács Tibor ezredes úr is, aki nélkül aligha lenne ma Hadtudományi Társaság.

A XIX. század végén a hadtörténelem jelentette a hadtudományt. Azóta ez jelentősen kibővült. Azt gondolom, hogy ez a kibővülés jót tett mindennek, hiszen a tudományban vannak olyan területek, amelyek kimondottan a katonai tudományokhoz kötődnek. Így van ez az egyetemi oktatásban is. A kar, amelyik a Nemzetvédelmi Egyetemből jött létre, és amely ma Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző kara, nevében is szerepelteti ezt a kifejezést, és működteti doktori iskoláinkat: a Hadtudományi és a Katonai Műszaki Doktori Iskolákat.

A Magyar Hadtudományi Társaság, amely egykor önkéntes, civil szerveződésként jött létre és működik a mai napig, komoly szerepet tölt be a hazai tudományos életben, hiszen a Társaság és annak tagjai aktív közreműködői a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztályának keretében működő bizottságnak.

Manapság tudományos kérdésekkel csak akkor lehet érdemben foglalkozni, ha vannak ehhez megfelelő fórumok. Ezek alapvetően a Hadtudomány című folyóirat, másrészt pedig a Társaság által szervezett rendezvények.

A konferencia címében szereplő 30 év a múltat jelenti. Reményeim szerint lesz további 30 év vagy még több mint 30 év.

Kiss Károly neve szorosan kötődik a hadtudományhoz. A nevét viselő klubban, a Stefánián egykor számos érdekes előadás hangzott el.

Nagyon fontos, hogy a Társaságra, annak tevékenységére a mindenkori honvédelmi vezetés és figyel. Akik ugyanis nincsenek valamiféle alá-fölérendeltségben a hivatalossággal, egész másképp fogalmazhatják meg a véleményüket is. A döntések természetesen nem a tudományos társaságok kezdeményezései alapján születnek, bár lehet, hogy sikeresebbek lennének, ha ez így történné. De legyünk optimisták, hogy ez a következő harminc évben majd így történik.

Megnyitó

2009-ben a Hadtudományi Társaság elkezdett egy nagy ívű programot: egy konferenciasorozatot, amelynek egyes rendezvényeit a hadtudomány különböző szegmensei vizsgálatának szentelte. A sorozat összefoglaló neve: *Napjaink hadtudománya – emelte ki megnyitójában Nagy László, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke. Még abban az évben két konferenciát tartottunk. Az egyiket a hadtudomány új kutatási irányait elemeztük, a másikon a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok kölcsönkapcsolatát. Nem kívánom elsorolni minden egyes konferencia címét, a lényeg, hogy most tartunk a nyolcadiknál.*

Az egész sorozat legfontosabb jellemzője, hogy állandóan közös szervezésben valósult és valósul meg, először a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, most annak jogutódjával, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen, valamint a Hadtudományi Bizottsággal. Olykor bevezünk a három társszervező mellé egy negyediket is, mint most a Biztonságpolitikai Szakkollégiumot.

Már most bejelenthetem, hogy a 2014-es évben további két konferenciával tervezzük bővíteni ezt a listát.

A mai konferencián az egyetem hadtudomány magyar változatának három-évtizedes történetét tekintjük át – nálam avatottabb előadók interpretálásában. Én csak annyit kívánok előrebocsátani, hogy a hadtudomány magyarországi értelmezésében az utóbbi évtizedek során három alapvető szakaszt különböztetünk meg: 1945 után a szovjet hadtudományi gondolkodás átvételének és adaptálásának időszakát; a '80-as évektől az önálló magyar hadtudományi szemlélet korszakát; a '90-es évek végétől a szövetségi keretek között érvényesülő hadtudományi gondolkodás szakaszát. Az utóbbi kettőről szól a mai konferencia.

November 7-én tartotta az egyetem szenátusa a tudomány ünnepének szentelt ülését. Évtizedes hagyomány, hogy ezeken a szenátusi ünnepi üléseken adjuk át a Magyar Hadtudományi Társaság legmagasabb elismeréseit: a Tanárky- és a Korponay-díjakat. Ebben az évben erre nem nyílt lehetőségünk és az a döntés született, hogy a 30 év a hadtudomány szolgálatában című konferencia méltó helyszín ezen elismerések átadására.

Tájékoztatom a jelenlévőket, hogy a 2013-as évben a hadtudomány érdekében, a Társaság keretében huzamos időn át kifejtett kiemelkedő tudományos publikációs és tudományos szervező tevékenysége elismeréseképpen Kovács Gábor rendőr dandártábornok, oktatási rektorhelyettes érdemelte ki a Tanárky Sándorról elnevezett díjat.

Korponay-díjat nem szoktunk minden évben kiadni. Szigorú kritériumot hoztunk annak idején: 35 évnél nem idősebb szakembernek, kutatónak, oktatónak, fiatal tudósak adományozzuk ezt az elismerést a hadtudományt gazdagító, kiemelkedő eredményekért. 2013-ban a Korponay Jánosról elnevezett díj kitüntetője Németh András százados, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem egyetemi docense, a Társaság egyik elnökhelyettese.

Patyi András professzor, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora, bár kimentette magát, de meleg hangú levélben kívánt eredményes, sikeres munkát konferenciánknak. Ezt kívánom jómagam is, köszönöm a figyelmet.

ELSŐ PANEL

A nyolcvanas évek változásainak hadtudományi előkészítése, az MHTT létrejötte¹

*Az első panel közreműködőinek egy része:
Berek Lajos, Szabó József, Nagy László, Szabó Miklós, Szakály Sándor*

Héjja István

A Kiss Károly Hadtudományi Klub megalapításának jelentősége

Mit jelentett a konferencia címében is jelzett a 30 év a tudományban? – amikor ezt a kérdést feltesszük, és értékeljük ezt az időszakot, akkor a választ a fejlődés szempontjából kell megfogalmaznunk. Sőt abból a szempontból is, hogy vajon időben felfedte-e ez a tudós közösség a szükségszerű változtatások igényét, továbbá azt, hogy mennyire volt képes a minőségi fejlődést/változást inspirálni, annak hajtóereje lenni?

A '80-as évek elejére a hadviselés új generációjának kirajzolódása lassan elavulttá tette addigi ismereteinket, átértékelődött minden, amit addig vallottunk. Nézzük meg a 30 évvel ezelőtti történeteket és azt, hogy a hadtudomány akkor a maga előrelátásával

1 Témagazda: dr. Szabó József ny. vezérőrnagy, DSc, az MHTT örökös tagja.
Levezető elnök: prof. dr. Szabó Miklós ny. altábornagy, DSc, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Rector Emeritusa, az MTA rendes tagja.

mekkora távlatokat fogott át, és miként segítette a fejlődés szempontjából célravezető irányvonal kialakítását; azt, hogy szerény eszközeinkkel, hogyan járultunk hozzá a fejlődés tudományos megalapozásához és ennek a történelmileg is mérvadó időszaknak az alakításához! Vizsgáljuk meg továbbá annak a kornak a nemzetközi és hazai eseményeit, amelyek jelentős hatást gyakoroltak a hadtudomány alakítóira!

A hadtudományt érő kihívások a '80-as években

A nemzetközi események

A nemzetközi események közül elsősorban az Egyesült Államok és a NATO helyzetét kell megvizsgáljunk. Az Egyesült Államok politikája a Reagan-kormányzat idején új fejezetet nyitott a nemzetközi politikában. A világ – élén az Egyesült Államokkal – a globalizáció kezdeti szakaszához érkezett. A tudomány képviselői előtt a mikroelektronika, a műholdas technika, a számítógépes technológia távlatai rajzolódtak ki, amelyek megalapozták a haditechnikai fejlesztések új lehetőségeit.

A NATO-országok állam- és kormányfői 1978-ban, Washingtonban megtartott tanácskozásukon behatóan foglalkoztak a NATO-stratégia kérdéseivel és az 1990-es évek közepéig terjedő haderő-fejlesztési, fegyverkezési programokkal. Hosszú távú védelmi program keretében dolgozták ki az 1979 és 1993 közötti 15 éves időszakra a szövetség hadászati alapelveit. Hangsúlyozták, hogy a katonai erőnek „a hadászati, a harcászati, a kozmikus, az atomtámadó és a hagyományos erők tevékenységének a kapcsolatok új összhangján kell alapulnia”. Az elgondolás megvalósításában nagy szerepet szántak a hagyományos fegyverek csúcstechnológiára épített új nemzedékének, az ún. nagypontosságú fegyverek kifejlesztés alatt álló generációinak. Ezek a korszerű elemeket, fegyvereket magukba foglaló komplexumok a légi-földi hadviselés alapját képezték és képezik ma is. A korszerűsítés érintette a haditengerészeti és a kozmikus erőket is, átfogta a haderő egészét. Ennek egyik fontos eleme a hadászati védelmi kezdeményezés, amelynek funkciójaként az ellenséges rakéta-nukleáris válaszcsoport kivédését jelölték meg.

A szembenálló félnél: a Szovjetuniónál és a Varsói Szerződésnél (VSZ) is előtérbe került és felgyorsult a katonai-technikai és technológiai fejlesztés, nagy szerepet kaptak a nemzetközi szintű együttműködés erősítésének, a kutatásnak és a haditechnikai fejlesztésnek a kérdései. Ennek érdekében 1977-ben tudományos tanácskozást tartottak Varsóban, amelynek témája a hadtudomány tárgyának és struktúrájának vizsgálata volt a jövő kihívásaival összefüggésben. 1978-ban és '79-ben Budapesten szerveztek konferenciákat a NATO és a VSZ országaiban folyó tudományos kutatások eredményeinek vizsgálatára és megvitatására.

A jelzett változásokat vizsgálva szomszédjaink: a semleges Ausztria és az el nem kötelezett Jugoszlávia is átértékelte a helyzetet; kialakította hosszú távú elképzeléseit a hadtudomány és haditechnika fejlesztéseire vonatkozóan; új alapokra helyezte a haderő-fejlesztéseit.

Az új típusú konfliktusok hadtudományra gyakorolt hatását vizsgálva ki kell emelnünk a világpolitika meghatározó eseményévé vált afganisztáni háborút (1979), amely a szovjet–amerikai viszonyoknak is egyik fő témájává vált, de kihatott az ázsiai helyzetre, a muzulmán világra, az olimpiára, és az amerikai elnökválasztásra is.

A magyar hadtudomány helyzete

Ami a magyar hadtudományt illeti, az a jelzett időszakban szervezési és irányítási szempontból átmeneti állapotban volt. A Hadtudományi Intézet 1976-ban megszűnt, ugyanakkor a Vezérkar Tudományos Osztályát más jellegű feladatok végzésére hozták létre, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) pedig nem kapott feladatot tudományszervezői szerepek betöltésére.

A Magyar Néphadseregben (MN) folyó tudományos munka irányítását a kormány Tudománypolitikai Bizottsága vette kezébe. A Bizottság fő törekvése az volt, hogy maga vezesse a tudománypolitikai előkészítő munkát és elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) egyes kutatócsoportjai közötti együttműködést koordinálja, illetve – erősítve az interdiszciplináris jelleget – szorgalmazta a katonai szakemberek, minősített kutatók, oktatók beválasztását az MTA bizottságaiba.

Az 1982. április 9-én megrendezett tudományos tanácskozás foglalkozott a tudományos munkához kapcsolódó információkhoz a hozzáférés szabályozásának kérdésével, a megfelelő információ-áramlással. A június 2-ai aktívaülésem pedig a tudományos munkát irányítók, a tudományos műhelyek képviselői és a tudományszervezők hatékonyabb együttműködésével foglalkoztak. Feladatként jelentkezett:

- a tudományos műhelyek jobb együttműködésének elősegítése;
- interdiszciplináris kutatócsoportok szervezése;
- kutatómunka feltételeinek javítása;
- a kutatók anyagi és erkölcsi megbecsülésének a növelése;
- a gyakorlatok tapasztalatainak elemzése, a hasznosítható eredmények érvényesítése az oktatásban és a MN-ben, a feldolgozó munka hatékonyságának a növelése;
- a hadtudomány eredmények gyorsabb felhasználásának elősegítése és az eredmények minél gyorsabb átvitele a gyakorlatba.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub létrejötte és fejlődése a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásáig

A hadtudomány művelői, a tudományos fokozattal rendelkezők, a szakemberek körében megfogalmazódott az igény, hogy szükség lenne egy tudományos jellegű, vitákat is lehetővé tevő, fórumszerű, állandó tagsággal, programmal rendelkező, de mégis nyilvános, a magyar hagyományoknak megfelelő klubra. Ez az igény vált valóra a Kiss Károly Hadtudományi Klub keretében.

A tervezett szakmai közösségi fórum működési elveinek kimunkálása után célszerűnek látszott, hogy az olyan személy nevét vegye fel, akinek katonai és tudományos életútja híven fejezi ki az összefogás célját és jellegét. A választás – Ács Tibor javaslatára – a reformkor eszméjével azonosuló katonai teoretikusra, a Magyar Tudományos Akadémia egykori tagjára, Kiss Károly honvéd ezredesre esett.²

2 Kiss Károly (1793–1866) honvéd ezredes, hadtudós. A Magyar Tudós Társaság I. nagygyűlésén 1831. február 17-én levelező taggá, 1840. szeptember 5-én pedig hadtudományi rendes taggá választották. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar katonai nyelv, és a nemzeti hadtudomány létrehozásában.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub (a továbbiakban: Klub) végül is 1983 elején alakult meg 31 fős taglétszámmal. Az alapítók között jelen voltak a tudományos minősítés, a hadművelleti tervezés, a haditechnikai fejlesztés, az anyagtervezés jeles képviselői, Deák Péter, Móricz Lajos,³ Ács Tibor, Vasvári Vilmos, Várhegyi István, Madaras Péter, Szenes Zoltán, Csabai György, Kőszegvári Tibor és még sokan mások. A célok között szerepelt:

- a hadtudomány és a kapcsolódó más tudományok közti eszmecsere érvényesítése;
- a hadtudomány művelésével összefüggő kérdések megvitatása;
- a hadtudomány szakterületeit érintő kérdések elemzése, a tudományos kérdésben résztvevők segítése;
- a végzett kutatások eredményeinek ismertetése, és más aktuális kérdések megvitatása.

A későbbiek során előadóként, illetve az egyes rendezvények házigazdájaként értékes szerepet játszottak a klub életében olyan kitűnő szakemberek, mint Szentesi György, Kovács Jenő, Nagy László, Héjja István, Pataky Iván, Enzsöl Gyula, Pirityi Sándor, Szternák György, Opál Sándor, Léka Gyula, Bodrogi László, Lajtós Béla. A Klub elnökeiként kiemelkedő tevékenységet folytattak Móricz Lajos, Vasvári Vilmos, Berek Lajos, Csabai György (mint alelnök), majd Héjja István és Csery Péter.

Az Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) megalakulását megelőzően az életképes, eseményekben bővelkedő, tartalmas klubélet érzékenyen reagált minden fontos társadalmi, biztonság-, és katonapolitikai eseményre, illetve néphadsereg-szintű rendezvényre.

Az általam vizsgált időszak három jól elkülöníthető szakaszra bontható:

- a) A kezdeti időszak, amelyre a szervezeti élet kialakítása, a programok véglegesítése és a működési rend kialakítása volt jellemző (1982–1983).
- b) A védelmi képességek vizsgálata, a nemzetközi információcsere biztosításának kialakítása és érvényesítése (1984–1987).
- c) A társadalmi és nemzetközi hatások hadtudományt, hadügyet, biztonságpolitikát érintő vizsgálatai (1988-tól az MHTT megalakításáig tartó időszak).

A vizsgált időszakok ilyen értelmű tagolásának helyességét sokunk tapasztalatai támasztják alá. A külső és belső körülmények dinamikus változása, azok tapasztalatainak egyre szervezettebbé váló közös feldolgozása és a megállapítások közreadása lassú, de jól érzékelhető szemléletváltozást eredményezett a szakmai közvéleményben. A továbbiakban tekintsük át részleteiben az egyes időszakok legfontosabb eseményeit.

a) Az 1982–83 közötti szakasz

A legfontosabb feladat a szervezeti keretek és a működési rend hosszú távra szóló megalapozása, a programok véglegesítése volt. A tartalomhoz rugalmasan, de következetesen kellett alakítani a közösségi és a szervezeti formációkat. A megalakítás

3 A Kiss Károly Hadtudományi Klub és a Magyar Hadtudományi Társaság első elnöke, a tudományszerzés kiemelkedő egyénisége.

s közvetlen előkészítése Deák Péter, a névadás és a tradíciókhoz kapcsolódás Ács Tibor, az első programok kidolgozása, a tervek egyeztetése pedig Vasvári Vilmos érdeme. A Klub ebben az időszakban Magyar Néphadsereg Művelődési Háza keretében működött. A klubtevékenység célirányos működése a következőkre irányult:

- a fejlődés, az átértékelés és az új ismeretek tematikus jellegének meghatározása, konzultációk lehetőségének biztosítása;
- a hadtudomány és a kapcsolódó más tudományágazatok közti kapcsolatépítés, kapcsolattartás, eszmecsere bővítése és elmélyítése nemzetközi szinten is;
- a hadtudomány művelésével összefüggő kérdések megvitatása, a tudományos élet szintjeinek és formáinak alakítása;
- a hadtudomány szakterületeit érintő kérdések művelése, elemzése, a tudományos képzésre készülőknek a közösségbe történő bevonása, a résztvevők segítése és számukra fórum biztosítása eredmények ismertetéséhez;
- a végzett kutatások eredményeinek, összetevőiknek ismertetése, és más aktuális kérdések megvitatása.

b) 1984–1987 közötti szakasz

Eddigre jelentősen megerősödött a klubtevékenység szakmai megalapozottsága, hiszen a '80-as évek közepére már 20 fő érte el a tudomány doktora, 200 a tudomány kandidátusa tudományos fokozatot. Az említettek 76%-a a hadtudományban szerezte minősítését. Rajtuk kívül további 70 fő vett részt tudományos képzésen. Ebben az időszakban megkezdődött a tudományos továbbképzésben és a minősítésben résztvevők részére a fórum biztosítása a Klub keretei között. Az akkortájt kibontakozó politikai, gazdasági, társadalmi folyamatok nagy hatással voltak a hadtudományi kutatómunkákra is. Főként azokkal összefüggésben került előtérbe a védelmi képességek vizsgálata. A VSZ 1987-es, katonai doktrínával kapcsolatos tanácskozásának hatására felerősödött a hadtudomány általános elméletében rögzítettek mélyreható elemzése és felülvizsgálata iránti igény. Az éves tervekben a katonai nyelvtől a sajtómunkán keresztül a konfliktuskörzeteknek, a hadviselés egyes témáinak, a védelmi felkészítés területeinek aktuális témáit dolgoztuk fel, miközben érintettük a hadigazdaság, a polgári védelem, a műszaki tudományok aktuális kérdéseit is. A témák előadói, a rendezvények házigazdái között olyan személyek szerepeltek, mint Deák Péter, Ács Tibor, Vasvári Vilmos, Móricz Lajos, Pataky Iván, Bokor Imre, Szabó Egon, Enzsöl Gyula, Janza Károly, Zsíros Imre, Kőszegvári Tibor, Pusztai János, Csabai Károly, Simon Sándor.

c) 1988-tól az MHTT megalakításáig tartó időszak

Ekkortájt a társadalmi és nemzetközi hatások hadtudományt, hadügyet, biztonságpolitikát érintő vizsgálatait kerültek előtérbe, így főként az európai a biztonság és együttműködés folyamat, az enyhülés eredményei, a leszerelés kérdései. A Klub a tárgyidőszakban olyan témákat tűzött napirendre, mint a doktrínák változásai, a hadi és katonai gazdálkodás, az európai biztonság és bizalomerősítés kérdéskörei, a hadtudomány, a tudományos továbbképzés és együttműködés, a Magyar Köztársaság védelempolitikájának, az egyes hadtörténeti kutatásoknak a helyzete. A klubrendezvények nyilvánossága, az adott kutatással foglalkozó szakemberek jelenléte

biztosította, hogy a napirendre került kérdések megvitatása elősegítse a témák további kutatását. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy megerősödtek a kapcsolatok más tudományágak, szakterületek kutatóival, akik számot adtak folyó kutatásaik eredményeiről. Ebben az időszakban kirándulást tettünk az MTA Dél- Dunántúli Regionális Csoportjánál, Pécsen (1988); a csehszlovák légierő katonai főiskoláján, Kassán (1989); Bécsben, a Hadi Levéltárban és Bécsújhelyen a Mária Terézia Katonai Akadémián (1990).

* * *

A '80-as évek végére – összhangban a kibontakozó rendszerváltással – a klub tagságában felmerült egy olyan civil tudományos társaság létrehozásának igénye, amely alkalmas lehet arra, hogy kereteket biztosítson a hadtudomány különböző területeinek rendszeres vizsgálatához. A klub közgyűlése erre a célra szervezőbizottságot hozott létre és rövidesen megkezdődhetett az érdemi munka. Az MHTT létrejöttét követően a tagság állást foglalt arról, hogy a Kiss Károly Hadtudományi Klub a továbbiakban annak keretei között, a Társaság vitafórumaként folytassa működését.

Szabó József

A Kiss Károly Hadtudományi Klubtól a Magyar Hadtudományi Társaságig

A hadtudomány nyílttá tételére való törekvés jegyében jött létre huszonhárom éve a Magyar Hadtudományi Társaság. Azóta van e tudományterületnek is más hazai tudományos társaságokhoz hasonló keretekben működő, önálló jogi személyként bejegyzett civil szervezete.

A hadtudomány az egyik legősibb tudományterület. Kialakulása évezredekre nyúlik vissza, s mondhatjuk, hogy a történelem homályába vész. Herodotosz szerint Krózus királytól,⁴ Lydia utolsó uralkodójától való a megállapítás, miszerint „*Ha békét akarsz, készülj a háborúra!*” (Si vis pacem, para bellum). Hasonló gondolatoknak adott hangot mintegy száz évvel később a görög filozófus, Herakleitosz is. Tőle származik a mondás: „*a harc minden dolgok atyja*”. Érdekes tapasztalatot szűrt le 5–600 évvel később Vergiliusz, aki szerint a „... *háborúból nem fakad üdv, békéért esdünk mindnyájan*”. Ugyancsak tőle származik a mondás: „*Vajon ki lenne oly esztelen, hogy a háborút választaná a béke helyett. Békében az atyákat temetik el a fiak, a háborúban azonban a fiakat az atyák.*”

A hadviselésről, a fegyveres küzdelemről való gondolkodás a továbbiakban is nyomon követhető a bölcsék megnyilvánulásain keresztül. Anatol France mondja például: „*Akit legyőznek, lázadó! A győztesek sohasem lázadók!*” Elgondolkoztató Le Bon

4 I. e. 560–547 között ült birodalma trónján.

francia szociológusnak, az 1890-es években tett megállapítása: „A civilizációnak még sokat kell haladnia, míg a népek joga másra is támaszkodhat, mint katonái tömegére. A civilizációkat eszmékkel építik, de ma még csak ágyúkkal védik.” Két-három évtizeddel korábbi időszakból való Arany János egyik versikéje, amely ugyancsak érdekes következtést von le a fejlődésből:⁵

*„Ezelőtt a háborúban
Nem követtek semmi elvet,
Az erősebb a gyengétől
Amit elvehetett, elvett.*

*Most nem úgy van. A világot
Értekezlet igazgatja:
S az erősebb ha mi csínyt tesz,
Összeül és – helybehagyja.”*

Nos, tudósok, filozófusok, költők mondásaiból idéztem, bizonyítandó, hogy már évezredek óta szinte mindenkit foglalkoztat a háború kérdése. Természetes dologként kell értelmezni tehát a hadtudomány művelésére vonatkozó igényt, hozzátevé, hogy az nemcsak a nagyhatalmak szakembereinek feladata. A kisebb országok hadtudósai is fontos felismeréseket tudhatnak magukénak, s hozzájárulásuk jelentős az egyetemes hadtudomány fejlődéséhez.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub létrejötte

A magyar tiszték körében is mindig megvolt az igény, hogy részesei legyenek e fejlesztési folyamatnak. A II. világháborút követő években azonban – a felsőbb szervek döntése értelmében – a szovjet háborús tapasztalatokra épülő elvek és eljárások elsajátítása lett a fő feladat.

Az 1960-as évek elejétől a hazai tudományos élet felpezsdült. Ennek nyomán a megfelelő eljárások keretében lehetőség kínálkozott kandidátusi és MTA-doktori tudományos fokozatok megszerzésére. A magyar hadtudomány ápolására létrehoztak a Hadtudományi Intézetet is, bár azt öt év után megszüntették.

Az 1980-as évek elejére már a jelentős számú honvédtiszt szerzett tudományos fokozatot. Megfogalmazódott körükben az igény arra, hogy létrehozzanak egy, a szakmai-tudományos kérdések megvitatására, az elért eredmények közreadására alkalmas, nyilvános vitafórumot. E kezdeményezés jegyében alapították meg mintegy 50 főnyi tagsággal 1983-ban a Kiss Károly nevét viselő hadtudományi klubot.

A Magyar Hadtudományi Társaság születése

A klubtagság körében az 1980-as évek végén mindinkább igény mutatkozott egy olyan tudományos társaság létrehozására, amely alkalmas lehetne arra, hogy hivatalos szervként összefogja és segítse a hadtudósok tevékenységét, előmozdítsa a

5 Arany János: Civilisatio (1877)

hadtudomány iránt érdeklődők tevékenységének összehangolását, segítse a tudományos fokozatok megszerzését. Mindennek nyomán 1990 decemberének elején a kezdeményezők összehívták a hadtudományi fokozatot szerzett, a hadtudomány művelését aktívan végző mintegy 150–200 tiszt és tábornok közgyűlését, akik megalakították a Magyar Hadtudományi Társaságot. Rövidesen megtörtént annak bírósági bejegyzése is, aminek nyomán immár jogi személyként működhetett.

A Társaság gerincét tizenhárom szakosztály és 4–5 tagozat jelentette, amelyekhez rövidesen újabb szervezeti egységek is csatlakoztak.

A Hadtudományi Lexikon

Már az első időszakban felvetődött egy egységes, a hadtudomány minden részletét átfogó lexikon megalkotásának szükségessége. Ennek az igénynek a kielégítésére született határozat 1992-ben. Rövidesen megkezdődhetett a címszavak megfogalmazása, szelektálása, majd 1993 elején, 125 szakember közreműködésével a szócikkek megírása.

A szívós munka eredményeként, alig két év alatt, 1995 nyarára háromezer példányban elkészült a kétkötetes, mintegy 4000 fogalmat magában foglaló Hadtudományi Lexikon.⁶ A vállalkozás sikere ékesen bizonyította a Társaság élni akarását, egyúttal tudását is.

Lexikonunk számos tekintetben egyedi jellegű kiadvány. A hadtudomány klasszikusnak mondható területeit bemutató fogalmi mellett – a Magyar Hadtudományi Társaság sajátos összetételének megfelelően – számos más, a honvédelem és a hadügy témájához kapcsolódó szakterület fogalomtárát is megjelentette. Rövidebb-hosszabb szócikkek tárják az olvasó elé a biztonságpolitika, a rendvédelem, a polgári védelem, a honvédelmi kötelezettségek, katonai igazgatás, a védelemgazdaság, a katonai és polgári titkosszolgálatok a hadtörténelem, a határrendészet és határvédelem, a vám- és pénzügyőrség, a tűzoltóság és más szakterületeknek legfontosabb fogalmait is. Felvetődhetett, s fel is vetődött a kérdés: mi köze van az itt felsorolt egyik-másik szakterületnek a hadtudományhoz? Látszólag nem sok. Napjainkban azonban a biztonság komplex felfogása egyre inkább elfogadottá válik. Az MHTT-n belül pedig az e területek problémáit kutató szakosztályok sokat tettek és tesznek azért, hogy a katonai biztonság problémáin kívül a politikai, a gazdasági, a környezeti stb. biztonság kérdései is tisztázódjanak. Ezt a célt szolgálta e szakterületek fogalmainak megjelenése a Hadtudományi Lexikonban is.

A hadtudomány népszerűsítése

A ma már harmadik évtizedében járó Társaság a Hadtudomány című folyóirat nyomtatott és elektronikus lapszámaiban tízévenként átlagosan mintegy 700–800 szakcikk közreadását tette lehetővé.

6 Hadtudományi Lexikon A–L, illetve Hadtudományi Lexikon M–Zs. Főszerkesztő Szabó József. Budapest, 1995. Magyar Hadtudományi Társaság. A két kötet együttes terjedelme: 1584 oldal.

A hadtudomány magállapításainak a társadalom felé való közvetítésére igen jó módszernek kínálkozik a *Mindenki Hadtudománya* címmel indított előadássorozat, amely alkalmas arra, hogy Társaságunkban kierelelt gondolatokat a társadalom tagjai felé továbbítsuk. Meg kell találni a módját, hogy felkeltsük ezen előadások iránt minél többek érdeklődését, s emeljük ezzel a társadalom tagjai hadtudományi ismereteit.

Huszonkettedik éve adom elő a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen az úrdinamikát. Ennek során időnként érdekes, de mindenképpen szívvel-lelket melengető esetekkel találkozom. Egyik alkalommal megkeresett például egy ifjú hölgyhallgató, aki – miután megtudta, hogy katona vagyok – arra kért, hogy segítsék a szakdolgozatához megfelelő irodalmat szerezni. Megkérdeztem, hogy mi a témája a szakdolgozatának? Meglepetésemre a következőket mondta: „A hidegháborús helyzet hatása a nemzetek össztermelési mutatóira”. A hölgy a Gazdaságtudományi Karon tanult, s ilyen témát dolgozott fel. A félév végén örömmel számolt be nekem arról, hogy Hadtudomány című folyóirat általam ajánlott lapszámaiban és más szakanyagokban talált cikkek segítségével sikerült a kérdést kidolgozni, s a dolgozatát jelesre értékelte a bizottság.

Egy másik eset már az úrdinamikával kapcsolatos. Egy, ugyancsak ifjú hölgy arra kért, engedélyezzem, hogy bejárhasson az óráimra. Szeretné megismerni ugyanis az úrbéli mozgások fizikai hátterét, mert szakdolgozatát az úrszemét problémájának kutatásából kívánja megírni. Meg is írta, s ugyancsak eredményesen védte azt meg. Egyébként a védelesen részt vettem, s hozzá is szólhattam. Megmondom őszintén, a vizsgabizottság tagjai egy kicsit csodálkoztak a témán, de örültek is neki, mert a gazdaságtudomány bővülésének jelét látták meg benne.

Ilyen és hasonló esetek egyre gyakrabban fordulnak elő velem, s nagyon örülök, amikor ilyenekkel találkozom. Azt látom, hogy a több mint két évtizede végzett, kicsit talán úttörőnek mondható munkám lassan meghozza gyümölcsét, hiszen ma már az emberiséget sok-sok szál fűzi a világúrhöz. Hogy mást ne mondjak, ma már a katonai felderítés és általában a katonai vezetés megvalósítása – nemcsak a nagyhatalmak esetében – elképzelhetetlen a világűrben keringő üreszközök nélkül. A világűr törvényszerűségeinek megismerése ma már egyre inkább elengedhetetlen a katonai, a hadtudományi területeken tevékenykedők számára is.

* * *

Visszatérve Társaságunk életére, arra a 23 esztendőre, amelyet immár Társaságunk megélt, el kell mondani, hogy bizony nem egyszerű a változások éveiben az állandóságot képviselni. Mégis, úgy érzem, hogy az MHTT ezt tette, amikor eredeti célkitűzéseit nem feledve igyekezett lépést tartani a történelmi változásokkal. A 2010. november 17-én megtartott, a Társaság fennállásának 20. évfordulóján rendezett ünnepi ülésen mondta a honvédelmi minisztérium államtitkára a következőket: „A kritika után had mondja köszönetet is, mert önök mindezek ellenére kitarattak az MHTT és a hadtudomány értékei mellett. Sok-sok konferenciát tartottak, folyóiratot adtak ki és megjelentették a Hadtudományi Lexikont, amely fontos eszköze mind a szakmának, mind pedig az érdeklődőknek. Megközelítőleg 30 szakosztályuk működik, bár lehet, hogy ez egy kicsit sok. is. Nagy barátja vagyok a hadtörténelemnek, de tudomásom szerint a Társaság több szakosztálya is foglalkozik ezzel a területtel... Végezetül megerősítem a Magyar Hadtudományi Társaság fontosságát. A tudományos tevékenység

akkor is követelmény, amikor a honvédelem aktuális rendszerhiányokkal küzd, sőt, talán akkor még inkább az. Tiszta szívből kívánom önöknek, hogy a Társaságuk váljon a valós érdekeket szolgáló védelmi tudásközponttá, folyamatosan hozzájárulva nemzetünk biztonságához, hazánk védelmének erősítéséhez. Zárásként hadd idézzem Zrínyi Miklóst: »Azé a győzelem, akié a nagyobb hadi mesterség«. Önök a hadi tudományok mesterségében kiválóak, rendkívül sok tapasztalattal rendelkeznek, s ez a záloga a győzelmünknek. Így Magyarország és a magyarok mindig nyertesek lehetnek. Köszönöm, hogy meghívtak, hogy itt lehettem és meghallgattak.»

Úgy gondolom, hogy az önkéntes társadalmi szerveződés az elmúlt több mint két évtized alatt nagy utat tett meg, munkájával segítette a honvédség átalakításának bonyolult folyamatát. A továbbiakban is szükség van a nyílt eszmecserére, a problémák őszinte feltárására, és a döntéshozókkal való megismertetésére. Ne feledjük, a döntésnél a problémát soha nem az jelenti, amit nem tudunk, hanem az, amit rosszul tudunk! Ezért is szükséges a valós igazság feltárása, s ismerete.

Ács Tibor

A Magyar Tudományos Akadémia a hadtudományért

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) keretében a hadtudomány és szervezete formái fejlődésének, átalakulásainak és változásainak 188 éves történetét a legtalálébban a jeles magyar alkotók – köztük a kiemelkedő katonatudósok – tudományos életművei, teljesítményei szimbolizálják.

Az MTA történetének különböző időszakaiban az Akadémia és tagjai, a hazai hadtudomány jeles művelőinek munkássága egyszerre fordult a magyar és az egyetemes hadügy múltja, jelene és jövője felé. Ám a jeles hadtudósok tudományos életműveihez hasonlóan jelentős történelmi tettek és teljesítmények számítanak a különböző korokban az MTA és osztályai által azoknak a szervezeti formáknak a megteremtése, amelyek hozzájárultak diszciplínánk lendületesebb fejlődéséhez és a hadügy múltbeli, jelenlegi és jövőbeli fontos témáinak kutatásához.

A hadtudomány hazai művelőinek minden nemzedéke – különösen a múlt század hatvanas-hetvenes éveitől – követendő, ösztönző példának tekintette az MTA és a katonakadémikusok munkálkodását az önálló nemzeti hadügy eszméjének ébren tartásáért és megteremtéséért.

Diszciplínánk kutatói és az érdeklődői különösen bőven merítették a reformkorban elévülhetetlen érdemeket szerzett hivatásos tiszt akadémiai levelező, rendes és tiszteleti tagjainak,⁷ hadtudományi életművéből.

7 A megválasztás (1831–1848) időrendjében: Kiss Károly (1793. augusztus 12.–1866. február 17.), Baricz György, Szontagh Gusztáv, Lakos János, Tanárky Sándor, Korponay János, Mészáros Lázár és Kőszeghi-Mártony Károly.

A magyar hadtudomány fejlődésének sajnos sokat ártott a 20. század első kétharmada: a harmincas évek elejétől a német, majd a negyvenes évek végétől a szovjet hadtudomány tételeinek átvétele nyomta rá a bélyegét a katonai elméletre. Tudománytörténeti tény azonban, hogy századunk minden korszakában, jelen volt – hol erőteljesebben, hol gyengébben – egy olyan irányzat, amely alkotásaiban, műveiben a nemzeti érdekeket szem előtt tartó tudományos értékeket tárt fel és ajánlott felhasználásra a magyar honvédelem fejlesztése érdekében.

A hadtudomány művelésének helyzete a rendszerváltást megelőző időszakban

A hadtudomány fejlődése érdekében a Magyar Tudományos Akadémián az egyik legfontosabb intézkedés 1951-ben történt, amikor az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága (TMB) felügyeletével megindult a szervezett tudósképzés, és bevezették a tudományos fokozatokat. A TMB 1952-ben tudományos munkásságukért *Varga Lajosnak* a biológiai tudományok doktora, *Markó Árpádnak* a történettudományok kandidátusa és *Farádi László* orvos ezredesnek az orvostudományok kandidátusa címet adományozta. A hadsereg tisztjei 1952-től vettek részt aspiránsként a különböző tudományágakban folyó képzésben, de csak 1962-ben került sor a hadtudományi képzés megindítására.

Az MTA TMB Hadtudományi Szakbizottsága 1963-ban alakult meg, és ettől kezdve a hadtudomány különböző ágaiban elért eredményeik alapján számosan kapták meg a hadtudományok kandidátusa és doktora címet. A hatvanas évek elejétől egyre nagyobb számban vettek részt a katonai szakemberek az MTA osztályai állandó (meteorológiai, klinikai, történettudományi stb.) bizottságainak munkájában. Az MTA és a Honvédelmi Minisztérium (HM) között egyre szorosabb lett az együttműködés, mivel a szovjet hadtudomány alkalmazása mellett a honvédelem és a hadsereg egyre több területén használták fel a hazai tudományos eredményeket.

A Magyar Tudományos Akadémián a hadtudomány elismerésében 1969–70 táján fordulat következett be. Ezt bizonyítják a néphadseregben folyó tudományos munkát megvitató, 1970. június 4-ei értekezleten a felszólaló MTA főtitkár mondatai: *„A szervezéstudomány terén a világtörténelemben a hadtudomány járt az élen Julius Ceasartól vagy Hannibaltól kezdve... egy folyamatos katonai szervezéstudomány van, amelynek vannak hadművészeti, stratégiai elemei is, és van alapvető klasszikus katonai szervezési anyaga... Az egész modern amerikai menedzselés nagyrészt a háborús tapasztalatokon alapszik, mint ahogy a technikai fellendülés is a háborúban kikényszerített megoldásokból indult. Tehát a hadtudomány klasszikus hagyományai és modern tapasztalatai lényegesek a polgári élet számára is.”*

Az Akadémia főtitkára kifejtette azt az álláspontot is, hogy a polgári és katonai együttműködésnek, az MTA és a HM együttműködésének beláthatatlanul sok a haszna és kölcsönösen termékenyítő hatása biztosra vehető. Ennek igazolására mondta el: *„Én magam is kerestem néhányszor az ilyen kapcsolatokat és az a kicsi is, amit sikerült létrehoznom, rögtön érezte gyümölcsöző hatását.”*

Ezek után az volt várható, hogy alapvető változás fog bekövetkezni a HM szemléletében, de sajnos ez nem így történt. Igaz, ebben szerepet játszott az a hivatalos álláspont, hogy a hadtudománynak ideológiai funkciója van, és a néphadsereg

hadtudományi munkájában alapvetően két irányba kell dolgoznia. Az egyik a szovjet, illetve a szocialista hadtudomány, valamint a polgári tudományok hadsereget érintő részeinek adaptálása; a másik a hadtudomány keretein belül azoknak a sajátos problémáknak a megoldása, melyek a honvédelem erősítésével kapcsolatosak és hazai kidolgozásokra várnak.

A hetvenes évtizedben a hadtudományi kutatás irányítása kormány szintű és minisztériumi hatáskörben történt, amit általában a HM végzett, de a hadtudomány társadalomtudományi jellegéből fakadóan a hadsereget érintő többi kutatási főirány gazdája azonban az MTA volt.

A nyolcvanas évtizedben a hadtudósok munkájukkal sok elismerést szereztek. Maradandó teljesítményeikből bőven meríthetünk az országvédelem és a Magyar Honvédség korszerű fejlesztése érdekében.

Az 1980-as években az MTA felismerte, hogy a hadtudománynak helye van az Akadémián. Ezt jelezte, hogy 1983-ban a HM ajándékát, Kiss Károly honvéd ezredes, első katonaaikadémikusunk portréját, az MTA elnöke vette át, amit azután elhelyeztek az elhunyt neves akadémikusok arcképcsarnokában.

A hadtudósok⁸ egyre több akadémiai tudományos bizottság munkájában vettek részt, és szereztek elismerést tevékenységükkel a hadtudománynak. A hadtudomány tekintélyének növekedését jelentette, hogy több hadtudós cikke jelent meg az MTA folyóiratában, a Magyar Tudomány hasábjain. Zrínyi Katonai Kiadó számos hadtudományi művet adott közre.

A hadtudomány helyét a tudományok rendszerében jól tükrözte az MTA és a HM 1986-os igen fontos együttműködési megállapodása is. A jól alakuló helyzetre azonban rányomta a bélyegét az a körülmény, hogy a katonai vezetés a hadsereg megoldatlan bajaira azonnali orvosságot várt a még mindig féllábon álló és több fontos ágát nem is művelő hadtudománytól és tudósaitól. A katonai vezetésnek ez az igénye és követelménye azonban teljesíthetetlennek bizonyult a hadtudományi kutatás számára.

* * *

A rendszerváltás történelmi fordulata után, a reformtörekvések szellemében fokozatosan megtörtént a Magyar Tudományos Akadémián a hadtudomány egyenjogúsítása. Ennek a folyamatnak fontos állomásai voltak a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulása, a Tudomány- és Technikatörténelmi Komplex Bizottság Hadtudomány- és Haditechnika-történelmi Albizottságának és a Történettudományi Bizottság Hadtörténelmi Munkacsoportjának létrejötte, a hadtudomány hazai értelmezéséről megtartott konferencia, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) pályázataival való hadtudósi részvétel, a hadtudomány művelőinek szereplése a sajtóban, a rádióban és a televízióban. Ám ami a legfontosabb: a hadtudományi kutatók teljesítményei és eredményei. Ezek tették lehetővé, hogy 1994 augusztusában kezdeményezzék az MTA Hadtudományi Bizottságának újjáalakítását, ami az MTA és a

8 1980-ban 124, 1985-ben 169, 1989-ben 233 (köztük 26 MTA-doktor) volt a minősítettek száma. 1980 és 1989 között 116 kandidátusi, 1981 és 1989 között 27 MTA-doktori értekezés eredményes védése történt meg.

IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya vezetésének egyetértésével 1994. szeptember 5-én megtörtént és október 10-én az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya megválasztott 30 fős Hadtudományi Bizottsága megkezdte munkáját.

A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény értelmében 1994 júliusától 1995 januárjáig a mintegy 260 hadtudományi minősítéssel rendelkezők közül 163 minősített nyilatkozott úgy, hogy tagja kíván lenni az MTA köztestületének. (A közel 12 ezer minősítettből 6463 fő köztestületi tag.)

A 163 minősítettből 141 a Hadtudományi Bizottság, 22 pedig tizenhárom másik akadémiai bizottság köztestületi tagja lett. A 163 köztestületi tag megoszlása azt mutatja, hogy a legkülönbözőbb szakterületek, intézmények és szervezetek képviselőit tömöríti az Akadémia. Az MTA, a IX. Osztály és a Hadtudományi Bizottság minden esetben, számít munkájukra, véleményükre, szakértelmükre, amikor például átfogó tudományos, tudománypolitikai, társadalmi vagy honvédelmi kérdésben kell akadémiai véleményt megfogalmazni, illetve eljuttatni ezt a véleményt a társadalom különböző rétegei számára.

Berek Lajos

A Kiss Károly Hadtudományi Klub az MHTT szervezetében⁹

A mai konferencián valószínűleg minden előadás egy kicsit szubjektív, hiszen az elmúlt 30 év történéseiről mindenkinek más emlékképei vannak.

A tárgyidőszakban a Kiss Károly Hadtudományi Klub (a továbbiakban: Klub) életének jelentős, személyekhez kötődő fordulópontjai voltak. Mindenképpen meg kell emlékezni a Klub első elnökeiről, az alapító elnök *Móricz Lajosról* és a választott tisztségében őt követő *Vasvári Vilmosról*. Móricz Lajos 1990-ben a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) első elnöke lett, megválasztása után vált meg a Klub élén betöltött pozíciójától. Ekkor lépett helyébe Vasvári Vilmos, aki nagyon aktív és segítőkész ember volt és eredményesen vezette tovább a Kiss Károly Hadtudományi Klub munkáját. Feltétlenül ki kell emelni *Héjja István* szerepét és tevékenységét, aki 2001 tájékán, alapító tagként, és – akkor már – a Magyar Hadtudományi Társaság egyik elnökhelyetteseként sokat tett azért, hogy a Klub eredményesen működhessen tovább.

A Klub működésének egyes időszakait sokféleképpen lehet szakaszolni. Erre 15 évvel ez előtt elsőként Vasvári Vilmos tett kísérletet, amikor megírta A Kiss Károly Hadtudományi Klub 15 éve című munkáját.¹⁰

9 A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

10 Vasvári Nagy Vilmos: *A Kiss Károly Hadtudományi Klub 15 éve*. Budapest, 1998. HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály.

Én a harminc évet három szakaszra tudnám tagolni. Az első 1983-tól, a Klub megalakításától a Hadtudományi Társaság megalakításáig, 1990-ig tartó időszak, amikor a Stefánia Palotában, a hadsereg központi művelődési házában tartottuk rendezvényeinket. Ebben az időszakban a Klub a művelődési ház egyik tudományos fórumaként működött. Az időszak főbb eredményei abban ragadhatók meg, hogy a Klub működése lehetőséget kínált a Varsói Szerződés koalíciós keretei közötti ténykedés jellegzetességeinek vizsgálatára és amellet a Magyar Néphadseregre jellemző nemzeti sajátosságok megvitatására.

A második időszakban a Klub már a Hadtudományi Társaság keretei között működött. Ez a szakasz 1990-től nagyjából 2006-ig tartott. Ekkortájt főként az euroatlanti orientáció kérdéseivel, a Magyar Honvédség által megoldandó elméleti problémák feltárásával foglalkoztunk. Ezt főként az indokolta, hogy a Varsói Szerződés felbomlása után a honvédségnek önállóan kellett megoldania feladatait. Fontos kérdéseket vetettek fel a '90-es években a békepartnerség, a majdani NATO- és Európai Unió tagság által kínált lehetőségek.

A harmadik szakasz 2006-tól kezdődött, amikortól a Klub, továbbá a Biztonságpolitikai Szakkollégium és a Magyar Hadtudományi Társaság Biztonságpolitikai Szakosztálya mind szorosabban kezdett együttműködni. Ebben az időszakban történt meg a Kiss Károly Hadtudományi Klubnak és a Magyar Hadtudományi Társaság Biztonságpolitikai Szakosztályának az összeolvadása és 2007-ben a Kiss Károly Hadtudományi és Biztonságpolitikai Szakosztály megalakulása.

1990-ben a Kiss Károly Hadtudományi Klub kezdeményezésére megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság. Felmerült a kérdés, hogy mi legyen a Klubbal a továbbiakban. A tagok álláspontja az volt, hogy a Klubnak a Hadtudományi Társaság keretei között, annak tudományos fórumaként kell működnie a továbbiakban. Természetesen a ki-ki fenntartotta magának a jogot, hogy részt vegyen a Társaság valamely szakosztályának munkájában.

Az összejöveteleket ekkortájt féléves munkaterv alapján, havonta egy-egy alkalommal a Stefánia Palota Intarziás termében tartottuk. A munkatervet mindig májusban hagyta jóvá az elnök előterjesztésére a tagság. A rendezvények egy-egy 20–25 perces vitaindítóval kezdődtek, amiket az előadóhoz címzett kérdések feltétele, majd vita követett. A levezető elnök mindig az adott rendezvény házigazdája volt. Lehetőség volt arra is, hogy a rendezvény házigazdája és előadója szerény tiszteletdíjat kapjon tevékenységéért a művelődési háztól, amelynek vezetősége egy referenst is kijelölt a Klub ügyeinek intézésére.

Az elnökség fontos feladatának tekintette az akkori doktoranduszok: az aspiránsok bevonását a Klub munkájába. Évente két-három fiatal tudós kollégát vettünk fel, aminek az volt a feltétele, hogy egy ajánló ismertesse az illető addig munkásságát és a tagság formálisan is befogadja az illetőt. Természetesen lehetőséget biztosítottunk az aspiránsoknak arra is, hogy ismertessék kutatási eredményeiket.

A rendszerváltás első éveiben változások történtek a Stefánián: a művelődési háznak egyre több bevételt kellett produkálnia. Így mind a Kiss Károly Hadtudományi Klubnak, mind pedig az 1989-ben megalakult Lahner György Haditechnikai Klubnak terembérleti díjat kellett fizetnie a továbbiakban, amit a Hadtudományi Társaság felvállalt.

2001-ben váratlanul elhunyt az akkori elnök, Vasvári Vilmos. Ez – a gyászon túlmenően – átmeneti üzemviteli nehézséget okozott a Klub vezetésének, hiszen nem volt készen a következő félév munkaterve. Mintegy fél esztendeig szünetelt a Klub tevékenysége. A helyzetet Héjja István mentette meg. Ő ekkor már a Magyar Hadtudományi Társaság egyik elnökhelyettese volt és – felajánlva segítségét – engem inspirált az elnöki teendők ellátására.

A Klub székhelyét áthelyeztük az Üllői úti campusra, amelynek Bolyai Emlékszobájában tartottuk rendezvényeinket.

Ekkorra, 2000. január 1-jére befejeződött a katonai felsőoktatás teljes integrációja és megalakult a Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kara. Rövidesen beköltözött a Hungária körútra a szentendrei campus állománya is. Kézenfekvő volt a klubvezetés azon törekvése, hogy minél több katonahallgatót vonjunk be a klub munkájába.

2005–2006 tájékan felmerült az egyetemi intézmények egy bázisra történő összevonásának igénye. Lehetőség kínálkozott arra, hogy rendezvényeinket a továbbiakban az egyetem központi könyvtárának Tudós Kávézójában tartsuk. A Klub elnöke ekkor Héjja István volt, akitől Csery Péter vette át a megbízatást.

* * *

Végezetül tekintsük át a Kiss Károly Hadtudományi működésének főbb célkitűzéseit, amelyek – egyebek mellett – a következők voltak:

- tájékoztatás,
- fórum biztosítása,
- az oktatás és a tudomány egységének elősegítése,
- a fiatal kutatók munkájának segítése,
- kutatási eredmények bemutatása,
- szakmai és tudományos viták befogadása.

A Klub tagságának mintegy 50%-a immáron hagyományosan a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem állományából tevődött és tevődik ki, a többiek pedig részint a Honvéd Vezérkar, részint a Honvédelmi Minisztérium aktív- és nyugállományú katonái.

MÁSODIK PANEL

A NATO-tagságra való felkészülés, a szemléletformálás (90-es évek)¹¹

*A második panel közreműködői: Szenes Zoltán, Kiss Petra, Mécs Imre,
Berek Lajos, Hajós Dezső és Németh József Lajos*

Mécs Imre¹²

A magyar politikai gondolkodás és a NATO-tagság¹³

Köszönettel vettem a felkérést ennek a retrospektív előadásnak a megtartására. Úgy ítélem meg, hogy nagy szükség van ezekre a visszaemlékezésekre, mert időnként meg kell állni a rohanó világban és megpihenni, a megtett útra visszatekinteni. Így van ez az egyes emberek esetében épp úgy, mint az országban.

11 Témagazda: prof. dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes, CSc, az MTA HB elnöke, tanszékvezető egyetemi tanár. Levezető elnök: Dr. Berek Lajos ny. ezredes, CSc.

12 Az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának volt elnöke.

13 A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

Most lesz az I. világháború kitörésének évfordulója. A magyar társadalom pedig a mai napig nem nézett szembe az I. világháborúval, amelyről a közgondolkodásban mindenféle tévhit kering. Nem néztünk szembe a Horthy-rendszerrel, a II. világháborúval (amely a tudósok szerint folytatása, „második fejezete” volt az elsőnek), a bolsevizmussal. De nem néztünk szembe a rendszerváltással sem. Azzal, hogy végre jogállamban élhetünk... Nagyon messzire visz ez. Igenis, szembe kell nézni, emlékezni kell és le kell vonni a tanulságokat. A saját hibájából tanul az okos ember, a bölcs.

Azért örülök meghívásnak, mert módot ad életünk egy fontos szakasza történéseinek: a rendszerváltással, a NATO-felvétellel összefüggő közös emlékek felidézésére.

Én 1956-ban voltam végzős egyetemista a Budapesti Műszaki Egyetemen. Én is – mint sokan mások – részt vettem a forradalomban; én is – mint sokan mások – elszenvedtem a forradalom leverését követő megtorlást. Ott van az én origóm: '56. És '56 jegyében tudtunk később a rendszerváltást akarók élére állni.

'56-ról a NATO jut eszébe, hiszen 1956 januárjában Eisenhower elnök meghirdette a *rab nemzetek évét* és bízta a rab nemzeteket, hogy próbáljanak szabadok lenni. És amikor két rabnemzet, a lengyel és a magyar megpróbálta, akkor ők elegánsan kihátráltak belőle... A magyarság akkor abban reménykedett és bízott, hogy a nyugat segíteni fog. Ma, politikus ésszel belátom, hogy e várakozás nem volt reális. De akkor tűnt fel először a NATO. Utána, a rendszerváltás előtti időszakban legnagyobb meglepetésemre Horn Gyula egy biztonságpolitikai értekezleten vetette fel Magyarország NATO-csatlakozásának lehetőségét. Ezzel nagy követ dobott a vízbe, terjedtek a hullámok, de elkezdtek az emberek gondolkodni. Az akkori demokratikus ellenzék – '56 szellemi örökségére támaszkodva – előkészítette a rendszerváltást s a kedvező nemzetközi, illetve szovjet belpolitikai helyzet nyomán sikerült a rendszerváltást végigcsinálni. Óriási dolog volt ez!

A rendszerváltás kapcsán a legfontosabb a bizalom kialakítása, a bizalmi helyzet megteremtése volt. Az előző rendszer a gyanakvásra és a bizalmatlanságra épült, hiszen a besúgás, a lehallgatás rendszeres volt. A mi hálózobánkban is volt lehallgató mikrofon és mi ennek ellenére nyíltak voltunk. De most nem erről akarok beszélni.

A régi rendszer józan, bölcs, akkor fölkerült vezetőinek a segítségével közösen, Deák Ferenchez méltó gondolatokkal sikerült megvalósítani a rendszerváltást, ami óriási érték volt. És ebben a hatalmas munkában volt néhány rendkívül fontos kérdés: a biztonság, a hadsereg, az akkor távolinak tűnő NATO-tagság kérdése.

A rendszerváltás sodrában, amikor Horn Gyula lett a külügyminiszter, Németh Miklós, a mindenért felelős és nagyon progresszív miniszterelnök, a magyarság óriási érdemeket szerzett. Az egész nyugati világ úgy könyvelte el, hogy a keleti térrésznek nemcsak a „legvidámabb barakkja” Magyarország, hanem a legbátrabb része. Jó volt akkor magyarnak lenni! Jó volt kimenni a Bundestagba, jó volt a sok elismerő szót hallani! Bár ma is így lenne, de akkor így volt!

Ebben a helyzetben megint felvetődött a NATO-tagság kérdése. Az amerikaiak „bedobták” a Partnerség a Békéért jelszavát, amelytől első pillanatban meghökkenünk és attól tartottunk, hogy nem vesznek komolyan bennünket... De kiderült, hogy ez a partnerség nem volt valamiféle „gittegyet” és rájöttünk, hogy a NATO alapvető taktikájának és stratégiájának a vetülete volt.

A NATO-t addig katonai, védelmi szervezetként kezeltük és kiderült, hogy sokkal több annál: kapcsolatokat létrehozó, eseményeket elemző, az emberek bizalmát felkeltő szervezet. Gondoljuk meg, hogy annak idején a franciák és a németek hogyan gyűlöltek egymást – és ma a franciák és a németek a NATO-n belül egymás mellett ülnek, egy francia vezérkari tiszt egyszerűen áttelefonál német kollégájának és megkérdezi azt, amiért egykor kémekeg tucatját küldték a másik országba... Tehát egy bizalmi légkör alakulhatott ki a NATO segítségével.

Egy másik fontos élményem, felismerésem az volt, hogy a NATO-nak rendkívül kifinomult módszerei, intézményei vannak a problémák feltárására és kezelésére. És ezek majdhogynem értékesebbek, mint az 5. paragrafus,¹⁴ vagy értékesebbek, mint a katonai együttműködés. E kijelentésért, ami civil mérnökként fogalmazódott meg bennem, megkövetem a katonákat. De a békepartnerségben¹⁵ ez az erő nyilvánult meg. És hamar rájöttünk arra, hogy az nem üres keret, hanem olyan kezdeményezés, amit érdemes kihasználni.

Nagyon sok probléma volt például a romániai rendszerrel, a Ceaușescu-rendszer végnapjaival, amikor konvojokat küldtünk Romániába segítségül. És utána a PFP-tanácsban egymás mellett ültünk és a katonák barátkoztak egymással! A romániai válság időszakában a magyar vezérkari főnök áttelefonált román kollégájának és megnyugtatták egymást: ne féljete, segítünk, információkat adunk. Tehát a katonai szféra elkezdte segíteni a nagy átalakulásokat és a demokratikus átmenetet. Nagyon fontos dolog volt ez!

Utána a kerekasztal-tárgyalások eredményre vezettek, a demokratikus ellenzék bevonult a parlamentbe, különböző pártállású tagjai bekerültek a honvédelmi bizottságba, a nemzetbiztonsági bizottságba, hogy képviseljék a rendszerváltás érdekeit. Én személy szerint így kerültem kapcsolatba a honvédelmi szférával. Én valamikor az egyetemen komoly honvédelmi felkészítésben részesültem, hála a Műegyetem egykori katonai parancsnokának, akivel aztán együtt ültem a börtönben...

A honvédelmi bizottságban végzett munkám során egyre jobb benyomásokat szereztem a katonákról, akikről kiderült, hogy igen sok értelmes ember van közöttük; olyanok, akikkel érdemes beszélgetni és meghallgatni őket – tehát bizalommal viseltetni irántuk. Visszatekintve, úgy ítélem meg, hogy mérnöki szocializációm, észjárásom sok tekintetben rokon a katonákéval, akik szintén nem szeretik a sok beszédet, olyasmit követelnek, amit meg is lehet csinálni, és ami a legfontosabb: hogy a mérnökökhöz hasonlóan felelősségre vonhatók hibás döntéseikért.

Megindult tehát ez a kölcsönös bizalmon alapuló érintkezés és kiderült, hogy a katonák is örülnek annak, hogy demokráciában élhetnek, amelynek alapjait ők hajlandók a maguk eszközeivel támogatni.

Közben az események felgyorsultak: az I. világháború eredményeképpen létrejött összes gyűjtőállam széthullott. Így Jugoszlávia is, amely pedig évtizedeken át

14 A NATO-tagállamok biztonsága legfőbb garanciáját a Washingtoni Szerződés kollektív védelemről rendelkező 5. cikkelye jelentette. (A szerk.)

15 A Békepartnerség (Partnership for Peace – PFP) a NATO és az azzal partneri viszonyt kialakító 23, részint az egykori Varsói Szerződéshez tartozó más állam 1994-ben kialakított együttműködési programja. (A szerk.)

példakép volt számunkra. Azonos nyelvű, bár más írásjeleket használó, más vallást követő, korábban egy államalakulatban élő népek fordultak szembe hihetetlen gyűlölettel egymással. Déli határainkon polgárháború kezdődött.

Rengeteg megkeresés jutott el a Honvédelmi Minisztériumhoz a határok közelében élő emberektől, akik azt kérték, hogy a HM gondoskodjon védelmükről. Amikor egy lokátorállomást telepítettek az egyik délvidéki gazda telkére, a tulajdonos nem kért pénzt, mert fontosabbnak vélte biztonsága garantálását, mint a pénzbeli ellenszolgáltatást.

Ebben a háborúban már az igazságosztó oldalán, az igazságosztó szerepkörében vehettünk részt a NATO oldalán. És közben a bizalom kezdett erősödni. Rájöttünk arra, hogy a katonai szövetség erőteljesen a bizalomépítésre épül, amire a magyar társadalomban nagy szükség volt.

A következő ciklusban a Szabad Demokraták Szövetsége, amely egyik motorja volt a rendszerváltásnak, egyúttal a talán legradikálisabb politikai alakulat volt, koalícióra lépett a régi állampárt utódpartjának tartott, de valójában megújult Magyar Szocialista Párttal. Ezt óriási viták előzték meg, hiszen vezetőink úgy vélték, hogy egy 52%-os támogatottságú párt mellé indokolatlan beülnie egy 17–18%-os pártnak. De olyan nagy volt a belső és nemzetközi nyomás, hogy nem lehetett kitérni a kihívás elől.

A PpF után a NATO-felvételre való felkészülés került napirendre, amit a honvédség akkori vezetői, többek között Végh Ferenc vezérkari főnök, fontos feladatuknak tekintettek. Ez annál is inkább fontos volt, mert a NATO nemcsak katonai, hanem társadalmi, politikai képződmény is, amit a felkészülésnél tekintetbe kellett venni.

A tagfelvételt – másfelől – a parlamentnek is meg kellett szavaznia. Ennek előkészítésében fontos szerep hárult a Honvédelmi Bizottságra, amelynek akkor már elnöke voltam. Ebben az időszakban sorra hívtuk meg a külföldi nagyköveteket, hogy tartsanak előadásokat a bizottság tagjai előtt. Ekkor megkeresett Kovács László és az Egyesült Államokbeli magyar nagykövet azzal, hogy az amerikai szenátusnak is ratifikálnia kell a magyar NATO-felvételt. Javasolták tehát, hogy az ingadozó amerikai szenátoroknak írjak levelet. Ennek nyomán 31 szenátornak írtam ugyanazt. Végül is megszületett az ottani kétharmad! Részt vehettem a NATO több brüsszeli rendezvényén és örömmel tapasztalhattam, hogy Magyarország a NATO elismert és elfogadott tagja lett.

Az új politikai helyzetben, amikor már nem volt kívül szemben védekezni, mert körülöttünk már mindenki vagy a NATO-nak, vagy a PpF-nek volt a tagja, a hadseregre teljesen új feladatok vártak.

Összegzésképpen: igen fontosnak tartom, hogy 1994-et követően vált lehetővé először Magyarországon, hogy a választópolgárok a nekik nem tetsző kormányoktól békésen, választások útján szabaduljanak meg – csak úgy, mint más demokratikus országokban. Minden helyzetben létre kell jönnie a bizalomnak, mert annak hiányában nem lehet hatékonyan együttműködni. A honvédségnek, amely maga is összemzeti intézmény, mindig a nemzeti érdeket kell képviselnie.

Németh József Lajos

A biztonságpolitikai gondolkodás evolúciója a '90-es években¹⁶

Mint a szakkollégium elnöke, megköszönöm a Magyar Hadtudományi Társaságnak az általam képviselt kollégisták felkészítéséhez való hozzájárulását. Kissé zavarban vagyok, hiszen előadásomat egykori és jelenlegi tanáraink előtt kell megtartanom, akik megélték a tárgyidőszakot, sőt, annak cselekvő részesei voltak.

A most ismertetni tervezett előadásnak egy korábbi változata már elhangzott a Kiss Károly Hadtudományi Klubban. Az annak alapját képező irányított interjúkat több jelenlévő személlyel készítettem.

A továbbiakban a címben jelzett kérdéskörrel kapcsolatban saját álláspontomat szándékozom kifejteni. Nem kívánok „belemenni” eseménytörténeti részletekbe, amelyeket a történészeknek kell vizsgálniuk. Megkísérlek viszont egyfajta egészséges távolságtartást érvényesíteni mondandóm során, hiszen 20–25 éves időtávlatokról van szó.

Előadásom primer és szekunder forrásokra épül. Jó szívvel ajánlom a hallgatóság figyelmébe a tárgyidőszakot elemző kiadványok előszavait, amelyekből többnyire kitűnik, hogy ki, miért írt meg egy könyvet.

A címben jelzett *evolúció* egyfajta folyamatos változást jelent, amelyben a fejlődés jelentheti a legfontosabb összetevőt. Meg kívánom jegyezni azonban, hogy a címben az evolúció szóval jelzett változás nem feltétlenül jelent fejlődést.

Három fő kérdésre kívánok választ adni. Ezek a következők:

1. Mikor értjük meg a biztonságpolitikai gondolkodást? (Természetesen nem konkrét évszámhoz kötve.)
2. Milyen szakaszai vannak? (Ezek ugyanis nemcsak egymásra épülnek, hanem – bizonyos értelemben – egymás mellett is haladnak.)
3. Milyen jellemző vonásai vannak?

Tulajdonképpen már a '80-as évek elejétől, közepétől megjelenik a biztonságpolitikai gondolkodás, részint a nyilvános, részint a nem nyilvános közleményekben. Nemcsak szavakban, hanem írásos gondolatokban is. Természetesen a fogalom korabeli és mai értelmezése nem szükségképpen fedi egymást.

A békeutatót – amely bizonyos elemeit tekintve szintén ebbe a fogalomkörbe illeszkedik – már a rendszerváltás előtt is elég sok kritika érte. Például a Magyar Tudományos Akadémia Intézetközi Békeutató Központja már a '80-as években jelentős konferenciákat szervezett, magyar és angol nyelvű kiadványokat adott közre, majd a '90-es években főként nemzetközi jogi szempontból járult hozzá a biztonságpolitikai gondolkodás evolúciójához.

¹⁶ A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

A biztonságpolitikában a '80-as, de még a '90-es években is a katonapolitikai fel-fogás dominált, hiszen az előbbi az utóbbival párhuzamosan kezdte felépíteni önma-gát mind szervezeti, mind szakmai, mind pedig személyi értelemben. Ugyanakkor az állami vezetésben már kevésbé a katonapolitikai, mindinkább a biztonságpolitikai szempontok váltak hangsúlyos elemmé.

Az előbbi kijelentést alátámasztják a könyvtári kulcsszavas kereséseim eredmé-nyei. Négy kulcsszó mentén hajtottam végre a vizsgálatokat. Ezek a következők vol-tak: katonapolitika, biztonságpolitika, védelempolitika és a NATO. Igen érdekes ada-tok jöttek ki. A különböző nyelvű és műfajú írások címeiben a NATO-fogalom előfor-dulása jelentős hullámmutatott.

A kutatás jelenlegi állapotában – a megfelelő szűrők bevitelének hiányában – nem mutatja meg az egyes években előforduló szórásokat a fogalmak előfordulási gyakoriságában. Minden esetre egy ilyen fajta statisztikai megközelítés alkalmasnak tűnik trendek érzékeltetésére.

22 interjút készítettem eddig, amelyek 3 fő célcsoportra oszlanak: katonai felső vezetés, egy-egy adott kormányzati ciklusban a politikai vezetés, a témát vizsgáló ku-tatók, tudósok képviselőinek köre. Ezekben elrejtettem egy SWOT-analízist.¹⁷

Tapasztalataim alapján igen jelentős az a tény, hogy a rendszerváltás időszaká-ban például a biztonságpolitika gyakorlatánál már nem nulláról kellett kezdeni a te-vékenységet, hiszen a katonai vezetés vissza tudott nyúlani akár a Varsói Szerződés (VSZ) keretei között kiépített kapcsolatokhoz, a megszerzett tapasztalatokhoz.

1990 januárjában egy NATO–VSZ doktrinális tanácskozássra került sor, amelyen magyar részről Borsits László altábornagy úr vett részt, és amely kommunikációs szempontból figyelemre méltó tapasztalatokkal járt.

Visszatérve az analízishez, a *gyengeségeknél* szükségesnek tartom megemlíteni a politikai változások (ti. a kormányváltások) túlzott hatását, amelyek helyenként a szakmaiság rovására mentek; másfelől egyfajta szétaprózottság figyelhető meg a biz-tonságpolitikai gondolkodásban, amely érzékelhető a szakmai végrehajtó elemek-ben, de a civil szerveződésekben is a '90-es évek elején. Vagyis jobb lett volna, ha a különböző szakmai fórumok jobban erősítik az együttműködést mind pénzügyi, mind pedig szakmai szempontból.

A külső tényezőket (nyugati ráhatás, balkáni események stb.) illetően fontosnak tartom megjegyezni, hogy nem helytálló, miszerint a balkáni események csak pozitív vagy csak negatív módon ítélnétek meg. Az ottani történések részint elősegítettek, részint visszafogtak bizonyos folyamatokat.

Belső tényezők? Az elmulasztott lehetőségeknél a környezeti biztonsághoz való csatlakozás kicsit későn történt meg, bár annak gyökerei utólag is kimutathatók (ld. Bős–Nagymaros ügynök rendezése).

A jellemzők kapcsán említést érdemel (bár a SWOT-analízis önmagában is jel-lemzés) például a mintakövetés kérdése. A rendszerváltást megelőzően nagy

17 A SWOT angol mozaikszó, amelynek összetevői: strengths – erősségek; weaknesses – gyengességek; opportunities – lehetőségek; threats – veszélyek. Magyar megfelelője a GYELV- elemzés (ti. gyengessé-gek – erősségek – lehetőségek – veszélyek). (A szerk.)

mozgástér nem kínálkozott, de a nemzeti sajátosságok adtak némi lehetőséget. A mintakövetés érvényesült a rendszerváltás után is, de sokkalta dominánsabbá vált a nemzeti jelleg. Ekkor időnként ütköztek a biztonságfelfogás professzionális és műkedvelő közelítésmódjai. A slágertémák között említést érdemel például a „körkörös védelem”, amely hatást gyakorolt a biztonságpolitikai gondolkodásra (katonai szempontból talán kevésbé, de politikai szempontból mindenképpen), vagy éppen a *semlegesség* kérdése.

* * *

Konklúziók:

- katonai értelemben a biztonságpolitikai gondolkodás gyökerei már a '80-as években fellelhetők;
- a szakma részéről mind mennyiségi (ld. statisztikák), mind minőségi (nyelvismeret, szakmaközi áthallások iránti növekvő érzékenység stb.) reakció történt, vagyis e tekintetben is van fejlődés.
- minőségi fejlődést illetően – bár a folyamatosság kimutatható – érzékelhetők kilengések.
- evolúciós szempontból megjegyzendő, hogy ezt a fejlődést az adaptivitás (ld. NATO-csatlakozás) és az esetlegesség egyaránt jellemzi.

Szenes Zoltán

A NATO-partnerség és a Magyar Honvédség átalakítása¹⁸

A '90-es években a Magyar Honvédség szinte hihetetlen feladatot hajtott végre, hiszen nem egészen egy évtized alatt – a Varsói Szerződés után – a NATO tagja lettünk. Sikeresen megoldottuk, hogy már az első lépcsőben, 1999-ben bekerültünk a NATO-tagok közé, ellentétben például a románokkal, akik ezt nagyon nehezen élték meg.

Ellentmondásos helyzet alakult ki, hiszen sikeresen tagok lettünk, de szinte még be se léptünk, a miniszterelnök mégis elrendelte a stratégiai és védelmi felülvizsgálatot.

Egyfelől a NATO-tagság lehetővé tette a Magyar Honvédség viszonylag kockázatmentes leépítését (az 1989. decemberi 155.000-ról a mai 29.200 főre), másfelől a NATO ösztönzi a politikai vezetést, hogy fordítson erőforrásokat a védelemre...

Én tanultam a Szovjetunióban is, igaz, szakmai akadémián, de ott, a mai felfogás szerinti szakmai MSc-képzésben – eltekintve néhány biztonságpolitikai tantárgyaktól –, a NATO-t nem tanították. Ez azért fontos, mert ha eltekintünk az átalakítás

¹⁸ A 30 év a hadtudomány szolgálatában című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

politikai-ideológiai részétől, a katonai-szakmai oldalon ugyanazok a törvényszerűségek jelentek meg. A katonai átalakításban tehát a váltás gyorsan ment, mert nagyon sok szakmai azonosság van.

Nagyon fontos volt persze a nyelvtudás. Én személy szerint azért tartozok az átalakítás nyertesei közé, mert amíg aspiráns voltam, megtanultam angolul. 1999 után nem fordítják le magyarra a NATO dokumentumait.

Összegezve tehát: a NATO-csatlakozás politikai értelemben egy nagy siker, viszont az érdemi katonai felkészülési folyamat lényegében csak a felvételt követően kezdődött, ami folyamatosan zajlik napjainkig.

* * *

A magyarországi belső változások és a NATO változásai folyamatosan hatottak egymásra és az integrációs folyamatra.

Magyarország az egyetlen olyan NATO-tag, amelyik 1994 óta minden évben NATO-konferenciát szervez a parlament, a Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium közreműködésével, függetlenül attól, hogy melyik párt kormányoz. Vagyis a politikai osztály egységesen hitet tesz a NATO-tagság mellett.

Ahogy közeledtünk a NATO-csatlakozáshoz, úgy vált mindinkább egyértelművé, hogy minden fontos döntés – politikai döntés. Ennek nyomán tettünk olyan vállalásokat, amelyek tényleges tartalmával a politika nem volt tisztában, nem ismerte a vállalás szélességét, mélységét és annak konzekvenciáit. 1998-ban például felvállaltuk egy dandár felállítását, amelynek 2005-re meg kellett volna történnie, de ez valójában még mindig a tervezés állapotában van... Fontos tehát, hogy a nemzetközi, a hazai politikai és a katonai szakmai gondolkodásnak összhangban kell lennie.

A rendszerváltást követő időszak magyar politikai gondolkodásában az Európai Unióhoz való csatlakozás jelentette a prioritást. 1991 decemberében Antal József aláírta Brüsszelben a társulási szerződést az Európai Unióval, ami 1994. február 1-jén lépett hatályba, február 8-án pedig aláírtuk a békepartnerségi szerződést.

Mindeközben mi is, – de a csehek, a lengyelek, és a szlovákok is, – úgy éreztük, hogy bennünket nem akarnak felvenni a NATO-ba. Clinton elnök 1994 januárjában külön leült a V4-vel vacsorázni és meggyőzni őket arról, hogy a békepartnerség valójában pozitív dolog, mert felkészít bennünket a majdani tagságra. Ne feledjük: NATO demokratikusan működik...

Ami a nemzetközi változásokat illeti, fontos mozzanat volt a Varsói Szerződés megszűnése és a szovjet csapatkivonás, a NATO részéről 1990 júniusában megfogalmazott londoni nyilatkozat, továbbá Magyarország környezetének megváltozása, különösen a délszláv válság. A NATO-csatlakozás valójában a partnerségi szerződés aláírása után gyorsult fel, még inkább 1995-ben, amikor Magyarország egy bátor döntéssel felajánlotta a NATO-nak a befogadó nemzeti támogatást az IFOR-művelethez. Itt nagyon fontos szerepe volt a politikai döntésnek, amely felgyorsította a folyamatot.

A NATO londoni csúcstalálkozója azért fontos, mert megfogalmazott néhány alapvető kérdést: alkalmazkodni kell az új helyzethez; már nem vagyunk ellenfelek, tehát baráti jobbot kell nyújtani; fontos a diplomáciai és a katonai kapcsolatok felvétele, a dialógus; a megváltozott világban új stratégia kell! Mindennek nyomán

módosították a védelmi alapelveket (csökkentették a nukleáris fegyverek jelentőségét) és 30–40%-al csökkentették az egykori vasfüggöny közelében állomásoztatott csapatok létszámát.

* * *

A NATO részéről is az volt a kérdés, hogy hogyan valósítsák meg a közeledést, aminek módját végül is menet közben „találták ki”. Például azt, hogy ’92-től legyen egy partnerségi tanács, partnerségi program. Tehát gyakorlatilag a NATO is folyamatosan változott.

A szövetség változásai természetesen hatást gyakoroltak a nemzeti politikai-biztonsági gondolkodásokra is. ’93-ig tartott, amíg sikerült kimunkálni az új biztonságpolitikai, védelempolitikai alapelveket, majd ’98-ban körvonalazódtak a máig érvényben levő biztonság- és védelempolitikai alapelvek. A NATO és annak környezete is változott (fejlődött az Európai Unió, Jugoszlávia szétesett, megszületett a Boszniára vonatkozó Dayton-i egyezmény, formálódtak az orosz–NATO kapcsolatok, Afganisztánban is megindult valami), amely időszakot a magyar, a cseh és a lengyel csatlakozás zárta ’98-ban. Ez volt a szövetség első keleti irányú nyitása, bővítése.

A 155.000 fős magyar hadsereg létszáma nem egészen 10 év alatt 100.000 alá csökkent. Ez úgy vált lehetővé, hogy az említett pozitív folyamatok, döntések megtörténtek és a mindenkori magyar politikai vezetés ezeket proaktívan kezelte. Így kerülhetett be Magyarország a NATO-bővítés első körébe. A NATO először kimunkálta a stratégiai koncepciót, megteremtette az együttműködés kereteit (ld. Észak-atlanti Együttműködési Tanács), azután elkezdett „koncepciókat gyártani”, megfogalmazta a bővítés követelményeit. A katonai követelményeket azonban a csatlakozó országok ’98 őszén már különösebb előjelzés nélkül kapták meg. A NATO tehát folyamatosan alakult át és erre a szervezet politikai és katonai vezetése egyaránt képesnek bizonyult.

* * *

Az említett változások – amiket nem mindenki volt képes befogadni – jól nyomon követhetők Lőrincz Kálmán *Menetben* című könyvében. Az akkori 40 év körüliek könnyebben alkalmazkodtak a változásokhoz, de a tíz évvel idősebbek már sokkal nehezebben...

’94-ig alapvetően nemzeti haderőépítés folyt (ki kellett dolgozni az országvédelmi doktrínát, amelynek során a korábbi kétharmados támadó kapacitásokat egyharmadra kellett csökkenteni; új egyenruhánk lett; megváltoztak az alakulatok elnevezéseinek elvei; Néphadsereg helyett Magyar Honvédség; „elvtárs” megszólítás helyett „úr” stb.). ’95-től már megkezdődtek a Pfp-gyakorlatok, 1995 októberében megalakult az Euroatlanti Integrációs Munkacsoport (sajnos 1999-ben megszüntették) és folytathatnánk a sort. Tehát elindult a folyamat és ezt a politika vezérelte.

’94 után szinte azonnal el kellett kezdeni a haderő-átalakítást. Ez a folyamat jól nyomon követhető Végh Ferenc PhD-értekezésében, amely tartalmazza, hogy mit tettek meg akkor és mit kívántak megvalósítani 2003-ig. Ennek egy részét megcsinálták (például megalakultak a haderőnemi vezérkarok, amiket aztán később megszüntettek). Már az értekezésben felmerült az altiszti akadémia létrehozásának szándéka (1998-ban!), amely aztán valójában 2011. november 15-én jött létre Szentendrén.

Abban az időszakban a kulcsszó a *kompatibilitás* volt, ami lényegében annyit jelentett, hogy legyünk képesek együtt dolgozni másokkal, miközben nem akadályozzuk a többiekét. Ma az együttműködési képesség, az *interoperabilitás* kerül előtérbe, ami a kapcsolódásnak már egy másik dimenzióját jelzi.

A csatlakozási folyamattal együtt tehát elindult egy sok áldozattal, veszteséggel járó, fájdalmas haderőreform. Az első kormányzati időszakban ez a *nemzeti önerőre való támaszkodás politikájaként* fogalmazódott meg, amelynek öt fő iránya volt: a VSZ-kapcsolatok lebontása, a fegyveres erők depolitizálása, a politikai szinten meghirdetett „körkörös védelem” (amely valójában területvédelem volt), az euroatlanti kapcsolatfelvétel, a haderőcsökkentés és haderő-átalakítás.

Markáns váltás 1994–98 között kezdődött. '95-től már csapatokat (nem szakértőket!) küldtünk mindenfelé. A Boszniában települő műszaki zászlóalj aztán a következő öt évben hihetetlen érdemeket szerzett, hiszen nemcsak valóságosan épített hidakat, hanem a lelkekben is (ld. mosztári híd)! Mindez igen jó hírért keltette a magyar katonának. Már a '90-es öbölháborúban is jelen volt egy orvosi kontingens, de igazából '95-től kezdtünk jelentősebb erőket küldeni a különböző NATO- és ENSZ-missziókba. A bizalomépítés jegyében elindultak a két és többoldalú kapcsolatok. A '91-ben indult Visegrádi Együttműködés igen komoly eredményeket könyvelhetett el '95–'96-ban. Igen nagy jelentőségű volt az Országgyűlés 1995-es döntése a befogadó nemzeti támogatásról (ld. a taszári repülőternek és bizonyos pécsi objektumoknak a NATO rendelkezésére bocsátása), ami igen sokat jelentett a majdani tagfelvételünk szempontjából. Ebben az időszakban tehát *jó* döntések születtek! A politika fontosnak tartott egy kampányt: a csatlakozással összefüggő népszavazás előkészítését.

* * *

Végül is 1999. március 12-én tagországa lettünk a NATO-nak. Ez komoly politikai siker, de az örömet rövidesen beárnyékolta a felismerés, hogy még igen sokat kell tenni a megfelelés érdekében.

A kapcsolódási folyamat elejétől látszott, hogy a régi, VSZ-típusú tömeghadereg alkalmatlan a NATO-csatlakozásra, ezért a Németh-kormánytól kezdve mind-egyik formálgatott rajta valamennyit. Németh Miklós 100.000 főre csökkentette a hadsereget, megszüntette a Munkásőrséget, kivonultak a szovjet csapatok, folyamatosan csökkent a sorkatonai szolgálat időtartama. A politikai vezetés és a társadalom egyaránt hivatásként, szakmaként akarta látni a katonai szolgálatot. Közben természetesen változtak a törvények is. A '93-as törvény vitte be a védelempolitika alapelveit a jogalkotásba. A '94-es parlamenti ciklustól még bátrabb lépések kezdődtek a NATO-csatlakozás irányába (60.000 főre csökkent a létszám, új vezetési rend jött létre, sor került bizonyos beszerzésekre, tovább csökkent a sorkatonai szolgálat időtartama). Ezzel jutottunk el a NATO-ba, de a tagsággal szinte egyidejűleg hirdette meg a miniszterelnök az elkerülhetetlen stratégiai felülvizsgálatot.

Nem volt egyszerű ez a folyamat, mert a változásokat ugyan akarta az ország, de ehhez erőforrások nem álltak rendelkezésre. 1989-ben még a GDP 2,61%-át fordítottuk a védelemre, 1999-ben már csak 1,65%-át, ami reálértékben 30–40% eltérést jelent. Az átalakítás tehát úgy kellett megcsinálni, hogy nem voltak többlet-erőforrások. Mindeközben tömeges eszköz kivonásra került sor, bár volt egy minimális

fejlesztés is (ld. az államadósságból származó MiG–29-esek, T–72-esek, később a Mistrálok rendszerbe állítása).

A második ciklus alatt megszűnt a haderő tömeghadsereg-jellege, jelentős mértékű volt a létszámcsökkentés, a támadótechnika csökkentése, elindult a békefenntartásban való részvétel. Végül is 2004. november 3-án létrejött az önkéntesekből álló haderő.

NATO-hatásra a Magyar Honvédség tízéves hosszú távú fejlesztése állandó kihívás elé állítja a kormányzatot. Beléptünk a NATO tervezési rendszerébe és kezdetét vette a NATO-kompatibilitás kialakítása. Közben '98 szeptemberében megjelentek a *minimum katonai követelmények*. Ennek keretében az első fontos lépés volt az integrálás a NATO légvédelmi rendszerébe. A légi erők a NATO-hoz illeszkedő elemei modernizálódtak a legjobban. A következő illeszkedési pontot a biztonsági dokumentumok jelentették, hiszen a kétharmados többséggel elfogadott '95-ös nemzetbiztonsági törvénynek a dokumentumok minősítésére vonatkozó előírásai nem harmonizáltak a NATO normáival. A harmadik fontos terület a NATO-pozíciók feltöltése volt, ami megvalósult. A negyedik pedig az (akkori) kijelölt erők felkészítése, ami szintén megvalósult. Ennek az illeszkedési folyamatnak 2006 decemberében lett vége, amikor megkaptuk a NATO-tól a teljes műveleti együttműködési képesség elismerését.

Kiss Petra

A NATO megjelenése a hazai hadtudományi szakirodalomban (1990–1999)¹⁹

A Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoportja 1995-ben állt fel és számos tanulmánnyal járult hozzá a NATO jobb megismeréséhez. Fontos forrást jelentettek a *Honvédelem négy éve* című kiadványsorozat egyes elemei, továbbá a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben zajló kutatásokat bemutató publikációk, cikkfordítások.

A folyóiratok közül kiemelten a Hadtudomány, illetve az Új Honvédségi Szemle járult hozzá a téma bemutatásához. E periodikák csaknem valamennyi lapszámukban foglalkoztak a NATO-val, Magyarország perspektíváival a szövetségben. A Hadtudományban – bár a folyóirat 1991 és 1999 között mindvégig foglalkozott a témával – 1994/95 fordulóján szemmel láthatóan megnövekedett a Magyarország biztonság- és védelempolitikájával foglalkozó publikációk száma. Ezen belül különösen a haderő-átalakítás és a magyar politikai lehetőségek vizsgálata. Az Új Honvédségi Szemle '91 és '92 között jobbára a nemzetközi katonai kapcsolatokkal foglalkozó cikkekben követhető nyomon a NATO iránti érdeklődés. Főként '94 és '98 között jelent meg sok, a témával foglalkozó publikáció. A '90-es évek második felében jelentős

¹⁹ A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott korreferátum hanganyagának szerkesztett változata.

hangsúlyt kaptak a közös gyakorlatokkal foglalkozó elemzések, a balkáni térség és az SFOR kérdései. Érdekes, hogy a Hadtudománynak a lapszámok elején található Biztonságpolitika rovata foglalkozott főként az együttműködés, a csatlakozás kérdéseivel. Az Új Honvédségi Szemlében 1997-től indult egy Integráció című rovat.

A források között kell megemlíteni a Társadalom és Honvédelem című folyóiratot, amely a csatlakozás évében tematikus különszámot jelentetett meg. Az Akadémiai Közlemények (később Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények), a Bolyai Szemle főként a katonai szakmai kérdésekkel foglalkoztak.

Az 1990-es évek elején elsősorban a világrend változásával, a Varsói Szerződés felbomlásával, a hatalmi vákuum kialakulásával foglalkoztak az említett periodikákban közölt cikkek és tanulmányok. Az útkeresés a semlegességtől valamely katonai szövetségbe való belépés lehetőségének latolgatásáig terjedt. Sokat foglalkoztak a NATO-tagállamok haderőivel, a kölcsönös látogatások tapasztalataival. 1995-től mindinkább előtérbe kerülnek a NATO-csatlakozás feltételei, majd a '90-es évek második felében a balkáni térség, a békepartnerségi keretekben folytatott együttműködés, a gyakorlatok tapasztalatai kaptak nagyobb hangsúlyt. A katonai-szakmai kérdések közül kiemelt figyelmet élveztek a légierő, a logisztika, a térképészet.

A publikációkban természetesen nemcsak pozitív megítélésekkel találkozhatunk. A kételkedő jellegű írások azonban jobbra nem a katonai, hanem a civil folyóiratokban (például Társadalmi Szemle, Mozgó Világ stb.) bukkantak fel. Létrejött egy önálló tanulmánykötet *Ámokfutás a NATO-ba* címmel.

Összességében megállapítható, hogy 1990 és 1999 között a témával foglalkozó publikációk a védelmi szféra széles spektrumát fedték le és a nagypolitika szintjétől a katonai-szakmai kérdésekig terjedt ki a figyelmük. A tanulmányok többségét a nyitottság és pozitív szemlélet jellemezte.

Hajós Dezső

A NATO-csatlakozás kormányzati szintű kommunikációs támogatása²⁰

Volt egy unikális eleme a NATO-csatlakozásnak, amit a politika – természetesen az Országgyűlés támogatásával – nagyon merészen bevállalt: minden más országtól eltérően népszavazással kívánta megerősíteni a NATO-csatlakozásra való hajlandóságot.

1996 őszén készült egy, a témával összefüggő közhangulat állapotát bemutató térkép, ami még csak 49%-os támogatottságot jelzett. Igen sokan voltak a kellő ismerettel nem rendelkező bizonytalanok, mintegy 10% pedig határozottan elutasította a csatlakozást.

20 A 30 év a hadtudomány szolgálatában című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott korreferátum hanganyagának szerkesztett változata.

1997 őszen a népszavazásnak három lehetséges kimenetele volt:

- érvénytelen népszavazás, amely annulálná a meghívást;
- minimális érvényességű népszavazás, amely megingathatja a későbbiekben kívánatos támogatás megerősödését;
- a pozitív várakozás (kb. 60–70%-os támogatottság), amire az egész előkészítő munka alapozódott, és amire később rá lehet építeni az egész integrációs folyamatot (beleértve az Európai Unióhoz való majdani csatlakozást is).

1996 őszen a kormány elkészítette a NATO-csatlakozás kommunikációs stratégiáját, amely munkában résztvevők megkezdték a közvéleményi térképek kidolgozását. A stratégia kidolgozásában és valóra váltásában a vezető szerep a Külügyminisztériumra hárult. A Honvédelmi Minisztérium szakértői „beszállítóként” vettek részt a vállalkozásban.

Miről is volt szó? Adott volt egy közvéleményi térkép, amely mutatta a támogatottság/elutasítottság állapotát. Volt továbbá egy feltárt médiafogyasztási szokásrendszer. Ha ezt a két elemet egymásra csúsztatjuk, akkor láthatóvá válik, hogy a közvélemény mely szegmenseire kell nagyobb figyelmet fordítani és ezek hogyan szólíthatók meg. Ez a tevékenység kb. egy év alatt zajlott le.

A népszavazásra 1997 novemberében került sor 70%-os részvétel és 85%-os támogatottság mellett. A sikert összkormányzati-szintű tanulási folyamat előzte meg és kísérte mindvégig, aminek részesei voltak a projektben résztvevő minisztériumok egymással folyamatos kapcsolatban álló kommunikációs stábjai. Ennek igen kedvező volt a NATO-n belüli visszhangja, a módszer pedig követőkre talált más, a tagságra aspiráló országok körében is.

A kommunikációs folyamatban különös figyelmet kellett fordítani védelmi szektor belső hangulatának alakulására, a tiszti, az altiszti, a legénységi, a polgári állomány beállítódásaira, illetve annak formálására. Ekkor tanultuk meg, hogy *azt kell láthatóvá tenni a közvélemény számára, amit a szabályok nem tiltanak*. Ez pedig valamennyi vezetési szinten sok szempontból újszerű szemléletet igényelt a korábbihoz képest.

Tanulságos volt számunkra az, ahogyan 1995 decemberében megérkezett az első amerikai katona Taszárra. Mi – korábbi beidegződéseinknek megfelelően – arra számítottunk, hogy landol az amerikai repülőgép, abból elsőként kiszáll a legmagasabb rendfokozatú személy és – megfelelően a protokollnak – üdvözlí magyar partnerét. Nem ez történt. Várakozás közben az amerikai nagykövetség sajtósa hívta fel a figyelmünket arra, hogy nem helyes, ha a VIP-részleget a repülőtéren egyik végébe, a média képviselőit pedig a másikba helyezük. Ezeket hozzuk közelebb egymáshoz – javasolta az amerikai kolléga. Igaza volt! Nem az történt, mint amire az akkori vezérkari főnök által vezetett magyar delegáció számított. A leszállt C-130-as ajtaján – a legmagasabb rendfokozatú személy helyett – öt, különböző nemű és rendfokozatú amerikai katona lépett ki, akik a sajtó képviselői (!) útján üzenték a világ közvéleményének, hogy Magyarország földjére nagy szeretettel megérkezett az első amerikai katona. A legmagasabb rangú csak ez után lépett elő, ő már csak röviden megerősítette az elhangzottakat.

Mára eljutott odáig a magyar védelmi szektor, azon belül a Magyar Honvédség, hogy a kommunikációt stratégiai tervezési elemként kezeli a különböző műveletek (sajtónyilvánossági munka, CIMIC, PSYOPS stb.) folyamatában. Ennek a jelentőségét és a módját a békepartnerségi felkészülés időszakában tanultuk meg.

HARMADIK PANEL

A 21. századi hadtudomány, új stratégiák szövetségi rendszer körülményei között²¹

A harmadik panel közreműködői: Deák János, Boldizsár Gábor, Orosz Zoltán, Németh József Lajos, Padányi József és Czene Gréta

Orosz Zoltán

A Magyar Honvédség feladatrendszere²²

Hazánkban az Alaptörvény a jogrendszer alapja. A Nemzeti Katonai Stratégiát a jogrendszer hierarchiájában megelőzi a Nemzeti Biztonsági Stratégia, amelynek célja, hogy irányt mutasson a kormányzati szervek számára biztonságpolitikai kérdésekben. Az ország biztonsága mindenekelőtt közügy, tehát nemcsak a katonák ügye. A stratégia célja, hogy támpontot nyújtson a biztonságpolitikai gondolkodáshoz.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia a honvédséget illetően a következőképpen fogalmaz: „A Magyar Honvédség Magyarország szuverenitása szavatolásának alapvető intézménye, nemzetközi szerepvállalásait tekintve a külpolitika megvalósításának egyik meghatározó eszköze. A Magyar Honvédség alapvető feladata, hogy az Alaptörvénnyel összhangban garantálja hazánk biztonságát, valamint hozzájáruljon szövetségeseink kollektív védelméhez. A Magyar Honvédségnek hazai és nemzetközi feladatai végrehajtása érdekében egyaránt rendelkeznie kell olyan korszerűen felszerelt és kiképzett erőkkel, továbbá rugalmas, hatékonyan

21 Témagazda: prof. dr. Padányi József dandártábornok, DSc, az NKE rektorhelyettese.

Levezető elnök: dr. Németh József Lajos, PhD, a Biztonságpolitikai Szakkollégium tiszteletbeli elnöke.

22 A 30 év a hadtudomány szolgálatában című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

alkalmazható, telepíthető és fenntartható képességekkel, amelyek lehetővé teszik az ország területének és szuverenitásának megvédését, továbbá a NATO keretei között folytatott kollektív védelemhez, valamint az ENSZ, a NATO, az EU és az EBESZ nemzetközi béketámogató, stabilizációs, humanitárius műveleteihez való hozzájárulást. A Magyar Honvédségnek rendelkeznie kell olyan képességekkel is, amelyekkel tevékenyen hozzájárulhat a természeti vagy ipari katasztrófák következményeinek felszámolásához.” A honvédség eleget is tesz ezeknek a követelményeknek. Ezt támasztják alá a vörösiszap-katasztrófa, valamint a 2013-as dunai árvíz során nyújtott teljesítményei. Van ugyan katasztrófavédelmi szervezet, de amikor olyan jellegű a fenyegetettség és a baj, akkor hazánkban az egyedüli, legszervezettebb és azonnal fogható szervezet, amelyik önmagát kiszolgálva képes feladatait végrehajtani, az a Magyar Honvédség.

„A Magyar Honvédség fejlesztésének irányait és működési elveit az Alaptörvényben meghatározott, valamint a nemzetközi kötelezettségvállalásainkból fakadó feladatok végrehajtása érdekében, szövetségeseinkkel összehangolva szükséges meghatározni. Mindehhez alapvető a szükséges erőforrások biztosítása, azok célirányos, hatékony felhasználása és ennek egyik rugalmas és gazdasági szempontból is hatékony eszköze a többnemzeti együttműködés, így a védelmi képesség nemzetközi együttműködésben történő fejlesztése és megosztása. A védelmi képességfejlesztésben fokozottan kell támaszkodni a hazai, szövetségi, valamint Európai Unió programokra, elősegítve a nemzeti védelmi és biztonsági ipar fejlődését.” Mindez olyan summázata a honvédség lényegének, aminek – úgy vélem – el kell hangoznia mondandóm felvezetésében.

A Nemzeti Katonai Stratégia a honvédség megújulásának egyik fontos eszköze, amely közép és hosszú távú iránymutatást ad a fejlesztéshez. A rendelkezésre álló költségvetési erőforrások meghatározzák a stratégia végrehajtásának lehetőségeit. Ezek korlátozottsága azonban elősegíti a hatékonyságra törekvő szemléletmód meghonosodását. A stratégia módot ad arra, hogy a honvédség képességcsökkenésének megállítását követően megújult, fenntartható módon fejleszthető haderő jöjjön létre, amely a fokozatosan növekvő költségvetési támogatások révén fokozatosan válik korszerűvé – rögzíti a Nemzeti Katonai Stratégia.

* * *

Milyen feladatai vannak a Magyar Honvédségnek és milyen követelményeknek kell megfelelnie? Ezek elérése érdekében milyen képességekkel kell, hogy rendelkezzen? Valójában mivel rendelkezik és mik a képességhiányai? Amennyiben a képességhiányok akadályozzák a feladatok teljesítését, akkor pénzügyi erőforrást kell hozzárendelni annak érdekében, hogy az Alaptörvényben, illetve a stratégiákban rögzítetteknek eleget tudjon tenni. Napjainkban a gazdasági válság hatására a költségvetés határozza meg, milyen szinten képes kötelezettségeit teljesíteni a honvédség.

Magyarországnak deklaráltan nincs ellenségképe, a szakirányú elemzések szerint a hagyományos fegyveres konfliktus lehetősége elhanyagolható. Magyarország és szövetségesei ellen hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás esélye jelenleg kicsi.

Egy gondolat a Nemzeti Katonai Stratégiából: a Magyar Honvédség képességeinek rendelkezésre állását az Alaptörvényben és a stratégiákban meghatározott feladatai végrehajthatóságának érdekében biztosítani kell! A jelenleg kidolgozás alatt álló katonai doktrína – egyszerűsítve – a fegyveres erők alkalmazásának alapelveit foglalja rendszerbe, egyfajta alkalmazási szabálykönyvként.

A katonai doktrína – a NATO-országok értelmezése szerint – felfogható szűkebb és tágabb értelmezés szerint is. Tágabb értelemben elméleti ismeretek és gyakorlati tapasztalatok összessége, amelyeket a haderő sikeres alkalmazásához tudni kell, tehát ismeretrendszerként célszerű felfogni. Szűkebb értelmezésben egyfajta szabálykönyv, amely a fegyveres erők egészének vagy egyes szegmenseinek alkalmazására vonatkozó alapelvek, iránymutatások gyűjteménye. A doktrína elveket fogalmaz meg, tehát nem szabálygyűjtemény. Elsődlegesen a tisztiek gondolkodásmódjára kell, hogy hatást gyakoroljon, közös értelmezést biztosítson, amely a megértést segíti elő. *A hogyan* a szakértelem, *a mit kell gondolni* pedig a nyersanyag, amit a katonai doktrínáknak már békeidőben ki kell alakítaniuk azáltal, hogy értelmet ad annak, amit csinálunk.

A Magyar Honvédség alapfeladata: hazánk függetlenségének, területi integritásának védelme. Fontos új feladat: a Szent Korona és az ahhoz tartozó kiegészítő jelvények őrzése és védelme. A XVI. századból származó írott források szerint ez mindenkor a katonák, a hadsereg feladata volt.

Egy más közelítésben a Magyar Honvédség feladatai végrehajtásának alapja a felkészítés, kiképzés. Néhány elemet kiragadva:

- a légi rendészeti feladat, amely a NATO-csatlakozásunk első pillanatától kezdődően, folyamatosan érvényesül, NATO szolgálati alárendeltségben;
- a katasztrófavédelem;
- a tűzszerész-mentesítés, amellyel naponta találkozhatunk;
- a kutatás-mentés feladatrendszer, amely állami feladat, de a Magyar Honvédség kijelölt és speciálisan felkészített erői hajtják végre;
- a terrorizmus elleni harc katonai feladatai, amit napjainkban műveleti területen hajt végre a honvédség, de békétől eltérő körülmények között ez a honi területen végrehajtandó feladatok közé is tartozik.

* * *

Az említett feladatok stratégiai irányítószintjén helyezkedik el a Honvéd Vezérkar, hadműveleti szinten az Összhaderőnemi Parancsnokság, annak alárendeltségében a haderőnemi csapatok és a logisztikai szervezetek.

A Magyar Honvédség várható alkalmazásának jellemzőit a Nemzeti Katonai Stratégia rögzíti. Annak ellenére, hogy a Magyar Honvédség napjainkban alacsony intenzitású nemzetközi műveletekben vesz részt, középtávon képesnek kell lennie magas intenzitású műveletek végrehajtására is.

A válságkezelésre általában olyan, alapfeladatukat ellátni képtelen, gyenge államokban kerül sor, amelyekben irreguláris, félkatonai szervezetekkel, felkelőkkel, fegyveres csoportokkal, zsoldos és terrorista csoportokkal szemben kell a biztonságot megteremteni és fenntartani.

Napjainkban a tömeghadseregek helyét általában a kis létszámú, jól képzett, jól felszerelt önkéntes hadseregek vették át. Megváltozott a kihívás, a biztonsági környezetnek megfelelően új képességek jelentek meg. A Magyar Honvédségben is megjelent a különleges műveleti képesség, amit a megváltozott környezetre adandó válasz kényszerített ki.

A Magyar Honvédség néhány jellemzője: nemzeti hivatásos haderő, a sorozott haderő alkalmazására csak különleges jogrend időszakában számolunk, megszűnt a Magyar Honvédség tömeghadsereg-jellege.

A várhatóan kialakuló kritikus helyzetekre való gyors reagáló képesség fenntartása érdekében a Magyar Honvédség készenléti szolgálati rendszert tart fent, amelyben mintegy 2000 fő lát el szolgálatot. A műveletek vezetése érdekében kidolgozták a Magyar Honvédség műveleti vezetési rendszerét.

A Magyar Honvédség szövetséges keretben, saját erőinek alkalmazásával és a befogadó nemzeti támogatás biztosítása révén alkalmas országvédelmi helyzet kezelésére. A nemzetközi válságelleni műveletek végrehajtása szövetségi művelet részeként lehetséges.

A Magyar Honvédség professzionális haderővé történő átalakítása folyamán sok új kihívással és feladattal szembesültünk. A humánstratégia részeként megtörtént a Magyar Honvédségen belüli életpálya-modell elfogadása. Előttünk álló feladat a kiképzési koncepció továbbfejlesztése, az élet- és munkakörülmények fejlesztése, a létszámarányok javítása (főként a tiszti/altiszti rendfokozati megoszlás tekintetében), a tartalékos rendszer visszaállítása (már több mint 5000 tartalékosal rendelkezünk).

Néhány gondolat a honvédségi műveletekkel kapcsolatban. Azok a Nemzeti Katonai Stratégiában meghatározottakat követik, kiegészülve a keretekkel és nemzetközi megállapodásokban rögzítettek által meghatározott formákkal. Az 1000 fős ambíció-szint kitöltésére törekszünk. Mindamellet ez viszonylag keveset mond el arról, hogy milyen haderő- és képesség-szinteket tűztünk ki célul a stratégia megvalósítása és kötelezettségeink teljesítése érdekében.

* * *

A Magyar Honvédségnek a haza katonai védelmére, valamint a nemzetközi szerződésekből eredő kollektív védelmi feladatok ellátására, továbbá a Honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló, 2011 júliusában elfogadott törvény alapján, egyéb feladatai végrehajtására is tekintettel, képesnek kell lennie a magyar külpolitikai törekvésekhez igazodva az ország határain kívül folytatott műveletekben egyidejűleg

- egy dandár méretű erő hat havi harci és egy zászlóalj méretű erő hat hónapon túli, akár két év időtartamú, nem harci körülmények közötti alkalmazására;
- vagy egy zászlóalj tartós, hat hónapon túli, akár kétévi harci és egy zászlóalj-méretű kötelék tartós, hat hónapon túli, nem harci jellegű tevékenységére.

NATO-kötelezettségeink teljesítése mellett Európai Unió tagságunk szintén létfontosságú szerepet játszik a stabilitás elérésében, főleg politikai, kulturális és szociális folyamatok útján. E tekintetben a fő stratégiai célkitűzés: az európai katonai képességek növelése. Biztosítani kell azt, hogy az Európai Unió és a NATO kölcsönösen erősödjenek.

Az Európai Unió harccsoport teljesített egy készenléti időszakot 2007-ben és részt vettünk a magyar–olasz–szlovén zászlóalj 2012. évi váltásában. Várható a katonai együttműködés a V4-országokkal 2015 után, mely szándék megerősítésére 2012 áprilisában került sor. Ez a felkészítés folyamatban van. 2014-ben a V4-harccsoport keretében gyakorlatot tartunk Magyarországon, 2015-ben pedig a lengyel keretnemzettel készítjük elő a V4-országok gyakorlatát, amely egyúttal készenlét-ellenőrző gyakorlat lesz.

Körvonalazódik a magyar–olasz–szlovén többnemzeti kötelék bázisán, kiegészülve más közép-európai országokkal egy Európai Unió harccsoport kialakítása.

A rendszeresített magyar missziós beosztások száma 1250, amelyek különböző mértékben vannak feltöltve. 2013. július elsejével képviselettel csatlakoztunk az ulmi és a szcczini többnemzeti hadtestparancsnokságokhoz is.

Egyéb nemzetközi együttműködési feladatok: stratégiai légi szállítási képesség, amelyet a Pápa Bázisrepülőtér fogad be; Magyarország kilenc NATO-akkreditált kiválósági központban vállalt aktív szerepet, a valamint egy, még nem akkreditált központban, Szlovéniában. Fontos kiemelni a több mint tízéves Magyar–Román Közös Békefenntartó Zászlóalj, a Tisza Többnemzeti Műszaki Zászlóalj, a magyar–román–szerb tiszamenti árvízi védekezési gyakorlatokat, és a Romániával, Bosznia-Hercegovinával közös tűzserész felkészítést.

* * *

Néhány gondolat a Magyar Honvédség középtávú feladatairól. Ezek között az egyik legfontosabb országvédelmi képességeink biztosítása, helyreállítása, a korábban a kritikus szint alá csökkentett fegyvernemi képességek (harckocsizó, páncéltörő, tábori tüzér) helyreállítása. Ennek érdekében jött létre 3 fegyvernemi alegység, ami a további fejlesztések alapja lehet.

A költségvetési támogatás tervezett változásáról: a kormány arra vállalt garanciát az előttünk álló években, hogy a következő 3 évben nominálértékben fenntartja a védelmi támogatást, majd 2016-tól kezdve évente a GDP 0,1%-ával növekedő támogatást ad, ami 2022-re 1,39%-nak felel meg. Ennek megfelelően állítottuk össze a terveinket: katonáink egyéni felszerelésének fejlesztése, a raktárkészletek feltöltése, a közepes légi szállítóképesség biztosítása; a közeljövőben a szállító, illetve a tűztámogató helikopterképesség megújítása, tekintve, hogy a gépek gyakorlatilag életciklusuk végére értek; páncéltörő képesség megtartása és fejlesztése; légvédelmi rakéta-képesség fenntartása.

Boldizsár Gábor

A hadtudomány szerepe a jelenkori tisztképzésben²³

Ha a hadtudományt vizsgáljuk, akkor a mindenekelőtt a hadviselés művészetét, a hadviseléshez kapcsolódó tudásokat kell alapul vennünk. És azt kell látnunk, hogy a haderő hármass feladatrendszer: az ország szuverenitásának, integritásának védelme; különböző nemzetközi kötelezettségek alapján a feladatok ellátása;

23 A 30 év a hadtudomány szolgálatában című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

katasztrófahelyzetekben a helyreállítási munkálatokban való részvétel. Az országvédelmi képesség fenntartása az állam egyik alapvető fontosságú feladata.

A rendszerváltás óta eltelt időszakban a nemzetközi kötelezettségek teljesítése volt az, ami a Magyar Honvédség tevékenységét alapvetően meghatározta. Ebben az időszakban vált Magyarország a NATO és az Európai Unió tagjává.

Az Alaptörvényre tekintettel mindig van egy különleges jogrendi helyzet, amelyben számít a politika, a kormány, az ország lakossága a Magyar Honvédségre. Ez a helyzet az, amelyet az Alaptörvényben rögzített módon kell figyelembe vennie a haderőnek.

A Magyar Honvédség feladatrendszerre adott, ismert. Az immáron 1897 óta a határainkon túl végrehajtott békefenntartó műveletek szolgáltatják a megfelelő tudásbázist ahhoz, hogy a jelenkorban végrehajtott misszióinkban megfelelően felkészített magyar katonák vegyenek részt. Ehhez pedig megfelelően felkészült kiképzőkre, oktatókra, nevelőkre van szükség, akik a katonai tanintézetekben végzik munkájukat.

* * *

1897-től kezdődött az a tevékenység, amikor Magyarország katonáit béketámogatás céljából külföldi feladatra is alkalmazta. E szituációk tapasztalatait és az azok alapján készülő szabályzatokat vérrel írják. Még a hidegháború időszakában, 1973–75-ben jelentős létszámú magyar kontingens vett részt a vietnami békefenntartásban. Jelentősebb áttörésre azonban a rendszerváltás után került sor.

1995 végétől egy, a NATO területén kívüli, a NATO-vezette műveletben működött közre Magyarország egy műszaki zászlóaljjal.

Időközben változtak a feltételek és a magyar katonákat fenyegető veszélyek. Az IFOR keretében látta el feladatait a Horvátországban települő, de Bosznia-Hercegovinában tevékenykedő kötelék. Ennél komplexebb feladat-végrehajtásra került sor Afganisztánban, ahol nemcsak tradicionális katonai feladatokat, hanem közigazgatás-támogató, az újjáépítést segítő, támogató feladatokat is el kellett látniuk katonáinknak a tartományi újjáépítési csoport keretében. Ezekre a missziókra egyre nagyobb távolságokban, egyre bonyolultabb feltételek mellett kerül sor, miközben fokozódtak a katonáink biztonságát veszélyeztető kockázatok. Ez tehát az a környezet, amelybe belekerül a magyar katona, a tiszt, a leendő parancsnok, akinek értenie, tudnia kell, hogy az elmúlt korszak műveleteinek milyen tapasztalatai vannak.

Műveleti területen a parancsnok tevékenységét számos tényező befolyásolja. Mindig a politika által meghatározottakat kell célnak tekintenünk, amiket le kell tudni bontani katonai, politikai, gazdasági, társadalmi célkitűzésekké. És e célokat úgy kell elérniük a katonai szervezeteknek, hogy a jogi és az anyagi keretek mindig szűkösek. És meg kell ismerni azt a fizikai és humánkörnyezetet is, amelyben a feladatot végre kell hajtani, hiszen ez egyaránt hatással van a katona moráljára és a technikai eszközök hadrafoghatóságára.

Komplex válságoknak komplex összetevői vannak. A kormányzati politika jelöli ki a katonai erő számára a célokat, bocsájtja rendelkezésre az erőforrásokat, jelöli ki a szövetségi környezetet, azokat, akikkel együtt kell elvégezni a feladatokat.

Ma már egy katonai szervezet vezetője feladatai végrehajtása során nagyfokú önállósággal rendelkezik. Ismernie kell a környezetet, *éreznie* kell annak változásait.

Fontos a múlt hadtörténelmének oktatása, hiszen ennek során példákat ismerhetünk meg. Nyilvánvaló, hogy a múltban más volt a műveleti környezet, az eszközök, a harcéljárások, a konfliktusok kiterjedése, intenzitása. De nagyon fontos a közelmúlt műveleteinek végrehajtása során szerzett tapasztalataink feldolgozása és oktatása is, hiszen ezek számos eleme visszaköszön a jövőbeli műveletekben. Ha sikerül megfelelő módon átadni felhalmozódott tapasztalatainkat a következő tiszti, altiszti generáció számára, akkor az utódokban kialakulhat az a felismerés, hogy a magyar katona a rendelkezésére álló eszközökkel, az általa megismert és begyakorolt eljárásokkal és vezetési renddel, híradással, ezekkel a parancsnokokkal már korábban is képes volt eredményesen végrehajtani feladatokat. Vagyis nincsenek lehetetlen feladatok! Vannak viszont példák, amelyek követendők, és amelyek azonnal tudnak hasznosulni. És amelyeket olyan parancsnokok fogalmaztak meg, akik azokat csakugyan végrehajtották.

* * *

Fontos, hogy az elmúlt időszakban a stratégiaalkotás kérdését több irányból közelítették meg. Megítélésem szerint a stratégiát mindig két irányból kell megvizsgálni: ezek egyike a hadászat elméletét és gyakorlatát tartalmazó kérdéskör, az alulról történő megközelítés; a másik, amikor a stratégiára felülről tekintünk: az állami, nemzeti érdekek által generált hatások, amelyek az alkotmányban, a törvényekben, jogszabályokban rögzülnek. Amennyiben ezeket rendszerbe foglalják, akkor ezt nevezik a nemzeti katonai stratégiának, amelynek sok ága van.

A nemzeti katonai stratégia azokat a fejlesztési célkitűzéseket fogalmazza meg, amelyek révén képessé válhatunk az ország alapértékeinek megoltalmazására. A haderőről való gondoskodás pedig valahol összekapcsolódik ezzel az értékvédelemmel.

Az elmúlt mintegy 25 évben a magyar haderő egy „nagy utazás” részese volt. Amíg eljutottunk egyik pontból a másikba, alapvetően változott meg a politika, az ország biztonsági környezete; olyan dolgokkal találoztunk, mint a NATO békepartnerségi programja, az IFOR-, majd az SFOR-misszió, vagy éppen az afganisztáni szerepvállalás. Mindeközben zúdultak ránk az információk: katonáink közül sokan külföldön tanultak, a mienktől eltérő hadikultúrákat ismertek meg. A lényeg azonban az, hogy az alap katonai tevékenységformák az évezredek során nem változtak: a katona támad, védekezik, mozog, manővereket hajt végre, nyugvásban van, őrzi, amit őrizni kell, mindeközben gondoskodik önmaga fenntartásáról.

Nagyon fontos részét képezi a tisztjelöltek felkészítésének, a tisztek szemléletformálásának a harc *demisztifikálása*. Az előbbieken említetteket minden feladathoz meg kell tanítani, hiszen ha figyelmen kívül hagyjuk az ellenségképet és a specifikus jelzőket, akkor például a 2013-as árvízi védekezés során a homokzsák-szakasz figyelésére kirendelt honvédtiszt-jelöltek a buzgárok előfordulásával összefüggő jelentési rend megszervezésében tulajdonképpen egy védelemben levő század tüzelési vázlatára ismerhettek rá. Hiszen itt is, ott is valamit figyelni kell, és ha bármi történik, azt jelteni kell az arra illetékesnek.

* * *

A magas intenzitású fegyveres konfliktus maga a háború. A probléma akkor merül fel, amikor a konfliktus intenzitása csökken. Olyan tényezők bukkannak fel, amelyek megzavarják a tisztán katonai gondolkodást. Gondot okozhat például a nemzetközi jog alkalmazása, az erő alkalmazásának szabályai (például az, hogy mikor lehet, mikor nem lehet erőszakot alkalmazni). Sokkal megengedőbb a fegyverhasználat joga az országvédelem során, mint egy békefenntartó műveletben, amikor fokozottan érvényesül a fokozatosság elve is az erő alkalmazásában. Vagyis az utóbbiban nem pusztán arról van szó, hogy az ellenséget pusztítjuk minden rendelkezésre álló eszközzel.

De mások az elvárások is, hiszen Magyarország határaitól több száz vagy éppen több ezer kilométer távolságban kell a műveletet végrehajtani. Egyrészt van egy nemzeti katonai elvárás, de van egyfajta elvárása szövetségeseinknek, a nemzetközi közösségnek is. Ezeknek az elvárásoknak a kielégítése rendkívül kényes helyzeteket teremthet.

Fontos további szempontot jelentenek azok a nemzeti korlátozások, az alárendeltség, amelyekkel kiengedik a műveleti területre a magyar katonát. Az ilyen műveletekben általában kettős alárendeltség működik: a nemzeti és a szövetségi. Amíg a nemzetvédelmi műveletekben jól eligazítanak a hadtudomány által felhalmozott ismeretek, az attól eltérő típusú műveletek átláthatóságát megnehezíti a „háború köde”, amelyen csak nagy tapasztalattal, a múlt példáiból tanulva lehet átvergődni.

* * *

A „nagy utazás” gondolata bizonyára sok vita forrása lesz. Ahonnan 1989-ben elindult a Magyar Néphadsereg (Honvédség), az a Varsói Szerződés által meghatározott kereteket jelentette. Ez egy felülről vezérelt, parancsorientált katonai szervezet volt, de működőképes volt, hiszen rendelkezett a megfelelő szabályzatokkal, utasításokkal, vezetési renddel. Átkerültünk (vitattott, hogy mikor) egy NATO-orientált biztonsági környezetbe, ahol mások a hadászati célkitűzések, mások az elvek és nagyobb a parancsnokok önállósága és felelőssége is.

Az új helyzethez való alkalmazkodásban nagy a szerepe a hadsereg külföldet (tanintézeteket, konferenciákat, missziókat) megjárt tagjainak. Az új feltételeknek megfelelő nemzetközi együttműködés alapjait a Pfp-gyakorlatokon, alegység-keretekben sajátítottuk el. 1995 után megkezdődtek – először kisebb, majd egyre jelentősebb kötelékekben – az első missziós feladatok, nemzetközi keretek között először harctámogató, majd harcoló feladatokkal. Irakban már koalíciós keretek között, harcfeladatban, Afganisztánban már sokirányú (kiképzés, mentorálás, PRT stb.) feladatokban vettünk részt. Ez alatt átalakult a Magyar Honvédség, amelynek 2012 óta már van újra törzsszolgálati utasítása (ami 1993-tól nem állt rendelkezésre), folyamatban van az új helyzetnek megfelelő szabályzatok kidolgozása.

Megváltozott a haderő alkalmazásának elmélete és gyakorlata is. Mindezt be kell ültetni a honvédtiszt-képzésbe. Ehhez nagy segítség, hogy katonaállományunk közel negyede már vett részt valós külföldi alkalmazásban, közel 50 misszióban. Fontos, hogy a közlendő társadalomtudományi ismeretek alkalmasak legyenek azon kultúrkörök, humánfeltételek bemutatására, ahol ezek a bevetések történtek.

Padányi József

Hadtudomány és doktori képzés²⁴

Az előadására történő felkészülés során számos anyagot tanulmányoztam át, amelyek közül különösen kettő keltette fel az érdeklődésemet: Szenes Zoltán cikke, amely a hadtudomány struktúrájával kapcsolatos MTA-beli vitákat mutatta be és Kende György elemzése, amelyben a tudományos képzés különböző szintjeinek követelményrendszerét tekintette át.

Vajon van-e kapcsolat a hadtudomány és a doktori iskolák között? A válasz egyértelmű: a doktori iskolák jelentik azt a bázist, ahonnan a jövő tudósgenerációi kikerülnek. Jelenleg két doktori iskolában folyik a hadtudományi utánpótlás képzése: a hadtudományi és a katonai műszaki doktori iskolákban. Ezek – a lényegét tekintve – a hadtudomány képzésének hardver- és szofver-összetevőjét jelentik, ezért az egyszerűség kedvéért a továbbiakban „csak” hadtudományról beszélek.

* * *

A számok tükrében a doktori iskolák jól működnek. A hadtudományi doktori iskolában 118 oktató, 14 törzstag, 200 felvett hallgató és 323 kiadott fokozat van a jelenlegi 8 kutatási tématerületen. A katonai műszaki doktori iskolában 103 oktató, 9 törzstag, 325 felvett hallgató és 136 kiadott fokozat van a 7 kutatási területen.

Ha megnézzük az országos adatokat, akkor azt találjuk, hogy a hadtudományi utánpótlás tulajdonképpen a helyén van, hiszen a 2008–2012-es ciklusban az egyetem két doktori iskolája benne volt a magyarországi első tízben. Olyan egyetemekkel vagyunk egy szinten, mint a veszprémi, a győri egyetem, és olyanok vannak előttünk, mint a Corvinus, a Szent István, a Pécsi Tudományegyetem, a Debreceni Egyetem, a Semmelweis Egyetem, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem. Mindennek tükrében a hadtudományi utánpótlás helyzete rendezettnek tűnik.

Országos átlagban a beiratkozott hallgatók 50%-a szerez tudományos fokozatot. Ez az arány a mi két iskolánkban valahol 40% körül stabilizálódik. Ennek két olvasata lehetséges: 1. nálunk magasabbak a követelmények; 2. mi kevésbé figyelünk a hallgatóra. Az igazság kiderítése a számokon túlmutató, mélyebb elemzést igényel.

A kérdés az, hogy a hadtudomány utánpótlás-támogatása milyen követendő irányt vár el tőlünk, oktatóktól, törzstagoktól ahhoz, hogy az említett 40%-ot közelítsük az országos átlaghoz. Egy lehetőség az, hogy emeljük meg a felvételi követelményeket és dolgozzunk minőségi emberanyaggal, aminek nyomán vélhetően javulnak a kimeneti mutatók. Egy másik lehetőség, hogy tegyük hatékonyabbá a képzést, fektessünk bele még több munkát, és (remélhetőleg) akkor is magasabb lesz a fokozatot szerzők aránya. Ezt az útválasztást előbb-utóbb meg kell ejteni, ha azt akarjuk, hogy a képzés hatékonysága javuljon.

24 A 30 év a hadtudomány szolgálatában című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

A képzés minősége egyébként is fontos kérdés, hiszen doktori iskoláink küldetése, hogy minőséget produkáljanak. De vajon hogyan tudnánk megállapítani, hogy ez a minőség mennyire jó, vagyis milyen a PhD-fokozattal rendelkezők bevétele? Az ő soraikban megtalálható vezérkarfőnök-helyettes, kari dékán, egyetemi oktató, hogy csak a jelen konferencia mostani paneljének elnöksége összetételéből induljak ki. De ez a minta nem tükrözi teljes egészében a képet, hiszen a kérdés az, hogy a honvédség egészét tekintve vajon hol, milyen beosztásokban követelmény a tudományos fokozat. Nos, valójában csak az egyetemen.

Vizsgálhatnánk például a publikációs követelményeket. Ma már tulajdonképpen egységes egészét alkot a doktori fokozat, a habilitáció, az MTA doktori fokozat megszerzésének követelményrendszere, hiszen a pontérték táblázatok mutatnak egyfajta egymásra épültséget. A jelöltek rendre teljesítik a publikációs pontértéket, de a kérdés továbbra is az, hogy mit érnek, milyen tudományos értéket mutatnak ezek a publikációk. Vajon tényleg azzal foglalkoznak-e, ami fontos a hadtudomány-nak vagy megkapják a pontértéket és „le van tudva” a dolog. Tehát számos olyan kérdés van, ami válaszra vár és ezeket a válaszokat nekünk kell megadnunk.

* * *

Amikor a kibocsájtott hallgatók mennyiségét és minőségét vizsgáljuk, elengedhetetlen, hogy ellenőrizzük a képzésben rendelkezésre álló tudományos kapacitást. Ma már a törzstagoknak kell a doktori iskolát megalapítani, részt vennie a műhelyvitán, a védésben, az adminisztrációban.

Országos átlagot tekintve a törzstagok korfája igen torz, vagyis az érintettek többsége idős ember. Az Országos Doktori Tanács megvizsgálta, hogy mi történe akkor, ha a jelenlegi törzstagok, miután betöltötték a nyugdíjkorhatárt, nem dolgoznának tovább. Nos, a felmérés szerint 160-valahány doktori iskolából 108-at be kellett volna zárni a törzstagok életkora miatt... Meg kell tehát azt is vizsgálnunk, vajon hogy állunk a képzési kapacitásainkkal.

A törzstaggal szemben elvárás, hogy publikáljon, szakmájának kiváló művelője legyen. A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) jelezte, bár nem mondta ki, hogy 50 hivatkozás alatt a törzstagot nem tekintik megfelelőnek – és ezt érvényesíti is! Ma már a Magyar Tudományos Művek Tára alapján gyakorlatilag transzparenssé vált a tudományos élet. Aki számít, arról meg tudjuk mondani, hogy hol publikált, mit publikált, az a publikáció mennyit ért, milyenek a citációs mutatói az impact faktor alapján. Vagyis látszik, hogy ki hogyan felel meg a követelményeknek.

* * *

A Magyar Tudományos Akadémián viták folynak arról, hogy hogyan tudjuk elhelyezni napjainkban a hadtudományt a tudományok rendszerében, amint erről Szenes Zoltán tudósított a közelmúltban.⁵ Komoly problémák vannak, hiszen az Akkreditációs Bizottság, a Tudományos Akadémia, az Oktatási Hivatal tudományügyi

25 Ld. Szenes Zoltán: Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról. *Hadtudomány*, 2013/3–4. szám, 59–66. o.

rendszerei eltérőek. Meglehetősen nagy bizonytalanság van, és ebben próbál most a Tudományos Akadémia rendet tenni.

Nekünk ebben nagyon oda kell tennünk magunkat, hiszen – úgy tűnik – a tudományok közötti erőviszonyok dönthetik el, ki hol helyezkedik el az új felosztásban. De szembe kell néznünk belső kihívásokkal is, hiszen a közeljövőben a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen belül is új doktori iskolák alakulnak meg. Ilyen például a Rendészettudományi Doktori Iskola, amelynek létrejöttével egyrészt humán erőforrás áramlik oda, másrészt olyan kutatási területek kerülnek oda, amelyeket eddig mi műveltünk a katonai műszaki vagy a hadtudományi doktori iskoláinkban. Erre a kihívásra a doktori iskoláknak tudatosan fel kell készülniük. A katasztrófák elleni védekezés területén például nemcsak a tudományok között érzékelhető egyfajta kiszorítódi, hanem időnként kormányzati szinten is keletkeznek hatásköri viták. Tudomásul kell vennünk, hogy a katasztrófák elleni védekezés – általában véve – közelebb áll a rendészettudományokhoz. A Rendészettudományi Doktori Iskola pedig jövőre mindenképpen megalakul – versenytársként!

Bár jelentős profiltisztításon ment keresztül mind a hadtudományi, mind pedig a katonai műszaki doktori iskola, ezek egymásnak is vetélytársai mind az oktatói erőforrás, mind pedig a témák területén. Az is megérdemelne tehát egy vitát, hogy vajon mindkét iskola megőrizte-e identitását. Hiszen ne feledjük: egyik a hardver, a másik a szoftver – már ami a hadtudományt illeti.

Összességében azt gondolom, akkor járunk el helyesen, ha folyamatosan feszegetjük azokat a korlátokat, amely a hadtudomány tartalmának klasszikus megítélésére vonatkozik. A klasszikus értelmezéshez kapcsolódó *harc, hadművelet* ma már kevésbé jellemző. Ugyanakkor a hadtudomány művelői napjainkban számos más területen járulnak hozzá a tudományosság fejlődéséhez, amely túlmutat a klasszikus területeken.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem vezetése nagy gondot fordít a tudományos kutatásra és továbbra is támogatja ezeket a területeket. Csak ebben a félévben közel 40 millió forintot költöttünk olyan pályázatokra, amelyek a tudományos utánpótlást, a tehetséggondozást, az egyetemi kutatóműhelyek létrehozását és a kiválóságot támogatták. A kiválóság támogatásán belül öt kollégánk vállalta, hogy eleget tesz a habilitációs követelményeknek és büszkén mondhatom, hogy mind az öten eleget tettek azoknak.

Úgy vélem, ma a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen nincs anyagi akadálya, nincsenek erkölcsi, szervezeti fékei annak, hogy ezeket a kihívásokat megvitassuk és megtaláljuk a megoldásokat annak érdekében, hogy a két doktori iskolánk hosszú távon legyen képes szolgálni a hadtudományt. Fontos azt is áttekinteni, hogy mely mesterszakokra támaszkodnak ezek a doktori iskolák. Ezeket a vitákat nem takaríthatjuk meg. Ha ezt nem tesszük meg, akkor nem jól szolgáljuk a hadtudomány ügyét.

Czene Gréta

A Kiss Károly Hadtudományi Klub jelene és jövője²⁶

Nem előadást szeretnék tartani, hanem inkább valamiféle szubjektív továbbgondolkodást. Szeretnék köszönetet mondani azoknak, akik 30 évvel ez előtt megalakították, majd működtették a Kiss Károly Hadtudományi Klubot (Klub), továbbá a Biztonságpolitikai Szakkollégiumnak a szervezéshez nyújtott segítségével. A Klub alapító tagjai részéről kezdettől fogva, folyamatosan azt tapasztaltam, hogy nagy lelkesedéssel segítik a doktoranduszok felkészülését, amiért e helyen is köszönetet kívánok mondani.

Én, személy szerint mindössze három évvel vagyok idősebb a Klubnál, amelynek munkájában 2005 óta veszek részt. 2006-ban pedig megkezdtem tanulmányaimat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában. A Magyar Hadtudományi Társaság Biztonságpolitikai Szakosztályának 2008 óta vezetőségi tagja, 2010 óta pedig az elnöke vagyok.

2008 óta új formában működik a Klub és az átalakítás lényegében folyamatosnak tekinthető. A Klub a Biztonságpolitikai Szakkollégiumra, a Nemzetbiztonsági Szakosztályra és a Biztonságpolitikai Szakosztályra és az egyetem Központi Könyvtárára támaszkodik. Évente 8–10 alkalommal szoktunk összegyűlni abból a célból, hogy a legaktuálisabb politikai, biztonságpolitikai kérdéseket megvitassuk.

2008 óta hangsúlyosabban jelentkezett igény arra, hogy a klub működtetői a korábbinál egyetemesebbé tegyék a hadtudományról való gondolkodást, ennek megfelelően kívánjuk bővíteni a vizsgált, megvitatott témák körét, amelyek között már eddig is helyet kapott – egyebek mellett – például Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, az orosz külpolitika, a NATO érdekérvényesítési tapasztalatai.

A Klub vezetésének az a szándéka, hogy a továbbiakban is fenntartja annak az intézményi támogatói körnek az együttműködését, amelynek az elért eredmények köszönhetőek. Korábban jó kapcsolatokat ápoltunk a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem vezetésével. Ezt szeretnénk átörökíteni a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karával, továbbá az alakuló Nemzetbiztonsági Szakkollégium vezetésével való együttműködésre is.

A Klub további sikeres működtetése érdekében újabb és újabb szervezési és kommunikációs csatornákat is meg kell nyitni. Néhány évvel ez előtt létrehoztam ebből a célból egy honlapot és egy facebook-csoportot.

A tapasztalatok alapján úgy vélem, hogy a mai Kiss Károly Hadtudományi Klub méltó örököse a korábbinak. Fontosnak gondoljuk, hogy a Klub rendezvényeire előadóként meghívjuk a magyar biztonságpolitika aktív formálóit, a biztonságpolitikai szakértőket, az aktív katonákat annak érdekében, hogy az érdeklődők első kézből juthassanak információkhoz.

26 A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

Kihívást jelent a Klub vezetése számára, hogy a hadtudomány fogalomköre folyamatosan módosul, tágul. Így kézenfekvő a BM, a rendőrség, a polgári védelem képviselőinek előadókénti meghívása. E kérdésekkel a múltban nem igazán foglalkoztunk, de a jövőben megkerülhetetlennek gondoljuk azokat. Ugyancsak fontos jövőbeli feladatunknak tekintjük a külső tudományos szervezetekkel való kapcsolatfelvételt és kapcsolatápolást.

A jövőre nézve célszerűnek tartjuk egy stratégiai terv kimunkálását – hasonlóan az egyetem stratégiai tervéhez. Lehetőséget látunk a korábbi emlékezetes kirándulások hagyományainak felelevenítésére is.

Fontos feladat az újabb célcsoportok behatárolása és a megszólításukra alkalmas kommunikációs csatornák feltárása. Rendezvényeiken általában 20–30–40 érdeklődő vesz részt, akiknek fele általában fiatal (egyetemista, szakkollégista stb.). Ezt a kört mindenképpen bővíteni szeretnénk. Szívesen látnánk az eddiginél nagyobb számban rendezvényeiken a hivatásos tiszteket.

Ki lehetne dolgozni egy mentorálási rendszert is a fiatal kutatók tudományos munkájának segítése érdekében. Ugyancsak nagy lehetőséget látunk a nemzetközi szintésre történő kilépésben mind a klub, mind pedig az MHTT szempontjából. Végül pedig vállalható és felkarolandó feladatnak tartjuk Kiss Károly sírjának gondozását, ami méltó lenne a Társasághoz.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Deák János hozzászólása²⁷

Azok a személyek, akik a tárgyidőszakban katonai felsővezetői beosztást láttak el, nem vállaltak referátumokat a mai tanácskozáson. Ennek több oka is van, elsősorban az, hogy sok mindenben akkor sem, ma sem értenek egyet. Az általuk elővezetett opciók közül mindig a politika választott és döntött. Nehéz a rendszerváltás időszakáról, illetve az azt megelőző és az azt követő időszakról röviden beszélni, mert a megnyitkozások esetleg félreérthetőek lehetnének a politika számára.

A hadtudomány vezető tudományterülete a hadművészet, azon belül különös helyet foglal el a hadászat, a hadelmélet és a harcászat, illetve a hadműveleti művészet. A nyugati hadelmélet másképpen értelmezi a hadműveleti művészetet, mint a keleti hadtudomány.

Fontos, hogy honnan indultunk. E tekintetben lényegesek a '80-as évek, de lényeges a '70-es évek vége is. A szovjet-orosz hadtudomány a porosz-német vonalon fejlődött, de merített az osztrák-magyar hadelméletből, katonatudományokból is. Az angolszász hadikultúra más.

1983-ban a szovjet katonai felső vezetés felismerte, hogy az addigi hadászati elgondolás nem vihető tovább. Ennek nyomán rendkívüli fordulat kezdődött a keleti hadtudományban. Ebben az évben adták ki a szovjeteknél az új hadműveleti utasítást, amit mi, magyarok nem vettünk át.

A Szovjetunióban tanították a NATO hadászatát, hadműveleti, harcászati elveit a *parancsnoki* akadémiákon. Sőt, az oktatási anyag kb. 30–40%-a a NATO-val foglalkozott. Shalikashvili tábornok jegyezte meg, hogy a hidegháború legerősebb NATO-akadémiája nem náluk volt...

* * *

Számunkra a problémát az jelentette, hogy hiába voltak a '80-as években nyugaton és keleten egyaránt új elvek, mi sikeresen „átbuktattuk” a rendszerváltás időszakán a '70-es évek végére kialakult orosz-szovjet és magyar hadműveleti és harcászati elveket. Jellemző, hogy az 1993-ban megjelent hadműveleti utasításból csak a pártpolitikai munkára vonatkozó korábbi összetevők maradtak ki... Ez volt az egyik probléma, ha a hadtudományról beszélünk. A másik az a kultúra volt, amit nagyon nehezen fogadott be a magyar hadsereg. A Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoportja már 1995 előtt megkezdte a munkát – sikertelenül. A katonák nem értettek angolul, az angoltolmácsok nem értettek „katonául”, és senki nem értett „NATO-ul”... Ez komoly probléma volt! '95-ben kaptunk egy lökést, amiben Végh Ferenc segített.

A szovjetek hadművészeti értelemben rendkívül felkészülten vitték ki a csapatokat (ezt talán egy doktoranduszunk tanulmányoznia kellene, és akkor javulhatna a

²⁷ A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott hozzászólás hanganyagának szerkesztett változata.

hadművészeti témák aránya a doktori képzésben). Közben zajlott az első öbölháború, majd megkezdődött a délszláv válság.

Nem az volt a probléma, hogy önállóak voltunk. Az akkori hadászati koncepció a hadászati védelemre való berendezkedés volt. (Tehát nem a „körkörös védelem”, ami pusztán egy politikusi félreértésből származott, és amihez mellesleg erőnk sem lett volna elegendő.) Ennek keretében – egy korábbi hadelméletnek megfelelően – irányokban terveztünk védelmi műveleteket mélyen lépcsőzött seregest hadművelati felépítéssel, ellenlökések, ellencsapások rendszerével, ami akkori fejjel is abszurd volt és ma sem minősíthető másként. Nem tudtuk volna végrehajtani...

Másképpen kellett volna gondolkodni. És voltak ennek jelei: akkor a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián Héjja Istvánék bemutatottak egy ország-védelmi tervet, ami alap lehetett volna a gondolkodáshoz, de elfogadásához nem volt meg az egyetértés. Esetleg annak az osztrák átfogó honvédelemmel valamiféle összekapcsolása jöhetett volna szóba.

A probléma az, hogy ezeknek a kimondottan a '70-es évek végéhez kapcsolódó harcászati-hadművelati elveknek ma is vannak nyomai! Holott a háborús térség széttagolt, a hadművelati térség és a harctevékenységi körzet széttagolt. Napjainkban a hálózatközpontú és a hatásalapú összhaderőnemi műveletek jellemzik a katonai gondolkodást. Ezekre kellene felkészíteni a haderőnket! És az Alaptörvény értelmében – felfogásom szerint – egy európai vagy északi háborús térségben folyó regionális háborúra való felkészítés kellene, hogy a cél legyen alapvetően, a missziós és válságkezelő műveleteken túl.

* * *

A hadtudomány stratégiával foglalkozik, és a stratégia foglalkozik a haderő létrehozásával, fenntartásával, felkészítésével, kiképzésével, alkalmazásával. A délszláv válság kirobbanásakor mi haderőrendszerünkben nem volt egy kompakt század. Kivittük a kihelyezett rádiófelderítő csoportokat és a légvédelmi eszközöket. De nem volt harccsoportunk! Vagyis az akkori haderőrendszerünk nem volt adekvát a feladattal. Az akkori hadművelati, biztonsági szakemberek megfeszített munkájának eredménye, hogy a jelzett feltételek mellett Magyarország biztonsága nem került még nagyobb veszélybe.

A délszláv válság időszakában végrehajtott katonai tevékenységeket érdemes lenne tanulságképpen feldolgozni, mert igen jó példát adnak a képességfokozás, a reagálás tekintetében. Kb. 1993–94-re feléltük egy 360 ezer fős mozgósítandó haderő anyagi készleteit. '93-ban még 36 század/zászlóalj éleslövészettel egybekötött harcászati gyakorlat volt. Aztán nem volt semmi... Közben megettük a nem romlandó élelmiszert, felhasználtuk a ruházati anyagot, üzemanyagot. Negyven egynéhány milliárd forintos támogatása volt a tárcának. Ez '94-ig, '95-ig felment mintegy 60–70 milliárdra. Mégis volt olyan laktanya, ahol reggel a tej- és kifli-beszállító közölte: ha nem fizetjük ki a számlát, nem lesz reggelije a katonáknak...

A következő probléma: a bizalmatlanság. A politikusok nem hitték el, hogy a haderő a rendszerváltás mellé áll, holott várta azt és melléállt. Ebben a légkörben a honvédség parancsnoka 1990 húsvétján lemondott, amit viszont nem fogadtak el. Ez a bizalmatlanság még sokáig húzódott és több vezérkar főnöknél érezte hatását.

A váltás számunkra '96 januárjában, a „pulóveres találkozón” következett be, ahol Clinton elnök az esti vacsoránál a védelmi miniszter és a vezérkari főnök jelenlétében elmondta, hogy terveik szerint Madridban meghívják bennünket a NATO-ba.

* * *

Attól függetlenül, hogy mi, egykori katonai vezetők nem mindenben értünk egyet, többet vártunk volna a biztonságpolitikától, ami nem hadtudomány. És amelynek egyetlen egy olyan konkrét előrejelzése nem volt (például délszláv háború), amire tudtunk volna építeni. Később más lett a helyzet, mások voltak az információk.

Örülök, hogy a mai konferencián valaki emlékeztetett a honvédelmi törvény és a honvédelmi alapelvek ellenszavazat nélküli elfogadására. Tehát az akkori emberek is „csináltak valamit”, talán felkészültek is voltak. Volt egy nagy csapat. Hiszen például Balogh repülőotornok szakmai felkészültségét a NATO-ban is elismerték...

Ami pedig a mai helyzetet és állapotokat illeti, remélhetőleg eljön az idő, amikor értelmezni tudjuk és lehet az ország és a szövetség katonai védelmének a tartalmát. A katonai tartalmát is.

* * *

A katonákat harctevékenységre és műveletekre kell felkészíteni. Ez a feladatunk. Küldeni kell őket misszióba. A képzett tisztekben van az erőnk. És ha a szerződéses állományt potenciális tartalékosként figyelembe tudjuk venni, ebben lesz a legnagyobb erőnk. Katonáinkat küldeni kell külszolgálatba, mert az állomány illetménye annyi, amennyi, kapnak egy kis pénzt, nemzetközi törzsekben szolgálnak, látják a világot, megtanulják a nyelveket.

A feladat az Alaptörvény értelmében: az ország katonai védelme és a szövetségi feladatok végrehajtása. Tehát azok az ismeretek, amelyekre meg kell tanítani az állományt, pontosan azok, amelyek jelzik, hogy milyen feladata lehet az ország katonai védelmében. Ha a veszély valószínűsége „elenyésző”, akkor is. Mert nem az van leírva, hogy a veszély „kizárt”, hanem az, hogy „elenyésző”. A stratégiai koncepcióban nincs ilyen szó, a biztonságpolitikai dokumentumokban igen.

Ha például zászlóaljat veszünk figyelembe, akkor azt fel kell készíteni arra, hogy zászlóalj-harcsoportként vagy alkalmi kötelékként hogyan hajt végre egy manővert esetleg az ország másik végében, és ott hogyan blokkol egy előre törő ellenséget időleges védelemmel, vagy hogyan számol fel egy különleges műveleti csoportot. És fel kell készülni arra, hogy a szövetségi erővel együtt hajtjuk végre ezeket a feladatokat.

Nemzeti és szövetségi feladataink vannak. A kihívás, a kockázat, a veszély, a fenyegetés és a konfliktus láncolatban már a kihívásnál ott van a szövetség. És ott van a magyar parlament és ott van a magyar kormány. Tehát nem vagyunk magunk! És nem is tudunk *magunk* lenni, mert nincs hozzá képességünk.

A hadnagyjelöltet arra kell felkészíteni, hogy ő harcvezető lesz, szakaszparancsnok lesz, amikor elmegy a Hősök teréről... Vannak más modellek is: West Point, Sandhurst, amelyek képzési rendje arra alapozódik, hogy a felkészítést majd a csapat befejezi. Lehet választani a modellek között. Ha maradunk a saját modellünknel, akkor a tisztjelöltet harcolni kell megtanítani! És nemcsak misszióban, hanem honi területen is!

Azt szeretném, ha a hadtudomány azokkal a területekkel is foglalkozna, vagy leginkább azzal foglalkozna, amelyek a fő területei. Keleti értelemben ez a hadászat, ez a hadelmélet, a harcászat, a hadműveleti művészet. És nyilván azok a kiegészítő diszciplínák, amik végtelenül fontosak a katonaföldrajztól kezdve a hadtörténelmig. Mert a hadtudomány nem védelemtudomány, nem biztonságtudomány! A biztonság- és védelempolitikai szakirányú képzésnél a védelempolitika részben a hadseregről, a hadtudományról szól.

* * *

Régen szerettem volna már elmondani ezeket a gondolatokat. Talán egyszer valaki könyvet, visszaemlékezést, disszertációt ír. És van, aki nem ír semmit, mert ami le van írva, abba bele lehet kötni... Lehet, hogy egyszer majd megbeszéljük (vagy nem), mert szeretnénk barátságban maradni egymással. Mert sorstársak voltunk. Nem biztos, hogy nekünk vitatkoznunk kell...

Nagy László hozzászólása²⁸

Nagyon örülök annak, hogy Deák tábornok úr kötélnék állt és megosztotta gondolatait a jelenlévőkkel. Persze, hogy barátok maradunk és vitatkoznak sok mindenben, hiszen ez viszi előre a hadtudományt.

Talán nem volt igazán szerencsés, hogy tízéves bontásokban állítottuk fel a paneleket, mert rendszeresen kellett feszegetni a kialakított időhatárokat. Ezzel együtt azok adtak valamiféle támpontokat ahhoz, hogy gondolatainkat ki tudjuk fejezni.

A harmadik panel előadói jobbra olyan előadásokat tartottak, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül a Hadtudományi Társaság tevékenységéhez. A mintegy 550–600 taggal rendelkező társaság, amelynek húszegynéhány szakosztálya műveli a hadtudomány különböző területeit, igyekszik támogatni a vezetés törekvéseit vagy legalábbis lépést tartani azokkal.

Az elmúlt tíz évben számos konferencián foglalkoztunk olyan kérdésekkel, amelyek köthetők a harmadik panelben elhangzottakhoz. Ezek egyike a változó NATO-val foglalkozott olyan értelemben, hogy mit kell nekünk csinálnunk, amikor csatlakozni szeretnénk egy olyan mozgó szerelvényhez, amelyik éppen irányt változtat. Egy másik tárgya pedig a fegyveres erők újszerű feladatai voltak a XXI. században. Vagyis a Társaság időnként próbál hasznos témákat is napirendre tűzni és ezeket a vitákat olyan irányba terelni, hogy a meg tudja mutatni erejét és hasznosságát. Eközben nagyon nehéz pontosan megmondani, hogy hol kezdődik a hadtudomány, a védelemtudomány, a rendészettudomány, mivel rengeteg határterület van.

28 A 30 év a hadtudomány szolgálatában című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott hozzászólás hanganyagának szerkesztett változata.

ZÁRSZÓ

A jelen konferencia egyes moduljaiért más-más személyek voltak felelősek, így filozófiai különbségek voltak az egyes modulok között. Ennek ellenére mindegyiknek volt haszna – hangsúlyozta a tanácskozás zárszavában Szenes Zoltán.

Fontosnak tartom Deák tábornok úr hozzászólását és egyetértek azzal, hogy az általa felvetett kérdéseket meg kell beszélni, de inkább egy szűkebb körben. A közelmúltban vettem részt egy nemzetközi konferenciáján, amelyen a szakemberek kiemelten foglalkoztak konkrét esettanulmányok keretében hadművészeti témákkal.

Fontos tapasztalat, hogy ha a Honvédelmi Minisztérium megrendelést ad, akkor jól mennek a dolgok. Valamennyiünk nagy adóssága a Hadtudományi Lexikon megújítása. Ez azonban a minisztérium akarata és támogatása nélkül nem megy. Előbb-utóbb azonban ebben is döntés várható, hiszen már megjelent a katonai helyesírási szótár, a terminológiai szótár.

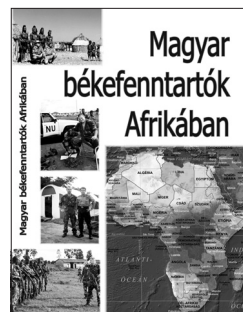
Öröndetes, hogy a fiatalok felvállalták Kiss Károly sírjának gondozását, de felhívom a figyelmet Hollán Ernő sírjának ügyére is. Falujában, ahol a kriptája van, a helyi lakosok kinyomozták, hogy milyen szerepet játszott az MTA Hadtudományi Bizottságában.

Nagyon fontos, hogy rendezvényeink vannak, hogy írunk, hogy lüktetünk, mert enélkül nem megy előre a világ. A Kiss Károly Hadtudományi Klub volt a hadtudományi gondolkodás elindítója. Azt követte a Magyar Hadtudományi Társaság, amely szépen megy előre. Most már vannak elágazásaink, ilyen például a Biztonságpolitikai Szakkollégium. '94-től van partnerség az MTA Hadtudományi Bizottságával.

Nekünk a hadtudományt kell művelni! Ugyanakkor naponta meg kell küzdeni az ehhez szükséges forrásokért, a folyóiratok megjelenési feltételeinek megteremtéséért.

Igaz, sok a rendezvény és nem egyszerű a koordináció, hogy ki hova megy el. De amikor a Társaság oszlopos tagjai a doktori iskola vezetői, oktatói, akkor talán el kellene érniük, hogy a doktoranduszok jelen legyenek a mailhoz hasonló rendezvényeken. Alapelve, hogy be kell kötni a fiatalokat a rendszerbe, mert egyébként a hadtudomány nem megy tovább.

2014-ben számos, nagy jelentőségű esemény évfordulója (I. világháború kitörésének 100., Zrínyi Miklós halálának 350., NATO fennállásának 65., magyar tagság 15., uniós tagság 10. stb.) lesz napirenden. Jó lenne, ha mindenki, aki tudományszervezéssel foglalkozik, előtérbe hozná ezeket az évfordulókat a maga területén. Végezetül azt kívánom, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság vigye tovább azt a hagyományt, hogy megtartja éves nagy konferenciáját.

Recenzió

Besenyő János: *Magyar békefenntartók Afrikában* című könyvéről

Henry Kissinger amerikai külügyminiszternek tulajdonítják a mondást, miszerint „... nem lehet válság a jövő héten. A határidő naplóm már megtelt”. Nos, Besenyő János, akit eddigi munkája alapján bátran nevezhetünk az afrikai missziók kutatójának, és akinek kitartó és szorgalmas munkája eredményeként születhetett meg az a mű, amelynek vázlatos bemutatására vállalkoztam, szerencsére nem igazán jellemezhető az említett hozzáállással.

A *Magyar békefenntartók Afrikában* című könyv immár a sokadik olyan, katonaszemmel készült térségismertető, amelynek szerzője maga is komoly missziós tapasztalatokkal rendelkező gyakorlati szakember. Besenyő Jánosnak eddig négy önálló kötete jelent meg a kontinensről és öt afrikai országuismertető elkészítésében vállalt részt. Tehát nem a messziről jött ember szemüvegén át láttatja velünk a sokszor megpróbáltatásokkal és szenvedésekkel teli missziós világot.

Afrika földje és tengerei hatalmas mennyiségű ásványi kincset rejtnek. Nem véletlen, hogy a kontinens országainak nagy részét, az elmúlt évszázadok során gyarmatosítók szállták meg, földjét kizsákmányolták, népeit rabszolgasorba taszították.

A gyarmatosítás utáni állapotok nem igazán járultak hozzá Afrika békés fejlődéséhez. Az egykori hódítók által meghúzott országhatárok összetartozó népeket és törzseket szakítottak el egymástól, másokat pedig kényszerű együttélésre kárhoztattak. Ezek a döntések azután kellő talajt biztosítottak az újonnan megalakult országok belső konfliktusainak, törzsi háborúinak kialakulásához.

Forradalmak, lázadások, sőt népirtások következtek be és folytatódnak még napjainkban is. Hadurak, diktátorok és vallási szélsőségesek időről-időre átveszik a hatalmat az egyes afrikai országokban és követnek el háborús és emberiség elleni bűncselekményeket. Az itt kialakuló válságok azután migrációs hullámokat indítanak el és gerjesztik a radikalizmust. Mindez súlyos biztonsági kockázatot jelent a többi kontinens, így Európa számára is.

A szerző legújabb könyvében olyan magyar katonai és rendvédelmi békefenntartókat interjúvolt meg, akik az eltelt 20–24 év során valamelyik afrikai országban teljesítettek szolgálatot. A sokat próbált veterán kérdései alapján bontakozik ki

előttünk a megszólaltatott katonák és rendőrök személyes sorsa, az általuk átélt szakmai sikerek és kudarcok változatos gyűjteménye. A beszélgető partnerek között találhatunk ENSZ-missziót vezető tábornokot, régióparancsnok fő tisztet, katonai és rendőri törzsekbe beosztott tiszteket, beosztott katonai és rendőri megfigyelőket is. Közös bennük az, hogy valamennyien elhivatottan szolgálták a béke ügyét a számkra kijelölt afrikai országban: Mozambikban, Nyugat-Szaharában, Angolában, a Kongói Demokratikus Köztársaságban vagy éppen Csádban, Líbiában, Namíbiában, Ruandában, Szomáliában és Ugandában.

Besenyő János beszélgetőpartnerei különböző országokban, más-más beosztásokban szolgáltak, ezért különböző nézőpontból közelítették meg az adott ország, az adott misszió helyzetét, saját szerepüket, az általuk megélt sikereket, és kudarcokat, amelyeknek részesei voltak.

Az interjúkat olvasva érzékelhető, hogy a szerző alaposan felkészült a beszélgetésekre, és azok során szakavatott módon faggatta egykori bajtársait. Növeli az interjú hitelét, hogy azok mindegyikét az aktuális beszélgető partner rövid életrajza „vezeti fel”. Ennek révén az is érzékelhetővé válik az olvasó számára, hogy az interjú alanya honnan indult, éppen hol tart, és hová szeretne eljutni katonai, rendőri pályafutása során. Ezek a portrévázlatok teszik igazán hitelessé a szereplőket az olvasók számára. Talán nem lett volna haszontalan (és megoldhatatlan) egy-egy, az interjúkhoz kapcsolódó missziós térkép beillesztése.

A jövőben afrikai küldetésbe készülő békefenntartók számára emeli könyv „használati értékét” az itteni missziók történetét áttekinthető, összefoglaló fejezet, ami talán lehetett volna egy kicsit részletesebb. A kötetben található és a résztvevők által a szerző számára rendelkezésre bocsátott jó minőségű színes fotók közelebb hozzák az olvasót Afrika színes világához.

A missziók későbbi kutatásához, tanulmányozásához nyújt segítséget az afrikai missziókban szolgáltak nevének a kiadványban történő közzététele. Igen értékes a könyv végén található gazdag irodalomjegyzék, amely – a katonai és rendvédelmi missziókról készült legfontosabb angol és magyar nyelvű kiadványok mellett – magába foglalja az országokkal kapcsolatos ismertető kiadványok jegyzékét is. A közel kétszáz mű, amelyet a szerző a kötet összeállításakor áttanulmányozott, felhasznál, megfelelő szakmai és tudományos alapot biztosít a kiadványnak.

A magyar nyelvű érdeklődők számára célszerű lett volna még a könyv végén elhelyezni a legfontosabb rövidítések, és idegen kifejezések jegyzékét. Ettől függetlenül sokat megtudunk a kötetből Afrikáról, a különböző békefenntartó és válságkezelő missziókról, és ami talán a legfontosabb, azokról az emberekről: határőrökről, katonákról, rendőrökről, akiknek vállán ezek a missziók nyugszanak.

Ezt a kötetet nagy valószínűséggel kézikönyvként forgatják majd azok, akik hasonló missziókra készülnek, vagy éppen ilyen feladatokra készítik fel a leendő missziósokat: civileket, katonákat és rendőröket egyaránt. Köszönet illeti a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat vezetését, hogy lehetővé tették e hézagpótló kiadvány megjelenését.

Boda József

Szakmai beszámoló

A személyügyi tevékenység kihívásai a közszolgálatban című tudományos konferenciáról

A fenti címmel rendeztek szakmai konferenciát 2013. október 31-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) és a Humán Szakemberek Országos Szövetsége¹ (HSZOSZ) együttműködésében.² A rendezvénynek a NKE Közigazgatás-tudományi Kar központi épülete adott otthont.

A tanácskozás megszervezését főként az indokolta, hogy az elmúlt időszakban számos olyan változás zajlott (Magyary program beindítása; különféle területeken elindított életpálya-modellekkel kapcsolatos munkálatok megkezdése; jogszabályi környezet átalakulása stb.) amelyek jelentősen megváltoztatták a közszolgálati HR-munka kereteit, orientációját és megvalósítási módjának lehetőségeit. A szervezők célja volt a kívánatos közszolgálati gyakorlatnak a személyügyi szakemberekhez és érdeklődőkhöz történő közvetítése, az információk széles szakmai körben történő terjesztése, valamint – igazodóan a kormányzati törekvésekhez és az egyetem célkitűzéseivel – hozzájárulás a közszolgálati személyügyi szaktevékenységek minőségi fejlesztéséhez. E célok elérése érdekében tekintették át a tanácskozás közreműködői a hazai közszolgálat megújítását támogató személyügyi tevékenység és képzési rendszer aktuális helyzetét, valamint a továbbfejlesztés lehetőségeit.

A konferenciára a magán- és közszféra, valamint a nonprofit szervezetek különböző területeiről érkeztek a szakemberek és az érdeklődők.³ Többek között képviseltette magát az államigazgatási szektor központi és területi szinten egyaránt; a megyék, különböző települési önkormányzatok, hazai nagyvállalatok és KKV-k,

1 A Humán Szakemberek Országos Szövetsége a humánmenedzsmenttel foglalkozó, korszerű elméleti és gyakorlati ismerettel és tapasztalattal rendelkező szakemberek közössége. A Szövetség rendeltetése a hazai és nemzetközi jó gyakorlatok HR-szakemberekhez és az érdeklődőkhöz való eljuttatása, így hozzájárul az emberi erőforrás megbecsüléséhez. (www.hszosz.hu)

2 A konferencia részletes szakmai programja és az elhangzott előadások kivonatai az alábbi linken megtalálhatóak: http://vtki.uni-nke.hu/arop-programok/arop-2_2_21/rendezvenyek

3 Összességében mintegy 200 fő vett részt a programon.

egyetemek és kutatóintézetek. Szép számmal vettek részt a munkában az NKE releváns képzéseiben tevékenykedő oktatók és tanulmányokat folytató hallgatók is.

A plenáris program

Prof. dr. Patyi András az NKE rektora megnyitójában üdvözölte a rendezvény létrejöttét és köszöntötte a konferencia szakmai közönségét. Hangsúlyozta, hogy – megfelelően a Magyar Program gondolatiságának – napjaink egyik kiemelt feladata a közszféra innovációja, ezen belül is a személyzetfejlesztés hangsúlyossá tétele.⁴ A változás mozgatórugójaként említette a szakmai együttműködést, hangsúlyozva annak jelentőségét a szakmai szervezetek és azok képviselői gyakorlati munkájában és az elméleti kutatásokban egyaránt.

Nyitóelőadásában *prof. dr. Poór József*, a HSZOSZ elnöke olyan új menedzsment-megközelítéseket mutatott be, amelyek meghatározó jelentőségűek lehetnek a hazai közszolgálat fejlődésében. Részletesen beszélt a tudásalapú közszolgálati előmeneteli rendszer jelentőségéről, valamint a számításba vehető új motivációs eszközökről, a személyre szabott, és az érintettek által összeállított megoldásokról. Az együttműködés egyik fontos keretszervezeteként mutatta be a HSZOSZ-t, hangsúlyozva annak a humánmenedzsment területen betöltött közvetítő szerepét.

A tanácskozás második részeként meghirdetett tematikus szekciómunkát négy plenáris előadás alapozta meg. Elsőként *dr. Jávor András*, a Magyar Kormánytisztviselői Kar elnöke szólalt fel, aki a magyar közszolgálat hivatásetikai reformját mutatta be *Hivatás és hivatal – Múlt és jelen a közszolgálatában* címmel. Az előadó hangsúlyozta a hivatásetikai szabályozás és értékrend közszolgálatban betöltött jelentőségét. Ennek döntő jelentősége van abban, hogy a közszolgálat személyi állományában a szakmájuk iránt elkötelezett, felkészült, megújulni kész és a korrupciót elutasító, magas etikai követelményeket érvényesítő kormánytisztviselők álljanak, akik elkötelezett módon és felelősséggel tevékenykednek a közjó szolgálatában. Ennek sarokköve az idén szeptemberben elfogadott Kormánytisztviselői Etikai Kódex. Az etikai ismeretek befogadását, egyben a kultúraváltás előkészítését a széles körben megtartott képzések készítik elő.

A plenáris ülés következő előadója *dr. Imre Miklós* a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal személyügyi igazgatásért felelős elnökhelyettese volt. Előadásának címe *Az új közszolgálati életpálya fejlesztésének aktuális kérdései*. A téma kapcsán ismertette a közszolgálati életpálya legújabb fejlesztéseit. Ennek keretében a közszolgálat új teljesítményértékelési rendszerét (TÉR), amely a három hivatásrend vonatkozásában, korszerű informatikai támogatással teszi lehetővé az állomány teljesítményének rendszeres értékelését; a munkaköralapú rendszer (MAR) kialakításával kapcsolatos újdonságokat, bemutatva annak az előkészítési folyamatát. Az előadásban még két további téma kapott helyet: az immár negyedik éve töretlen sikereket elkönyvelő Magyar Közigazgatási Ösztöndíj Program eredményei, valamint a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal szakmai gyakorlati közvetítő rendszere, amely hiánypótlójelleggel nyújt

4 <http://magaryprogram.kormany.hu/>

segítséget a főiskolai és egyetemi hallgatók számára szakmai gyakorlatuk eltöltéséhez, hozzájárulva a közigazgatás utánpótlás-politika hosszú távú céljaihoz.

Dr. Pósfai Gábor a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal főigazgatója *A megváltozott munkaképességű személyek visszavezetése a nyíltpiaci foglalkoztatásba* címmel tartotta előadását. A főigazgató kitért a rokkantsági nyugdíjrendszer átalakítására, a megváltozott munkaképességű személyeket foglalkoztató munkáltatók új költségvetési támogatási rendszerére és az ehhez kapcsolódó nyílt munkaerő-piaci visszahelyezésre.

Barabás Erika az IBM Magyarország Kft. HR-igazgatója, a Munkáltatók Esélyegyenlőségi Fórumának elnöke azt mutatta be előadásában, hogy a munkáltatók mit tehetnek és tesznek a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásának előmozdítása érdekében, kiemelve a magánszféra legnagyobb munkáltatói és a közszféra humán erőforrás-gazdálkodása közötti együttműködés jó példáit. A közös célok kitűzése és a feladatok együttes megvalósítása jelentőségén túl hangsúlyozta, hogy a két szektornak van mit tanulnia egymástól. Úgy vélekedett, hogy a már elért szakmai eredmények alapját képezik a jövő innovációs és fejlődési lehetőségeinek.

A plenáris ülést *dr. Kis Norbertnek*, az NKE továbbképzési és nemzetközi rektor-helyettesének *A Nemzeti Közszolgálati Egyetem missziója a közszolgálati személyügyben* című előadása zárta. Bemutatta a közszolgálati személyügy területén az egyetemre háruló feladatokat, a várható jövőbeli kihívásokat és az eddig elért eredményeket. Az egyetem, ezen belül a Közigazgatás-tudományi Kar (KTK) – amelyen belül 2013 szeptemberétől megnyitotta kapuit Magyarország első közigazgatás-tudományi doktori iskolája is – a jövőben megújuló kínálattal rendelkező alap- és mester-szakok keretében biztosítja a közigazgatási generalisták képzését. Elmondta, hogy az NKE országos szinten működteti és fejleszti a közszolgálati tisztviselők továbbképzési rendszerét, megvalósítja a vezetőképzést, és bőséges szakirányú továbbképzési programkínálattal is rendelkezik, amelynek elemei a közszolgálati tisztviselői hivatás minőségi fejlesztését hivatottak elősegíteni.

A szakmai szekciókban folyó munka

A plenáris ülést követően a konferencia résztvevői három tematikus szekcióban dolgoztak tovább, és az egyes témákban részletesen folytatták a tanácskozást. A továbbiakban az egyes szekciókban felmerült kérdéseket tekintjük át.

Életpályák és mobilitás (első szekció)

A szekciót *Lóczy Péter* a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) szakmai főtanácsadója vezette. A négy szekció-előadás közül három foglalkozott a közigazgatás, a rendészet és a honvédelem terén dolgozó állomány életpálya- és mobilitás-összefüggéseivel és távlati lehetőségeivel.

Lóczy Péter előadásában vázolta a Kormány Személyzeti Stratégiájának céljait, különös tekintettel a közigazgatás személyi állományára vonatkozó főbb fejlesztési területekre. Előadásában kitért a közszféra foglalkoztatás-jogi rendszerének elemeire, a kiválasztás, az előmenetel, a teljesítményértékelés és a bérpolitika területeire, a közszolgálati jogintézmények mobilitásra gyakorolt hatásaira.

Dr. Bognár László (BM) a rendészeti humánstratégia területeit, a rendészeti életpálya program elemeit ismertette. Mondandójának középpontjában a rendvédelemben foglalkoztatottak előmeneteli rendszere, létszám- és illetményviszonyai, mobilitási lehetőségei és foglalkoztatási feltételei, valamint a rendvédelmi személyügyi tevékenység eredményei állottak.

Kovács Tamás (HM) a honvédelmi humánstratégia területeit vázolta fel. Részletesen ismertette a honvédelemben foglalkoztatottakra vonatkozó legfontosabb fejlesztési elveket, a honvédelmi életpálya és a mobilitás összefüggéseit, a honvédelmi személyügyi tevékenység eredményeit.

Dr. Hegedüs Henrik (HSZOSZ) összefoglaló előadásában a hazai munkaerőpiac munkavállalói mobilitás körképével foglalkozott, különös tekintettel a közszolgálat jelenére.

A képzés és személyügyi fejlesztés a közszolgálatban (második szekció)

A szekcióban folyó munkát *dr. Szakács Gábor* egyetemi docens (NKE) vezette. A KTK új törekvéseit az alapképzés és a mesterképzés korszerű átalakítását *dr. György István*, az NKE KTK oktatási dékánhelyettese szemléletes gyakorlati példákon keresztül mutatta be. A KTK szeretné saját profilját megkülönböztetni a jogi karokon folyó képzésektől – hangsúlyozta –, ezért a közigazgatást és az ehhez kapcsolódó diszciplínák oktatását tartja meghatározóan fontosnak. Így került képbe az emberierőforrás-gazdálkodás, a kommunikáció, az informatika, a gazdálkodás, a munkajog oktatása. A másik fontos rendezőelv, hogy a hallgatók, illetve a munkáltatók igényeit szeretnék maximálisan kielégíteni a gyakorlatiasabb oktatás felé történő elmozdulás érdekében.

Dr. Princzinger Péter, az NKE Vezető- és Továbbképzési Intézet igazgatója felvázolta annak az új továbbképzési és vezetőképzési rendszernek az elméleti modelljét, amelynek megvalósítását már megkezdték. Részletesen bemutatta a Vezetői Akadémia modelljét, alkotó elemeit, moduljait. Rámutatott arra, hogy a korszerű vezetői szemlélet és gondolkodásmód meghonosítását szeretnék elérni az új rendszer kialakításával és bevezetésével. A „csak ezt éljük túl” típusú vezetői problémaközelítés helyett a stratégiai gondolkodást szeretnék elterjeszteni, elfogadtatni. A modulárisan építkező Vezetői Akadémia irányított formában, de választási lehetőséget is biztosítva kívánja az érdeklődők igényeit maximálisan kiszolgálni. A rendszer egésze korszerű és követésre érdemes megoldást kínál.

A Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal képviselőjében *Madarász Viktor* főosztályvezető a gyakorlat területén jelentkező igényekről beszélt. Szemléletes példákkal mutatta be, hogy a HR-szakterületnek milyen igényeket és elvárásokat kell kielégítenie és ehhez milyen felkészültségű munkatársakra, vezetőkre van szükség. Közvetett példákon keresztül jelezte, hogy az egyetemnek milyen tartalmú felkészítésekkel kell folytatnia a megfelelően felkészült szakemberek kibocsájtása érdekében.

Dr. Szakács Gábor egyetemi docens a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program fő célkitűzésein keresztül mutatta be a közszolgálaton belül kiépítendő, stratégiai alapú integrált emberierőforrás-gazdálkodási rendszer főbb folyamatait és elemeit. Tájékoztatót adott a folyamatban levő *Közszolgálati humán tükör 2013* címet

viselő kutatómunka fő céljairól és várható eredményeiről, amelyek az említett rendszer bevezetését hivatottak szolgálni és alapot adnak az egyetem 2014 őszi induló HR-tartalmú képzéseire is. Jelezte, hogy 2014-től indul HR-területen dolgozók számára a Közszolgálati humánszervező szakirányú továbbképzési szak.

Innovációk az emberi erőforrás fejlesztésben (harmadik szekció)

A szekció vezetője *Szügyi György*, a HSZOSZ alelnöke volt. A szekció előadói a témával kapcsolatban egyrészt kitértek az infokommunikációs eszközök – kiemelten az e-learning – nyújtotta hatékonysági, eredményességi és egyéb előnyökre, mely a tanulás folyamatának jobb nyomon követését teszi lehetővé. A témával kapcsolatban *Szani Ferenc*, az Magyar Képzőművészeti Egyetem e-learning szakértője és *Elter Luca*, az ARTanácsadó munkatársa egybehangzóan a hatékonyság növelésének lehetőségét, a közös szervezeti döntés és közös elszántság szükségességét, valamint a hagyományos képzési formákhoz illeszkedő megvalósítását emelték ki.

Dr. Poór József a CRANET-kutatás⁵ főbb tanulságait ismertette. Elmondta, hogy bár a kutatás célországaiiban jelentős jogszabályi, jövedelmi, kulturális különbségek vannak, az eltérő életutak és egyéb sajátosságok mellett is levonhatók általánosítható tanulságok. A teljesítményértékelés számos előnye közül kiemelte a vezetői és szervezeti elismerés fontosságát, különösen a jó teljesítményű munkatársak következetes és inkább nem anyagi eszközökkel történő elismerésének jelentőségét.

Sebők Mariann, a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. humánigazgatója, arról a tapasztalatáról számolt be, melyet szakmai hitvallása megvalósításaként az utóbbi években szerzett munkájával. Ide sorolhatók a személyügyi tevékenység helyett megvalósítandó humánpolitikai vezetés korszerű elemei: a stratégiai HR megvalósítása; a köz- és magánszféra szemléletmódjának, módszereinek egymáshoz történő közelítése; a tudásmenedzsment szervezeten belüli kialakítása. Újszerű formaként említette a *tudásklub* létrehozatalát, melynek során vezetőtársai több témakörben (szociális- kulturális, pénzügyi- kontrolling, menedzsment stb.) olyan tudástranszfert valósítanak meg, ahol a proaktív hozzáállást is erősítik munkakultúrájukban. Tapasztalatai szerint a munkavállalók 70%-a a munkavégzés során tanul a legtöbbet. Esettanulmány keretében mutatta be, hogyan lett jó minta az egész szervezet kultúrájának fejlesztésére a HR-szervezet működésének átformálása.

Török Attila, az ORGWARE Kft. kereskedelmi igazgatója érzékletesen világított rá arra az ellentmondásra, hogy az egyre növekvő HR-feladatok mellett egyrészt a HR-munkatársak létszáma korlátozott, másrészt növekszik e szaktevékenység informatikai támogatásának jelentősége. Sok esetben a HR-szoftver alkalmazása ösztönzi a munkatársakat feladataik átgondolására, ezáltal hatékonyságnövelésre. A szoftver használata megköveteli ugyanis az addig kezelt adatok rendezését, egységesítését, ugyanakkor e rend fegyelmezett megtartásával lehet csak a továbbiakban hasznosan alkalmazni a szoftvert. Mindezzel megerősödik és felértékelődik a HR-funkció,

5 A kutatás az emberierőforrás-menedzsment vállalati szintű alkalmazásainak azonosságait és különbségeit vizsgálja.

hiszen az adatbevitel és adatkezelés, egyedi listák stb. könnyű, rutinszerű készítése okán sokkal inkább a munkafolyamatokra tudják helyezni a hangsúlyt. Ilyen értelemben az adatok kiegészítő, pótló tevékenységét (hiánymenedzsment) könnyedén lehet a további igénymegfogalmazások és azok sikeres teljesítése zálogává tenni. Végezetül felhívta a jelenlévők figyelmét: törekednünk kell arra, hogy a *humánerőforrás* szó véletlenül se helyettesítse az *emberi sajátosság és értékesség* tartalmát.

Szügyi György előadásában egy megyei kormányhivatalban végzett felmérés tapasztalatait adta közre. A szervezeti szükségletfelmérés a rugalmas foglalkoztatási formák ismeretéről, azok megismerési szándékáról adott képet. Lehetőségük volt a válaszadóknak szervezetük munkakultúrájának fejlesztésére vonatkozó gondolataik kifejtésére, ezért ennek tanulságairól is beszámolt. A felmérés online kérdőív segítségével 411 fő véleményét, valamint a törzshivatal és 5 szakigazgatási szerv összesen 12 vezetőjével készült mélyinterjú információit dolgozta fel. Kiderült, hogy a kormányhivatal szolgáltatásainak rendje és a szervezet személyi állománya egyaránt igényli a munkarend rugalmasabb formáit. A válaszadók elsöprő többsége (90%) érdeklődik az atipikus formák bevezetésének sikerességéhez illesztett munkaszervezési és korszerű humánerőforrás módszerek iránt. A mélyinterjúk beszélgetések során több esetben kiderült, hogy a szakigazgatási szervek vezetői – gyakran humánszakember támogatása nélkül is – rátalálnak megoldásként olyan atipikus alkalmazási formákra, mint például az osztott munkakör, a felhatalmazottként történő eseti megbízás. A XXI. század kihívásaira történő sikeres válaszként tehát az innovatív megoldások rendszeresen és igen eredményesen kerülnek a HR-szakemberek eszköztárába.

Zárógondolatok

A szekcióvezetők a záró plenáris ülés keretében ismertették a szekciók munkáját. Az elnöki teendőket ellátó *dr. Szegedi Piroska*, a KIM személyügyekért felelős helyettes államtitkára összefoglalta a konferencia eredményeit. Reményét fejezte ki, hogy a személyügyi tevékenység területén a jövőben több alkalommal nyílik lehetőség a szakma képviselőinek találkozására és a jó tapasztalatok kicserélésére, terjesztésére. Üdvözölte az NKE és a HSZOSZ szakmai együttműködését, és a jó gyakorlatok átadására irányuló kezdeményezéseket.

* * *

Az ÁROP program⁶ keretében megvalósult szakmai program lenyomatát az alábbiakban összegezzük:

- A hazai közszolgálat megújítását támogató személyügyi tevékenység aktuális helyzete, és a továbbfejlesztés lehetőségei részletesen bemutatásra kerültek.
- A „közszolgálati jó gyakorlatok” HR-szakemberekhez, és az érdeklődőkhöz történő közvetítése, az információk széles szakmai körben történő terjesztése megvalósult.

6 ÁROP 2.2.21 Tudásalapú közszolgálati előmenetel projekt

- A kormányzati törekvésekhez, és az NKE célkitűzéseire igazodóan hozzájárult a közszolgálati HR tevékenység minőségi fejlesztéséhez.
- Elősegítette a tapasztalatcserét a megjelent hazai szektorok (közfélra, magán-szféra, nonprofit szervezetek) között és segítette a közszolgálati tapasztalatok és gondolkodásmód megismerését.
- Példaértékűen mutatta be az NKE és a szakmai szervezetek – jelen esetben a HSZOSZ – együttműködéséből fakadó hatékony munkát és eredményeket.

Petró Csilla – Szabó Szilvia

A HADTUDOMÁNY 2013/2. online lapszámában megjelent tanulmányok

(http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013_e_2.html)

BIZTONSÁGPOLITIKA **SECURITY POLICY**

Hossein Zarkeri

A 2013-as iráni elnökválasztás

REZÜMÉ:

A szerző tanulmányában az Iráni Iszlám Köztársaság 2013-as elnökválasztásának körülményeit elemzi, kiemeli az előzményeket, a választás folyamatát, a jelöltek személyét és a várható politikai következményeket.

KULCSSZAVAK:

Irán; választások; iráni elnökjelöltek.

Hossein, Zarkeri

THE ELECTION IN THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN IN 2013

ABSTRACT:

The author analyses the circumstances of the election in the Islamic Republic of Iran in 2013. He highlights the history, the process, the candidates and the probable political consequences of the election.

KEY WORDS:

Iran; elections; candidates.

Ligetvári Krisztina

A hatékony vízgazdálkodás kialakításának gátjai Magyarországon

REZÜMÉ:

Az a legnagyobb gátja ma Magyarországon egy országos szintű hatékony vízgazdálkodási politikának, hogy nincs egy egységes, szakmailag minden szempontból megalapozott, és minden érdekelt fél által elfogadott vízgazdálkodási stratégia. A probléma már ott kezdődik, hogy az intézményrendszeren, kormányzaton belül kompetenciaviták vannak a vízügy területén. A

Belügyminisztérium, a Vidékfejlesztési Minisztérium, és a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium is magának vélelmez azonos feladatokat. Nyilvánvaló, hogy, a vízügy egyes területein lévő felelősségi körök ilyen mérvű szétszabdálása komoly akadálya egy hatékony kormányzati koordinációnak. Hogyan válhat így a vízgazdálkodási politika valóban nemzeti jövőképünk meghatározó alkotóelemévé, ahogyan az a 2013 márciusában elkészült és vitára bocsátott „Nemzeti vízstratégia” dokumentumban megfogalmazásra került. Hogyan lesz Magyarországon egy „vízügyi brand”?

KULCSSZAVAK:

vízgazdálkodás; vízpolitika; stratégia; intézményrendszer.

Ligetvári, Krisztina:

THE OBSTACLES OF THE EFFICIENT WATER MANAGEMENT IN HUNGARY

ABSTRACT:

The biggest obstacle to form a national level water politics in Hungary is the lack of existence of a uniform, professionally based water strategy approved by all relevant parties. The problem is that there are contradictions among the institutions, the government itself in the field of water management. The Ministry of Defence, Ministry of Rural Development, Ministry of National Development presume themselves the same responsibilities and on the other hand the dissociation of the responsibilities in the field of the water management cannot result in an efficient governmental coordination. How can the water politics become a dominant component of our national vision, as it was drawn in the “National Water Strategy” that was formed in March 2013 and sent for discussion thereafter. How can a “water brand” be set up in Hungary?!

KEY WORDS:

water management; water politics, strategy; institutional system.

Kószegvári Tibor

A terrorizmus elleni háború

REZÜMÉ:

A 2001. szeptember 11-én végrehajtott támadás után George Bush, az USA elnöke meghirdette a terrorizmus elleni háborút, amihez csatlakoztak a NATO-tagállamok is. A terroristákat befogadó országgként Afganisztánt jelölték meg. Irak ellen 2003 márciusában indult meg az USA és a brit katonai erők támadása. Az indok az volt, hogy Szaddam Husszein tömegpusztító fegyverekkel rendelkezik. A szerző négy jól ismert nyugati íróra alapozva kijelenti, hogy sem Afganisztánban, sem Irakban nem a terroristák ellen kezdődött a háború, hanem a hatalmas olajtartalékokért és az olaj világgpiaci árának folyamatos emeléseért. A katonai műveletek fokozatosan felkelők elleni harcra, gerilla hadviselésbe fejlődtek át. A gerilla-hadviselés már harci módszereket és eszközöket igényel, mint a reguláris erőkkel vívott háború

Kulcsszavak:

Terrorizmus elleni háború; felkelők; felkelők elleni harc; gerillahadviselés.

Kőszegvári, Tibor

WAR AGAINST TERRORISM

ABSTRACT:

After the 11 September 2001 attack, the US president G. Bush declared war against terrorism, which was accepted by the NATO-countries. Afghanistan was declared as the host-state of the terrorists. The Iraq war started in March 2003 by the US and British military forces. The main reason of operations was that Saddam Hussein owned weapons of mass destruction. The author of the essay based his opinion to four well-known western writers that the war in Afghanistan and in Iraq started not against the terrorists, but for the huge oil-reserves and to raise the oil-prices on the world market. The military forces were increasingly drawn into fights against the insurgents, in the form of guerrilla warfare. The guerrilla warfare demands other battle methods and equipments, than the war with regular military forces.

KEY WORDS:

War on terrorism; insurgents; counterinsurgency; guerrilla warfare.

HADITECHNIKA MILITARY TECHNOLOGY

Varga Attila Ferenc

Gondolatok a robotok önálló döntéshozataláról és felelősségre vonhatóságáról

REZÜMÉ:

A technológia rohamos fejlődésének köszönhetően egyre több feladatot végeztetünk gépekkel, s egyre gyakrabban bízunk magunkat a gépek „döntésére”. Ez különösen igaz a katonai műveletekre, amelyekben a technológia mindig fontos szerepet játszott. A harctéri robotok önálló „döntéshozatalával” kapcsolatban azonban számos aggály felmerül, különösen olyan esetekben, amikor élet vagy halál kérdésében kell dönten. Hibáztatható-e a gép, ha nem megfelelő döntést hoz? Amennyiben nem, ki viseli a gépek döntéseiért a felelősséget? Jelen cikk ezen kérdésekre keresi a választ.

KULCSSZAVAK:

robot; katonai művelet; döntés; felelősség; parancsnok.

Varga, Attila Ferenc

THOUGHTS ON AUTONOMOUS DECISION-MAKING AND RESPONSIBILITIES OF ROBOTS

ABSTRACT:

Thanks to the rapid development of the technology, we have machines to execute more and more tasks; moreover, we tend to rely more and more on the decision-making of machines. This is particularly valid to military operations, in which technology has always played an important role. There are, however, many concerns regarding the autonomous decision-making of robots used on the battlefield, especially in cases, where life or death is at stake. Can a machine be blamed if it does not take the right decision? If not, who

takes the responsibility for machines' decisions? The present article is looking for answers to those questions.

KEY WORDS:

robot; military operation; decision; responsibility; commander.

Szakácsi István

Optimális haditechnikai eszköz kiválasztása matematikai modell segítségével

REZÜMÉ:

A cikk a matematikai eljárások, módszerek használata fontosságának bemutatását célozza meg haditechnikai eszközök összehasonlítása során, rávilágítandó a reális és szakmailag kifogástalan követelményrendszer meghatározásának alapvető fontosságára. A publikációban bemutatott egyszerűsített eljárás, hasznos lehet azon szakértőállomány számára, amely a döntés-előkészítési eljárásokban részt vesznek.

KULCSSZAVAK:

döntésemélet; haditechnika; hadipisztolyok.

Szakácsi, István

APPLICATION OF MATHEMATICAL METHODS IN ANALYSIS OF MILITARY EQUIPMENT

ABSTRACT:

This article intends to highlight the importance of application of mathematical methods to compare military equipment through a simple example (combat pistols) in order to support decision making and methodologies. The contribution could be useful for experts and decision makers that are actively involved in these processes.

KEY WORDS:

decision theory; military technology; combat pistols.

HADÜGY MILITARY AFFAIRS

Deák János

Háború és hadsereg a 21. században, különös tekintettel a Magyar Honvédség jövőképre

REZÜMÉ:

A jelenleg érvényes nézetek a fegyveres összeütközések, háborúk fajtáiról, formáiról és megvívásuk módjairól lényegesen különböznek a hadviseléssel kapcsolatban korábban elfogadott-

nak tekintett elvektől Az utóbbi időszakban bekövetkezett technológiai áttörések megváltoztatják a hagyományos haditechnikai rendszereket és várhatóan a harcoló szervezeteket és azok műveleti eljárás módjait is.

KULCSSZAVAK:

háború; fegyveres konfliktus; hadviselés; eljárás mód; harcoló szervezet.

Deák, János

WAR AND ARMY IN THE 21ST CENTURY, WITH A SPECIAL VIEW ON THE VISION OF HUNGARIAN DEFENCE FORCES

ABSTRACT:

Nowadays the view concerning the types, forms and methods of war are very different from the previously accepted ideas about warfare. The technological development of the past period is changing the military technical systems and probably the fighting structures and their operational methods as well.

KEYWORDS:

war; armed conflict; warfare; operational method; fighting structure.

HUMÁNPOLITIKAI SZAKTEVÉKENYSÉGEK HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Tóth Zsolt

Kelet-Közép-Európa hadisírkutatással kapcsolatos kérdései

REZÜMÉ:

A hősi sírok, vagy más néven hadisírok azok a temetési helyek, amelyekben a haza szolgálata közben valamilyen harci cselekmény közben, vagy annak következményeként elhunyt katonák nyugszanak. Az alábbi tanulmány megpróbál egy általános képet nyújtani a Kelet-Közép-Európa1 hadisírgondozó múltjáról, jelenlegi szervezeteiről, azok feladatairól. A szerző igyekszik megfogalmazni a régióra is jellemző, hadisírkutatással kapcsolatos problémákat, majd annak megoldására ajánl egy tudományos módszert. A cikk fő célja, hogy a módszer és a közelmúltban végrehajtott néhány eredményes szakszerűfeltárás bemutatásán keresztül is felhívja a szakmabeliek és az érdeklődők figyelmét a hadisír-feltárás hadisír-kutatás helyes eljárásra.

KULCSSZAVAK:

hadtörténelem; hadisír; hadisír-kutatás; hadisír-gondozás.

Tóth, Zsolt

QUESTIONS OF THE WAR GRAVE RESEARCH IN EAST-CENTRAL EUROPE

ABSTRACT

The hero's graves, also known as war graves are burial sites for the soldiers that died during the service to their nation, in any act of war or as a consequence of these wars. The present study attempts to provide a general overview on the past of the war grave maintenance in East-Central Europe, as well as on the current organizations of the maintenance, focusing on their most important tasks. The author tries to summarize the specific regional problems of the war grave research and offers a scientific method to solve these problems. The main purpose of the article is to draw the attention of professionals and of those who are interested in war grave exploration to the proper methods of war grave researches.

KEYWORDS:

military history; war grave; war grave maintenance; war grave research.

RENDVÉDELEM ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEM POLICING AND PROTECTION AGAINST DISASTER

Gaál Gyula – Molnár Katalin

A média szerepe a biztonságos, élhető közösségek formálásában

REZÜMÉ:

Úgy gondoljuk, Pécsen ma semmivel sem rosszabb az élet és az azt markánsan meghatározó biztonság, mint korábban volt. Láttuk, hogy az objektív tények is ezt mutatják. Hogy ez ne csak papíron, hanem a valóságban is így legyen, s a helyiek is így érezzék, azon kell és érdemes dolgozni. De csakis együtt – a civileknek, a rendőröknek és a sajtónak közösen.

KULCSSZAVAK:

Pécs; civilek; rendőrök; sajtó.

Gyula Gaál – Katalin Molnár:

THE ROLE OF THE MEDIA IN FORMING SAFE AND LIVEABLE COMMUNITIES

ABSTRACT:

In Pécs life, and security that strongly determines life, is not worse today than it was earlier. This was confirmed by objective facts. We have to work to make sure that this statement is not only a theory, but local people feel it in reality. We have to work on that, but only together – citizens, police and the Media as well.

KEY WORDS:

Pécs; citizens; police; media.

FÓRUM
FORUM

Ujházy László

Néhány gondolat

Szakály Sándor: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945 között vezették* című könyvéről – vezetéstudományi szemmel

REZÜMÉ:

A recensens vezetéstudományi szempontból mutatja be Szakály Sándor, egy sokat vitatott, katonailag szervezett közbiztonsági őrtestületéről szóló könyvét. A recenzió hangsúlyozza azokat a momentumokat, amelyek napjainkra nézve is számos tanulsággal szolgálnak.

KULCSSZAVAK:

Csendőrség; archontológia; vezetéstudomány.

Ujházy, László

SOME THOUGHTS ON SÁNDOR SZAKÁLY'S BOOK THOSE WHO LED THE ROYAL HUNGARIAN GENDARMERIE BETWEEN 1919 AND 1945 FROM A COMMAND AND CONTROL PERSPECTIVE

ABSTRACT:

The author presents a command and control perspective on Sándor Szakály's book about a much - discussed, militarily organized law enforcement body. The Review emphasizes the moments that can serve many lessons for today.

KEY WORDS:

Gendarmerie; archontology; command and control.

MILITARY AFFAIRS

Nagy, László: THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION'S BIRTHDAY

The whole history of NATO is the history of adjustment and adaptation. During the Cold War the European allies adjusted themselves to the American strategic ideas, after the Cold War's end the Alliance is adapting to the changed international environment. The process could be shown suggestively through the content of the NATO-strategies.

Padányi, József – Haig, Zsolt: CHALLENGES, RISKS AND ANSWERS IN THE DOCTORAL TRAINING IN MILITARY SCIENCES

Doctoral training plays a significant role in the education at the National University of Public Service. The three doctoral schools are in a quite specific situation, as they are mostly the only ones that train specialists in the particular discipline. Nevertheless, or for that very reason we have to take note of those challenges and risks that can influence the future work of the centres. Hereinafter – trying to answer the challenges – we will explain the internal and external effects on the doctoral schools of the Faculty of Military Sciences and Officer Training.

Szegő, László: STRATEGIC CULTURE OF THE UNITED STATES

The United States is a global power. Its strategic culture has great impact on its strategic behaviour; therefore it is important to know for the other players of the international relations, particularly the allies and adversaries of the U.S. The article describes the characteristics of American strategic culture. The author identifies existing links between strategic culture and the values of the American society and concludes that strategic behaviour can't be anticipated with full certainty based only on these associations.

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Hegedűs, Henrik: THE MOBILITY OF EMPLOYEES WITHIN THE DOMESTIC LABOUR MARKET, IN PARTICULAR WITHIN THE PUBLIC SERVICE

In the article, the human factor which influences business success and competitiveness is introduced by the presentation of applied systems and processes. Life-long learning (which could be an alternative 'survival' strategy) is analysed and the factors of success for the individual are presented by the author. In one part of the article the author points out that seeking employment is not simply looking for a job, or for a source of income, since literature

defines this by the term 'subsistence employment'. Thereafter the means and complex processes of becoming a grand master are being discussed through the actual aspects of the topic, together with the consideration of the career building possibilities. The author stresses, that 'talent-management' in the world of labour means that such skills need to be elaborated, adequately to the existing abilities of the individual, which increase the survivability and makes them more mobile, competent and credible in their professions.

Sebők, Marianna: INNOVATION IN HUMAN RESOURCES
DEVELOPMENT. BEST PRACTICES AT THE HUNGARIAN
NATIONAL ASSET MANAGEMENT INC.

A paper about the power of organizational innovation. Why is it important? Because in the present knowledge-based society not only individuals shall be developed but also efficiency of company processes calls for improvement. It has become a generally accepted principle that companies reacting faster and organizations using innovative approach can be successful only. In this article, it is shown through the example of a national company.

MILITARY OPERATION

Kátai-Urbán, Lajos – Teknős, László: THE USE OF CHEMICAL
WEAPONS IN WORLD WAR I

The World War I was the real scene of the application of chemical weapons. The authors present in this article the chemical weapons used in World War I and find the causes of their use. A further aim is to introduce the protective equipment based on the characteristics of the chemical weapons deployed.

Ujházy, László: THE COMMAND STRUCTURE OF EUFOR OPERATION
ALTHEA

The author looks at the background of the European Union Force ALTHEA, the military deployment in Bosnia and Herzegovina responsible for overseeing the military implementation of the Dayton/Paris Agreement. He examines the main objectives of Operation ALTHEA and how these are reflected in the command structure. In doing so he shares his views on human interoperability, the evolution of the comprehensive approach concept and new force structures.

Magda Nasrin Katona: LESSONS OF THE JALALABAD BATTLE FOR
THE PERIOD AFTER THE WITHDRAWAL OF INTERNATIONAL
TROOPS FROM AFGHANISTAN IN 2014

In spring of 1989 the battle of Jalalabad was the first open attack of Al-Qaeda and radicals of political Islam on a secular state. If the conclusions of this battle had been analyzed in time with its high importance, the events of September 11, 2001 could have avoided with a great possibility. In spring of 1989 the armed forces of Afghanistan were characterized by continuity and experience of half century over different regimes. Regardless ideological differences they

were all committed to secular values with strong patriotism. That continuity was broken in 1992. After 9/11 2001 the Afghan armed forces were reorganized from zero. Regarding the post-2014 situation, even a proxy war is not excluded due to acceleration of regional dynamics in spite of the fact that the Afghan resistance actually has no military capacities, but popular support is on their side.

POLICING AND PROTECTION AGAINST DISASTER

Kiss, Béla – Muhoray, Árpád: PREDECESSORS OF NATIONAL SEARCH AND RESCUE ORGANIZATIONS, THEIR CURRENT TASKS AND THE APPLICABILITY OF AERIAL VEHICLES IN THE SEARCH AND RESCUE ASSIGNMENTS

Today humanity is facing devastating effects of natural and civilizational disasters more and more often. During disasters, one of the most important tasks is rescue. In this article we would like to present the former organizations, the work of the modern search and rescue units on international and national scenes, the special equipment they use and the applicability of aerial vehicles in search and rescue operations.

A Magyar Hadtudományi Társaság PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA a 2014. évre

A MHTT elnöksége – a küldöttgyűlés határozata értelmében, a jóváhagyott éves munkatervvel és költségvetési tervvel összhangban – jelíges pályázatot hirdet hadtudományi tanulmányok, elemzések megírására.

A pályázat meghirdetésének célja a Társaság tagságának aktivizálása, a tudományos tevékenység és mindenekelőtt a kutatás ösztönzése, publikálásra alkalmas, és elsősorban a gyakorlatban is hasznosítható szakmai anyagok készítése, a tagság önmegvalósítási lehetőségeinek bővítése.

A pályázat keretében a következő tudományos illetve kutatási témaköröket tartjuk célszerűnek feldolgozni:

- a hadtudomány fogalmában, tartalmában bekövetkezett változások, az aktuális problémák;
- a biztonság és a biztonság dimenzióinak modern értelmezése és aktuális problémái;
- a haderőtervezés és a haderőfejlesztés időszerű kérdései és azok megoldásának lehetőségei; FÓRUM
- az önkéntes tartalékos rendszer kialakításának, működésének kérdései;
- a védelmi, illetve a stratégiai tervezés és ezen belül a haderőtervezés aktuális kérdései, a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégia;
- a Magyar Honvédség missziós tevékenységének tapasztalatai, jogi, kiképzési, műveleti, logisztikai, civil együttműködési, információs kérdései;
- a fegyveres küzdelemmel, a háborúval kapcsolatos elméletek változásai a jelenlegi biztonsági környezetben és ezek gyakorlati megvalósításának tapasztalatai;
- a terrorizmus, a gerilla-hadviselés, a felkelés ellenes műveletek, az aszimmetrikus hadviselés elméleti és gyakorlati tapasztalatai, eljárások, módszerek, eszközök;
- a katonai vezetés időszerű kérdései béke-, háborús és különleges jogrend időszakában;
- a katonai logisztika kihívásai a jelenkori háborúk tapasztalatai alapján, a lehetséges megoldások;
- a haditechnikai eszközök és rendszerek, a technológiai fejlesztés szükséges területei, egyes területek aktuális kérdései, problémái és javaslatok azok megoldására;
- informatika a védelmi szférában;
- a rendvédelem, a katasztrófavédelem és egyéb speciális területek aktuális kérdései;
- a humán erőforrás-gazdálkodás kérdései, problémái napjainkban és a közeli jövőben;

-
- a társadalom és a honvédelem – a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése;
 - az Európai Unió válságkezelési lehetőségei, képességeinek fejlesztése, a magyar érdekek érvényesítése (tagságunk 10. évfordulója);
 - a NATO stratégiai koncepciója, partnerségi politikája (tagságunk 15. évfordulója).

A pályázaton a Társaság tagjai egyénileg, vagy csoportosan vehetnek részt, kifejezetten ezen pályázat céljára készített, eredeti, ebben a formában más helyre be nem nyújtott tanulmányokkal.

A pályázat elsősorban a kiírásban szereplő (esetleg önálló kezdeményezés alapján választott, de a Hadtudományi Társaság, illetve szakosztályai profiljába tartozó) téma kidolgozására irányuljon. Lehet komplex jellegű, de foglalkozhat a téma egy-egy részterületével is. A pályázat jellegű, ily módon megőrzi a pályázó személyiségének anonimitását a pályamunka elbírálásának befejezéséig.

Elnyerhető díjak (bruttó):

egy I. díj – 80 ezer forint,

egy II. díj – 60 ezer forint,

egy III. díj – 40 ezer forint.

A beérkezettek pályamunkáknak legfeljebb fele díjazható, továbbá a díjak megoszthatóak. Az elnökség az egyes szakmai területek kiemelkedő alkotásait külön-díjban részesítheti.

A pályaművek terjedelme lehetőség szerint ne haladja meg a három szerzői ívet. Beadási határidő (a postabélyegző alapján): 2014. október 15-e. A jellegével ellátott pályamunkákat két nyomtatott (gépet) példányban és egy elektronikus adathordozón (CD-n) kell postai úton beküldeni, vagy benyújtani a Társaság titkárságára. Csatolni kell hozzá zárt borítékot, amelyen kívül fel kell tüntetni a jeligét, belül pedig a szerzőre vonatkozó adatokat (név, születési hely és idő, anyja neve, lakcím vagy szolgálati helyének postacíme, a szerző e-mail címe és telefonszáma, adószáma, TAJ-száma, nyugdíjas törzsszáma, átutalási számla száma).

A pályaműveket az elnökség által felkért szakértők bírálják el. A díjazott pályázatok további felhasználásáról a Társaság dönt a szerzők egyetértésével. Az arra alkalmas pályázatokat – függetlenül a díjazás tényétől – esetleges átdolgozás után a Hadtudomány című folyóiratban is közreadhatjuk. Minden pályamunkát – a szerzővel való előzetes egyeztetés után – átadhatunk a hasznosításában érdekelt szervezetek részére.

A pályázat kiírásának feltételeit, a pályázati rendszer célját, az alkalmazott eljárásokat és más, szükséges tudnivalókat az MHTT elnöksége által jóváhagyott Pályázati rendszer tartalmazza.

Budapest, 2014. február 7.

A Magyar Hadtudományi Társaság Elnöksége

MINDENKI HADTUDOMÁNYA

című rendezvénysorozat 2014. évi őszi programja

A Magyar Hadtudományi Társaság folytatja szabadegyetemjellegű előadás-sorozatát. A rendezvények minden hónap második csütörtökjén 17 órakor kezdődnek a Budapest Helyőrség Dandár Honvéd Kulturális Központjának (Budapest XIV., Stefánia út 34.) Gobelin termében.

A TERVEZETT ELŐADÁSOK:

Szeptember 11.

Dr. Kiss Adrienn o. főhadnagy

Az afrikai (MALI) EUTM misszió katonaorvosi tapasztalatai

Október 9.

Dr. Óvári Gyula ny. mk. ezredes

Harci helikopter-e a felfegyverzett helikopter?

November 13.

Dr. Turcsányi Károly ny. mk. ezredes – Hegedűs Ernő mk. őrnagy
A légideszantok modernkori alkalmazása a légi gépesítés tükrében

December 11.

Kavas László mk. alezredes

Katonai repülőgépek összehasonlítása mérnöki szemmel

Az elnökség köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk 1%-ának felajánlásával 2013-ban támogatták a Magyar Hadtudományi Társaságot, hozzájárultak sikeres tevékenységéhez.

Kérjük, hogy adója 1%-át 2014-ben is ajánlja fel a Magyar Hadtudományi Társaságnak.

Adószámunk 19655866-1-42,
bankszámla-számunk 10200854-32570715-00000000